

Monografia prawnicza Katedry Prawa

Status dziecka w postępowaniach sądowych

Aspekty materialne i proceduralne
w perspektywie prawa rodzinnego
i innych dziedzin prawa

Redaktor naukowy
Krzysztof Chmielarz



Monografia prawnicza Katedry Prawa

Status dziecka w postępowaniach sądowych

**Aspekty materialne i proceduralne
w perspektywie prawa rodzinnego
i innych dziedzin prawa**

Redaktor naukowy
Krzysztof Chmielarz

Wydawnictwa Akademii Tarnowskiej
Tarnów 2026

Publikacja ukazała się nakładem Akademii Tarnowskiej

Redakcja:

dr Krzysztof Chmielarz, prof. AT

Recenzja:

dr hab. Anna Kościółek, prof. UR

ks. dr hab. Bogdan Węgrzyn, prof. AT

© copyright by Akademia Tarnowska & Autorzy
Tarnów 2026

Wydawca:

Wydawnictwa Akademii Tarnowskiej

ul. Mickiewicza 8, 33-100 Tarnów, www.atar.edu.pl

tel. +48 14 631 65 67m e-mail: wydawnictwa@atar.edu.pl

ISBN 978-83-976333-6-0

Publikacja udostępniana na podstawie licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 (CC BY-SA 4.0)



Projekt okładki i skład

Teresa Stańczyk

Spis treści

Wykaz skrótów	5
Wprowadzenie	10
FILIP OLEJARSKI	
Nowe standardy ochrony małoletnich w polsce. Podmiotowość dziecka w świetle zmian w k.r.o. z dnia 28 lipca 2023 r.	12
BARTOSZ KLUSKA	
Mechanizmy przeciwdziałania alienacji rodzicielskiej	28
JERZY KAWKA	
Pieczka naprzemienna w prawie polskim i francuskim Analiza porównawcza	50
MONIKA J. ŻURAWSKA	
Wybrane aspekty sytuacji prawnej dzieci migrantów i uchodźców w Polsce	73
KLAUDIA SZTORC, EMILIA KOZIK	
Dziecko wobec rozvodu rodziców – prawne i psychologiczne aspekty ochrony dobra dziecka	89
JUSTYNA STASZCZYK	
Podstawy prawne udziału głuchych i niedosłyszących dzieci w postępowaniu sądowym w Polsce	103
PATRYK CHMIELARZ, OLGA MASŁAK	
The Representative for the Child in Civil Matters after the 2023 Amendment to the Family and Guardianship Code: A Study of Articles 99–99 ³ in the Light of European Standards	119
PATRYK CHMIELARZ, MARIYA MASŁAK	
Protection of Child Witnesses in Polish Criminal Proceedings: Procedural Safeguards under Articles 185a–185b of the Code of Criminal Procedure in the Light of Strasbourg Standards	133

PATRYK CHMIELARZ, ALIESIA KHREBTOVA

Hearing a Child in Civil Proceedings after the Amendment of 28 July 2023146

PIOTR KORZENIOWSKI

Postępowanie przed Państwową Komisją do spraw przeciwdziałania
wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 166

ALICJA MÓL

Zjawisko sharentingu jako zagrożenie dobra dziecka – fundamentalnej zasady
prawa rodzinnego 166

KRZYSZTOF CHMIELARZ, DMYTRO SYROTA

Compulsory Removal of a Child by a Professional Family Court Officer under
Articles 598⁶ et seq of the Polish Code of Civil Procedure 182

KRZYSZTOF CHMIELARZ, EWA SIEDLIK

Ensuring Child Protection under Article 12a of the Act on Counteracting
Domestic Violence 194

LESZEK MAŁEK

Nadużycie prawa do alimentacji ze szczególnym uwzględnieniem relacji
między rodzicami a dziećmi 205

Bibliografia 222

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
k.p.d. ONZ	Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526)
EKPC	Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
C. civ.	Code civil – Francuski kodeks cywilny z 21.3.1804 r.
k.p.p. UE	karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.6.2016)
u.p.o.n.	Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169)
u.d.c.s.i.	ustawa z 4.4.2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1440)
k.r.o.	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 236)
k.c.	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 795)
k.p.c.	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 468 ze zm.)
k.p.	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 277 ze zm.)
k.p.k.	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.)
k.k.	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)

u.p.u.s.p.	ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
u.u.c.o.	ustawa z 13.6.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 862)
u.p.s.	ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 639)
u.ś.o.z.	ustawa z 27.8.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1461 ze zm.)
u.p.p.d.	ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673 ze zm.)
u.p.r.m.	ustawa z 8.9.2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 141 ze zm.)
u.z.z.z.	ustawa z 5.12.2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1675 ze zm.)
u.j.m.	ustawa z 19.8.2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 20)
u.c.	ustawa z 13.12.2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1079 ze zm.)
u.o.z.s.s.	ustawa z 5.8.2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 708)
u.p.z.p.s.	ustawa z 13.5.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 110 ze zm.)
u.p.o.	ustawa z 14.12.2016 r. – Prawo oświatowe (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1043 ze zm.)
u.o.z.u.	ustawa z 12.4.2019 r. o opiece zdrowotnej nad uczniami (Dz.U. z 2019 r. poz. 1078 ze zm.)
u.z.d.o.	ustawa z 19.7.2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1411)
u.p.o.u.	ustawa z 12.3.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 337 ze zm.)
u.w.r.n.	ustawa z 9.6.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 163)

u.z.p.o.u.	ustawa z 15.5.2024 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 854)
u.w.r.p.	ustawa z 23.1.2026 r. o wygaszeniu rozwiązań wynikających z ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2026 r. poz. 203)
u.p.k.	ustawa z 30.8.2019 r. o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 94)
u.p.z.p.s.	ustawa z 13.5.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 110 ze zm.)

2. Organy, organizacje, instytucje

CJEU	Court of Justice of the European Union
ECHR	European Court of Human Rights
ETPCz	Europejski Trybunał Praw Człowieka
GLIN	Global Legal Information Network
IOM	Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	<i>Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej</i>
WHO	World Health Organizatio
WorldLII	World Legal Information Institute
SR	Sąd Rejonowy
SO	Sąd Okręgowy
SA	Sąd Apelacyjny
Komisja	Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15

3. Publikatory

IPO	Internetowy Portal Orzecznicy
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNAPUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Społecznych
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Cywilna i Administracyjna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych – zbiór urzędowy od 1963 do 1994 r.
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna – Zeszyty Dodatkowe
OSNIC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych – zbiór urzędowy od stycznia 2003 r.
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A
POSO	Portal Orzecznicy Sądów Okręgowych
POSP	Portal Orzecznicy Sądów Powszechnych

4. Inne skróty

UD349	Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
PAS	Parental Alienation Syndrome
AAC	Augmentative and Alternative Communication
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
SIO	System Informacji Oświatowej
UKR	status cudzoziemca w rejestrze PESEL
OZSS	opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów
PJM	polski język migowy
SJM	system językowo-migowy

SKOGN	sposobu komunikowania się osób głuchoniewidomych
n.	następny
Nr	numer
pag.	pagina
por.	porównaj
s.	strona
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
VAT	Value Added Tax
z.	zeszyt
ZCP	zorganizowana część przedsiębiorstwa
zob.	zobacz

WPROWADZENIE

Status dziecka w postępowaniach sądowych należy do zagadnień, w których normatywny wymiar prawa pozostaje nierozdzielnie związany z ochroną godności, bezpieczeństwa oraz prawidłowego rozwoju małoletniego. Dziecko nie może być postrzegane wyłącznie jako przedmiot rozstrzygnięć podejmowanych przez osoby dorosłe i organy publiczne. Jest ono podmiotem praw, którego stanowisko, potrzeby i indywidualna sytuacja powinny być rozpoznawane z uwzględnieniem wieku, stopnia dojrzałości, stanu zdrowia oraz możliwości komunikacyjnych. Dobro dziecka stanowi przy tym nie tylko podstawową dyrektywę prawa rodzinnego, lecz także wartość wyznaczającą sposób stanowienia, wykładni i stosowania prawa.

Bezpośrednim impulsem do przygotowania niniejszej monografii była międzynarodowa konferencja naukowa pt. „Dziecko w postępowaniu sądowym – ochrona praw i dobro dziecka w systemie prawnym”, która odbyła się 7 maja 2025 r. Została ona zorganizowana przez Koło Naukowe Katedry Prawa Akademii Tarnowskiej przy współudziale Krakowskiej Izby Adwokackiej oraz Kremenczukiego Narodowego Uniwersytetu im. Mychajła Ostrogradskiego. W wydarzeniu uczestniczyli pracownicy naukowcy, studenci oraz przedstawiciele zawodów prawniczych.

Monografia obejmuje czternaście opracowań ukazujących materialnoprawne i proceduralne aspekty statusu dziecka z perspektywy prawa rodzinnego oraz innych dziedzin prawa. Przedmiotem analiz są między innymi nowe standardy ochrony małoletnich, przeciwdziałanie alienacji rodzicielskiej, piecza naprzemienna, sytuacja dzieci migrantów i uchodźców, następstwa rozvodu rodziców, udział dzieci głuchych i niedosłyszących w postępowaniu, reprezentacja dziecka, jego wysłuchanie oraz ochrona małoletniego świadka. Autorzy podejmują również problematykę przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu małoletnich, sharentingu, przymusowego odebrania dziecka, interwencji podejmowanej w związku z przemocą domową oraz nadużycia prawa do alimentacji.

Zróżnicowanie poruszanych zagadnień odzwierciedla interdyscyplinarny charakter problematyki ochrony dziecka. Poszczególne opracowania łączą pytanie o to, czy obowiązujące rozwiązania zapewniają dziecku ochronę

rzeczywistą, a nie jedynie formalną. Podmiotowe traktowanie małoletniego wymaga bowiem nie tylko ustanowienia odpowiednich instytucji prawnych, lecz także zapewnienia mu zrozumiałej informacji, możliwości przedstawienia własnego stanowiska, reprezentacji wolnej od konfliktu interesów oraz ochrony dostosowanej do jego indywidualnych potrzeb.

Oddając niniejszą monografię do rąk Czytelników, pragnę wyrazić wdzięczność Pani dr hab. Annie Kościółek, prof. UR, oraz Księdzu dr. hab. Bogdanowi Węgrzynowi, prof. AT, których uwagi recenzyjne przyczyniły się do nadania publikacji jej ostatecznego kształtu.

Krzysztof Chmielarz

FILIP OLEJARSKI

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ORCID: 0009-0004-8491-0964

NOWE STANDARDY OCHRONY MAŁOLETNICH W POLSCE. PODMIOTOWOŚĆ DZIECKA W ŚWIETLE ZMIAN W K.R.O. Z DNIA 28 LIPCA 2023 R.

1. Wstęp

Ochrona dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją stanowi konstytucyjny obowiązek władz publicznych, wynikający z art. 72 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązek ten nie może być rozumiany wyłącznie jako podstawa następczej ingerencji w sytuacji, w której krzywda została już ujawniona. Obejmuje on również tworzenie rozwiązań organizacyjnych, proceduralnych i instytucjonalnych pozwalających odpowiednio wcześniej rozpoznać zagrożenie, uruchomić interwencję oraz zapewnić dziecku realny dostęp do ochrony. Konstytucyjny nakaz wysłuchania dziecka i uwzględnienia, w miarę możliwości, jego zdania dopełniają standardy Konwencji o prawach dziecka, w szczególności zasada najlepszego interesu dziecka, prawo do wyrażania poglądów oraz ochrona przed wszelkimi formami przemocy¹. Dobro dziecka jest zatem nie tylko klauzulą generalną służącą rozstrzyganiu kolizji interesów, lecz także wartością wyznaczającą sposób stanowienia, wykładni i stosowania prawa.

Zindywidualizowany charakter oceny dobra dziecka uwidacznia postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2024 r. I CSK 946/24. Sąd Najwyższy wskazał, że art. 114 § 1 k.r.o. nie daje podstaw do apriorycznego budowania hierarchii poszczególnych dóbr składających się na dobro dziecka. W razie konieczności wyboru między przysposobieniem przez

¹ Zob. art. 72 ust. 1 i 3 Konstytucji RP oraz art. 3, 12 i 19 k.p.d. ONZ.

osobę sprawującą dotychczas pieczę zastępczą a wspólnym przysposobieniem z rodzeństwem należy ustalić, które rozwiązanie lepiej służy długoterminowemu dobru konkretnego dziecka.² Teza ta zachowuje znaczenie wykraczające poza sprawy o przysposobienie – zakazuje zastępowania indywidualnej oceny abstrakcyjną kolejnością wartości i wymaga uwzględnienia rzeczywistych więzi, potrzeb oraz perspektywy rozwojowej dziecka.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rozwiązań wprowadzonych ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, określaną w debacie publicznej jako „ustawa Kamilka”³. Analizie poddano standardy ochrony małoletnich, instytucję reprezentanta dziecka, unormowanie wysłuchania dziecka oraz mechanizm analizy zdarzeń, których następstwem była śmierć albo ciężki uszczerbek na zdrowiu małoletniego. Uwzględniono również spór wywołany ustawą uchwaloną 5 sierpnia 2025 r., która zmierzała do modyfikacji części obowiązków weryfikacyjnych, lecz ostatecznie nie weszła w życie.

Podstawową metodą badawczą jest metoda dogmatycznoprawna, obejmująca rekonstrukcję treści obowiązujących przepisów, ich wzajemnych powiązań oraz funkcji ochronnej. Pomocniczo wykorzystano analizę piśmiennictwa i oficjalnych materiałów instytucjonalnych. Celem nie jest empiryczna ocena praktyki stosowania nowych regulacji, ponieważ zgromadzony materiał nie pozwala na sformułowanie takich ustaleń. Opracowanie zmierza natomiast do odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie analizowane instrumenty wzmacniają podmiotowe traktowanie dziecka i czy prowadzą do zmiany relacji między odpowiedzialnością rodziny a obowiązkami państwa. Analiza uwzględnia stan prawny na dzień 26 lipca 2026 r.

Reforma z 2023 r. nie ustanowiła całkowicie nowego modelu ochrony dziecka ani nie pozbawiła rodziców ich podstawowej roli. Rozszerzyła natomiast zakres prewencyjnych obowiązków instytucji, wzmocniła procesowe gwarancje ochrony odrębnych interesów dziecka oraz wprowadziła mechanizmy służące ujawnianiu nieprawidłowości systemowych. Podmiotowość dziecka nie jest w tym ujęciu utożsamiana ze zdolnością prawną ani zdolnością do czynności prawnych. Wyraża się w traktowaniu dziecka jako osoby mającej własne prawa i interesy, której stanowisko, bezpieczeństwo, prywatność i indywidualne potrzeby powinny być uwzględniane przez osoby dorosłe oraz organy publiczne.

² Zob. K. Milkowski, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego* (kwiecień-czerwiec 2024), „Radca Prawny, Zeszyty Naukowe” 2024, nr 2(39).

³ Dz.U. z 2023 r. poz. 1606.

2. Małoletni, nieletni i młodociany jako odrębne kategorie normatywne

Polski porządek prawny nie posługuje się jednym, uniwersalnym określeniem osób młodych, w tym osób, które nie osiągnęły pełnoletności. Zakres i funkcja poszczególnych pojęć zależą od gałęzi prawa oraz celu regulacji. Rozróżnienie terminologiczne ma znaczenie praktyczne, ponieważ wpływa na zakres zdolności do czynności prawnych, zasady odpowiedzialności, dopuszczalność zatrudnienia oraz stosowanie szczególnych środków ochronnych. Nie wyznacza ono jednak gradacji wartości ani stopnia podmiotowości człowieka. Każda z analizowanych kategorii opisuje inny element statusu prawnego.

W prawie cywilnym podstawowe znaczenie ma pojęcie małoletniego. Zgodnie z art. 10 § 1 k.c. pełnoletnim jest ten, kto ukończył osiemnaście lat. Wyjątek przewidziany w art. 10 § 2 k.c. łączy uzyskanie pełnoletności z ważnym zawarciem małżeństwa przez małoletnią. Na gruncie prawa polskiego możliwość zawarcia małżeństwa przed ukończeniem osiemnastu lat przewidziano dla kobiety, która ukończyła szesnaście lat i uzyskała zezwolenie sądu opiekuńczego. Sam skutek określony w art. 10 § 2 k.c., zgodnie z dominującym poglądem, nie jest jednak normatywnie ograniczony do tej kategorii i powstaje wskutek ważnego zawarcia małżeństwa przez małoletnią. Uzyskana w ten sposób pełnoletność nie ustaje wskutek unieważnienia małżeństwa, rozwodu, separacji ani śmierci drugiego małżonka. Jest to skutek prawny określonego zdarzenia, a nie „przywilej” ani ustawowe potwierdzenie osiągnięcia pełnej dojrzałości psychicznej lub społecznej⁴.

Status małoletniego pozostaje ściśle związany ze zdolnością do czynności prawnych. Osoba, która nie ukończyła trzynastu lat, co do zasady nie ma takiej zdolności, natomiast małoletni, który ukończył trzynaście lat, ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Rozwiązanie to uwzględnia rozwijającą się zdolność dziecka do samodzielnego kształtowania własnych spraw, zachowując zarazem mechanizmy chroniące je przed skutkami czynności przekraczających poziom jego rozeznania. Osiągnięcie pełnoletności prowadzi do uzyskania pełnej zdolności do czynności prawnych i wygaśnięcia władzy rodzicielskiej⁵. Nie oznacza jednak automatycznej utraty wszel-

⁴ Zob. art. 10 § 1-2 k.c. oraz art. 10 § 1 k.r.o.; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Komentarz do art. 10 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX/el. 2026.

⁵ Zob. art. 11, art. 12 i art. 15 k.c. oraz art. 92 k.r.o.

kich instrumentów ochronnych, których zakres zależy od charakteru danej instytucji, a nie wyłącznie od przekroczenia ustawowej granicy wieku.

W prawie pracy pojęcie młodocianego zostało zdefiniowane w art. 190 § 1 k.p. i obejmuje osobę, która ukończyła piętnaście lat, lecz nie przekroczyła osiemnastu lat. Szczególne zasady zatrudniania młodocianych służą pogodzeniu możliwości przygotowania zawodowego i podejmowania pracy z ochroną zdrowia, rozwoju oraz realizacji obowiązku nauki. Polski model pozostaje powiązany ze standardami dyrektywy Rady 94/33/WE w sprawie ochrony pracy osób młodych, której celem jest ochrona osób młodych przed wyzyskiem ekonomicznym oraz przed pracą mogącą zagrażać ich bezpieczeństwu, zdrowiu, rozwojowi lub kształceniu⁶.

Odrębne znaczenie mają pojęcia używane w prawie karnym i prawie nieletnich. Kodeks karny przyjmuje jako zasadę odpowiedzialność osoby, która ukończyła siedemnaście lat, z zastrzeżeniem wyjątków wyraźnie określonych w ustawie. Pojęcie młodocianego w rozumieniu art. 115 § 10 k.k. odnosi się do sprawcy, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył dwudziestu jeden lat, a w czasie orzekania w pierwszej instancji dwudziestu czterech lat. Status ten wpływa między innymi na dyrektywy wymiaru kary, wśród których ustawodawca eksponuje cel wychowawczy. Pojęcie nieletniego jest z kolei kształtowane przez ustawę z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich i ma charakter funkcjonalny, ponieważ jego zakres zależy od rodzaju prowadzonego postępowania oraz wieku osoby, której postępowanie dotyczy⁷.

Zestawienie wskazanych terminów prowadzi do wniosku, że ustawodawca różnicuje status osoby ze względu na przedmiot regulacji, nie zaś przez stworzenie jednej abstrakcyjnej kategorii „osoby niedojrzałej”. W opracowaniu pojęcie dziecka jest używane w znaczeniu aksjologicznym i podmiotowym, natomiast pojęcie małoletniego wówczas, gdy odwołanie dotyczy konkretnej konstrukcji ustawowej. Takie rozróżnienie pozwala uniknąć utożsamiania wieku z brakiem podmiotowości. Ograniczona możliwość samodzielnego działania nie oznacza bowiem ograniczenia godności ani prawa do ochrony.

⁶ Zob. art. 190 § 1 k.p. oraz dyrektywę Rady 94/33/WE z dnia 22 czerwca 1994 r. w sprawie ochrony pracy osób młodych (Dz.Urz. WE L 216 z 20.08.1994, s. 12, ze zm.); E. Maniewska, *Komentarz do art. 190 k.p.*, [w:] K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. XIV, WKP 2026.

⁷ Zob. art. 10 § 1-4, art. 54 § 1 i art. 115 § 10 k.k. oraz art. 1 u.w.r.n.; M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 54 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Mozgawa, LEX/el. 2026.

3. Aksjologiczne i systemowe znaczenie ustawy z dnia 28 lipca 2023 r.

Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. objęła zmiany w kilku aktach normatywnych regulujących status dziecka i działanie instytucji odpowiedzialnych za jego bezpieczeństwo. Zmodyfikowano przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu postępowania karnego, Kodeksu karnego wykonawczego, Prawa o ustroju sądów powszechnych, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej oraz ustawy z dnia 13 maja 2016 r., której tytuł rozszerzono o ochronę małoletnich⁸. Wielość objętych regulacją obszarów uzasadnia ujmowanie reformy jako przedsięwzięcia systemowego, choć nie zwalnia z konieczności odrębnej oceny każdego z ustanowionych instrumentów.

W debacie publicznej ustawa została powiązana ze śmiercią ośmioletniego Kamila z Częstochowy, będącego ofiarą długotrwałej przemocy. Zdarzenie to stało się impulsem do ponownej oceny przepływu informacji, rozpoznawania symptomów krzywdzenia oraz współdziałania instytucji mających kontakt z dzieckiem⁹. Potoczna nazwa aktu pełni funkcję identyfikacyjną, jednak jego prawna ocena powinna odnosić się do treści konkretnych przepisów, ich zakresu zastosowania i wynikających z nich obowiązków.

Zasadnicza część ustawy weszła w życie 15 lutego 2024 r., przy czym regulacje dotyczące reprezentanta dziecka, obowiązku szkoleniowego sędziów oraz zespołów utworzonych na podstawie ustawy obowiązywały od 29 sierpnia 2023 r. Podmiotom zobowiązanym do przyjęcia standardów ochrony małoletnich wyznaczono sześciomiesięczny termin na ich wprowadzenie¹⁰. Termin ten miał charakter dostosowawczy, a nie charakter dodatkowego *vacatio legis* – przepisy ustanawiające obowiązek już obowiązywały, natomiast adresatom pozostawiono czas na wykonanie wymaganych czynności organizacyjnych.

Reforma rozszerzyła ochronę poza reakcję następczą, uruchamiając po ujawnieniu krzywdy. Objęła nią także prewencję, weryfikację osób dopuszczanych do działalności z udziałem dzieci, przygotowanie procedur interwencji oraz ocenę funkcjonowania instytucji po najpoważniejszych

⁸ Zob. art. 1-7 k.r.o.

⁹ Zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, Zespół ds. analizy zdarzeń przedstawił pierwszy raport dot. sprawy Kamilka z Częstochowy, 28.02.2025 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zespol-ds-analizy-zdarzen-przedstawil-pierwszy-raport-dot-sprawy-kamilka-z-czestochowy> [dostęp: 26.03.2026 r.].

¹⁰ Zob. art. 10 i art. 12 k.r.o.

zdarzeniach. Odpowiedzialność podmiotów publicznych i prywatnych tworzących zawodowo lub organizacyjnie środowisko przebywania dziecka została zatem wyraźnie zwiększona. Nie prowadzi to do przejęcia przez państwo zwykłych funkcji rodziny. Działanie organów publicznych zachowuje funkcję gwarancyjną i powinno odpowiadać charakterowi oraz skali rozpoznanego zagrożenia.

Podmiotowość, w znaczeniu przyjętym w opracowaniu, nie jest synonimem zdolności prawnej ani zdolności do czynności prawnych. Oznacza traktowanie dziecka jako osoby mającej odrębne prawa i interesy oraz zdolnej, stosownie do wieku i dojrzałości, do udziału w dotyczących jej procedurach. Reforma wzmacnia tę pozycję przez zapewnienie ochrony również wtedy, gdy interes rodzica pozostaje sprzeczny z interesem dziecka, przez prawo dziecka do przedstawienia własnego stanowiska oraz przez dostęp do zrozumiałej informacji o czynnościach podejmowanych w jego sprawie. Zakres i forma udziału powinny odpowiadać wiekowi, poziomowi rozwoju, stanowi zdrowia, możliwościom komunikacyjnym i szczególnym potrzebom dziecka.

4. Instrumenty ochrony małoletnich

4.1. Standardy ochrony małoletnich jako instrument prewencji instytucjonalnej

Rozdział 4b u.p.z.p.s. ustanawia obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich. W aktualnym stanie prawnym obowiązek ten obciąża organy zarządzające wskazanymi jednostkami systemu oświaty oraz innymi placówkami o charakterze oświatowym, opiekuńczym, wychowawczym, resocjalizacyjnym, religijnym, artystycznym, medycznym, rekreacyjnym, sportowym lub związanym z rozwijaniem zainteresowań, do których uczęszczają albo w których przebywają lub mogą przebywać małoletni. Obejmuje także organizatorów działalności tego rodzaju¹¹. Krąg adresatów jest szeroki, lecz nie nieograniczony. O powstaniu obowiązku rozstrzyga charakter placówki lub działalności określony w art. 22b, a nie sama hipotetyczna możliwość przypadkowego kontaktu z dzieckiem.

Standardy mają zostać dostosowane do charakteru i rodzaju placówki lub działalności. Ustawa wymaga określenia między innymi zasad bez-

¹¹ Zob. art. 22b u.p.z.p.s.

piecznych relacji personelu z małoletnimi, zachowań niedozwolonych, procedury interwencji w razie podejrzenia krzywdzenia, sposobu zawiadamiania właściwych organów, zasad przeglądu i aktualizacji dokumentu, przygotowania personelu oraz dokumentowania zdarzeń zagrażających dobru dziecka. W placówkach i miejscach prowadzenia działalności należy ponadto uregulować bezpieczne relacje między małoletnimi, korzystanie z urządzeń elektronicznych i Internetu, ochronę przed szkodliwymi treściami oraz sposób ustalania planu wsparcia po ujawnieniu krzywdzenia¹².

Odrębne wymagania dotyczą podmiotów świadczących usługi hotelarskie, turystyczne i prowadzących miejsca zakwaterowania zbiorowego. W tym obszarze znaczenie ma między innymi identyfikacja małoletniego i ustalenie jego relacji z towarzyszącą osobą dorosłą, a także procedura reagowania na uzasadnione przypuszczenie zagrożenia dobra dziecka. Standardy powinny uwzględniać sytuację dzieci z niepełnosprawnościami i ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Muszą być sporządzone w sposób zrozumiały dla małoletnich, udostępnione w wersji pełnej i skróconej, a następnie poddawane ocenie co najmniej raz na dwa lata. Ustawa nakazuje udokumentowanie wniosków z oceny, nie zaś automatyczną zmianę dokumentu w każdym dwuletnim cyklu¹³.

Formalne przyjęcie dokumentu nie przesądza o skuteczności standardów. Powinny one przekładać ustawowe obowiązki na działania możliwe do wykonania w konkretnej instytucji. Dokument mechanicznie oparty na gotowym wzorze może odpowiadać wymaganiom jedynie pozornie, jeżeli nie uwzględnia struktury organizacyjnej, rzeczywistych zagrożeń i dostępnych sposobów reagowania. Okresowa ocena standardów powinna obejmować ich aktualność normatywną, znajomość procedur przez personel, dostępność dla dzieci, sposób przyjmowania zgłoszeń i zdolność udzielenia pomocy bez zbędnej zwłoki.

Standardy są funkcjonalnie powiązane z obowiązkami weryfikacji osób dopuszczanych do działalności związanej z wychowaniem, edukacją, leczeniem, wypoczynkiem, rozwojem duchowym, sportem lub opieką nad małoletnimi, lecz każdy z tych instrumentów pełni odrębną funkcję. Weryfikacja ma ograniczać ryzyko dopuszczenia do kontaktu z dziećmi osób, których karalność lub obecność w odpowiednim rejestrze wskazuje na prawnie relewantne zagrożenie. Standardy określają natomiast zasady bezpiecznego funkcjonowania instytucji oraz reagowania na konkretne

¹² Zob. art. 22c ust. 1-2 u.p.z.p.s.

¹³ Zob. art. 22c ust. 3-7 u.p.z.p.s.

sygnały. Ich łączne stosowanie tworzy model prewencyjny, który nie zwalnia z indywidualnej oceny sytuacji.

W piśmiennictwie podkreśla się konstytucyjne znaczenie obowiązku wprowadzenia standardów oraz jego związek z art. 72 ust. 1 Konstytucji RP¹⁴. Regulacji nie należy jednak interpretować w sposób prowadzący do nieproporcjonalnej kontroli dziecka, naruszania jego prywatności lub automatycznego traktowania każdej relacji z osobą dorosłą jako źródła podejrzenia. Ochrona powinna pozostawać skuteczna, a zarazem respektować godność, prawo do życia rodzinnego i zasadę niezbędności ingerencji. Bezpieczeństwo dziecka wymaga sprawnych procedur i uważności instytucji, nie zaś zastąpienia relacji opartych na zaufaniu stałym nadzorem.

4.2. Reprezentant dziecka i ochrona przed konfliktem interesów

Zmiany w art. 99-99³ k.r.o. uporządkowały status osoby ustanawianej dla dziecka, którego żadne z rodziców nie może reprezentować. Ustawa pośluje się terminem „reprezentant dziecka”, co precyzyjniej niż wcześniejsze określenie kuratora oddaje funkcję tej instytucji. Ustanowienie reprezentanta przez sąd opiekuńczy jest obowiązkiem po spełnieniu ustawowej przesłanki, a nie swobodnie wykorzystywanym uprawnieniem sądu. Reprezentant działa w konkretnej sprawie i jest umocowany do dokonywania wszystkich związanych z nią czynności, także w zakresie zaskarżenia i wykonania orzeczenia¹⁵.

Zasadą jest ustanowienie adwokata lub radcy prawnego mającego szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka albo odpowiednie przygotowanie szkoleniowe. Jeżeli stopień skomplikowania sprawy tego nie wymaga, reprezentantem może zostać także inna osoba spełniająca warunki przewidziane w ustawie, przy czym odstępstwo to nie znajduje zastosowania w postępowaniu karnym. Konstrukcja ta łączy profesjonalizm reprezentacji z możliwością dostosowania jej do charakteru sprawy. Nie należy zatem utożsamiać reprezentanta dziecka w każdym przypadku z pełnomocnikiem procesowym w ścisłym znaczeniu.

Szczególna wartość instytucji ujawnia się w razie konfliktu interesów między dzieckiem a jego rodzicami. Prawo nie może zakładać, że osoba formalnie uprawniona do reprezentacji zawsze będzie zdolna do bezstron-

¹⁴ Zob. K. Szwed, *Obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich w świetle art. 72 ust. 1 Konstytucji RP*, „Studia Prawnoustrojowe” 2025, nr 67, s. 383-397.

¹⁵ Zob. art. 99-99³ k.r.o.

nego działania na rzecz dziecka, zwłaszcza gdy postępowanie dotyczy czynu popełnionego przez jednego z rodziców albo gdy jego wynik wpływa na sytuację drugiego. W postępowaniu karnym sąd, a na etapie przygotowawczym prokurator, występuje do sądu opiekuńczego o wyznaczenie reprezentanta niezwłocznie, nie później niż w terminie siedmiu dni od zaistnienia okoliczności wyłączających reprezentację rodzicielską¹⁶.

Podmiotowy charakter reprezentacji wyraża się również w obowiązku nawiązania kontaktu z dzieckiem, jeżeli pozwalają na to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości. Reprezentant powinien przekazywać informacje o podejmowanych czynnościach, przebiegu postępowania, sposobie jego zakończenia i konsekwencjach dla sytuacji prawnej dziecka, posługując się formą zrozumiałą i dostosowaną do jego rozwoju¹⁷. Nie jest więc wyłącznie technicznym uczestnikiem postępowania. Powinien tworzyć warunki, w których dziecko rozumie przynajmniej podstawowy sens działań podejmowanych w jego imieniu.

Działalność reprezentanta podlega nadzorowi sądu opiekuńczego, któremu przedstawiane są okresowe informacje o podejmowanych czynnościach¹⁸. Rozwiązanie to służy zapewnieniu rzeczywistej aktywności reprezentanta, ale nadzór nie powinien prowadzić do zastąpienia jego profesjonalnej oceny interesu dziecka w każdej kwestii procesowej. Istotą instytucji pozostaje niezależna ochrona interesów małoletniego, wykonywana w granicach ustawy, z poszanowaniem tajemnicy i dobra dziecka.

4.3. Wysłuchanie dziecka jako gwarancja udziału w postępowaniu

Wysłuchanie dziecka stanowi odrębny instrument od jego reprezentacji. Reprezentant podejmuje czynności prawne w imieniu dziecka, natomiast wysłuchanie umożliwia sądowi bezpośrednie poznanie jego stanowiska, potrzeb i sposobu postrzegania sytuacji. Konstytucyjny obowiązek wysłuchania dziecka i, w miarę możliwości, uwzględnienia jego zdania odpowiada standardowi art. 12 Konwencji o prawach dziecka¹⁹. Czynność ta nie może być traktowana jako uprzejmość procesowa ani utożsamiana z przesłuchaniem świadka. Jej funkcją jest zapewnienie dziecku udziału

¹⁶ Zob. art. 98 § 2 i art. 99 § 1 k.r.o. oraz art. 51 § 2a k.p.k.

¹⁷ Zob. art. 99² § 3-5 k.r.o.

¹⁸ Zob. art. 99²a k.r.o.

¹⁹ Zob. art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz k.p.d. ONZ.

w postępowaniu dotyczącym jego osoby, przy uwzględnieniu rozwoju, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości.

Nowelizacja art. 216¹ k.p.c. wzmocniła gwarancje związane z przebiegiem wysłuchania. Dziecko może odmówić udziału w czynności, a sąd jest wówczas zobowiązany od niej odstąpić. Co do zasady wysłuchanie może nastąpić tylko raz w toku postępowania. Ponowne przeprowadzenie czynności jest dopuszczalne, gdy wymaga tego dobro dziecka albo gdy potrzebę ponownego wysłuchania zgłasza samo dziecko. Jeżeli sąd rezygnuje z wysłuchania, powinien najpóźniej przed zakończeniem postępowania wskazać przyczyny tej decyzji w protokole²⁰.

Zgodnie z art. 216² k.p.c. wysłuchanie odbywa się na posiedzeniu niejawnym, w odpowiednio przystosowanym pomieszczeniu w siedzibie sądu albo, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, poza siedzibą sądu. Oprócz sędziego może uczestniczyć w nim wyłącznie biegły psycholog, gdy jego obecność jest niezbędna ze względu na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka albo potrzebę wsparcia sędziego w rozpoznaniu potrzeb małoletniego. Z przebiegu czynności sporządza się notatkę urzędową, bez rejestrowania dźwięku lub obrazu²¹. Regulacja ta ma ograniczać wtórne obciążenie dziecka i tworzyć warunki sprzyjające swobodnej wypowiedzi.

Prawo do wysłuchania nie oznacza obowiązku przeniesienia na dziecko odpowiedzialności za rozstrzygnięcie sporu osób dorosłych. Stanowisko małoletniego powinno zostać poznane i rozważone, lecz ostateczne rozstrzygnięcie należy do sądu, który odpowiada za ocenę dobra dziecka oraz pozostałych okoliczności sprawy. Szczególnie niebezpieczne byłoby stawianie dziecka w sytuacji, w której jego wypowiedź jest przedstawiana jako wybór jednego z rodziców albo jako rozstrzygający dowód lojalności rodzinnej. Podmiotowość wymaga wysłuchania, ale również ochrony przed ciężarem decyzji przekraczającej rolę dziecka.

Uzupełnieniem zmian procesowych jest obowiązek okresowego szkolenia sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich. Szkolenie powinno odbywać się co cztery lata, w wymiarze co najmniej dziesięciu godzin, i obejmować prowadzenie czynności z osobami poniżej osiemnastego roku życia, rozpoznawanie symptomów krzywdzenia oraz zabezpieczanie interesu dziecka w sporze między rodzicami lub opiekuna-

²⁰ Zob. art. 216¹ § 1-4 k.p.c.

²¹ Zob. art. 216² k.p.c.

mi²². Sama regulacja szkoleniowa nie gwarantuje prawidłowego stosowania prawa, wskazuje jednak, że kompetencje sędziego w sprawach dotyczących dzieci nie mogą ograniczać się do znajomości przepisów. Wymagają także umiejętności komunikacji i rozumienia psychologicznych następstw konfliktu oraz przemocy.

4.4. Analiza określonego zdarzenia jako mechanizm uczenia się instytucji

Ustawa zalicza analizę zdarzeń, w wyniku których małoletni wskutek działania rodzica albo opiekuna prawnego lub faktycznego poniósł śmierć lub doznał ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, do szczególnych środków ochrony małoletnich. Analiza może zostać przeprowadzona, gdy zachodzi uzasadnione przypuszczenie lub stwierdzono, że zdarzenie stanowiło umyślny czyn zabroniony popełniony przez jedną ze wskazanych osób. Jej celem jest ocena funkcjonowania systemu ochrony małoletnich przed krzywdzeniem oraz określenie działań usprawniających ten system i zapobiegających podobnym zdarzeniom²³.

Mechanizm ten jest niekiedy porównywany z procedurą Serious Case Review, jednak w analizie dogmatycznej właściwe pozostaje ustawowe określenie „analiza określonego zdarzenia”. Nie jest ona postępowaniem karnym i nie służy przypisaniu indywidualnej odpowiedzialności za przestępstwo. Obejmuje ocenę działania instytucji, dostępności i przepływu informacji, prawidłowości reakcji oraz luk organizacyjnych lub normatywnych. Poszukiwanie przyczyn systemowych nie może zastępować postępowania karnego. Również ustalenia organów ścigania nie wyczerpują potrzeby zbadania, dlaczego wcześniejsze sygnały nie doprowadziły do skutecznej ochrony dziecka.

Przy Ministrze Sprawiedliwości działa Zespół do spraw analizy zdarzeń jako jego organ pomocniczy. W skład Zespołu wchodzi siedmiu stałych ekspertów: po jednym z dziedziny prawa, pediatrii, psychologii, psychiatrii, pedagogiki, socjologii oraz pracy socjalnej albo resocjalizacji. Interdyscyplinarność ma umożliwiać odtworzenie zdarzenia z perspektywy wykraczającej poza jedną procedurę lub jedną instytucję. Eksperci zachowują w toku analizy niezależność od Ministra Sprawiedliwości oraz innych organów

²² Zob. art. 82a § 3b u.p.u.s.p.

²³ Zob. art. 3 ust. 2 pkt 3 oraz art. 22d ust. 1 u.p.z.p.s.

i instytucji, a ustawa nakłada na nich obowiązek osobistego wykonywania zadań, zachowania tajemnicy, bezstronności i obiektywizmu²⁴.

W dniu 28 lutego 2025 r. przedstawiono pierwszy raport Zespołu, dotyczący śmierci Kamila z Częstochowy. Z oficjalnej informacji Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że analizą objęto działania między innymi jednostek pomocy społecznej, kuratorów, sądów i prokuratury, a raport zawierał rekomendacje odnoszące się do funkcjonowania instytucji oraz potrzebnych zmian legislacyjnych i systemowych²⁵. Raport nie zastępuje ustaleń dokonywanych w postępowaniu karnym. Pozwala natomiast wskazać te elementy funkcjonowania systemu ochrony, które nie zapewniły dziecku skutecznej pomocy.

Analiza najpoważniejszych przypadków krzywdzenia dziecka ma również wymiar etyczny. Jej celem nie jest ponowne eksponowanie dramatycznych szczegółów ani budowanie przekazu opartego na emocjach. Powinna służyć pamięci dziecka przez rzetelne wyjaśnienie, jakie działania mogły zapobiec tragedii i jakie obowiązki należy zmienić, aby podobne zdarzenie nie powtórzyło się. Ochrona prywatności dziecka i jego bliskich musi być zachowana także wtedy, gdy sprawa stała się przedmiotem szerokiego zainteresowania publicznego.

5. Kontrowersje legislacyjne i warunki skuteczności systemu

Ocena reformy wymaga oddzielenia jej aksjologicznego celu od oceny zastosowanej techniki legislacyjnej. Konstytucyjne uzasadnienie obowiązków ochronnych nie przesądza, że każdy szczegół regulacji jest optymalny. W piśmiennictwie wskazuje się zarówno na ochronną funkcję standardów, jak i na problemy interpretacyjne oraz znaczenie praktyki wdrożeniowej dla ich skuteczności²⁶. Krytyczna ocena techniki legislacyjnej lub poszczególnych obowiązków nie podważa samego konstytucyjnego nakazu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa.

²⁴ Zob. art. 22e ust. 1 i 4 oraz art. 22f u.p.z.p.s.

²⁵ Ministerstwo Sprawiedliwości, Zespół ds. analizy zdarzeń przedstawił pierwszy raport dot. sprawy Kamila z Częstochowy, 28.02.2025 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zespole-ds-analizy-zdarzen-przedstawil-pierwszy-raport-dot-sprawy-kamilka-z-czestochowy> [dostęp: 26.3.2026 r.].

²⁶ Zob. K. Szwed, *Obowiązek wprowadzenia standardów...*, s. 383-397.

W dniu 5 sierpnia 2025 r. uchwalono ustawę zmieniającą przepisy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich. Ustawa przewidywała między innymi wyjątki i uproszczenia dotyczące weryfikacji niekaralności niektórych osób dopuszczanych do działalności z udziałem dzieci. Rzecznik Praw Dziecka ocenił część tych zmian negatywnie, wskazując na ryzyko obniżenia poziomu ochrony oraz zbyt szerokiego odstępstwa od obowiązków sprawdzających²⁷.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej odmówił podpisania ustawy 29 sierpnia 2025 r., określając ją w komunikacie jako nowelizację tzw. lex Kamilek²⁸. Wskutek odmowy podpisania rozwiązania uchwalone 5 sierpnia 2025 r. nie weszły w życie. Spór ujawnił napięcie między ograniczaniem obciążeń administracyjnych a utrzymaniem wysokiego poziomu ochrony dziecka. Ocena każdego wyjątku powinna uwzględniać charakter i częstotliwość kontaktu z małoletnim, możliwość sprawowania rzeczywistego nadzoru, zakres dostępu do dziecka oraz następstwa błędnej oceny ryzyka.

Skuteczność systemu nie zależy wyłącznie od rygorystycznego brzmienia przepisów. Obowiązki nadmiernie rozbudowane, niezrozumiałe lub niewykonalne sprzyjają formalizmowi i pozornej zgodności. Ich uproszczenie nie może jednak przenosić ryzyka na dziecko ani na personel pozbawiony narzędzi umożliwiających rozpoznanie zagrożenia. Regulacja powinna łączyć wykonalność obowiązków z precyzyjnym, uzasadnionym i kontrolowalnym określeniem wyjątków.

Warunkiem rzeczywistej skuteczności standardów jest ich osadzenie w codziennym funkcjonowaniu instytucji. Personel powinien znać nie tylko treść dokumentu, lecz również osobę odpowiedzialną za przyjmowanie zgłoszeń, kolejność działań, zasady zabezpieczenia dziecka oraz właściwość organów, które należy zawiadomić. Dziecko musi otrzymać informację w formie odpowiadającej jego wiekowi i możliwościom komunikacyjnym. Procedura niezrozumiała dla małoletniego nie realizuje w pełni funkcji ochronnej, nawet jeśli formalnie została udostępniona.

²⁷ Rzecznik Praw Dziecka, *Realne zagrożenie dla bezpieczeństwa dzieci*. Rzeczniczka Praw Dziecka przedstawiła Panu Prezydentowi negatywną opinię o ustawie, 29.08.2025 r., <https://brpd.gov.pl/2025/08/29/realne-zagrozenie-dla-bezpieczenstwa-dzieci-rzeczniczka-praw-dziecka-przedstawila-panu-prezydentowi-negatywna-opinie-o-ustawie/> [dostęp: 26.03.2026 r.].

²⁸ Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Szef KPRP: Prezydent podpisał ustawę o świadczeniach opieki zdrowotnej; zawetował tzw. lex Kamilek, 29.08.2025 r., <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-zawetowane/szef-kprp-prezydent-podpisal-ustawe-o-swiadczeniach-opieki-zdrowotnej-zawetowal-nowelizacje-tzw-lex-kamilek,105980> [dostęp: 26.03.2026 r.].

Niezbędne jest także zapewnienie przepływu informacji między instytucjami przy równoczesnym poszanowaniu zasad ochrony danych osobowych. Brak wymiany informacji może uniemożliwić dostrzeżenie powtarzających się sygnałów zagrożenia. Nieograniczone gromadzenie i przekazywanie danych grozi natomiast naruszeniem prywatności dziecka oraz utrwaleniem stygmatyzującego obrazu jego rodziny. Każde działanie powinno mieć wyraźną podstawę prawną, określony cel i zakres odpowiadający zasadzie niezbędności.

Ustawa przewiduje kontrolę wykonywania obowiązków dotyczących weryfikacji osób oraz wprowadzenia standardów ochrony małoletnich. Wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta i marszałek województwa wykonują ją w granicach swojej właściwości; uprawnienia kontrolne przysługują także organom prowadzącym lub nadzorującym placówki. Państwowa Inspekcja Pracy kontroluje, w zakresie swojej właściwości, wykonanie przez pracodawcę obowiązku uzyskania informacji z Rejestru, natomiast Prezes Narodowego Funduszu Zdrowia może kontrolować zarówno ten obowiązek, jak i wprowadzenie standardów w podmiotach objętych jego właściwością²⁹. Kontrola nie powinna ograniczać się do stwierdzenia istnienia dokumentu, lecz powinna uwzględniać jego zgodność z profilem działalności i faktyczną dostępność procedur dla dzieci oraz personelu.

6. Zakończenie

Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. wzmocniła system ochrony małoletnich na kilku odrębnych płaszczyznach. Standardy ochrony małoletnich rozszerzyły prewencyjne obowiązki placówek i organizatorów działalności z udziałem dzieci. Instytucja reprezentanta dziecka stworzyła wyraźniejszą podstawę niezależnej ochrony jego interesów w sytuacji, w której rodzice nie mogą wykonywać reprezentacji. Zmiany dotyczące wysłuchania dziecka uporządkowały warunki jego udziału w postępowaniu, natomiast analiza określonego zdarzenia wprowadziła mechanizm służący identyfikowaniu nieprawidłowości systemowych po najpoważniejszych przypadkach krzywdzenia.

Analizowane rozwiązania wzmacniają podmiotowość dziecka bez przypisywania mu nieograniczonej samodzielności. Uznają odrębność jego praw i interesów, które nie zawsze są tożsame z interesami rodziców lub

²⁹ Zob. art. 22x-22z u.p.z.p.s..

instytucji. Dziecko powinno otrzymać zrozumiałą informację, możliwość przedstawienia stanowiska, reprezentację wolną od konfliktu interesów oraz ochronę dostosowaną do indywidualnych potrzeb. Ochrona respektuje podmiotowość wówczas, gdy dziecko uczestniczy w dotyczących go działaniach w zakresie odpowiadającym jego sytuacji, a nie pozostaje wyłącznie przedmiotem decyzji osób dorosłych.

Nie można natomiast uznać, że reforma ograniczyła „monopol” prywatnej pieczy rodzicielskiej. Władza rodzicielska także przed 2023 r. podlegała ustawowym granicom i nadzorowi sądu opiekuńczego, a dobro dziecka wyznaczało sposób jej wykonywania. Reforma rozbudowała publiczne i instytucjonalne gwarancje ochrony, uzupełniając odpowiedzialność rodziny. Państwo nie zastępuje rodziców w zwykłym sprawowaniu pieczy, lecz ma obowiązek reagować, gdy rodzina nie zapewnia bezpieczeństwa albo konflikt interesów uniemożliwia należytą reprezentację dziecka.

Pełna ocena skuteczności reformy wymaga badań praktyki. Analiza normatywna pozwala jednak określić warunki, od których zależy użyteczność nowych instrumentów. Standardy powinny odpowiadać rzeczywistym zagrożeniom, reprezentant dziecka aktywnie chronić jego interesy, wysłuchanie nie może stanowić źródła dodatkowej presji, a zalecenia wynikające z analiz zdarzeń powinny prowadzić do możliwych do zweryfikowania zmian. Prawo spełnia funkcję ochronną tylko wtedy, gdy umożliwia szybką, odpowiedzialną i proporcjonalną reakcję na zagrożenie bezpieczeństwa konkretnego dziecka.

* * *

Streszczenie

Opracowanie przedstawia dogmatycznoprawną analizę wybranych instrumentów ochrony małoletnich ukształtowanych ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw. Rozróżniono pojęcia małoletniego, nieletniego i młodocianego, a podmiotowe traktowanie dziecka odniesiono do odrębności jego praw i interesów, prawa do informacji, udziału w postępowaniu oraz reprezentacji wolnej od konfliktu interesów. Przedmiotem analizy są standardy ochrony małoletnich, instytucja reprezentanta dziecka, wysłuchanie dziecka oraz analiza zdarzeń prowadzących do śmierci albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu małoletniego. Reforma rozszerzyła prewencyjne obowiązki podmiotów prowadzących działalność

z udziałem dzieci i wzmocniła procesowe gwarancje ochrony ich interesów, nie zastępując podstawowej odpowiedzialności rodziny. Omówiono również spór dotyczący zawetowanej ustawy z 5 sierpnia 2025 r. oraz znaczenie proporcjonalności obowiązków weryfikacyjnych. Skuteczność systemu zależy od stosowania procedur w praktyce, ich dostępności dla dzieci, przygotowania personelu oraz współdziałania instytucji z poszanowaniem prywatności i godności dziecka.

Słowa kluczowe: małoletni, dziecko, standardy ochrony małoletnich, reprezentant dziecka, wysłuchanie dziecka, analiza określonego zdarzenia, dobro dziecka

* * *

NEW STANDARDS FOR THE PROTECTION OF MINORS IN POLAND: THE CHILD AS A RIGHTS-HOLDER UNDER THE ACT OF 28 JULY 2023

Summary

This chapter provides a doctrinal analysis of selected child-protection mechanisms established or reshaped by the Act of 28 July 2023. It distinguishes the Polish legal categories of a minor, a juvenile and a young adult offender, and examines the child as a rights-holder entitled to information, participation in proceedings and representation free from conflicts of interest. The analysis covers standards for the protection of minors, the child's representative, the hearing of the child by the court, and the statutory review of incidents resulting in the child's death or serious bodily harm. It also examines the vetoed Act of 5 August 2025, which did not enter into force. The effectiveness of the system depends on workable procedures, properly trained staff, institutional cooperation and respect for the child's privacy and dignity.

Keywords: minor, child protection, child's representative, hearing of the child, statutory incident review, best interests of the child

BARTOSZ KLUSKA

Akademia Tarnowska

ORCID: 0009-0000-0094-6363

MECHANIZMY PRZECIWDZIAŁANIA ALIENACJI RODZICIELSKIEJ

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza zjawiska alienacji rodzicielskiej oraz mechanizmów jej przeciwdziałania w świetle obowiązujących i projektowanych przepisów prawa polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Kodeksu postępowania cywilnego oraz propozycji zmian w Kodeksie karnym. Opracowanie podejmuje także próbę refleksji nad aspektem psychologicznym alienacji oraz jego znaczeniem w kontekście kształtowania więzi rodzinnych po rozpadzie wspólnego pożycia rodziców.

Postawiona teza głosi, iż aktualne mechanizmy prawne są niewystarczające do skutecznego przeciwdziałania alienacji rodzicielskiej, a rzeczywista ochrona dobra dziecka wymaga synergii narzędzi prawnych i psychologicznych oraz penalizacji najbardziej drastycznych form tego zjawiska. Celem opracowania jest zidentyfikowanie oraz ocena skuteczności dostępnych środków prawnych i pozaprawnych, a także wskazanie koniecznych kierunków reform *de lege ferenda*. Metoda badawcza to dogmatyczna analiza norm prawnych, orzecznictwa sądowego oraz dorobku doktryny, uzupełniona metodą hermeneutyczną oraz elementami analizy psychologicznej.

2. Pojęcie i przejawy alienacji rodzicielskiej

Dnia 25 kwietnia każdego roku przypada Dzień Świadomości Alienacji Rodzicielskiej. Termin *Parental Alienation Syndrome*, wprowadzony w 1985 roku przez amerykańskiego psychiatrę Richarda A. Gardnera, odnosi się do zjawiska patologicznego oddzielenia dziecka od jednego z opiekunów. Zgodnie z ujęciem autora, PAS stanowi zaburzenie rozwojowe ujawniające się niemal wyłącznie w kontekście sporów sądowych dotyczących sprawowania władzy rodzicielskiej. Centralnym objawem wskazywanego syndromu jest bezpodstawne oczernianie jednego z rodziców przez dziecko, co przejawia się w formie tzw. „kampanii denigracyjnej”.

Mechanizm ten uwarunkowany jest dwoma współwystępującymi czynnikami: z jednej strony – systematycznym wpływem rodzica sprawującego opiekę, który stosuje techniki przypominające indoktrynację lub „pranie mózgu” (*brainwashing*), z drugiej zaś - aktywnym udziałem dziecka w procesie deprecjonowania drugiego z rodziców. Wskazane komponenty wzajemnie się wzmacniają, tworząc zjawisko o wysokim potencjale destrukcyjnym dla relacji rodzinnych. Gardner, posługując się terminem „pranie mózgu”, podkreślił, że istota zespołu PAS wykracza poza świadome i zamierzone oddziaływanie wychowawcze – obejmuje bowiem szerszy, psychologicznie uwarunkowany proces kształtowania postaw dziecka wobec jednego z rodziców.

W polskiej literaturze przedmiotu spotykane są różne nazwy określające to zjawisko, takie jak: „zespół alienacji rodzicielskiej”, „zespół Gardnera”, „zespół odosobnienia od jednego z rodziców” lub „zespół oddzielenia od drugoplanowego opiekuna”¹. Niezależnie od przyjętego nazewnictwa, wspólnym mianownikiem tych koncepcji pozostaje destrukcyjny wpływ długotrwałej manipulacji emocjonalnej na relację dziecka z jednym z rodziców - najczęściej tym, który nie sprawuje pieczy na co dzień. Do charakterystycznych, współwystępujących objawów zespołu alienacji rodzicielskiej, zgodnie z koncepcją R.A. Gardnera, zalicza się szereg specyficznych reakcji emocjonalno-poznawczych obserwowanych u dziecka. Wśród nich wymie-

¹ Zob. A. Konopka, J. Samochowiec, *Zespół alienacji rodzicielskiej – co powinien wiedzieć profesjonalista*, „Psychiatria” 2009, t. 6, nr 3, s. 103–104; A. Czerederecka, *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2008, t. 7, nr 4, s. 15–17; I. Namysłowska, J. Haitzman, A. Siewierska, *Zespół Gardnera – zespół oddzielenia od drugoplanowego opiekuna (PAS). Rozpoznanie czy rzeczywistość rodzinna?*, „Psychiatria Polska” 2009, t. XLIII, nr 1, s. 5–17.

nia się: aktywne i uporczywe oczernianie jednego z rodziców - najczęściej tego, który nie sprawuje codziennej opieki; formułowanie oskarżeń oparte na słabych, powierzchownych lub wręcz absurdalnych podstawach; całkowity brak ambiwalencji emocjonalnej – przejawiający się jednoznacznie negatywnym, wrogim nastawieniem wobec alienowanego rodzica.

Kolejnym istotnym przejawem jest tzw. *fenomen niezależnego myślenia* - dziecko jest przekonane, że wyrażane poglądy stanowią efekt samodzielnej refleksji, podczas gdy faktycznie odzwierciedlają one przekaz internalizowany od drugiego rodzica. Obserwuje się również wyraźne opowiadanie się po stronie rodzica sprawującego codzienną pieczę, przy jednoczesnym odrzuceniu drugiego rodzica, niezależnie od rzeczywistego przebiegu relacji i obiektywnych okoliczności.

Charakterystyczne jest także poczucie braku winy u dziecka, mimo przejawianych postaw okrucieństwa lub emocjonalnego wykorzystywania alienowanego rodzica. Do symptomów zalicza się ponadto obecność tzw. zapożyczonych narracji – dziecko powiela argumentację i sposób wypowiedzi głównego opiekuna, często posługując się identycznymi sformułowaniami. Negatywna postawa dziecka niejednokrotnie zostaje rozszerzona również na dalszą rodzinę i otoczenie odrzuconego rodzica, co pogłębia stan izolacji i dezintegracji więzi rodzinnych².

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że przejawy zespołu alienacji rodzicielskiej mogą występować z różnym natężeniem. R.A. Gardner wyróżnił trzy zasadnicze stopnie nasilenia objawów tego syndromu: łagodny, umiarkowany oraz poważny. W przypadku stopnia łagodnego dziecko uczestniczy w kontaktach z drugim rodzicem, jednak okresowo przejawia wobec niego postawę krytyczną. Nie wszystkie objawy syndromu występują w tym stadium, a ich intensywność jest ograniczona. Forma ta charakteryzuje się umiarkowanym wpływem na relację dziecka z alienowanym rodzicem. Stopień umiarkowany cechuje się brakiem szacunku wobec drugiego z rodziców, często manifestowanym podczas spotkań. Dziecko przejawia trudności we współpracy, a działania o charakterze oczerniającym przybierają formę niemal nieprzerwaną. Na tym etapie występuje większość objawów typowych dla zespołu, jednak nie osiągają one jeszcze skrajnego poziomu intensywności.

Najpoważniejsza forma zespołu wiąże się z głęboką wrogością dziecka wobec rodzica, której eskalacja może przybierać postać agresji fizycznej.

² I. Namysłowska, J. Haitzman, A. Siewierska, *Zespół...*, s. 6; A. Konopka, J. Samochowiec, *Zespół...*, s. 104; A. Czerederecka, *Manipulowanie...*, s. 17–18.

W skrajnych przypadkach obserwuje się występowanie objawów o charakterze paranoidalnym – dziecko przejawia urojenia prześladowcze, a także irracjonalny lęk przed działaniami ze strony drugiego rodzica, łącznie z obawą przed rzekomym zagrożeniem życia. Wysoki poziom paniki oraz nienawiści wobec jednego z opiekunów może być podsycany i wzmacniany przez rodzica sprawującego codzienną pieczę, co dodatkowo pogłębia psychiczne rozwarstwienie relacji rodzinnych.

3. Mechanizmy przeciwdziałania alienacji rodzicielskiej w systemach prawnych – przykład ustawodawstwa Francuskiego

W dalszej części opracowania zaprezentowane zostają wyniki ilościowo-jakościowego studium porównawczego aktów normatywnych regulujących alienację rodzicielską na przykładzie ustawodawstwa Francuskiego.

Funkcje komparatystyki prawniczej odznaczają się świadomym, racjonalnym, z góry zamierzonym charakterem. W ujęciu M. Rheinsteina: „pojęcie funkcji bywa utożsamiane z pojęciem celu, mimo że funkcje odnoszą się w istocie do procesów prowadzących do osiągnięcia celu, będącego już rezultatem tego procesu”³. Funkcje przypisywane komparatystyce prawniczej mogą być zgrupowane w następujące kategorie: funkcje poznawcze, dydaktyczne, legislacyjne (prawotwórcze), interpretacyjne, unifikacyjne oraz ideologiczne.

Prawo porównawcze stwarza asumpt do pogłębionej analizy faktów oraz idei prawnych, umożliwiając jednocześnie identyfikację powtarzalnych wzorców i występujących w nich regularności. Poznawanie i zrozumienie służy znajdowaniu najlepszych rozwiązań przy pomocy prawa, chociażby ze względu na to, że podobne problemy społeczne występują w różnych miejscach na świecie – nie tylko w ramach tych samych kręgów kulturowych, ale także w wymiarze ogólnocywilizacyjnym.

W porządku prawnym Republiki Francuskiej wyróżnia się dwie podstawowe formy sprawowania opieki nad dzieckiem: opiekę wspólną oraz opiekę wyłączną. Zgodnie z art. 371-2 *Code civil*⁴, domniemaną formą jest wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców. Współ-

³ R. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*. Warszawa 2008, s.197.

⁴ *Code civil*, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/2025-05-30/ [dostęp: 30.05.2025].

odpowiedzialność obejmuje obowiązki w zakresie utrzymania, edukacji oraz zaspokajania potrzeb małoletniego.

Rozstanie rodziców nie powoduje automatycznej zmiany w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej, a kwestie związane z wykonywaniem opieki mogą zostać uregulowane w drodze porozumienia zatwierdzonego przez sąd rodzinny. W przypadku braku możliwości osiągnięcia konsensusu, decyzję w tym zakresie podejmuje sąd, kierując się dyrektywami zawartymi w art. 373-2-11 *Code civil*, który nakazuje uwzględnienie m.in. dotychczasowego sposobu realizacji opieki, preferencji dziecka (jeżeli jego wiek i dojrzałość na to pozwalają), kompetencji wychowawczych rodziców, wyników wywiadu środowiskowego oraz ryzyka wystąpienia przemocy.

W ramach orzeczenia sądowego możliwe jest ustalenie miejsca zamieszkania dziecka przy jednym z rodziców lub w systemie naprzemiennym (*résidence alternée*), a także określenie zakresu kontaktów i odwiedzin drugiego rodzica. Nawet w przypadku braku przyznania stałej pieczy, rodzic zachowuje pełnię praw w zakresie podejmowania istotnych decyzji dotyczących dziecka.

Zgodnie z art. 373-2-1 *Code civil*, przyznanie wyłącznej opieki jednemu z rodziców możliwe jest jedynie wówczas, gdy wymaga tego dobro dziecka. W takim przypadku drugiemu z rodziców przysługuje prawo do kontaktów, które może zostać ograniczone bądź nadzorowane, jeżeli istnieją ku temu uzasadnione przesłanki. Rodzic pozbawiony pieczy jest zobowiązany do uczestnictwa w procesie wychowawczym oraz do współdecydowania w sprawach istotnych, a także do partycypacji w kosztach utrzymania dziecka.

Dodatkowo, w świetle art. 373-2-6 *Code civil*, możliwe jest zastosowanie środków zabezpieczających ciągłość i skuteczność relacji z dzieckiem, m.in. poprzez zakaz opuszczania kraju bez zgody drugiego rodzica. W przypadku uporczywego nierealizowania orzeczeń sądu rodzinnego lub zatwierdzonych porozumień dotyczących wykonywania opieki, sąd może nałożyć cywilną grzywnę do wysokości 10 000 euro.

Francuski *Code pénal*⁵ zawiera także unormowania penalizujące zachowania o charakterze alienacyjnym. Art. 227-5 penalizuje bezzasadne uniemożliwianie drugiemu rodzicowi realizacji przysługującego mu prawa do kontaktów, przewidując sankcję pozbawienia wolności do jednego roku oraz grzywnę w wysokości do 15 000 euro. W przypadku cięższych naruszeń (takich jak bezprawne przetrzymywanie dziecka przez ponad pięć dni lub jego wywiezienie poza granice kraju) art. 227-9 przewiduje karę do trzech

⁵ *Ibidem*.

lat pozbawienia wolności i grzywnę do 45 000 euro. Z kolei art. 227-6 przewiduje sankcje za samowolną zmianę miejsca zamieszkania dziecka bez poinformowania drugiego rodzica, naruszającą orzeczone prawo do kontaktów – do sześciu miesięcy pozbawienia wolności i grzywnę do 7 500 euro.

4. Mechanizmy przeciwdziałania alienacji rodzicielskiej w Polskim porządku prawnym

W obowiązującym stanie prawnym brak jest aktu normatywnego, który w sposób wyraźny i kompleksowy definiowałby zjawisko alienacji rodzicielskiej. Mimo iż pojęcie to pojawia się w orzecznictwie sądów powszechnych i w doktrynie, to jednak ustawodawca nie zdecydował się dotąd na jego formalnoprawne ujęcie. Mechanizmy przeciwdziałania tego rodzaju praktykom mają obecnie charakter pośredni i funkcjonują w ramach regulacji ogólnych dotyczących władzy rodzicielskiej oraz kontaktów z dzieckiem.

1) Kontakty z dzieckiem – art. 113-113⁶ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

Instytucja kontaktów z dzieckiem, unormowana w art. 113 i n. k.r.o., stanowi samodzielną kategorię prawną, funkcjonującą niezależnie od atrybutów władzy rodzicielskiej. Nowelizacja z 13 czerwca 2009 r.⁶ dokonała systemowego wyodrębnienia tej instytucji z wcześniejszego, nieprecyzyjnego pojęcia „osobistej styczności”, tym samym precyzyjnie konstytuując zarówno uprawnienie, jak i powinność kontaktu – po stronie rodzica i dziecka. Z perspektywy aksjologicznej, kontakt z dzieckiem jawi się jako komponent relacji osobistej, chroniony dodatkowo jako dobro osobiste w rozumieniu art. 23 i 24 k.c.

Kontakty, zgodnie z art. 113 § 1 k.r.o., są realizowane niezależnie od statusu władzy rodzicielskiej, co oznacza, że mogą przysługiwać także rodzicowi, którego władza została ograniczona, zawieszona lub nawet pozbawiona. Zakres ich realizacji powinien być dostosowany do aktualnych relacji rodzinnych i sytuacji dziecka, przy czym katalog form kontaktów (art. 113 § 2 k.r.o.) ma charakter niewyczerpujący. Formy bezpośrednie

⁶ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1431).

winny stanowić zasadę, natomiast środki komunikacji pośredniej pełnią funkcję uzupełniającą.

W praktyce sądowej wykształciła się koncepcja tzw. kontaktów zastępczych, niewyrażona *expressis verbis* w przepisach, lecz uzasadniona koniecznością zapewnienia ciągłości więzi rodzinnych w razie obiektywnych przeszkód w realizacji kontaktu tradycyjnego. Normatywne uzasadnienie tej konstrukcji znajduje się w zasadach logiki systemowej i wykładni celowościowej.

W kontekście orzecznictwa, szczególnie po wyroku TK z 22 czerwca 2022 r., SK 3/20⁷, kontakt nie może być przedmiotem bezrefleksyjnej represji majątkowej – zwłaszcza w sytuacjach, gdy brak realizacji kontaktu wynika z autonomicznej postawy dziecka.

Podstawowym sposobem realizacji zasady dobra dziecka w kontekście kontaktów jest zawarcie porozumienia rodzicielskiego, o którym mowa w art. 113¹ § 1 k.r.o. Preferencja ustawodawcza dla porozumień opiera się na założeniu, że wspólna decyzja rodziców (jako podmiotów pierwszorzędnie odpowiedzialnych za wychowanie) lepiej oddaje potrzeby dziecka niż rozstrzygnięcie sądowe. Oczywiście, porozumienie to podlega kontroli sądowej z perspektywy jego zgodności z dobrem małoletniego (art. 58 § 1 zd. 2 k.r.o.).

W braku konsensusu, kompetencja do ustalenia kontaktów przysługuje sądowi opiekuńczemu, który, na podstawie art. 113 k.r.o., może działać także z urzędu. Sąd uwzględnia przy tym nie tylko dobro dziecka jako wartość nadrzędną, ale również jego wyartykułowane i racjonalne życzenia.

Szczególna postać kontaktów zachodzi w warunkach opieki naprzemiennej (art. 58 § 1b i art. 107 § 3 k.r.o.), gdzie oboje rodzice pełnią funkcje wychowawcze w sposób równoległy. Wówczas ustalanie kontaktów w sensie technicznym może być zbędne, aczkolwiek zalecane jest określenie zasad współpracy rodziców oraz trybu rozstrzygania sporów. Model opieki naprzemiennej powinien być wdrażany stopniowo, a jego realizacja wymaga funkcjonalnej współpracy rodzicielskiej i względnej stabilności środowiskowej.

Instytucja kontaktów z dzieckiem, choć wyraźnie usytuowana na gruncie prawa rodzinnego, znajduje także swój wyraz w regulacjach proceduralnych. Mechanizmy zabezpieczające wykonywanie kontaktów, jak również procedury przymuszające ich realizację (art. 598¹⁵–598²² k.p.c.), są wyrazem funkcjonalnego przenikania się porządku materialnego i procesowego. W świetle zasady proporcjonalności oraz wymogu działania zgodnego

⁷ Wyrok TK z 22.6.2022 r., SK 3/20 (OTK-A 2022, nr 46).

z dobrem dziecka, sankcje winny być stosowane z należytą ostrożnością, uwzględniając także realne możliwości i motywacje stron postępowania.

Należy również wskazać na rolę organów centralnych, które w ramach współpracy międzynarodowej wspomagają egzekwowanie kontaktów, w tym także na etapie pozasądowym. Instytucja kontaktów, jako dynamicznie rozwijający się komponent prawa rodzinnego, wymaga stałej aktualizacji wykładni i dostosowywania jej do zmieniających się realiów społecznych, przy konsekwentnym priorytecie dobra dziecka jako normy o charakterze nadrzędnym i autonomicznym.

W świetle art. 113² § 1 k.r.o., sąd opiekuńczy może ograniczyć utrzymywanie kontaktów z dzieckiem, jeżeli wymaga tego jego dobro. Przepis ten definiuje w sposób pośredni instytucję kontaktów, wskazując, że ograniczenie może dotyczyć jednego lub kilku elementów składających się na kontakt osobisty bądź pośredni. Katalog ograniczeń zawarty w § 2 ma charakter przykładowy, co oznacza, że sąd może sięgnąć również po inne środki niż wyraźnie wymienione, jeżeli uzna to za konieczne dla ochrony dobra dziecka.

Relacja pomiędzy rodzicami, nawet silnie skonfliktowana, nie stanowi samoistnej przesłanki ograniczenia kontaktów, o ile nie wpływa ona negatywnie na sytuację dziecka. Sąd

może orzec ograniczenie kontaktów także wtedy, gdy rodzic wnioskuje wyłącznie o formy bezpośrednie, lecz dobro dziecka przemawia za kontaktami pośrednimi (np. telefonicznymi).

Do najczęściej stosowanych form ograniczenia należą kontakty w obecności osoby trzeciej (kuratora sądowego, psychologa, osoby wskazanej przez sąd), zakaz zabierania dziecka poza miejsce pobytu, zakaz kontaktu na odległość (telefonicznego, przez Internet), ograniczenie częstotliwości kontaktów.

W praktyce sądowej dopuszcza się również ustanowienie kontaktów wyłącznie w placówce specjalistycznej (np. fundacji, poradni rodzinnej), a także uzależnienie ich od udziału w terapii rodzinnej. Utrzymywanie kontaktów w obecności drugiego z rodziców stosowane jest jedynie wyjątkowo - zwłaszcza w sytuacji, gdy dziecko jest bardzo małe, dopiero nawiązuje relację z rodzicem lub istnieją istotne zaburzenia w jego zachowaniu.

Ograniczenie kontaktów może mieć zarówno charakter jakościowy, jak i ilościowy. Przykładowo sąd może dopuścić wyłącznie kontakty telefoniczne, ograniczyć je do jednego spotkania miesięcznie lub ustalić maksymalny czas ich trwania.

Szczególną formą ograniczenia jest orzeczenie odbywania kontaktów w obecności kuratora sądowego, co znajduje oparcie m.in. w art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o. oraz art. 113⁴ k.r.o. W takim przypadku kurator rodzinny wykonuje swoje zadania zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r.⁸ w tym zapewnia, by kontakty przebiegały zgodnie z postanowieniem sądu. Ograniczenia te mają najczęściej charakter tymczasowy i winny zostać zniesione po ustaniu przyczyn ich ustanowienia. Zasadą jest, że obecność kuratora ma charakter przejściowy, a samo postanowienie powinno wskazywać maksymalny okres jego obowiązywania. Dla skuteczności i wykonalności orzeczenia o ograniczeniu kontaktów niezbędne jest jego szczegółowe sformułowanie, w szczególności co do miejsca, czasu trwania, częstotliwości i osób uczestniczących w kontaktach. Wskazanie osoby odpowiedzialnej za doprowadzenie dziecka minimalizuje ryzyko konfliktów i nadinterpretacji, sprzyjając stabilizacji relacji rodzinnych.

Postępowanie w przedmiocie ograniczenia kontaktów może być wszczęte z urzędu, również na podstawie informacji przekazanej przez dziecko, które samo nie posiada zdolności procesowej. W takich przypadkach sąd obowiązany jest do oceny realizacji kontaktów z punktu widzenia dobra dziecka i, w razie potrzeby, do zastosowania odpowiednich środków z art. 113¹–113⁴ lub art. 109–111 k.r.o.

W skrajnych przypadkach, gdy utrzymywanie kontaktu godzi w dobro dziecka, ustawodawca dopuszcza orzeczenie zakazu kontaktów (art. 113³ k.r.o.). Środek ten, mający charakter *ultima ratio*, znajduje uzasadnienie jedynie w sytuacjach realnego i poważnego zagrożenia dla życia, zdrowia, bezpieczeństwa dziecka lub jego prawidłowego rozwoju psychofizycznego. Sąd, stwierdzając występowanie takich przesłanek, zobligowany jest do obligatoryjnego zastosowania zakazu.

Zakaz może zostać orzeczony zarówno na czas oznaczony, jak i nieoznaczony, przy czym przeważa pogląd, że sąd nie jest w stanie prognozować przyszłej eliminacji zagrożenia. Art. 113⁵ k.r.o. umożliwia jednak zmianę rozstrzygnięcia w razie ustania przyczyn zakazu.

Postępowanie może być wszczęte zarówno na wniosek, jak i z urzędu. Zarzut popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka powinien skutkować zabezpieczeniem kontaktów, np. poprzez ich ograniczenie i nadzór kuratora,

⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 989).

nie zaś automatycznym zakazem. W przypadku bezpodstawnych oskarżeń przewiduje się kompensację utraconych kontaktów.

Zakaz kontaktów należy odróżnić od moralnej oceny rodzica w kontekście winy rozkładu pożycia. Rozstrzygnięcia te, mimo formalnego współwystępowania w wyroku rozwodowym, są niezależne aksjologicznie i funkcjonalnie.

Zasada dobra dziecka przemawia również za wstrzymaniem się od orzekania zakazu kontaktów wobec rodziców karanych za czyny niezwiązane z osobą dziecka. Ograniczenie kontaktów, np. pod nadzorem lub z zapisem rozmów, może być wystarczające, o ile nie stwierdza się bezpośredniego wpływu demoralizującego.

Zakaz kontaktów z dzieckiem stanowi najbardziej restryktywną formę ingerencji w prawo do utrzymywania więzi rodzinnych, a jego stosowanie winno być każdorazowo poddane rygorystycznej ocenie w świetle konstytucyjnej zasady proporcjonalności i zasady ochrony dobra dziecka.

Dla zwiększenia efektywności środków ochronnych sąd może, zgodnie z art. 113⁴ k.r.o., zobowiązać rodziców do określonego postępowania, np. podjęcia terapii rodzinnej, mediacji, udziału w zajęciach edukacyjnych czy konsultacji psychologicznych. W kontekście wykładni celowościowej i systemowej, możliwe jest również objęcie terapią dziecka, jeśli jego udział służy odbudowie relacji rodzinnych. Dopuszczalne jest także orzekanie tzw. kontaktów zastępczych, które rekompensują kontakty utracone wskutek zdarzeń losowych, takich jak choroba dziecka. Rozwiązanie to sprzyja przeciwdziałaniu instrumentalizacji sytuacji zdrowotnej dziecka i zapewnia ciągłość więzi rodzinnych.

Wszystkie wymienione środki winny być stosowane z uwzględnieniem zasady dobra dziecka jako imperatywu nadrzędnego, podlegającego dynamicznej interpretacji w świetle zmieniających się okoliczności faktycznych oraz społeczno-kulturowych oraz społeczno-kulturowych.

Zgodnie z art. 113⁵ k.r.o., sąd opiekuńczy może w każdym czasie zmienić prawomocne orzeczenie dotyczące kontaktów z dzieckiem, jeżeli wymaga tego dobro dziecka. Instytucja ta realizuje zasadę elastyczności i adaptacyjności prawa rodzinnego, odpowiadając na zmienność relacji rodzinnych, sytuacji dziecka oraz jego rozwoju psychicznego i emocjonalnego. Przesłanką zmiany nie musi być formalna zmiana okoliczności - wystarczy, że dotychczasowe uregulowanie przestaje odpowiadać najlepiej pojętemu interesowi dziecka.

Zmiana może dotyczyć zarówno harmonogramu i formy kontaktów, jak i całkowitego uchylecia uprzedniego orzeczenia. Może polegać także na przejściu od zakazu do ograniczenia kontaktów, jeśli ustanie przesłanka poważnego zagrożenia dobra dziecka. Zmiana taka może zostać dokonana także w toku postępowania odwoławczego (na podstawie art. 577 k.p.c.).

W doktrynie wskazuje się, że art. 113⁵ k.r.o. służy zmianom neutralnym lub „pozytywnym” tj. łagodzącym wcześniejsze ograniczenia, natomiast zaostrenie form kontaktu powinno nastąpić przy łącznym powołaniu art. 113² k.r.o.⁹. Niezależnie jednak od poglądów, przesłanką każdej ingerencji pozostaje dobro dziecka, a interesy rodzica mogą być brane pod uwagę jedynie w zakresie, w jakim są z nim zbieżne.

Zmiana orzeczenia może zostać dokonana zarówno na wniosek, jak i z urzędu, i winna uwzględniać także sygnały pochodzące od kuratora sądowego, szkoły, psychologa czy innych osób mających kontakt z dzieckiem. Sąd nie jest związany pierwotną treścią orzeczenia, może dokonać jego zmiany, nawet jeśli postanowienie jest prawomocne. Kluczowe znaczenie mają potrzeby dziecka wynikające z jego rozwoju, zdrowia, edukacji i relacji z rodzicami.

Mechanizm ten stanowi instrument korekcyjny, umożliwiający sądowi opiekuńczemu dostosowanie treści orzeczenia do zmieniającej się rzeczywistości rodzinnej i emocjonalnej dziecka, w celu zapewnienia mu optymalnych warunków wychowawczych i emocjonalnych.

Na gruncie art. 113⁶ k.r.o., ustawodawca stworzył możliwość orzekania o kontaktach również na rzecz osób niebędących rodzicami dziecka - w szczególności krewnych, powinowatych oraz osób faktycznie sprawujących nad dzieckiem pieczę. Zabieg ten, choć związany legislacyjnie, rodzi szereg implikacji dogmatycznych. Po pierwsze, kontakt nie przysługuje tym osobom *ex lege*, lecz jest przedmiotem oceny sądu przez pryzmat dobra dziecka - co przesądza o fakultatywności orzeczenia. Po wtóre, konieczność „odpowiedniego stosowania” przepisów art. 113–113⁵ k.r.o. wymaga interpretacji funkcjonalnej i systemowej, z uwzględnieniem proporcji pomiędzy interesem dziecka a interesem osoby ubiegającej się o kontakt.

Kognicja sądu opiekuńczego obejmuje w tym zakresie m.in. rodzeństwo (w tym przyrodnie), dziadków, ojczyma, macochę, a także osoby, które przez dłuższy czas sprawowały nad dzieckiem rzeczywistą pieczę. W każ-

⁹ Zob. T. Sokołowski (red.) H. Dolecki, T. Sokołowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 816; T. Justyński, *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011, s. 156.

dym przypadku niezbędna jest ocena, czy istnieje między wnioskodawcą a dzieckiem realna więź emocjonalna oraz czy jej kontynuacja nie koliduje z interesem dziecka.

W kontekście konstytucyjnym należy wskazać, że art. 48 i 72 Konstytucji RP, art. 8 EKPC oraz art. 3 k.p.d. ONZ tworzą aksjologiczne rusztowanie interpretacyjne, w ramach którego sąd balansuje pomiędzy autonomią rodzicielską a prawem dziecka do utrzymania relacji z osobami bliskimi. Nie każda więź zasługuje jednak na sądową protekcję – o jej zasadności przesądza każdorazowo konkretna konfiguracja faktów, relacji i intencji.

Modelowa wykładnia art. 113⁶ k.r.o. wymaga zatem zastosowania metodologii prawniczej opartej na triadzie: wykładni celowościowej, aksjologicznej i systemowej. W praktyce oznacza to, że sąd powinien badać nie tylko formalny stopień pokrewieństwa, lecz również jakość, trwałość i funkcjonalność więzi. Jednocześnie winien uwzględniać potencjalny konflikt lojalnościowy dziecka, wynikający np. z napięć pomiędzy rodzicem a osobą ubiegającą się o kontakt.

Konstrukcja art. 113⁶ k.r.o. jest wyrazem nowoczesnego podejścia do prawa rodzinnego, które (przekraczając sztywne ramy formalizmu) skupia się na realiach życia rodzinnego i potrzebach rozwojowych dziecka. Interpretacja tego przepisu powinna uwzględniać nie tylko aspekt normatywny, ale również psychospołeczny, przy zachowaniu wiodącej roli zasady dobra dziecka jako normy o charakterze kierunkowym i nadrzędnym.

b) Egzekucja kontaktów - art. 598¹⁵-598²² Kodeksu postępowania cywilnego

Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą, ugruntowaną m.in. w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 25/13¹⁰, postępowanie dotyczące wykonywania kontaktów z małoletnim stanowi swoisty rodzaj postępowania rozpoznawczego, jakkolwiek ograniczonego wyłącznie do fazy wykonawczej.

W aktualnym stanie prawnym postępowanie to przebiega w dwóch fazach: zagrożenia nakazaniem zapłaty oraz orzeczenia obowiązku zapłaty określonej sumy pieniężnej. W pierwszej z nich, uregulowanej w art. 598¹⁵ k.p.c., sąd opiekuńczy zobligowany jest do oceny, czy osoba sprawująca pieczę nad dzieckiem naruszyła obowiązki wynikające

¹⁰ Uchwała SN z 22.5.2013 r., III CZP 25/13 (OSNC 2013, nr 12, poz. 140).

z orzeczenia lub ugody dotyczącej kontaktów z dzieckiem. Z kolei druga faza, której podstawę stanowi art. 598¹⁶ k.p.c., może skutkować wymierzeniem sankcji majątkowej.

Zasady konstytucyjne, w szczególności art. 48 ust. 1 i art. 72 ust. 3 Konstytucji RP, zostały zinterpretowane przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 22 czerwca 2022 r., SK 3/20¹¹, jako sprzeczne z mechanizmem automatyzmu sankcji pieniężnych, w przypadkach, w których naruszenie obowiązków wynika z autonomicznego zachowania dziecka. W świetle tego orzeczenia, sąd obowiązany jest do uwzględnienia woli dziecka oraz jego samodzielnie wyrażonych preferencji, zgodnie z art. 576 § 2 k.p.c., art. 12 k.p.d. ONZ oraz art. 3 i 6 lit. b i c Konwencji strasburskiej¹².

Na gruncie art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. przesłanką zastosowania sankcji w postaci zagrożenia nakazaniem zapłaty jest niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie przez osobę sprawującą pieczę obowiązków wynikających z orzeczenia lub ugody zawartej przed sądem bądź mediatorem. Odmienienie, art. 598¹⁵ § 2 dotyczy przypadków naruszenia obowiązków przez osobę uprawnioną do kontaktów.

Zgodnie z art. 598¹⁸ § 1 k.p.c., wszczęcie postępowania następuje na wniosek, który powinien zawierać żądanie zagrożenia zapłatą oznaczonej kwoty pieniężnej. Brak uprzedniego postanowienia w trybie art. 598¹⁵ k.p.c. wyklucza orzeczenie obowiązku zapłaty na podstawie art. 598¹⁶ k.p.c.

W judykaturze akcentuje się, że literalne brzmienie przepisu obliguje sąd do wydania postanowienia w razie stwierdzenia naruszenia, aczkolwiek wykładnia systemowa i funkcjonalna pozwala na przyjęcie, że istotność oraz zawinienie naruszenia powinny być uwzględnione¹³. Przykład stanowi orzeczenie Sądu Rejonowego w Bełchatowie z dnia 26 lutego 2018 r., III Nsm 601/17, gdzie mimo ustalenia naruszenia, wniosek oddalono ze względu na jego incydentalny charakter i uprzednie poinformowanie wnioskodawcy¹⁴.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 kwietnia 2022 r., III CZP 87/22¹⁵, wskazał, że z treści ugody może wynikać obowiązek podejmowania przez osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem działań niezbędnych do realizacji kontaktów. Z kolei w uchwale z dnia 13 kwietnia 2022 r., III CZP 76/22,

¹¹ Wyrok TK z 22.6.2022 r., SK 3/20 (OTK-A 2022, nr 46).

¹² Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128).

¹³ Zob. J. Ignaczewski (red.), *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2014, s. 182.

¹⁴ Postanowienie SR w Bełchatowie z 26.2.2018 r., III Nsm 601/17 (LEX).

¹⁵ Uchwała SN z 28.4.2022 r., III CZP 87/22, (OSNC 2023, nr 1, poz. 1.).

dopuszczono nałożenie sankcji pieniężnej także w przypadku lakonicznego brzmienia ugody¹⁶.

W orzecznictwie dopuszcza się różnicowanie wysokości sumy pieniężnej w zależności od rodzaju naruszenia. Sąd może zatem przyjąć odmienną wysokość sankcji w przypadku spóźnienia się na spotkanie, a inną w przypadku jego całkowitego udaremnienia.

Kwota zagrożenia nie ma charakteru kompensacyjnego ani alimentacyjnego, lecz prewencyjny i represyjny. Celem jej zastosowania jest zdyscyplinowanie uczestnika postępowania i zapewnienie efektywnego wykonywania kontaktów w przyszłości.

Zgodnie z art. 598¹⁵ § 3 k.p.c., sąd winien sprecyzować orzeczenie lub ugodę, która jest naruszana, oraz wskazać konkretną wysokość kwoty, jaką uczestnik zobowiązany będzie uiścić za każde kolejne naruszenie.

W doktrynie krytycznie ocenia się obecny model postępowania jako przewlekły i nieefektywny, szczególnie w przypadkach konfliktów rodzinnych¹⁷. W orzecznictwie ETPC, podkreślono, że spory o kontakty należą do najtrudniejszych i wymagają ze strony państwa szczególnej aktywności, przy poszanowaniu dobra dziecka¹⁸.

Postanowienia wydawane w trybie art. 598¹⁵ k.p.c. podlegają zaskarżeniu na podstawie art. 394 § 1 pkt 10 k.p.c., jednak nie stanowią orzeczeń co do istoty sprawy, a tym samym nie można wobec nich wnieść skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem.

W przypadku dalszego niewykonywania obowiązków po uprzednim zagrożeniu, sąd (na podstawie art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.) orzeka o nakazaniu zapłaty oznaczonej kwoty, proporcjonalnej do liczby naruszeń. W sytuacjach wyjątkowych, na podstawie § 2 tego przepisu, sąd może zmienić wysokość wcześniej ustalonej sumy, jeżeli nastąpiła istotna zmiana oko-

¹⁶ Uchwała SN z 13.4.2022 r., III CZP 76/22, (OSNC 2022, nr 11, poz. 107).

¹⁷ M. Krakowiak, *Nakazanie zapłaty sumy pieniężnej w nowym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2013, nr 3, s. 67; M. Domański, E. Holewińska-Łapińska, J. Słyk, *Orzecznictwo w sprawach o wykonywanie kontaktów z dziećmi*, „PwD Sprawy Cywilne” 2016, nr 25, s. 13; E. Holewińska-Łapińska, *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵–598²⁰ k.p.c.) i ich adekwatności do potrzeb praktyki w świetle wyników badania ankietowego*, „PwD Sprawy Cywilne” 2016, nr 25, s. 40.; J. Ignaczewski [w:] (red.) J. Ignaczewski, *Komentarz...*, Warszawa 2014, s. 183–184.; zob. szerzej A. Partyk, *Postępowanie o egzekucję kontaktów – uwagi de lege ferenda*, „Rodzina i Prawo” 2015, nr 34–35, s. 162–164; M. Domański, E. Holewińska-Łapińska, J. Słyk, *Orzecznictwo...*, s. 12–13.

¹⁸ Wyrok ETPCz z 7.2.2017 r. w sprawie *Wdowiak przeciwko Polsce*, (skarga nr 28768/12).

liczności, np. utrata dochodu, przejście na emeryturę lub pogorszenie stanu zdrowia uczestnika.

Zgodnie z § 3 art. 598¹⁶ k.p.c., postanowienie sądu podlega zaskarżeniu zażaleniem do sądu drugiej instancji. Natomiast § 4 stanowi, że prawomocne postanowienie o nakazaniu zapłaty stanowi tytuł wykonawczy z mocy prawa, bez potrzeby nadawania klauzuli wykonalności.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 3/20¹⁹ może skutkować koniecznością pogłębionej analizy okoliczności, w tym zachowania dziecka, jego motywacji i ewentualnego wpływu osoby sprawującej pieczę. Sąd w tym zakresie może posiłkować się opinią Opiniodawczego Zespołu Specjalistów Sądowych, dowodami z dokumentów i zeznań świadków, celem ustalenia rzeczywistej przyczyny niewykonywania kontaktów.

Postanowienia wydawane w trybie art. 598¹⁵ k.p.c. podlegają zaskarżeniu na podstawie art. 394 § 1 pkt 10 k.p.c., jednak nie stanowią orzeczeń co do istoty sprawy, a tym samym nie można wobec nich wnieść skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem.

Na podstawie art. 598 k.p.c. możliwe jest dochodzenie zwrotu uzasadnionych wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem kontaktu, który ostatecznie nie doszedł do skutku z powodu niewykonania bądź niewłaściwego wykonania obowiązków przez osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem lub przez osobę uprawnioną do kontaktu. Wnioskodawca, zgodnie z art. 6 k.c., musi wykazać nie tylko fakt poniesienia wydatków, ale również ich związek przyczynowy z niewykonaniem kontaktu przez drugą stronę.

Wydatki te muszą mieć charakter usprawiedliwiony - nie każdy wydatek będzie podlegał zwrotowi, lecz jedynie taki, który pozostaje w racjonalnym związku z przygotowaniem kontaktu, jak np. koszty dojazdu, bilety na wydarzenie, koszty rezerwacji. Ocena ich zasadności ma charakter obiektywny, a nie oparty na swobodnym uznaniu sądu.

Postanowienie uwzględniające taki wniosek jest zaskarżalne zażaleniem. Co istotne, stanowi ono tytuł wykonawczy z mocy prawa, bez potrzeby nadawania klauzuli wykonalności (art. 598¹⁷ § 4 k.p.c.).

Omawiany przepis nie wyklucza możliwości równoległego dochodzenia roszczeń odszkodowawczych na zasadach ogólnych z art. 415 k.c., jednakże skorzystanie z trybu postępowania nieprocesowego na podstawie art. 598¹⁷ k.p.c. i uzyskanie prawomocnego rozstrzygnięcia wyłącza moż-

¹⁹ Wyrok TK z 22.6.2022 r., SK 3/20 (OTK-A 2022, nr 46).

liwość dochodzenia tego samego roszczenia w drodze procesu cywilnego z uwagi na powagę rzeczy osądzonej lub stan sprawy w toku.

Zgodnie z art. 598¹⁸ k.p.c., sąd opiekuńczy nie jest uprawniony do wszczynania postępowania w sprawach kontaktów z urzędu. Wszczęcie postępowania wymaga inicjatywy uprawnionego, który może być reprezentowany przez prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka. Dotyczy to zarówno wniosku o zagrożenie zapłatą, jak i o nakazanie zapłaty.

Przed wydaniem postanowienia sąd obowiązany jest wysłuchać uczestników postępowania (art. 598¹⁸ § 2 k.p.c.), co może nastąpić na rozprawie lub w formie pisemnej (art. 514 k.p.c.). Wysłuchanie to nie stanowi dowodu w rozumieniu przepisów o postępowaniu dowodowym i nie pociąga za sobą ryzyka odpowiedzialności karnej.

Dla ustalenia stanu faktycznego sąd może przeprowadzić inne dowody, w tym m.in. zeznania świadków, korespondencję prywatną czy zaświadczenia lekarskie. W przypadkach uzasadnionych może również dojść do wysłuchania małoletniego, jeżeli jego stan zdrowia, rozwój i stopień dojrzałości na to pozwalają. Z perspektywy psychologicznej, wysłuchanie dziecka stanowi złożoną interakcję interpersonalną, wymagającą od sędziego kompetencji w zakresie komunikacji z małoletnim znajdującym się w konfliktowej sytuacji rodzinnej. Praktyka stosowania art. 216¹ k.p.c. ujawnia liczne przypadki nieprawidłowości proceduralnych, przy czym należy zauważyć, iż ocena dopuszczalności konkretnych metod wysłuchania bywa rozbieżna pomiędzy środowiskiem prawniczym a psychologicznym. Kluczowe pojęcia ustawowe, takie jak „rozwój umysłowy” czy „dojrzałość”, wymagają interdyscyplinarnej interpretacji z uwzględnieniem osiągnięć psychologii rozwojowej. Zasada „przyjaznego wysłuchania”, mimo iż nieusankcjonowana *expressis verbis* w k.p.c., wynika z konieczności minimalizacji stresogennego wpływu procedur sądowych na psychikę małoletniego. Problem podatności dzieci na sugestie stanowi istotne wyzwanie procesowe, zwłaszcza w kontekście możliwości wywierania presji przez otoczenie dziecka przed przeprowadzeniem czynności. Wnioskowanie o stopniu sugestyjności oddziaływań wymaga każdorazowo pogłębionej analizy psychologicznej uwzględniającej kontekst rodzinny małoletniego. Procedury przygotowania dziecka do udziału w postępowaniu, wzorowane na rozwiązaniach z zakresu psychologii sądowej, mogą znacząco zwiększyć wiarygodność procesu wysłuchania. *De lege lata* brak specjalistycznego przygotowania części sędziów do realizacji

czynności wysłuchania stanowi istotną lukę systemową, częściowo kompensowaną przez szkolenia organizowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. *De lege ferenda* wprowadzenie specjalizacji z zakresu psychologii rodzinnej dla sędziów orzekających w sprawach rodzinnych mogłoby stanowić optymalne rozwiązanie problemu kompetencyjnego. Efektywność wysłuchania w znacznym stopniu zależy od indywidualnych predyspozycji sędziego, w szczególności od umiejętności nawiązania kontaktu z małoletnim. Optymalne przygotowanie do czynności wysłuchania wymaga od sędziego zarówno określenia zakresu pytań, jak i stworzenia przestrzeni dla swobodnej ekspresji dziecka. Ocena zdolności dziecka do udziału w wysłuchaniu powinna uwzględniać nie tylko kryteria formalne, ale także kontekst sytuacyjny i stan emocjonalny małoletniego. Przewlekłe schorzenia somatyczne mogą stanowić istotną przeszkodę w efektywnym przeprowadzeniu wysłuchania, co wymaga indywidualnej oceny lekarskiej. Realizacja prawa dziecka do informacji o przebiegu i celu wysłuchania stanowi integralny element zasady przyjaznego wymiaru sprawiedliwości. Konflikt między koniecznością utrwalenia przebiegu wysłuchania a ochroną prywatności dziecka pozostaje nierozstrzygnięty w aktualnym stanie prawnym.

Zgodnie z art. 598¹⁹ k.p.c., wniosek o wszczęcie postępowania dotyczącego wykonywania kontaktów z dzieckiem powinien zawierać odpis wykonanego orzeczenia sądu lub ugody sądowej/mediacyjnej. Brak tego dokumentu jest brakiem formalnym i podlega uzupełnieniu w trybie art. 130 k.p.c., pod rygorem zwrotu wniosku.

Jeżeli orzeczenie lub ugoda pochodzą z sądu albo organu państwa obcego, wymagane jest uprzednie stwierdzenie ich wykonalności na podstawie art. 578¹ k.p.c.

Ustawodawca wprowadził także fikcję umorzenia postępowania, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia nie zostanie złożony nowy wniosek. W celu uniknięcia umorzenia konieczne jest złożenie wniosku w odpowiednim terminie.

Art. 598¹⁹ k.p.c. nie wyklucza umorzenia postępowania na podstawie art. 355 k.p.c., jeżeli stało się ono bezprzedmiotowe, np. z powodu cofnięcia wniosku przez wnioskodawcę.

W świetle art. 598²¹ k.p.c., w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z małoletnim nie ma zastosowania regulacja art. 577 k.p.c., która umożliwia sądowi zmianę swojego postanowienia, nawet jeśli jest ono prawomocne, o ile wymaga tego dobro osoby, której postępowanie

dotyczy. Należy podzielić pogląd A. Zielińskiego, że charakter orzeczeń wydawanych w tym oddziale przemawia za wyłączeniem wskazanej regulacji²⁰. Takie rozwiązanie służy stabilności orzeczeń i zapobiega nadużywaniu instytucji zmiany postanowień pod pretekstem działania w interesie dziecka. Jednocześnie jednak ogranicza elastyczność sądu opiekuńczego w reagowaniu na dynamiczne zmiany sytuacji życiowej stron, co może rodzić potrzebę ponownego uregulowania kontaktów w odrębnym postępowaniu.

W świetle art. 598²² k.p.c. postępowanie o wykonanie kontaktów z małoletnim może być prowadzone również wówczas, gdy sąd określił, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Uregulowanie przez sąd, że nad małoletnim sprawowana jest opieka naprzemienna, nie wyłącza możliwości powstania problemów z realizacją przyjętych zasad opieki. W takich przypadkach również mogą pojawić się sytuacje niewykonywania lub niewłaściwego wykonywania obowiązków przez jednego z rodziców.

Postanowienie sądu dotyczące zamieszkiwania dziecka w trybie naprzemiennym może zostać zawarte także w postanowieniu o regulacji kontaktów (art. 582¹ § 3 i 4 k.p.c.), co umożliwia zastosowanie mechanizmów przewidzianych w przepisach dotyczących wykonywania kontaktów również do tego typu rozwiązań opiekuńczych.

5. Postulat *de lege ferenda* – projekt art. 207a k.k. (druk senacki nr 63, Senat RP X kadencji)

Pomimo aksjologicznego umocowania instytucji kontaktów, prawo karne *de lege lata* nie zapewnia dostatecznej ochrony przed zachowaniami noszącymi cechy alienacji rodzicielskiej - rozumianej jako uporczywe utrudnianie lub uniemożliwianie kontaktów bądź realizacji pieczy naprzemiennej przez jednego z rodziców. Choć teoretycznie możliwa jest kwalifikacja takich zachowań z perspektywy przepisów art. 155-157, 160, 189-191 czy 207 k.k., praktyka orzecznicza wskazuje na brak konsekwentnego stosowania tych regulacji w kontekście ochrony więzi rodzinnych.

Efektywną ścieżką dochodzenia ochrony uprawnień kontaktowych pozostaje obecnie instrumentarium prawa cywilnego, w szczególności

²⁰ A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 1023.

art. 598¹⁵-598²² k.p.c., przewidujące możliwość zagrożenia nałożeniem oraz egzekwowania określonej sumy pieniężnej wobec osoby naruszającej obowiązki wynikające z orzeczenia o kontaktach lub pieczy. Mechanizm ten, pełniący funkcję represyjno-prewencyjną, choć skuteczny w sferze majątkowej, nie zawsze odpowiada na potrzeby ochrony emocjonalnej dziecka.

Dodatkowo, nie można wykluczyć zastosowania przepisów u.p.p.d., której regulacje (choć adresowane przede wszystkim do organów administracji) mogą znaleźć zastosowanie również w przypadkach naruszeń kontaktów, w szczególności o cechach przemocy psychicznej.

W związku z narastającym zjawiskiem instrumentalizacji dziecka jako środka oddziaływania na drugiego rodzica, zarówno w doktrynie²¹, jak i w polityce legislacyjnej, obserwuje się wzmożoną aktywność zmierzającą do penalizacji najcięższych form alienacji rodzicielskiej. Inicjatywy legislacyjne z lat 2019–2020, podejmowane kolejno przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Senat RP, potwierdzają konieczność wypełnienia luki normatywnej poprzez wprowadzenie przepisów zapewniających skuteczną ochronę prawa dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców.

Poparcie budzi projekt ustawy zawarty w druku senackim nr 63²², który przewiduje wprowadzenie do Kodeksu karnego przepisu penalizu-

²¹ M. Burtowy, J. Zajączkowska-Burtowy, *O kryminalizacji tzw. alienacji rodzicielskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 4–5, s. 117–139. Autorzy dokonują pogłębionej analizy dogmatyczno-prawnej zjawiska określanego mianem alienacji rodzicielskiej, postulując jego kwalifikację jako przejawu przemocy psychicznej o charakterze systemowym, wymierzonej zarówno w dobro dziecka, jak i w konstytucyjnie chronione prawa drugiego z rodziców. W ramach prowadzonych rozważań eksponują napięcie między aksjologią ochrony dobra dziecka a zasadą proporcjonalności ingerencji prawa karnego w sferę stosunków rodzinnych, sygnalizując zarazem ryzyko nadmiernej penalizacji zachowań sytuujących się na granicy deliktu i nieetycznego postępowania. W ujęciu autorów alienacja rodzicielska stanowi fenomen wymagający ujęcia interdyscyplinarnego, jednakże nieodzowna jest refleksja nad jego ewentualną typizacją w ramach ustawowego znamienia czynu zabronionego; M. Wojewódka, *Dziecko, rodzic i rozwód oraz alienacja rodzicielska. Problemy, pomysły, porady*, Kraków 2015, http://www.mgops.kanczuga.pl/asp/pliki/aktualnosci/maciej_wojewodka_dziecko_rodzic_i_rozwod_oraz_alienacja_rodzicielska_problemy_pomysly_porady_maciej_wojewodka_krakow_2015_telefon_kom..pdf [dostęp: 30.05.2025]. Autor, posiłkując się zarówno wiedzą psychologiczną, jak i doświadczeniem praktyka, podejmuje próbę wieloaspektowego ujęcia problematyki alienacji rodzicielskiej jako zjawiska złożonego, które manifestuje się w kontekście sporów okołorozwodowych i w relacjach trójkąta: dziecko–rodzic–system instytucjonalny. Zwraca uwagę na dramat jednostki uwikłanej w instrumentarium procesowe, w którym dobro dziecka staje się często postulatem deklaratywnym, a nie realnie chronionym interesem.

²² Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny, Senat X kadencji,

jącego uporczywe utrudnianie wykonywania kontaktów z dzieckiem oraz sprawowania pieczy naprzemiennej. Proponowane rozwiązanie, poprzez kwalifikację alienacji rodzicielskiej jako formy przemocy psychicznej o wysokiej szkodliwości społecznej, stanowi istotne uzupełnienie istniejącego systemu ochrony praw dziecka oraz drugiego z rodziców. Wprowadzenie art. 207a k.k. odpowiada na dostrzegalną lukę normatywną oraz realne potrzeby społeczne, a także sprzyja skuteczniejszej ochronie dobra dziecka poprzez przewidzenie surowszych sankcji w sytuacjach szczególnie dotkliwych skutków alienacji, takich jak uszczerbek na zdrowiu psychicznym czy próby samobójcze.

Brzmienie proponowanego przepisu jest następujące:

„Art. 207a § 1. Kto, wbrew orzeczeniu sądu lub ugodzie zawartej przed sądem lub mediatorem, uporczywie utrudnia lub uniemożliwia wykonywanie kontaktów z dzieckiem lub sprawowanie opieki nad małoletnim albo osobą nieporadną, podlega karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Jeżeli w następstwie czynu określonego w § 1 pokrzywdzony dozna uszczerbku na zdrowiu psychicznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.”

Mimo że wątpliwości dotyczące praktycznych aspektów stosowania przepisu wymagają dalszej refleksji, projekt ten wpisuje się w kierunek reformy prawa karnego, zmierzającej ku realnej ochronie więzi rodzinnych oraz prawom dziecka.

6. Zakończenie

Alienacja rodzicielska jawi się jako zjawisko o wysokim stopniu szkodliwości społecznej, którego systemowa marginalizacja nie znajduje uzasadnienia w świetle nadrzędnej zasady dobra dziecka. *De lege lata* obowiązujące mechanizmy normatywne nie zapewniają dostatecznej reaktywności wobec przypadków uporczywego utrudniania kontaktów lub pieczy naprzemien-

nej. W świetle powyższego, nieodzownym pozostaje postulat *de lege ferenda* zmierzający do wzmocnienia ochrony relacji rodzinnych poprzez implementację rozwiązań karnoprawnych penalizujących najbardziej drastyczne formy alienacji. Kompleksowe ujęcie problematyki wymaga synergii instrumentów prawnych i psychologicznych, przy zachowaniu prymatu dobra dziecka jako zasady interpretacyjnej o charakterze nadrzędnym.

* * *

Streszczenie

Alienacja rodzicielska to zjawisko polegające na świadomym lub nieświadomym wpływaniu przez jednego z rodziców na dziecko w taki sposób, by zniechęcić je do kontaktu z drugim rodzicem. Efektem takich działań bywa zerwanie więzi rodzinnych oraz długofalowe konsekwencje psychologiczne dla dziecka. Opracowanie analizuje dostępne w polskim systemie prawnym mechanizmy przeciwdziałania alienacji rodzicielskiej. W pracy zastosowano metodę dogmatycznoprawną.

Autor odnosi się do regulacji zawartych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w Kodeksie postępowania cywilnego, wskazując na ich ograniczoną skuteczność w kontekście konfliktów okołorozwodowych. Szczególną uwagę poświęcono propozycjom penalizacji alienacji rodzicielskiej jako formy przemocy psychicznej. W analizie uwzględniono także aktualne orzecznictwo sądów polskich i międzynarodowych, w tym Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, dotyczące ochrony więzi rodzinnych i dobra dziecka. Opracowanie obejmuje również aspekt psychologiczny omawianego zjawiska.

Celem opracowania jest przedstawienie możliwych rozwiązań legislacyjnych oraz pozaprawnych działań interwencyjnych, które mogą skuteczniej chronić prawo dziecka do utrzymywania relacji z obojgiem rodziców oraz zapewnić nadrzędność zasady dobra dziecka w postępowaniach sądowych.

Słowa kluczowe: alienacja rodzicielska, władza rodzicielska, prawo rodzinne, przemoc psychiczna, ochrona dziecka

* * *

MECHANISMS FOR COUNTERACTING PARENTAL ALIENATION

Summary

The paper examines the phenomenon of parental alienation and the extent to which the Polish legal system provides effective mechanisms to counteract it. The study employs both the dogmatic-legal method. The article also explores relevant case law from Polish courts and international bodies, particularly the European Court of Human Rights. The findings indicate that while existing civil law measures are insufficient in practice, there is growing public and legal support for recognising parental alienation as a form of psychological abuse. The study concludes that legislative reform and interdisciplinary intervention are necessary to better protect the child's right to maintain contact with both parents and to uphold the best interests of the child in judicial proceedings.

Keywords: parental alienation, parental responsibility, family law, psychological abuse, child protection

JERZY KAWKA

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0009-0008-1476-2619

PIECZA NAPRZEMIENNA W PRAWIE POLSKIM I FRANCUSKIM ANALIZA PORÓWNAWCZA

1. Wstęp

Problematyka pieczy naprzemiennej należy obecnie do najczęściej poddawanych dyskusji naukowej zagadnień prawa rodzinnego. Dyskusja ta dotyczy podstawowych napięć aksjologicznych: między dobrem dziecka a postulatem równorzędnego uczestnictwa obojga rodziców w jego wychowaniu, między stabilnością środowiska życiowego małoletniego a ochroną jego więzi z każdym z rodziców, a także między autonomią rodziny a koniecznością sądowego kształtowania sytuacji dziecka po rozstaniu jego rodziców. W prawie polskim punkt wyjścia dla rozważań wyznacza przede wszystkim art. 72 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 3 ust. 1 i art. 9 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, które nakazują traktować dobro dziecka jako kryterium nadrzędne w działaniach dotyczących małoletnich.

Na gruncie prawa polskiego instytucja pieczy naprzemiennej nie została dotąd wyodrębniona w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym jako samodzielna, w pełni zdefiniowana konstrukcja normatywna¹. Nie oznacza to jednak, że pozostaje ona poza systemem prawa. Postulat ustawowego doprecyzowania tej instytucji znalazł również wyraz na poziomie rządowych prac legislacyjnych. W wykazie prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów opublikowano 16 grudnia 2025 r. projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw,

¹ W. Lis, *Pieczna naprzemienna a dobro dziecka*, „Prawo i Więzy” 2022/4, s. 267.

przygotowywany w Ministerstwie Sprawiedliwości². Zgodnie z oficjalnym opisem projekt ma wprowadzić do prawa polskiego pojęcie i definicję pieczy współdzielonej, określić warunki jej orzekania oraz usprawnić postępowania w sprawach rodzinnych. Planowany termin przyjęcia projektu przez Radę Ministrów wyznaczono na III kwartał 2026 r. Na obecnym etapie nie jest to zatem jeszcze ani ustawa uchwalona, ani projekt sejmowy, wobec czego przedmiotem dalszej analizy pozostaje obowiązujący stan prawny, z uwzględnieniem kierunku projektowanych zmian.

W literaturze trafnie podkreśla się, że piecza naprzemienna nie oznacza „naprzemiennej władzy rodzicielskiej”. Oboje rodzice zachowują pełnię władzy rodzicielskiej, natomiast zmianie ulega sposób wykonywania bezpośredniej pieczy nad dzieckiem w powtarzających się okresach³. Brak ustawowej definicji pieczy naprzemiennej powoduje, że zakres tej instytucji jest w istotnej mierze rekonstruowany na podstawie wykładni przepisów kodeksowych oraz praktyki orzeczniczej⁴.

Na tle polskiej debaty szczególnego znaczenia nabiera współcześnie pojęcie „pieczy współdzielonej”. W najnowszej literaturze wskazuje się, że termin ten lepiej oddaje wspólne wykonywanie odpowiedzialności rodzicielskiej po rozstaniu niż potoczne określenie „opieka naprzemienna”, które nadmiernie akcentuje jedynie podział czasu pobytu dziecka⁵. Znamienne jest przy tym, że właśnie tym terminem posługuje się również aktualny projekt UD349 wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów, co pokazuje, że pojęcie „pieczy współdzielonej” zaczyna funkcjonować nie tylko w debacie doktrynalnej, lecz także w języku projektowanych zmian ustawowych⁶.

Dla pełniejszego uchwycenia specyfiki polskiego modelu zasadne jest już na wstępie zasygnalizowanie podstawowych założeń rozwiązania fran-

² Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw2> [dostęp: 27.03.2026].

³ W. Lis, *Piecza naprzemienna...* 4, s. 267–268.

⁴ K. Kamińska, *Dylematy wokół pieczy współdzielonej w polskim prawie rodzinnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2025/64, s. 309.

⁵ M. Reimann, *Rodzina jako wspólna sprawa – opieka współdzielona w perspektywie dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, t. 22, nr 1, s. 101.

⁶ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw2> [dostęp: 27.03.2026].

cuskiego, które stanowi punkt odniesienia dla dalszej analizy porównawczej. Podejście to, stawiające w centrum interes małoletniego, znajduje wyraźne odzwierciedlenie we francuskim porządku prawnym. Zgodnie z art. 371-1 *Code civil*, *autorité parentale* (pol. władza rodzicielska) stanowi zespół praw i obowiązków służących interesowi dziecka. Z kolei art. 373-2 C. civ. przesądza, że separacja rodziców pozostaje bez wpływu na zasady wykonywania tej odpowiedzialności. Każde z rodziców ma obowiązek utrzymywania osobistych relacji z dzieckiem oraz poszanowania jego więzi z drugim rodzicem. Szczególne znaczenie ma art. 373-2-9 C. civ., który przewiduje wprost możliwość ustalenia miejsca pobytu dziecka naprzemiennie u każdego z rodziców albo u jednego z nich; w razie sporu sędzia może orzec taki model tymczasowo, a następnie rozstrzygnąć definitywnie. Uzupełniając należy wskazać art. 373-2-7 C. civ., dopuszczający homologację porozumienia rodzicielskiego, oraz art. 373-2-11 C. civ., określający kryteria, które sąd powinien brać pod uwagę przy rozstrzyganiu o sposobie wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej⁷.

Również w literaturze francuskiej podkreśla się, że właściwym pojęciem prawnym jest *résidence alternée*, a nie potoczne *garde alternée*. Rozróżnienie to nie ma znaczenia wyłącznie terminologicznego, lecz odzwierciedla przejście od modelu myślenia o dziecku jako „przedmiocie pieczy” do modelu współrodzicielstwa po rozstaniu⁸. Od czasu wejścia w życie ustawy z 4 marca 2002 r. o władzy rodzicielskiej francuskie prawo wprost dopuszcza, aby w razie braku porozumienia między rodzicami sędzia zarządził *résidence alternée* tymczasowo⁹, na oznaczony czas¹⁰.

Celem niniejszego opracowania jest analiza porównawcza przesłanek stosowania pieczy naprzemiennej w prawie polskim i francuskim oraz odpowiedź na pytanie, czy różnice między obiema regulacjami mają charakter jedynie terminologiczny i techniczny, czy też prowadzą do odmiennych modeli oceny dobra dziecka w praktyce orzeczniczej. Punktem wyjścia przyjętych rozważań jest założenie, że choć oba porządki prawne odwołują się do tej samej naczelnej wartości, jaką jest dobro dziecka, czynią to przy

⁷ *Francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 r. (Code civil, wg stanu dostępnego w bazie Légifrance)* [dostęp: 25.03.2026].

⁸ G. Neyrand, *La résidence alternée ou le défi de la coparentalité*, „Politiques sociales et familiales” 2014/117, s. 5.

⁹ N. Kesteman, *La résidence alternée : bref état des lieux des connaissances sociojuridiques*, „Recherches et Prévisions” 2007/89, s. 80.

¹⁰ Loi n° 2002-305 du 4 mars 2002 relative à l'autorité parentale, Journal officiel de la République française, nr 54.

użyciu odmiennie skonstruowanych narzędzi normatywnych. Teza pracy sprowadza się do stwierdzenia, że model francuski, przy zachowaniu elastyczności koniecznej w sprawach rodzinnych, charakteryzuje się większą przejrzystością pojęciową i wyraźniejszym normatywnym uporządkowaniem przesłanek uwzględnianych przez sąd, podczas gdy model polski pozostawia szerszy zakres konkretyzacji praktyce orzeczniczej.

W opracowaniu zastosowano metodę dogmatycznoprawną oraz prawnoporównawczą, z uwzględnieniem przepisów prawa materialnego i procesowego, piśmiennictwa oraz orzecznictwa obu państw. W pierwszej kolejności omówione zostaną zagadnienia terminologiczne oraz podstawy normatywne pieczy naprzemiennej w prawie polskim i francuskim. Następnie przedstawione zostaną najistotniejsze przesłanki brane pod uwagę przy orzekaniu tego modelu wykonywania pieczy, by w części końcowej dokonać ich syntezy porównawczej i wskazać najważniejsze wnioski płynące z zestawienia obu porządków prawnych.

2. Pojęcie pieczy naprzemiennej i jego miejsce w siatce pojęciowej prawa rodzinnego

W Polsce termin „opieka naprzemienna” nie ma charakteru normatywnego. Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie posługuje się tym pojęciem, a co więcej, pojęcie opieki ma w systematyce kodeksowej własne, odrębne znaczenie. Nie odnosi się ono do sytuacji dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską obojga rodziców po ich rozstaniu, lecz do instytucji uruchamianej wówczas, gdy żadnemu z rodziców władza rodzicielska nie przysługuje albo rodzice są nieznani. Wynika to z art. 94 § 3 k.r.o., a rozwinięcie tej konstrukcji zawiera art. 145 § 1 k.r.o., przewidujący ustanowienie opieki dla małoletniego w wypadkach określonych w tytule II kodeksu. Z tego względu używanie terminu „opieka naprzemienna” nie jest błędem potocznego opisu, lecz z perspektywy dogmatycznej stanowi uproszczenie, które zaciera różnicę między opieką jako samodzielną instytucją prawa rodzinnego a pieczą wykonywaną przez rodziców w ramach przysługującej im władzy rodzicielskiej¹¹.

¹¹ Zob. *Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, s. 2–3, <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722> [dostęp: 25.03.2026].

Podstaw prawnych pieczy naprzemiennej należy poszukiwać przede wszystkim w regulacjach określających zakres władzy rodzicielskiej i sposób jej wykonywania. Zasadnicze znaczenie ma tu art. 95 § 1 k.r.o., z którego wynika, że władza rodzicielska obejmuje pieczę nad osobą i majątkiem dziecka oraz jego wychowanie. Uzupełniając znaczenie mają także art. 95 § 3 i 4 k.r.o., art. 96 § 1 k.r.o. oraz art. 97 § 1 i 2 k.r.o., odnoszące się do obowiązków rodziców i zasad wspólnego rozstrzygania spraw dziecka¹². W razie rozvodu albo trwałego rozłączenia rodziców szczególnej doniosłości nabierają natomiast art. 58 § 1 i § 1a k.r.o. oraz art. 107 § 1 i 2 k.r.o., ponieważ to one stanowią podstawę do sądowego określenia sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i uregulowania kontaktów, zawsze z uwzględnieniem dobra dziecka oraz jego prawa do pozostawania pod wychowawczym wpływem obojga rodziców¹³.

Z punktu widzenia konstrukcji prawnej znacznie bardziej adekwatne wydaje się zatem posługiwanie pojęciem „pieczy naprzemiennej”. To bowiem właśnie „piecza” została wskazana w art. 95 § 1 k.r.o. jako jeden z podstawowych elementów władzy rodzicielskiej¹⁴. W tym sensie piecza naprzemienna nie oznacza powstania nowej instytucji prawa rodzinnego, lecz szczególny sposób wykonywania już istniejących praw i obowiązków rodziców wobec dziecka. Nie chodzi więc o przemienność samej władzy rodzicielskiej, lecz o przemienność bezpośredniego sprawowania codziennej pieczy nad dzieckiem przy jednoczesnym zachowaniu wspólnego decydowania o sprawach istotnych. Takie ujęcie lepiej odpowiada logice kodeksowej, ponieważ pozwala odróżnić płaszczyznę bieżącej organizacji życia dziecka od płaszczyzny reprezentacji, zarządu majątkiem czy rozstrzygania o jego sprawach zasadniczych, które nadal pozostają objęte wspólnym wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez oboje rodziców.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że nie każdy rozbudowany model kontaktów z drugim rodzicem może być utożsamiany z pieczą naprzemienną. O kwalifikacji danego rozwiązania nie rozstrzyga bowiem sama częstotliwość spotkań ani nawet szeroki zakres czasowy kontaktów, lecz to, czy dziecko rzeczywiście funkcjonuje w dwóch zorganizowanych porządkach życia rodzinnego, pomiędzy którymi następuje powtarzalna i prze-

¹² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 ze zm.).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.).

widymalna zmiana okresów bezpośredniej pieczy. W praktyce oznacza to, że piecza naprzemienna zakłada coś więcej niż „częste widzenia”. Wymaga ona istnienia dwóch realnych centrów codziennego życia dziecka, choć niekoniecznie dwóch centrów o tych samych właściwościach pod każdym względem. Ograniczanie więc omawianej konstrukcji do schematu „połowa czasu u matki, połowa u ojca” nie oddaje jej rzeczywistej treści. Istotą nie jest arytmetyczna równość, lecz taki układ wykonywania pieczy, który pozwala zachować trwałą obecność obojga rodziców w codzienności dziecka, ale też nie doprowadza do odebrania dziecku poczucia stabilności¹⁵. Teza ta pozostaje zgodna zarówno z polską debatą nad pieczą współdzieloną, jak i z francuskim ujęciem *résidence alternée*, które nie zostało sprowadzone do bezwzględного modelu 50/50¹⁶.

Nieprzypadkowo zatem we współczesnej polskiej debacie coraz częściej pojawia się pojęcie „pieczy współdzielonej”. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego rekomenduje właśnie ten termin, wskazując, że lepiej akcentuje on wspólne, choć rozłożone w czasie, wykonywanie pieczy nad dzieckiem w zakresie czynności życia codziennego niż tradycyjnie używane określenie „opieka naprzemienna”¹⁷. Zmiana ta nie ma charakteru wyłącznie stylistycznego. Ujawnia bowiem przesunięcie perspektywy: od patrzenia na problem przez pryzmat podziału czasu pobytu dziecka do ujmowania go jako modelu współodpowiedzialności rodzicielskiej po rozpadzie wspólnoty rodzinnej. W ujęciu bardziej dojrzałym dogmatycznie centralnym zagadnieniem nie jest więc sama „naprzemiennność”, lecz to, czy rodzice są zdolni współdziałać w taki sposób, aby dziecko nie doświadczało fragmentaryzacji swojego świata życiowego.

Na tym tle rozwiązanie francuskie prezentuje większą przejrzystość pojęciową. Francuskie prawo wyraźnie oddziela bowiem kategorię *autorité parentale* od kategorii *résidence de l'enfant*. Zgodnie z art. 371-1 C. civ. *autorité parentale* stanowi zespół praw i obowiązków służących interesowi dziecka,

¹⁵ Por. K. Kamińska, *Dylematy wokół pieczy...*, s. 316–317; por. *Service public, Résidence de l'enfant en cas de séparation des parents*, <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F18785> [dostęp: 25.03.2026].

¹⁶ *Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, s. 8, <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722> [dostęp: 25.03.2026] oraz *Comment obtenir la garde alternée d'un enfant ?*, <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F1329> Service Public, [dostęp: 26.03.2026].

¹⁷ *Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, s. 1 <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722> [dostęp: 25.03.2026].

zaś art. 373-2 przesądza, że separacja rodziców pozostaje bez wpływu na zasady jej wykonywania. Dopiero na tym tle art. 373-2-9 C. civ. reguluje możliwość ustalenia miejsca pobytu dziecka w formule *résidence alternée*. Oznacza to, że we Francji alternacja dotyczy przede wszystkim modelu zamieszkiwania dziecka i praktycznej organizacji jego codzienności, nie zaś samego istnienia czy przemienności władzy rodzicielskiej. Dzięki temu już na poziomie pojęć prawo francuskie lepiej rozdziela to, co w polskiej debacie bywa mieszane: odpowiedzialność rodzicielską, bezpośrednią pieczę, miejsce pobytu dziecka oraz utrzymywanie kontaktów.

Równie istotne jest to, że francuskie pojęcie *résidence alternée* zostało osadzone w szerszej logice współrodzicielstwa po rozstaniu. Nie jest ono traktowane jako rozwiązanie wyjątkowe, ale też nie ma charakteru automatycznego. Ustawodawca francuski dopuścił możliwość jego orzeczenia nawet w razie braku zgody rodziców, przyznając sędziemu kompetencję do tymczasowego zarządzenia takiego modelu, a następnie do ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy. Jednocześnie praktyka administracyjna i informacyjna państwa francuskiego wyraźnie wskazuje, że model ten wymaga oceny konkretnych warunków jego funkcjonowania: wieku dziecka, organizacji uczęszczania do szkoły, odległości między miejscami zamieszkania rodziców, a także ich realnej zdolności do komunikacji¹⁸. W rezultacie francuskie prawo nie nadaje nadmiernej wagi ani symetrii czasu, ani samej idei współdzielenia pieczy, lecz podporządkowuje je ocenie funkcjonalnej z punktu widzenia interesu dziecka.

Z perspektywy porównawczej ujawnia się zatem zasadnicza różnica metodologiczna między obu systemami. W Polsce pojęcie pieczy naprzemiennej wykształciło się najpierw w praktyce i w dyskursie społecznym, a dopiero wtórnie zaczęto porządkować jego sens dogmatyczny. We Francji natomiast punkt wyjścia został od początku zakotwiczony w konstrukcji ustawowej: najpierw określono zasady wspólnego wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej po rozstaniu, a następnie w jej obrębie przewidziano możliwe modele organizacji pobytu dziecka¹⁹. Ta różnica nie jest jedynie teoretyczna. Ma ona bezpośredni wpływ na przejrzystość języka prawa, przewidywalność rozstrzygnięć oraz sposób, w jaki uczestnicy postępowania, rodzice, pełnomocnicy, biegli i sam sąd, rozumieją sens omawianej instytucji.

¹⁸ *Comment obtenir la garde alternée d'un enfant?*, Service Public, <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F1329> [dostęp: 26.03.2026]; *Autorité parentale en cas de séparation des parents*, <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F3133> Service Public, [dostęp: 26.03.2026].

¹⁹ G. Neyrand, *La résidence alternée de l'enfant...*, s. 1.

Z tego względu w dalszej części rozważań zasadne będzie przyjęcie, że termin „opieka naprzemienna” może być używany jako nazwa utrwalona w języku praktyki i debaty publicznej, jednak na poziomie analizy dogmatycznej trafniejsze są pojęcia „pieczy naprzemiennej” albo jeszcze precyzyjniej, „pieczy współdzielonej”. Pozwalają one bowiem uniknąć mylącego utożsamiania sytuacji dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską obojga rodziców z instytucją pieczy sensu stricto, a zarazem lepiej oddają rzeczywisty problem prawny, którym nie jest naprzemiennność sama w sobie, lecz sposób współwykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej po rozstaniu. Tylko przy takim uporządkowaniu pojęć możliwe staje się dalsze, bardziej precyzyjne porównanie przesłanek stosowania tego modelu w Polsce i we Francji.

3. Przesłanki stosowania pieczy naprzemiennej w prawie polskim

Skoro piecza naprzemienna nie została w prawie polskim ujęta jako odrębna, kompleksowo zdefiniowana instytucja, zasadnicze znaczenie zyskuje pytanie o to, według jakich kryteriów może ona zostać uznana za rozwiązanie dopuszczalne i pożądane w konkretnej sprawie. W praktyce nie chodzi bowiem o samo ustalenie czy oboje rodzice deklarują wolę uczestniczenia w wychowaniu dziecka, lecz o ocenę, czy taki model organizacji jego codzienności rzeczywiście pozostaje zgodny z dobrem małoletniego. Ostatecznie to nie interes rodziców ani ich poczucie równego udziału w sprawowaniu pieczy stanowią zasadniczy punkt odniesienia, lecz funkcjonalna przydatność danego rozwiązania z perspektywy dziecka. Oznacza to, że piecza naprzemienna nie może być traktowana ani jako model uprzywilejowany z samej swojej natury, ani jako konstrukcja wyjątkowa, wymagająca szczególnego uzasadnienia już tylko dlatego, że dziecko przebywa naprzemiennie w dwóch domach. Każdorazowo wymaga ona oceny całości sytuacji rodzinnej, wychowawczej i organizacyjnej.

Kierunek ten potwierdzają także założenia projektu UD349, który przy orzekaniu pieczy współdzielonej nakazuje uwzględniać w szczególności zdanie dziecka, jego wiek i stan zdrowia, zdolność rodziców do komunikacji

i współpracy, ich sytuację osobistą, odległość między miejscami zamieszkania oraz dotychczasowy podział obowiązków rodzicielskich²⁰.

Na pierwszy plan wysuwa się w tym kontekście zdolność rodziców do współdziałania, która w polskim orzecznictwie jest konsekwentnie wskazywana jako jedna z podstawowych przesłanek pieczy naprzemiennnej²¹. Nie chodzi przy tym o istnienie pełnej zgodności światopoglądowej, emocjonalnej czy wychowawczej, bo taki wymóg byłby nierealistyczny i prowadziłby do wyłączenia tej formy pieczy w ogromnej części spraw rodzinnych. Istotne jest raczej to, czy mimo rozpadu związku rodzice są w stanie utrzymać elementarny poziom komunikacji pozwalający podejmować decyzje dotyczące bieżącego życia dziecka bez przenoszenia na nie własnego konfliktu. Piecza naprzemienna zakłada bowiem nie tylko formalny podział okresów bezpośredniej pieczy, lecz także konieczność uzgadniania szeregu spraw codziennych: edukacji, leczenia, zajęć dodatkowych, wypoczynku, kwestii organizacyjnych i wychowawczych. Jeżeli każda z tych spraw staje się polem eskalacji konfliktu, naprzemiennność pobytu dziecka może w praktyce prowadzić nie do wzmocnienia jego relacji z obojgiem rodziców, lecz do trwałego poczucia niestabilności i uwikłania w spór dorosłych²².

Nie mniej istotna jest zdolność do zapewnienia dziecku względnie spójnych warunków życia w obu środowiskach rodzinnych. Nie oznacza to oczywiście konieczności stworzenia dwóch identycznych domów, ani też całkowitego ujednolicenia stylu wychowania. W realiach społecznych i ekonomicznych taki postulat byłby nie tylko niepraktyczny, ale często wręcz niemożliwy do spełnienia. Chodzi jednak o to, aby przechodzenie dziecka pomiędzy domami rodziców nie wiązało się z gwałtownym zerwaniem ciągłości jego codzienności. Im większy kontrast między obiema przestrzeniami życiowymi, im mniej przewidywalny rytm funkcjonowania, im bardziej odmienny sposób organizowania nauki, odpoczynku i obowiązków, tym większe ryzyko, że naprzemiennność stanie się dla dziecka doświadczeniem dezorganizującym²³. W tym sensie ocena zasadności pieczy naprzemiennnej

²⁰Projekt ustawy o zmianie ustawy -- Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw2> [dostęp: 27.03.2026].

²¹Postanowienie Sądu Rejonowego w Inowrocławiu z 2.01.2018 r., III Nsm 37/16.

²²M. Pires, M. Martins, *Parenting Styles, Coparenting, and Early Child Adjustment in Separated Families with Child Physical Custody Processes Ongoing in Family Court*, „Children”, 2021, 8(8), 629, s. 4.

²³A. Baude, F. Sagnes, C. Zaouche-Gaudron, *La résidence alternée. Étude exploratoire auprès d'enfants âgés de 7 à 10 ans*, „Dialogue”, 2010, nr 188(2), s. 142.

musi obejmować także praktyczny wymiar wykonywania pieczy, a nie tylko deklaracje rodziców co do gotowości jej sprawowania.

Z orzecznictwa wynika również, że znaczenie ma wiek dziecka oraz stopień jego dojrzałości emocjonalnej²⁴. W przypadku dzieci starszych, silniej zakorzenionych w relacjach rówieśniczych, szkolnych i pozarodzinnych, model naprzemienny może być łatwiejszy do pogodzenia z potrzebą zachowania stabilności, o ile organizacja tej pieczy nie zaburza ich codziennego rytmu życia²⁵. Inaczej przedstawia się sytuacja dzieci młodszych, zwłaszcza wtedy, gdy silniej reagują one na częste zmiany otoczenia, potrzebują bardziej jednorodnego porządku dnia albo pozostają szczególnie związane z jednym z rodziców, jako osobą zapewniającą podstawowe poczucie bezpieczeństwa. Nie oznacza to, że wiek dziecka sam przez się przesądza o niedopuszczalności pieczy naprzemiennej. Oznacza natomiast, że model ten nie powinien być abstrahowany od rzeczywistego sposobu funkcjonowania konkretnego dziecka, jego potrzeb rozwojowych i zdolności adaptacyjnych.

Duże znaczenie ma również odległość między miejscami zamieszkania rodziców. Kryterium to bywa w Polsce niekiedy bagatelizowane jako czysto techniczne (choć jest uwzględniane coraz częściej), podczas gdy w rzeczywistości ma ono wymiar bezpośrednio związany z dobrem dziecka²⁶. Naprzemiennie sprawowanie pieczy jest znacznie łatwiejsze do pogodzenia z jego interesem wtedy, gdy oba miejsca pobytu pozostają w rozsądnej bliskości względem szkoły, przedszkola, placówek ochrony zdrowia, środowiska rówieśniczego i codziennej aktywności dziecka²⁷. Jeżeli każda zmiana miejsca pobytu oznacza konieczność pokonywania znacznych odległości, długotrwałe dojazdy albo organizowanie życia dziecka w dwóch odrębnych światach społecznych, piecza naprzemienna przestaje być neutralnym sposobem podziału obowiązków rodzicielskich, a zaczyna wpływać na realne obciążenie dziecka²⁸. Z perspektywy sądu rodzinnego nie może to pozostawać okolicznością obojętną.

Kolejnym kryterium branym pod uwagę przez sąd jest dotychczasowy model zaangażowania rodziców w wychowanie dziecka. Piecza naprze-

²⁴ Postanowienie Sądu Rejonowego w Brodnicy z 2.08.2022 r., III Nsm 446/20.

²⁵ A. Baude, F. Sagnes, C. Zaouche-Gaudron, *La résidence alternée...*, s. 138-139.

²⁶ Postanowienie Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 10.11.2022 r., III Nsm 380/21.

²⁷ A. Baude, F. Sagnes, C. Zaouche-Gaudron, *La résidence alternée...*, s. 136.

²⁸ S. Walper, C. Entleitner-Phleps, A.N. Langmeyer, *Shared Physical Custody After Parental Separation: Evidence from Germany*, [w:] *Shared Physical Custody*, (red.) L. Bernardi, D. Mortelmans, Springer, Cham 2021, s. 291.

mienna nie powinna służyć sztucznemu kreowaniu relacji, która wcześniej miała charakter marginalny lub sporadyczny. Jeżeli przed rozpadem związku jeden z rodziców w sposób wyraźnie dominujący sprawował bieżącą pieczę, znał rytm dnia dziecka, odpowiadał za edukację, leczenie i organizację codzienności, natomiast drugi pełnił rolę znacznie bardziej ograniczoną, to sam fakt formalnego żądania naprzemienności nie może przesądzać o jej zasadności. Nie chodzi przy tym o konserwowanie dawnych podziałów ról rodzinnych jako wzorca niepodlegającego zmianie, lecz o realistyczną ocenę czy oboje rodzice rzeczywiście są przygotowani do przejęcia porównywalnej odpowiedzialności za codzienne funkcjonowanie dziecka. W przeciwnym razie piecza naprzemienna mogłaby okazać się konstrukcją formalnie równoważną, ale faktycznie asymetryczną i niebezpieczną dla rozwoju, a nawet zdrowia dziecka. Ten argument podniósł Sąd Rejonowy w Warszawie jako jedną z podstaw odmowy przyznania pieczy naprzemiennej, nazywając matkę „pierwszoplanowym opiekunem” synów²⁹.

Podobne zastrzeżenia odnotowano również w badaniach francuskich. Sylvie Cadolle wskazywała, że matki dzieci objętych opieką naprzemienną dostrzegały często dysproporcję w zaangażowaniu ojców, zwłaszcza w sprawy edukacyjne, oraz wyrażały ograniczone zaufanie do byłych partnerów³⁰.

Obok oceny rzeczywistego zaangażowania rodziców odrębną płaszczyznę rozważań stanowi perspektywa samego małoletniego. Nie można pominąć stanowiska samego dziecka, zwłaszcza gdy jego wiek i stopień rozwoju pozwalają na świadome wyrażenie opinii co do pożądanego modelu życia po rozstaniu rodziców³¹. Oczywiście głos dziecka nie może być utożsamiany z autonomicznym rozstrzygnięciem sprawy ani też traktowany jako narzędzie legitymizowania interesów jednego z rodziców. Nie może być również wydobywany w sposób, który obciążałby dziecko odpowiedzialnością za wybór między matką a ojcem. Jednak całkowite abstrahowanie od jego perspektywy prowadziłoby do uprzedmiotowienia małoletniego w postępowaniu, którego zasadniczym przedmiotem jest przecież jego własna sytuacja życiowa. W praktyce oznacza to potrzebę ostrożnego wyważenia między ochroną dziecka przed nadmiernym ciężarem decyzyjnym a obowiązkiem uwzględnienia jego rozsądnych życzeń, przyzwyczajzeń i poczucia bezpieczeństwa.

²⁹ Postanowienie Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z 19.10.2021 r., VI Nsm 2569/18.

³⁰ S. Cadolle, *La résidence alternée : ce qu'en disent les mères*, „Informations sociales” 2008/5, nr 149, s. 72-73.

³¹ Postanowienie SR dla m.st. Warszawy..., VI Nsm 2569/18.

Z powyższego wynika, że przesłanki stosowania pieczy naprzemiennej w prawie polskim mają charakter wyraźnie funkcjonalny. Nie tworzą one zamkniętego katalogu warunków, które można mechanicznie zastosować, lecz raczej zespół kryteriów pozwalających ocenić, czy naprzemiennność pobytu dziecka służy jego rozwojowi i stabilności. To właśnie ta otwartość kryteriów stanowi zarazem siłę, jak i słabość obecnego polskiego modelu. Z jednej strony umożliwia sądowi dostosowanie rozstrzygnięcia do jednostkowych okoliczności sprawy. Z drugiej jednak prowadzi do znacznej zależności od praktyki orzeczniczej, stylu argumentacji uczestników postępowania i sposobu, w jaki konkretni sędziowie rozumieją granice dopuszczalności tego modelu. W tym sensie polska konstrukcja pieczy naprzemiennej pozostaje nadal instytucją rozwijającą się bardziej poprzez praktykę stosowania prawa niż przez jednoznaczne rozstrzygnięcia ustawodawcze.

Znamienne jest przy tym, że projektowane zmiany nie ograniczają się do samego zdefiniowania pieczy współdzielonej na poziomie prawa materialnego. Projekt UD349 przewiduje również rozwiązania proceduralne mające usprawnić koncentrację spraw rodzinnych przed jednym sądem, w szczególności przez przekazywanie do sądu okręgowego spraw dotyczących władzy rodzicielskiej lub kontaktów z dzieckiem, wszczętych przed wytożeniem powództwa o rozwód albo separację. Pokazuje to, że ustawodawca dostrzega nie tylko potrzebę doprecyzowania przesłanek orzekania, lecz także praktyczny problem przewlekłości i rozproszenia postępowań rodzinnych³².

4. Przesłanki stosowania pieczy naprzemiennej prawie francuskim

Na tle tej wciąż częściowo rozproszonej i praktyczno-orzeczniczej konstrukcji tym wyraźniej widoczne stają się normatywne uporządkowanie modelu francuskiego. Na gruncie prawa francuskiego analiza przesłanek stosowania pieczy naprzemiennej wymaga uwzględnienia zasadniczej cechy tego systemu, jaką jest silne powiązanie modelu pobytu dziecka z konstrukcją odpowiedzialności rodzicielskiej wykonywanej wspólnie także po rozstaniu rodziców. We Francji punkt ciężkości został bowiem przesunięty w stronę pytania, czy *résidence alternée* stanowi w konkretnej sprawie wła-

³² P. Rojek-Socha, Projekt o pieczy współdzielonej w wykazie prac legislacyjnych rządu, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/projekt-o-pieczy-wspoldzielonej-w-wykazie-prac-legislacyjnych-rzadu,536384.html> [dostęp: 27.03.2026].

ściwy sposób urzeczywistnienia wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej. Przesunięcie to zostało wyraźnie wzmocnione przez ustawę z 4 marca 2002 r. o odpowiedzialności rodzicielskiej, która wpisała ten model w szerszą logikę dalszego wspólnego wykonywania *autorité parentale* po rozstaniu rodziców³³. Już samo to ma istotne znaczenie praktyczne. Spór nie dotyczy bowiem tego, czy oboje rodzice mogą zachować relację z dzieckiem po rozstaniu, lecz tego, w jakiej formule relacja ta będzie najlepiej zorganizowana z perspektywy jego interesu. Potwierdza to art. 373-2-9 francuskiego kodeksu cywilnego, zgodnie z którym miejsce pobytu dziecka może zostać ustalone albo naprzemiennie u każdego z rodziców, albo u jednego z nich, a w razie sporu sąd może nawet zarządzić taki model przejściowo, by następnie rozstrzygnąć definitywnie, czy rzeczywiście służy on dziecku. Już na poziomie ustawowym *résidence alternée* nie jawi się więc jako rozwiązanie domyślne, lecz jako jedna z dopuszczalnych form organizacji życia dziecka, podlegająca konkretnej ocenie sądu.

Podstawowym kryterium pozostaje zatem dobro dziecka, rozumiane nie abstrakcyjnie, lecz funkcjonalnie. Francuskie ujęcie *résidence alternée* nie zakłada, że sam fakt istnienia dwojga zaangażowanych rodziców przesądza jeszcze o celowości naprzemiennego ustalenia miejsca pobytu dziecka. Kluczowe znaczenie ma to, czy model ten rzeczywiście odpowiada rytmowi życia małoletniego, jego potrzebom rozwojowym, relacjom społecznym i poczuciu bezpieczeństwa. W tym sensie francuskie prawo unika zarówno automatyzmu, jak i uprzedniej nieufności wobec pieczy naprzemiennej. Nie jest ona traktowana jako rozwiązanie z definicji optymalne, ale też nie funkcjonuje jako wyjątek zastrzeżony dla sytuacji idealnych. Stanowi jedną z możliwych form organizacji życia dziecka po rozstaniu rodziców, której zasadność musi zostać oceniona w świetle konkretnego układu rodzinnego. Francuski ustawodawca doprecyzowuje zresztą, jakie elementy powinny wejść do tej oceny: zgodnie z art. 373-2-11 *C. civ.* sąd bierze pod uwagę między innymi wcześniejszą praktykę rodziców, uczucia wyrażone przez małoletniego, zdolność każdego z rodziców do wykonywania swoich obowiązków i poszanowania praw drugiego oraz wyniki ewentualnych ekspertyz. Dzięki temu analiza dobra dziecka zostaje osadzona w bardziej uporządkowanym schemacie niż w systemach, w których katalog kryteriów pozostaje wyłącznie dorobkiem praktyki.

³³ Loi n° 2002-305 du 4 mars 2002 relative à l'autorité parentale, *Journal officiel de la République française* z 5 marca 2002 r., nr 54.

Jednym z najważniejszych elementów tej oceny jest zdolność rodziców do utrzymywania relacji współpracy, choćby na poziomie minimalnym³⁴. Także we Francji nie wymaga się od rodziców pełnej zgodności ani harmonii, jednak *résidence alternée* zakłada więcej niż tylko formalną gotowość do przejęcia pieczy w określonych odcinkach czasu. Wymaga zdolności do komunikowania się w sprawach dziecka, do wzajemnego przekazywania informacji, do respektowania ustalonych zasad i do nieczynienia z dziecka pośredniego uczestnika konfliktu. Im silniejsza jest wzajemna wrogość rodziców i im bardziej ich relacja opiera się na blokowaniu działań drugiej strony, tym większe ryzyko, że model naprzemienny stanie się dla dziecka źródłem napięcia zamiast instrumentem ochrony jego więzi z obojgiem rodziców. We francuskim modelu wyraźnie widać zatem, że piecza naprzemienna nie jest nagrodą za formalnie równy status rodziców, lecz rozwiązaniem zależnym od realnych warunków jej wykonywania³⁵. Znajduje to wyraźne potwierdzenie w orzecznictwie: *Cour de cassation* (pol. Sąd Kasacyjny) zaakceptował odmowę ustalenia *résidence alternée* tam, gdzie konflikt między rodzicami miał charakter trwały i prowadził do wklęcia dzieci w konflikt lojalnościowy. Już wcześniej podkreślano również, że nawet przy pewnych próbach porozumienia długotrwale, poważne napięcia między rodzicami mogą przemawiać za ustaleniem miejsca pobytu dziecka przy jednym z nich, a nie za formalną symetrią pieczy³⁶.

Szczególnie duże znaczenie ma także organizacyjna wykonalność tego modelu. Francuska praktyka wyraźnie akcentuje, że *résidence alternée* nie może pozostawać w oderwaniu od codziennych realiów dziecka. Ocenie podlega więc nie tylko sama odległość między miejscami zamieszkania rodziców, lecz również to, czy dziecko może bez nadmiernych obciążeń kontynuować naukę w tej samej szkole, utrzymywać relacje rówieśnicze, korzystać z zajęć dodatkowych i zachować względną ciągłość codziennego funkcjonowania³⁷. W tym sensie kryterium geograficzne nie ma charakteru technicznego, lecz służy ochronie stabilności świata dziecka. Nawet najlepiej uzasadniona na poziomie aksjologicznym koncepcja współrodzicielstwa może bowiem okazać się nieadekwatna wtedy, gdy jej wykonanie wymaga ciągłego przemieszczania dziecka między zbyt odległymi środowiskami życia.

³⁴ CA Rennes, 13 mai 2014, n° 13/01869 oraz Cass. 1re civ., 10 février 2021, n° 19-26.053.

³⁵ Cass. 1re civ., 24 juin 2015, n° 14-20.000.

³⁶ Cass. 1re civ., 14 oct. 2020, n° 19-11.156.

³⁷ Cass. 1re civ., 21 sept. 2016, n° 15-25.252 oraz Cass. 1re civ., 17 oct. 2019, n° 18-23.593.

Równie ważny pozostaje wiek dziecka i jego indywidualna zdolność do adaptacji. Francuskie podejście wydaje się pod tym względem bardziej pragmatyczne niż schematyczne. Nie zakłada ono ani że małe dziecko z zasady nie powinno funkcjonować w systemie naprzemiennym, ani że starszy wiek automatycznie przemawia za takim rozwiązaniem. Zasadnicze znaczenie ma raczej to, czy częste zmiany miejsca pobytu nie zaburzają poczucia bezpieczeństwa dziecka i czy są dla niego zrozumiałe, przewidywalne oraz możliwe do uniesienia psychicznie. U dzieci starszych większą rolę odgrywa zdolność samodzielnego poruszania się między środowiskami rodziców oraz znaczenie więzi rówieśniczych i szkolnych; u dzieci młodszych silniej akcentowana bywa potrzeba stabilnego rytmu dnia i większej ciągłości opieki. W obu przypadkach nie chodzi jednak o sztywne reguły, lecz o ocenę konkretnej sytuacji dziecka. Nieprzypadkowo art. 373-2 C. civ. wiąże zmianę miejsca zamieszkania jednego z rodziców z obowiązkiem wcześniejszego poinformowania drugiego rodzica, a w razie sporu nakazuje sądowi rozstrzygać zgodnie z interesem dziecka oraz odpowiednio rozdzielać koszty przemieszczania się. Ustawodawca wprost dostrzega więc, że odległość między domami rodziców nie jest kwestią uboczną, lecz elementem wpływającym na realne warunki wykonywania wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej.

Na tle francuskim szczególnie wyraźnie zaznacza się także znaczenie wcześniejszego sposobu wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej. Sąd nie ocenia wyłącznie deklaracji stron składanych już po rozstaniu, lecz bierze pod uwagę to, jak rodzice funkcjonowali wobec dziecka wcześniej: kto sprawował bieżącą pieczę, kto zajmował się sprawami szkolnymi i zdrowotnymi, kto organizował codzienność małoletniego i w jakim stopniu każdy z rodziców był rzeczywiście obecny w jego życiu. Kryterium to ma zasadnicze znaczenie, ponieważ *résidence alternée* nie powinna prowadzić do nagłego i sztucznego przeformułowania relacji rodzicielskich wyłącznie po to, by urzeczywistnić model formalnej symetrii. Jeżeli jeden z rodziców dotąd uczestniczył w życiu dziecka jedynie fragmentarycznie, a po rozstaniu domaga się pełnej naprzemienności bez wcześniejszego doświadczenia codziennej opieki, sąd musi ocenić, czy taki model nie będzie w rzeczywistości eksperymentem przeprowadzanym kosztem dziecka.

W prawie francuskim duże znaczenie ma również możliwość uwzględnienia stanowiska samego dziecka. Perspektywa małoletniego nie jest oczywiście utożsamiana z samodzielnym rozstrzygnięciem sprawy, ale jego zdanie może stanowić istotny element oceny, zwłaszcza wtedy, gdy osiągnął

on odpowiedni poziom dojrzałości. Istotne jest przy tym to, że uwzględnienie stanowiska dziecka nie powinno polegać na przerzuceniu na nie odpowiedzialności za wybór między rodzicami. Francuska praktyka stara się raczej wydobyć z wypowiedzi dziecka informacje o jego rzeczywistych potrzebach, obawach, przyzwyczajeniach i poczuciu bezpieczeństwa. W tym sensie wysłuchanie dziecka nie służy legitymizowaniu stanowiska jednej ze stron, lecz uzupełnieniu obrazu sytuacji rodzinnej o perspektywę, bez której trudno mówić o rzetelnej ocenie jego interesu. Takie ujęcie dobrze odpowiada art. 388-1 *C. civ.*, który przyznaje małoletniemu zdolnemu do rozeznania prawo do bycia wysłuchanym, ale jednocześnie wyraźnie zastrzega, że wysłuchanie nie nadaje mu statusu strony postępowania. Francuskie prawo stara się więc z jednej strony ochronić dziecko przed uprzedmiotowieniem, a z drugiej, nie obciążać go rolą podmiotu, który samodzielnie rozstrzyga spór między rodzicami.

Nie można pominąć także znaczenia porozumienia rodzicielskiego. We Francji *résidence alternée* może wynikać zarówno z decyzji sądu, jak i z uzgodnienia rodziców. Nie oznacza to jednak, że samo porozumienie ma charakter rozstrzygający³⁸. Nawet zgodna wola rodziców nie wyłącza potrzeby oceny, czy przyjęte rozwiązanie rzeczywiście odpowiada interesowi dziecka. Francuskie podejście pokazuje w ten sposób wyraźnie, że autonomia rodziny znajduje granicę tam, gdzie ustalenia dorosłych zaczynają pozostawać w napięciu z dobrem małoletniego. Wynika to wprost z art. 373-2-7 *C. civ.*, zgodnie z którym sąd uznaje porozumienie rodziców tylko wtedy, gdy nie narusza ono w wystarczającym stopniu interesu dziecka i gdy zgoda stron została wyrażona swobodnie. Porozumienie rodzicielskie ma zatem w prawie francuskim istotne znaczenie praktyczne, ale nie usuwa sądowej kontroli zorientowanej na ochronę małoletniego. Z drugiej strony istnienie porozumienia stanowi zwykle ważny argument przemawiający za wykonalnością modelu naprzemiennego, ponieważ wskazuje na choćby minimalną zdolność rodziców do współdziałania i przewidywalnego organizowania życia dziecka³⁹. Warto również nadmienić, że zgodnie z art. 1143 francuskiego kodeksu postępowania cywilnego sędzia może jedynie zdecydować się na akceptację przedłożonej przez rodziców umowy bądź na odmowę jej uznania; nie może on wprowadzać żadnych zmian do jej treści. Fakt ten podkreśla wagę, jaką francuski system prawny przywiązuje do woli rodziców w kształtowaniu życia dziecka.

³⁸ CA Lyon, 24 oct. 2011, n° 11/04520.

³⁹ CA Rennes, 1 oct. 2013, n° 12/03621.

Na tle porównawczym uwagę zwraca większy stopień normatywnego uporządkowania kryteriów, które w prawie francuskim wchodzi w grę przy ocenie zasadności *résidence alternée*. Nie oznacza to eliminacji uznaniowości sądu, lecz raczej to, że proces decyzyjny został osadzony w bardziej przejrzystej ramie pojęciowej i ustawowej. Również we Francji nie sposób stworzyć zamkniętego katalogu okoliczności przesądzających o słuszności konkretnego rozstrzygnięcia. Jednak ustawowe osadzenie tego modelu oraz bardziej uporządkowany język prawny sprawiają, że ocena sądu przebiega w ramach czytelniejszej konstrukcji dogmatycznej. Dzięki temu spór nie koncentruje się na samym pytaniu, czy piecza naprzemienna jest w ogóle dopuszczalna, lecz raczej na tym, czy w świetle danych okoliczności służy dziecku bardziej niż inne możliwe rozwiązania.

W konsekwencji przesłanki stosowania pieczy naprzemiennej w prawie francuskim można sprowadzić do kilku zasadniczych płaszczyzn: zdolności rodziców do współpracy, wykonalności organizacyjnej modelu, wieku i potrzeb dziecka, jego dotychczasowego sposobu życia, realnego zaangażowania każdego z rodziców oraz oceny czy naprzemiennność pobytu wzmacnia, a nie osłabia stabilność sytuacji dziecka. W porównaniu z Polską system francuski nie tyle ustanawia bardziej rygorystyczne wymagania, ile wyraźniej pokazuje, że piecza naprzemienna nie jest celem samym w sobie. Pozostaje środkiem służącym ochronie dziecka, który może być adekwatny tylko wtedy, gdy jego zastosowanie nie rozbija codziennej ciągłości życia małoletniego, lecz pozwala mu utrzymać trwałą i bezpieczną więź z obojgiem rodziców.

5. Analiza porównawcza przesłanek stosowania pieczy naprzemiennej w prawie polskim i francuskim

Porównanie prawa polskiego i francuskiego w zakresie pieczy naprzemiennej nie ujawnia dwóch przeciwstawnych modeli aksjologicznych. W obu porządkach prawnych punktem odniesienia pozostaje dobro dziecka oraz potrzeba utrzymania jego więzi z obojgiem rodziców. Różnica nie przebiega więc między systemem „parent-centred” a systemem „child-centred”, lecz między odmiennymi technikami prawnymi organizowania tej samej wartości nadrzędnej⁴⁰. O ile bowiem wspólny jest zasadniczy cel

⁴⁰ Por. J.R. Williamson, *Toward Child-Centred Support*, „University of New Brunswick Law Journal” 1997, vol. 46. s. 108–109, gdzie autor wprost przeciwstawia ujęcie

ochronny, o tyle odmienne pozostają język prawa, konstrukcja normatywna i sposób dochodzenia do oceny czy model naprzemienny rzeczywiście służy dziecku⁴¹.

Najbardziej uchwytne różnice ujawnia się na poziomie dogmatycznej konstrukcji instytucji. W prawie polskim piecza naprzemienna nie została ujęta jako samodzielna, wyraźnie nazwana instytucja prawa rodzinnego, lecz pozostaje rezultatem rekonstrukcji dokonywanej na podstawie ogólnych przepisów o władzy rodzicielskiej, pieczy, kontaktach i sądowym kształtowaniu sposobu wykonywania tych uprawnień po rozstaniu rodziców. To powoduje, że sam punkt wyjścia analizy w Polsce ma charakter pośredni: najpierw trzeba ustalić, czym piecza naprzemienna w ogóle jest w języku prawa, a dopiero następnie można przejść do oceny przesłanek jej stosowania. Na tle francuskim sytuacja wygląda odmiennie. Tam ustawodawca nie tylko wyraźnie rozdzielił odpowiedzialność rodzicielską od miejsca pobytu dziecka, lecz także wprost przewidział możliwość ustalenia *résidence alternée* jako jednej z form organizacji życia dziecka po rozstaniu rodziców. W konsekwencji we Francji spór nie koncentruje się w takim stopniu na samej dopuszczalności konstrukcji, lecz na warunkach jej zastosowania w konkretnej sprawie. Polska praktyka musi więc częściej odpowiadać na pytanie, czy dany model można wydobyć z obowiązujących przepisów; francuska zaś wychodzi z założenia, że model ten jest normatywnie dostępny, a problem dotyczy tego, czy powinien zostać zastosowany⁴².

We Francji rozdzielenie *autorité parentale* i *résidence de l'enfant* pozwala oddzielić problem wspólnego wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej od problemu organizacji codziennego pobytu dziecka. Znaczenie tej różnicy nie jest wyłącznie terminologiczne. W istocie wpływa ono na sam sposób myślenia o instytucji. W Polsce łatwiej utrzymuje się perspektywa, w której naprzemiennność jest postrzegana jako szczególny model „pieczy”; we Francji wyraźniej widać, że chodzi o jeden z możliwych sposobów urzeczywistniania współrodzicielstwa po rozstaniu. Tym samym model

„parent-centred” ujęciu „child-centred” i wskazuje, że prawo może być bardziej zainteresowane prawami rodziców do kontrolowania wychowania dziecka niż prawami samego dziecka.

⁴¹ Por. art. 72 ust. 1 Konstytucji RP; art. 3 ust. 1 i art. 9 ust. 1 k.p.d. ONZ; art. 58 § 1 i § 1a oraz art. 107 § 1–2 k.r.o.; art. 371-1, art. 373-2, art. 373-2-9 i art. 373-2-11 C. civ.

⁴² Por. art. 95 § 1, art. 58 § 1 i § 1a oraz art. 107 § 1–2 k.r.o.; art. 371-1, art. 373-2 i art. 373-2-9 C. civ.; por. też wcześniejsze uwagi dotyczące rekonstrukcyjnego charakteru pieczy naprzemiennnej w prawie polskim oraz ustawowego osadzenia *résidence alternée* w prawie francuskim.

francuski jawi się jako bardziej jednoznacznie uporządkowany na poziomie pojęciowym, podczas gdy model polski wymaga większego wysiłku interpretacyjnego już na etapie podstawowych definicji.

Różnica ta prowadzi następnie do odmiennego charakteru samych przesłanek stosowania pieczy naprzemiennej. W Polsce mają one postać wyraźnie funkcjonalnego, otwartego zespołu kryteriów, który nie tworzy katalogu ustawowo uporządkowanego, lecz jest rekonstruowany przede wszystkim z praktyki stosowania prawa i argumentacji orzeczniczej. W konsekwencji sąd, rozstrzygając o zasadności pieczy naprzemiennej, operuje zespołem przesłanek, które wprawdzie układają się w dość czytelny wzorzec, ale pozostają silnie zależne od konkretnego przypadku i sposobu argumentacji procesowej. Również we Francji nie mamy do czynienia ani z automatyzmem, ani z mechanicznym modelem rozstrzygania; ustawowe osadzenie *résidence alternée* prowadzi jednak do większego uporządkowania procesu decyzyjnego. Innymi słowy, oba systemy odwołują się do oceny funkcjonalnej, lecz czynią to z odmiennego poziomu normatywnego: polski model jest bardziej indukcyjny, ponieważ wyprowadza kryteria z praktyki i ogólnych norm, natomiast model francuski ma charakter bardziej dedukcyjny, bo od początku osadza ocenę w wyraźniej zarysowanej konstrukcji ustawowej.

Mimo tej różnicy metoda oceny w obu porządkach prawnych ujawnia znaczącą zbieżność materialną. Zarówno w Polsce, jak i we Francji pierwszoplanowe znaczenie ma zdolność rodziców do współdziałania. Nie jest przy tym wymagany stan pełnej harmonii, ponieważ byłoby to założenie nierealistyczne w realiach spraw rodzinnych po rozstaniu. W obu systemach chodzi raczej o taki minimalny poziom komunikacji i wzajemnego respektowania ról rodzicielskich, który pozwala nie przenosić konfliktu dorosłych na dziecko.

Równie wyraźna jest zbieżność w odniesieniu do znaczenia wieku dziecka, jego stopnia dojrzałości oraz dotychczasowego modelu zaangażowania rodziców w wychowanie. Ani prawo polskie, ani francuskie nie przyjmuje sztywnych reguł, według których sam wiek dziecka przesądzałby o dopuszczalności lub niedopuszczalności modelu naprzemiennego. W obu przypadkach decydujące znaczenie ma funkcjonalna ocena tego, czy konkretne dziecko jest w stanie bez nadmiernego kosztu psychicznego funkcjonować w dwóch porządkach życia codziennego. Podobnie oba systemy sprzeciwiają się traktowaniu pieczy naprzemiennej jako instrumentu sztucznego wyrównywania ról rodzicielskich po rozstaniu. Jeżeli jeden z rodziców wcześniej sprawował jedynie ograniczoną, fragmentaryczną pieczę, sam

formalny postulat symetrycznego podziału czasu nie może jeszcze przesądzać o zasadności modelu. Na tym tle szczególnie interesujące jest to, że przywołane wcześniej przykłady z praktyki polskiej i z badań francuskich prowadzą do zbieżnej obserwacji: formalna równość nie zawsze pokrywa się z rzeczywistym, wcześniejszym zaangażowaniem rodziców. Wzmacnia to tezę, że piecza naprzemienna nie może być traktowana jako mechanizm kompensacyjny wobec rodzica słabiej zaangażowanego, lecz jedynie jako rozwiązanie odpowiadające realnej strukturze relacji dziecka z obojgiem rodziców.

Istotne podobieństwo zachodzi również w odniesieniu do stanowiska samego dziecka. W obu porządkach jego głos nie jest utożsamiany z autonomicznym rozstrzygnięciem sprawy, ale też nie może zostać całkowicie pominięty. Wspólne pozostaje zatem przekonanie, że dziecko nie powinno być obciążane odpowiedzialnością za wybór między rodzicami, lecz jego perspektywa ma znaczenie jako źródło wiedzy o jego rzeczywistych potrzebach, obawach, przyzwyczajeniach i poczuciu bezpieczeństwa. Na poziomie funkcjonalnym obydwa systemy próbują więc osiągnąć ten sam cel: uniknąć zarówno uprzedmiotowienia dziecka, jak i jego nadmiernej instrumentalizacji procesowej. Różnica tkwi raczej w stopniu normatywnego uporządkowania tej kwestii. We Francji mechanizm ten został wyraźniej osadzony w przepisach i w konstrukcji całego modelu, podczas gdy w Polsce silniej zależy on od praktyki sądowej i od sposobu przeprowadzenia konkretnego postępowania.

Najistotniejsze rozróżnienie porównawcze nie polega zatem na tym, że jedno z analizowanych państw silniej chroni dobro dziecka, a drugie szerzej eksponuje prawa rodziców. Taki wniosek byłby zbyt uproszczony. Trafniej stwierdzić, że oba systemy chronią zasadniczo te same wartości, lecz czynią to przy użyciu odmiennych modeli normatywnych. Polski model charakteryzuje się większą elastycznością i większą podatnością na dostosowanie rozstrzygnięcia do jednostkowych okoliczności sprawy, ale ceną tej elastyczności jest mniejsza przejrzystość konstrukcyjna i większa zależność od praktyki orzeczniczej. Model francuski daje natomiast bardziej uporządkowaną ramę pojęciową i normatywną, dzięki czemu spór może szybciej koncentrować się na realnej ocenie przydatności *résidence alternée* w konkretnej sytuacji dziecka. Nie oznacza to jednak automatyzmu, ponieważ również we Francji ostateczne rozstrzygnięcie pozostaje wynikiemindywidualizowanej oceny sądu.

6. Zakończenie

Zestawienie obu porządków prawnych potwierdza, że piecza naprzemienna nie może być pojmowana ani jako rozwiązanie z natury uprzywilejowane, ani jako konstrukcja wyjątkowa. Badania przeglądowe wskazują, że piecza naprzemienna może sprzyjać dobrostanowi dziecka i rodziców oraz przynosić pozytywne efekty, jeżeli funkcjonuje w odpowiednich warunkach relacyjnych i organizacyjnych⁴³. Zwraca się jednak zarazem uwagę, że w rodzinach dotkniętych silnym, destrukcyjnym konfliktem rodzicielskim model ten może działać na niekorzyść dziecka, gdyż jego skutki zależą także od jakości relacji między rodzicami i stopnia nasilenia sporu⁴⁴. W obu systemach pozostaje ona środkiem, a nie celem samym w sobie. Jej dopuszczalność zależy od tego, czy w konkretnych realiach rodzinnych pozwala utrzymać trwałą obecność obojga rodziców w życiu dziecka bez naruszania stabilności jego codziennego świata. Zasadnicza różnica między analizowanymi porządkami prawnymi ma natomiast charakter strukturalny: we Francji ten wniosek wynika z bardziej przejrzystej i wcześniej uporządkowanej ramy ustawowej, podczas gdy w Polsce musi być w większym stopniu wydobywany z ogólnych norm, praktyki orzeczniczej i argumentacji funkcjonalnej. To właśnie ta różnica stanowi najważniejszy rezultat przeprowadzonej analizy porównawczej.

Kierunek rządowych prac legislacyjnych potwierdza zarazem, że także w prawie polskim dostrzeżono potrzebę większej przejrzystości pojęciowej i normatywnej w tym obszarze. Projekt UD349 zmierza bowiem nie tylko do ustawowego wprowadzenia pieczy współdzielonej, lecz także do uporządkowania terminologii oraz usprawnienia postępowań dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. Nie zmienia to jednak faktu, że do czasu zakończenia procesu legislacyjnego podstawowym punktem odniesienia dla oceny dopuszczalności tego modelu pozostają nadal przepisy obowiązujące oraz ich wykładnia orzecznicza.

⁴³ A. Steinbach, *Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review*, „Family Process” 2019, vol. 58, nr 2, s. 353.

⁴⁴ N.E. Mahrer, K.L. O'Hara, I.N. Sandler, S.A. Wolchik, *Does Shared Parenting Help or Hurt Children in High-Conflict Divorced Families?* „Journal of Divorce & Remarriage” 2018, vol. 59, nr 4, s. 324.

Streszczenie

Opracowanie przedstawia prawnoporównawczą analizę pieczy naprzemienną w prawie polskim i francuskim, ze szczególnym uwzględnieniem jej podstaw normatywnych, terminologii oraz przesłanek stosowania. Punktem odniesienia jest dobro dziecka, rozumiane jako nadrzędne kryterium organizacji wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej po rozstaniu rodziców. W opracowaniu zastosowano metodę dogmatycznoprawną i prawnoporównawczą, obejmując analizę przepisów prawa materialnego i procesowego, orzecznictwa oraz piśmiennictwa obu państw. Wykazano, że w prawie polskim piecza naprzemienna nie stanowi odrębnie i kompleksowo uregulowanej instytucji, a jej dopuszczalność oraz przesłanki są rekonstruowane przede wszystkim z ogólnych regulacji dotyczących władzy rodzicielskiej i z praktyki orzeczniczej. Prawo francuskie wyraźniej rozdziela *autorité parentale* od *résidence de l'enfant* i wprost przewiduje *résidence alternée* jako jeden z modeli organizacji pobytu dziecka. Mimo różnic konstrukcyjnych oba systemy uwzględniają podobne kryteria, w tym zdolność rodziców do współpracy, stabilność i wykonalność organizacyjną modelu, wiek i potrzeby dziecka, jego stanowisko, dotychczasowy sposób życia oraz rzeczywiste zaangażowanie rodziców. Analiza prowadzi do wniosku, że model francuski jest bardziej przejrzysty pojęciowo i normatywnie, natomiast model polski pozostaje bardziej elastyczny, lecz silniej zależny od wykładni i praktyki sądowej. Piecza naprzemienna nie powinna być traktowana, jako cel sam w sobie, lecz jako środek ochrony dobra dziecka.

Słowa kluczowe: piecza naprzemienna, piecza współdzielona, dobro dziecka, władza rodzicielska, prawo rodzinne, prawo polskie, prawo francuskie

ALTERNATING CUSTODY IN POLISH AND FRENCH LAW: A COMPARATIVE ANALYSIS

Summary

This study presents a comparative analysis of alternating care in Polish and French law, with particular emphasis on its normative foundations, terminology and criteria governing its application. The best interests of the child constitute the central point of reference and are understood as the overriding criterion for organising the exercise of parental responsibility after parental separation.

The study employs doctrinal and comparative legal methods, examining substantive and procedural rules, case law and scholarship in both jurisdictions. It demonstrates that Polish law does not regulate alternating care as a separate and comprehensively defined legal institution; its admissibility and relevant criteria are reconstructed mainly from general provisions on parental authority and from judicial practice. French law draws a clearer distinction between *autorité parentale* and *résidence de l'enfant* and expressly recognises *résidence alternée* as one of the possible arrangements for the child's residence. Despite these structural differences, both systems rely on similar criteria, including the parents' ability to cooperate, the stability and practical feasibility of the arrangement, the child's age and individual needs, the child's views, the child's previous way of life, and each parent's actual involvement. The analysis concludes that the French model is more conceptually and normatively transparent, whereas the Polish model is more flexible but more dependent on interpretation and judicial practice. Alternating care should therefore be regarded not as an end in itself, but as an instrument for protecting the best interests of the child.

Keywords: alternating care, shared care, best interests of the child, parental authority, family law, Polish law, French law

MONIKA J. ŻURAWSKA

Akademia Tarnowska

ORCID: 0009-0004-0943-7206

WYBRANE ASPEKTY SYTUACJI PRAWNEJ DZIECI MIGRANTÓW I UCHODźCÓW W POLSCE

1. Wstęp

Dziecko w sytuacji migracyjnej nie jest jedynie osobą towarzyszącą rodzicom w postępowaniu dotyczącym wjazdu, pobytu albo powrotu. Przysługują mu własne prawa, a ocena jego położenia powinna uwzględniać wiek, rozwój, stan zdrowia, więzi rodzinne, doświadczenie przemocy lub przymusowego przemieszczenia oraz możliwość przedstawienia własnego stanowiska. Brak obywatelstwa polskiego, nieuregulowany pobyt rodziców ani prowadzone postępowanie migracyjne nie uchylają ochrony należytej dziecku. Konstytucyjna zasada godności, nakaz równego traktowania, prawo do ochrony zdrowia i nauki oraz obowiązek szczególnej ochrony dzieci wyznaczają kierunek wykładni przepisów odnoszących się do pobytu cudzoziemców¹.

Konwencja o prawach dziecka nakazuje traktować najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, jako sprawę nadrzędną we wszystkich działaniach, które go dotyczą. Obejmuje to ochronę przed dyskryminacją, prawo do wyrażenia poglądów, szczególną pomoc dla dziecka ubiegającego się o status uchodźcy, dostęp do ochrony zdrowia i edukacji, a także stosowanie pozbawienia wolności wyłącznie w ostateczności i przez możliwie najkrótszy czas. W opracowaniu termin „najlepszy interes dziecka” oznacza konwencyjną formułę „najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka”. Wymienione gwarancje nie pozbawiają państwa kompetencji w zakresie kontroli migracji,

¹ Zob. art. 30, art. 32, art. 68, art. 70 i art. 72 Konstytucji RP.

lecz nakazują badać skutki podejmowanych rozstrzygnięć dla konkretnego dziecka, między innymi przy ocenie pobytu rodziny, detencji, dostępu do szkoły i świadczeń zdrowotnych².

Znaczenie omawianych regulacji wzrosło po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie. Z danych Urzędu do Spraw Cudzoziemców opublikowanych 24 lutego 2025 r. wynika, że obywatele Ukrainy stanowili 78% cudzoziemców osiedlających się w Polsce, a dzieci około połowy osób zarejestrowanych w ramach ochrony czasowej³. Są to dane odnoszące się do określonego momentu, nie zaś trwałe proporcje. Potwierdzają jednak, że stosowanie przepisów o edukacji, ochronie zdrowia i pobycie dzieci cudzoziemskich dotyczy znacznej liczby osób oraz licznych instytucji publicznych.

Analiza koncentruje się na trzech obszarach bezpośrednio wpływających na codzienne funkcjonowanie dziecka w państwie przyjmującym: edukacji, ochronie zdrowia i detencji migracyjnej. Poza zakresem rozważań pozostają legalizacja pobytu, łączenie rodzin, świadczenia z pomocy społecznej, piecza zastępcza oraz ochrona przed handlem ludźmi. Zastosowano metodę dogmatycznoprawną, a analizę przepisów uzupełniono orzecnictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i materiałami instytucjonalnymi.

Pytanie badawcze dotyczy tego, czy obowiązujące przepisy zapewniają rzeczywistą ochronę praw dziecka bez względu na jego status migracyjny oraz gdzie formalne przyznanie uprawnienia nie przekłada się na możliwość skorzystania z niego. Polski system prawny szeroko otwiera dzieciom cudzoziemskim dostęp do edukacji, natomiast świadczenia zdrowotne opiera na kilku odmiennych tytułach prawnych. Największe zagrożenie dla praw małoletniego wiąże się z detencją stosowaną bez rzetelnego rozważenia środków wolnościowych, indywidualnej oceny potrzeb i wpływu izolacji na rozwój dziecka.

² Zob. w szczególności art. 2, art. 3, art. 12, art. 22, art. 24, art. 28 i art. 37 k.p.d. ONZ.

³ Urząd do Spraw Cudzoziemców, Obywatele Ukrainy w Polsce - raport statystyczny, 24.02.2025 r., <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport-statystyczny> [dostęp: 15.06.2026 r.].

2. Dziecko w sytuacji migracyjnej – różnicowanie statusów prawnych

2.1. Pojęcie dziecka i cudzoziemca

Art. 1 k.p.d. ONZ obejmuje tym pojęciem każdą istotę ludzką poniżej osiemnastego roku życia, chyba że właściwe prawo przewiduje wcześniejsze uzyskanie pełnoletności. W polskim prawie cywilnym pełnoletność nabywa się zasadniczo z ukończeniem osiemnastu lat, a wyjątkowo wskutek zawarcia małżeństwa przez małoletniego. Pojęcie dziecka nie wyczerpuje się jednak w ustawowej granicy wieku. Akcentuje także szczególne potrzeby rozwojowe oraz obowiązek podmiotowego traktowania osoby, której sytuację prawną kształtują działania dorosłych i organów publicznych⁴.

Ustawa o cudzoziemcach uznaje za cudzoziemca każdego, kto nie posiada obywatelstwa polskiego⁵. Definicja nie określa ani podstawy, ani legalności pobytu. Obejmuje obywateli innych państw, bezpaństwowców, beneficjentów ochrony międzynarodowej i czasowej, osoby oczekujące na rozpoznanie wniosku, a także osoby pozbawione wymaganego tytułu pobytowego. Samo ustalenie, że dziecko jest cudzoziemcem, nie pozwala zatem określić zakresu jego praw.

2.2. Migrant, uchodźca i inne formy ochrony

W prawie międzynarodowym nie wykształciła się jedna powszechnie wiążąca definicja migranta. Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji posługuje się szerokim ujęciem, obejmującym osobę przemieszczającą się poza miejsce zwykłego pobytu, czasowo albo na stałe, wewnątrz państwa lub przez granicę międzynarodową⁶. Na potrzeby opracowania „dziecko migranta” oznacza opisowo dziecko, którego sytuacja życiowa jest związana z migracją własną bądź rodziny. Termin ten nie tworzy odrębnej kategorii normatywnej.

Inny charakter ma pojęcie uchodźcy, zakorzenione w prawie międzynarodowym i krajowym. Konwencja dotycząca statusu uchodźców odnosi je do osoby przebywającej poza państwem obywatelstwa, która z powodu uzasadnionej obawy przed prześladowaniem ze względu na rasę, religię,

⁴ Zob. art. 10 k.c.

⁵ Zob. art. 3 pkt 2 u.c.

⁶ International Organization for Migration, Glossary on Migration, International Migration Law No. 34, Geneva 2019, hasło „migrant”.

narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej albo przekonania polityczne nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego państwa. Art. 13 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony powtarza zasadnicze elementy tej konstrukcji. Odrębnie należy traktować uchodźcę mandatoryjnego, czyli osobę uznaną za uchodźcę przez Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców w ramach jego mandatu; pojęcie to pełni w ustawie inną funkcję⁷.

Ochrona uzupełniająca może zostać udzielona osobie, która nie spełnia przesłanek statusu uchodźcy, lecz po powrocie do państwa pochodzenia byłaby narażona na rzeczywiste ryzyko poważnej krzywdy. Ustawa wymienia w tym zakresie karę śmierci, tortury, nieludzkie lub poniżające traktowanie oraz poważne i zindywidualizowane zagrożenie życia albo zdrowia wynikające z powszechnej przemocy wobec ludności cywilnej podczas konfliktu zbrojnego⁸. Odmienne kształtuje się położenie osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową. Do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia wniosku jej uprawnienia wynikają przede wszystkim z przepisów regulujących samo postępowanie ochronne.

Ochrona czasowa służy reagowaniu na masowy napływ wysiedleńców i nie jest tożsama ani ze statusem uchodźcy, ani z ochroną uzupełniającą. Po wygaszeniu zasadniczej części szczególnych rozwiązań ustawy z 12 marca 2022 r. sytuację osób wysiedlonych z Ukrainy i związane z nią świadczenia w większym stopniu uregulowano w ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony. Zmiany weszły w życie 5 marca 2026 r.⁹ Ocena praw dziecka ukraińskiego musi, więc uwzględniać obecny reżim prawny, a nie wyłącznie rozwiązania specustawy z pierwszych lat wojny.

Dla zakresu ochrony istotne jest również to, czy dziecko przebywa z rodzicami lub inną osobą sprawującą opiekę, czy pozostaje bez opieki. W drugim przypadku przepisy ustanawiają szczególne zasady reprezentacji, pieczy i prowadzenia postępowania. Nieobecność osoby dorosłej zdolnej do bieżącego zabezpieczenia interesów dziecka zwiększa obowiązki organów w zakresie rozpoznania potrzeb małoletniego, ustalenia wieku, zapewnienia reprezentacji i bezpiecznego miejsca pobytu.

⁷ Art. 1 lit. A ust. 2 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515), oraz art. 13 u.u.c.o.

⁸ Zob. art. 15 u.u.c.o.

⁹ Zob. art. 54 u.w.r.p.

3. Aksjologiczne podstawy ochrony dziecka w procesie migracji

Status migracyjny nie uzasadnia obniżenia standardu ochrony godności dziecka. Art. 30 Konstytucji RP stanowi podstawę systemu praw i wolności, a art. 72 Konstytucji RP nakazuje władzom publicznym chronić dziecko przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, wysłuchać je oraz, w miarę możliwości, uwzględnić jego zdanie. Zasada równości dopuszcza różnicowanie sytuacji cudzoziemców, o ile przyjęte kryterium pozostaje w racjonalnym związku z celem regulacji i nie pozbawia dziecka ochrony podstawowych potrzeb w sposób arbitralny¹⁰.

Najlepszy interes dziecka jest dyrektywą prawną, a nie ogólnym odwołaniem do słuszności. Jego zastosowanie wymaga ustalenia praw i potrzeb małoletniego, porównania skutków możliwych rozstrzygnięć oraz wykazania, dlaczego wybrane rozwiązanie zapewnia należytą ochronę. W sprawach migracyjnych ocenie podlegają zwłaszcza jedność rodziny, ryzyko przemocy, zdrowie psychiczne, ciągłość edukacji, możliwość komunikowania się w zrozumiałym języku i następstwa izolacji.

Poszanowanie podmiotowości dziecka obejmuje także prawo do informacji. Stosownie do wieku i rozwoju małoletni powinien wiedzieć, dlaczego przebywa w określonym miejscu, jakie postępowanie jest prowadzone, kto go reprezentuje i z jakiej pomocy może skorzystać. Sama obecność rodzica nie zawsze wystarcza, szczególnie gdy rodzic nie zna języka, znajduje się w kryzysie albo jego interes procesowy różni się od interesu dziecka.

4. Prawo do edukacji

4.1. Dostęp do systemu oświaty

Prawo do nauki przysługuje każdemu, a Konstytucja RP ustanawia obowiązek nauki do osiemnastego roku życia. Gwarancję tę uzupełniają art. 28 Konwencji o prawach dziecka i art. 14 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹¹. Obywatelstwo dziecka ani podstawa pobytu jego rodziców nie mogą same w sobie uzasadniać odmowy przyjęcia do szkoły, jeżeli przepisy nakładają obowiązek zapewnienia kształcenia.

¹⁰ Zob. art. 30, art. 32 i art. 72 Konstytucji RP oraz art. 2-3 k.p.d. ONZ.

¹¹ Zob. Art. 70 Konstytucji RP; art. 28 k.p.d. ONZ; art. 14 k.p.d. UE.

Szczegółowe zasady korzystania z publicznego systemu edukacji przez osoby niebędące obywatelami polskimi określa art. 165 Prawa oświatowego. Dzieci uczęszczają do publicznych przedszkoli, szkół podstawowych i publicznych szkół artystycznych na warunkach przewidzianych dla obywateli polskich. W szkołach ponadpodstawowych bezpłatność jest związana z realizacją obowiązku nauki, wiekiem ucznia i ukończeniem szkoły, zgodnie ze szczegółowymi regułami ustawowymi. Regulacja obejmuje szerszy krąg osób niż beneficjenci ochrony międzynarodowej lub czasowej i znajduje zastosowanie także do cudzoziemców przebywających w Polsce na innych podstawach¹².

W raporcie opublikowanym 5 marca 2024 r. Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie oceniła zasadniczą zdolność skontrolowanych szkół do zaspokajania potrzeb edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych uczniów cudzoziemskich. Wskazała jednak na brak pełnych informacji o dzieciach ukraińskich uczących się zdalnie w systemie państwa pochodzenia oraz na ryzyko pozostawiania części z nich poza oboma systemami kształcenia¹³. Ustalenia te pokazują, że samo zagwarantowanie dostępu do szkoły nie przesądza o realizacji prawa do nauki. Potrzebne są wiarygodne dane, identyfikowanie przypadków nierealizowania obowiązku oraz współpraca szkoły, gminy i rodziny.

4.2. Instrumenty wsparcia językowego i adaptacyjnego

Uczeń nieznający języka polskiego albo posługujący się nim na poziomie niewystarczającym do nauki ma prawo do dodatkowych, bezpłatnych zajęć z języka polskiego. Przepisy przewidują ponadto zajęcia wyrównawcze z przedmiotów nauczania, wsparcie osoby władającej językiem kraju pochodzenia, zatrudnionej jako pomoc nauczyciela, oraz oddziały przygotowawcze. Pomoc nauczyciela może trwać nie dłużej niż dwanaście miesięcy, natomiast dodatkowa nauka języka polskiego, zgodnie z aktualnym brzmieniem ustawy, do dwudziestu czterech miesięcy¹⁴.

¹² Zob. art. 165 ust. 1-3 u.p.o.

¹³ Najwyższa Izba Kontroli, Kształcenie dzieci cudzoziemców w polskich szkołach. Informacja o wynikach kontroli, materiał opublikowany 5.03.2024 r., <https://www.nik.gov.pl/najnowsze-informacje-o-wynikach-kontroli/ksztalcenie-dzieci-cudzoziemcow.html> [dostęp: 15.06.2026 r.].

¹⁴ Zob. art. 165 ust. 7-11 u.p.o. oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2301).

Asystent międzykulturowy wykonuje zadania szersze niż tłumaczenie wypowiedzi. Pomaga uczniowi w kontaktach ze środowiskiem szkolnym oraz współpracuje z rodzicami i szkołą. Jest to instytucja odrębna od pomocy nauczyciela przewidzianej w art. 165 ust. 8 Prawa oświatowego. Choć oba rozwiązania mogą ograniczać skutki bariery językowej, asystent pełni także funkcję mediacyjną i integracyjną¹⁵.

Dobór formy wsparcia powinien odpowiadać sytuacji konkretnego ucznia. Skuteczność ustawowych rozwiązań zależy od dostępności przygotowanej kadry, właściwej oceny kompetencji językowych i unikania mechanicznego kierowania wszystkich dzieci cudzoziemskich do jednakowego modelu pomocy. Innego wsparcia potrzebuje uczeń znający język polski, lecz obciążony przerwą w nauce, doświadczeniem wojny lub różnicami programowymi, a innego dziecko rozpoczynające edukację bez znajomości języka.

Bariera językowa oddziałuje nie tylko na wyniki w nauce. Może utrudniać zgłaszanie przemocy, problemów zdrowotnych i trudności emocjonalnych. Literatura pedagogiczna opisuje zmęczenie poznawcze, wycofanie i obciążenie adaptacyjne uczniów funkcjonujących w nowym środowisku językowym¹⁶. Organizacja wsparcia powinna, zatem umożliwiać dziecku faktyczny udział w życiu szkoły, nie zaś ograniczać się do formalnego przypisania go do oddziału.

4.3. Równość dostępu a ochrona tożsamości

Integracja ze wspólnotą szkolną nie wymaga rezygnacji z języka, kultury, religii ani historii rodzinnej dziecka. Pochodzenie nie może uzasadniać obniżania oczekiwań edukacyjnych lub izolowania ucznia. Równe traktowanie nie polega jednak na identycznym postępowaniu wobec wszystkich. Dodatkowa nauka języka, pomoc psychologiczno-pedagogiczna i dostosowanie procesu kształcenia służą wyrównaniu faktycznych nierówności, a nie przyznaniu nieuzasadnionego uprzywilejowania.

¹⁵ Zob. art. 165 ust. 8 i 8a u.p.o. Instytucję asystenta międzykulturowego wprowadzono u.z.p.o.u.

¹⁶ K. Białek, M. Jarmuż, A. Ośko, *Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015, s. 13-18; A. Mikulska, *Czego potrzebuje współczesna szkoła wielokulturowa? Polszczyzna jako język szkolnej edukacji - refleksje nauczycieli oddziału przygotowawczego*, „Języki Obce w Szkole” 2019, nr 1.

5. Dostęp do ochrony zdrowia

5.1. Zróźnicowanie podstaw prawnych

Art. 68 Konstytucji RP zobowiązuje władze publiczne do zapewnienia dzieciom szczególnej opieki zdrowotnej. Nie wynika z tego jednak jednolity zakres świadczeń dla wszystkich dzieci cudzoziemskich ani wspólna podstawa ich finansowania. System odwołuje się do ubezpieczenia zdrowotnego, statusu osoby uprawnionej oraz regulacji szczególnych odnoszących się do określonych grup cudzoziemców¹⁷. Z tego względu podział wyłącznie na pobyt „uregulowany” i „nieuregulowany” nie oddaje złożoności obowiązujących rozwiązań.

Podstawą uprawnienia dziecka może być zgłoszenie do ubezpieczenia, jako członka rodziny, własny tytuł do świadczeń, status osoby objętej postępowaniem o udzielenie ochrony międzynarodowej albo korzystanie z ochrony czasowej. Odrębne przepisy dotyczą stanów nagłych, zapobiegania zakażeniom, profilaktycznej opieki nad uczniami i świadczeń udzielanych podczas pobytu w określonej placówce. Ustalenie prawa do konkretnego świadczenia wymaga, więc rozpoznania statusu dziecka i właściwej podstawy ustawowej.

5.2. Dzieci objęte postępowaniem o udzielenie ochrony międzynarodowej

Wnioskodawcy oraz osobie objętej jego wnioskiem przysługują pomoc socjalna i opieka medyczna. Zakres opieki odpowiada zasadniczo świadczeniom dostępnym dla osób objętych obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym, z wyjątkami określonymi w ustawie. Świadczenia są realizowane na podstawie umów zawieranych przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców ze świadczeniodawcami. Nie jest to, więc ubezpieczenie w Narodowym Funduszu Zdrowia, mimo że zakres opieki ustalono przez odesłanie do systemu powszechnego¹⁸.

Ustawa reguluje również sytuację dziecka urodzonego w Polsce podczas postępowania rodzica. Opieka medyczna przysługuje mu od dnia urodzenia, jeżeli wniosek o objęcie dziecka ochroną zostanie złożony w ustawowym

¹⁷ Zob. w szczególności art. 2, art. 3 i art. 66 u.ś.o.z.

¹⁸ Zob. art. 70 ust. 1 oraz art. 73 u.u.c.o.

terminie¹⁹. Rozwiązanie to zapobiega przerwie w dostępie do świadczeń w okresie, w którym brak opieki mógłby wywołać szczególnie poważne następstwa zdrowotne.

Po nadaniu statusu uchodźcy albo ochrony uzupełniającej ustaje reżim pomocy przewidziany dla wnioskodawcy. Prawo do świadczeń należy wówczas ustalić na podstawie przepisów ubezpieczeniowych oraz regulacji dotyczących osób objętych ochroną. Sprawna wymiana informacji między instytucjami ma tu znaczenie praktyczne, ponieważ zmiana statusu nie powinna prowadzić do przerwania rozpoczętego leczenia.

5.3. Dzieci korzystające z ochrony czasowej po zmianach z 2026 r.

Od 5 marca 2026 r. uprawnienia zdrowotne beneficjentów ochrony czasowej z Ukrainy określa przede wszystkim art. 112c u.u.c.o. Osoby posiadające numer PESEL ze statusem UKR, które nie ukończyły osiemnastego roku życia, korzystają ze świadczeń na zasadach i w zakresie właściwym dla osób objętych obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym, z ustawowymi wyłączeniami. Obejmują one między innymi leczenie i rehabilitację uzdrowiskową, leczenie niepłodności, niektóre zabiegi planowe oraz produkty lecznicze udostępniane w określonych programach polityki zdrowotnej ministra właściwego do spraw zdrowia²⁰.

W rezultacie nieaktualne jest opisywanie dostępu obywateli Ukrainy do świadczeń wyłącznie przez odwołanie do art. 37 u.p.o.u. Ustawodawca wygasił znaczną część rozwiązań nadzwyczajnych i przeniósł zasadniczą regulację ochrony czasowej do ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony. Małoletni zachowali szerokie uprawnienia zdrowotne, lecz ich obecna podstawa i zakres wynikają z nowego modelu ustawowego.

Każdemu beneficjentowi ochrony czasowej posiadającemu PESEL ze statusem UKR art. 112c u.u.c.o. gwarantuje ponadto niezwłoczną pomoc medyczną konieczną w stanie nagłym²¹. Jest to minimalny poziom ochrony wspólny dla osób objętych tym statusem i nie ogranicza szerszych uprawnień małoletnich przewidzianych w ust. 1.

¹⁹ Zob. art. 74 ust. 5 u.u.c.o.

²⁰ Zob. art. 112c ust. 1 u.w.r.p.

²¹ Zob. art. 112c ust. 3 u.u.c.o.

5.4. Dzieci bez jednolitego tytułu do świadczeń

Najwięcej trudności powstaje w odniesieniu do dzieci, których rodzice nie mają tytułu ubezpieczeniowego ani szczególnej podstawy wynikającej z prawa migracyjnego. Nielegalność pobytu nie uchyla wszystkich obowiązków ochronnych państwa, ale sama nie daje ogólnego prawa do pełnego katalogu świadczeń finansowanych publicznie. Poszczególne uprawnienia mogą wynikać z przepisów o ratownictwie medycznym, zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń, profilaktycznej opiece zdrowotnej nad uczniami oraz innych regulacji szczególnych²².

Rozproszenie podstaw prawnych utrudnia ocenę uprawnień zarówno rodzinom, jak i świadczeniodawcom. Ryzyko odmowy lub opóźnienia rośnie, gdy dziecko nie ma dokumentu tożsamości albo numeru PESEL, słabo zna język polski, a rodzic obawia się ujawnienia statusu pobytowego. Skuteczna ochrona zdrowia wymaga jasnej informacji, zapewnienia komunikacji językowej i oddzielenia niezbędnej pomocy medycznej od oceny administracyjnej sytuacji rodziny.

O jakości ochrony decyduje nie tylko formalny zakres świadczeń. Informacje przekazywane dziecku powinny być dostosowane do jego wieku i możliwości poznawczych, a personel medyczny powinien uwzględniać doświadczenie wojny, ucieczki, rozdzielenia z rodziną lub przemocy. Brak tłumaczenia i wsparcia międzykulturowego może uniemożliwić świadomy udział w leczeniu nawet wtedy, gdy samo prawo do świadczenia jest bezsporne.

6. Detencja migracyjna dzieci

6.1. Charakter prawny i standard ostateczności

Detencja migracyjna polega na pozbawieniu cudzoziemca wolności w związku z postępowaniem dotyczącym wjazdu, pobytu, ochrony międzynarodowej albo wykonania obowiązku powrotu. W Polsce przybiera postać umieszczenia w strzeżonym ośrodku, a wobec osób dorosłych, w ustawowo określonych przypadkach, także w areszcie dla cudzoziemców²³. Instytucja

²² Zob. u.p.r.m. i u.z.z.z. oraz u.o.z.u.

²³ Zob. art. 87-89a u.u.c.o. oraz art. 398a-401 u.c.

ta nie jest związana z ekstradycją, która służy przekazaniu osoby innemu państwu na potrzeby postępowania karnego lub wykonania kary.

Zgodnie z art. 37 lit. b Konwencji o prawach dziecka pozbawienie wolności małoletniego jest dopuszczalne wyłącznie na podstawie prawa, jako środek ostateczny i przez możliwie najkrótszy czas. Art. 5 EKPC wymaga ponadto, aby detencja pozostawała legalna, wolna od arbitralności i związana z jednym z celów określonych w Konwencji. Wobec dzieci szczególnego znaczenia nabierają szybkość postępowania, indywidualna ocena najlepszego interesu małoletniego oraz obowiązek rozważenia środków mniej dolegliwych.

Do środków alternatywnych należą między innymi obowiązek okresowego zgłaszania się do organu Straży Granicznej, zabezpieczenie pieniężne, złożenie dokumentu podróży do depozytu i nakaz przebywania w wyznaczonym miejscu²⁴. Sąd rozpoznający wniosek o umieszczenie w strzeżonym ośrodku powinien ocenić możliwość zastosowania tych rozwiązań, a w sprawie rodziny z dzieckiem także uwzględnić dobro małoletniego²⁵. Nie wystarcza, zatem samo stwierdzenie ustawowej przesłanki detencji. Uzasadnienie powinno wyjaśniać, dlaczego w danej sprawie środek wolnościowy nie zabezpieczy celu postępowania.

6.2. Rodziny z dziećmi i małoletni bez opieki

Potrzeba zachowania jedności rodziny nie uzasadnia automatycznie umieszczenia jej w strzeżonym ośrodku. Ochrona więzi rodzinnych nie przesądza, bowiem o konieczności pozbawienia wolności wszystkich jej członków. Organ i sąd powinny w pierwszej kolejności rozważyć rozwiązania pozwalające rodzinie pozostać razem poza detencją.

Odrębnych gwarancji wymaga małoletni bez opieki. Straż Graniczna może wystąpić do sądu o umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo w strzeżonym ośrodku. Przy rozstrzyganiu sąd kieruje się dobrem dziecka i bierze pod uwagę jego rozwój fizyczny i psychiczny, cechy osobowości, okoliczności zatrzymania oraz warunki osobiste. Detencja w strzeżonym ośrodku jest dopuszczalna wobec małoletniego bez opieki, który ukończył piętnaście lat²⁶.

²⁴ Zob. art. 398 ust. 2 u.c. oraz art. 88 ust. 1 u.u.c.o.

²⁵ Zob. art. 401 ust. 4-5 u.c.

²⁶ Zob. art. 397 ust. 1-5 u.c.

Od początku 2026 r. rozwiązanie to znajduje zastosowanie także w postępowaniu o udzielenie ochrony międzynarodowej, ponieważ art. 88a ust. 4 ustawy ochronnej odsyła do odpowiedniego stosowania art. 397 ust. 2-5 ustawy o cudzoziemcach²⁷. Co do zasady małoletniego bez opieki umieszcza się w rodzinnej pieczy zastępczej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego. Wyjątek zachodzi w razie złożenia wniosku o detencję i wydania przez sąd postanowienia o umieszczeniu dziecka w strzeżonym ośrodku²⁸.

Dopuszczenie detencji małoletniego bez opieki po ukończeniu piętnastu lat wymaga ścisłej wykładni. Sama granica wieku nie zastępuje oceny dojrzałości, zdrowia psychicznego, doświadczeń przemocy, ryzyka samouszkodzenia ani możliwości zapewnienia pieczy poza ośrodkiem. Brak rodzica lub innego dorosłego opiekuna czyni dziecko szczególnie zależnym od jakości działań organów publicznych.

6.3. Standard wynikający z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

W sprawie *Bistieva i inni przeciwko Polsce* Trybunał badał pobyt matki z trojgiem dzieci w strzeżonym ośrodku, trwający pięć miesięcy i dwadzieścia dni. Pomimo stwierdzonego ryzyka ucieczki organy nie wykazały powodów uzasadniających utrzymywanie detencji przez tak długi okres, nie potraktowały jej, jako rzeczywistego środka ostatecznego i nie rozważyły należycie alternatyw. Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 EKPC²⁹. Zwrócił przy tym uwagę, że dobro dziecka nie sprowadza się do utrzymania rodziny razem, a ośrodek, mimo względnie dobrych warunków materialnych, zachowywał liczne cechy zakładu karnego.

W sprawie *A.B. i inni przeciwko Polsce* przedmiotem oceny była detencja rodziny z małym dzieckiem od stycznia do października 2015 r. Trybunał uznał tę ingerencję w życie rodzinne za nieproporcjonalną, ponieważ organy nie wykazały ostatecznego charakteru środka ani nie przeanalizowały po-

²⁷ Art. 88a ust. 4 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dodany ustawą z dnia 21 listopada 2025 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2025 r. poz. 1794).

²⁸ Zob. art. 61-62 u.u.c.o.

²⁹ Wyrok ETPC z 10.4.2018 r., *Bistieva i inni przeciwko Polsce*, skarga nr 75157/14, w szczególności § 83-88.

ważnie rozwiązań alternatywnych³⁰. Dostosowanie infrastruktury ośrodka do pobytu rodzin nie przesądza, więc o zgodności detencji z Konwencją.

W wyroku *Nikoghosyan i inni przeciwko Polsce* Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 lit. f EKPC. Rodzinę z dziećmi pozbawiono wolności przez sześć miesięcy bez pogłębionej i zindywidualizowanej oceny jej sytuacji. W sprawach dotyczących małoletnich organy powinny działać ze zwiększoną szybkością i starannością, a detencję traktować rzeczywiście, jako ostateczność³¹.

Przywołane orzeczenia wyznaczają jednolity kierunek wykładni. Formalna legalność i istnienie ustawowej przesłanki nie wystarczają do zastosowania detencji wobec dziecka. Sąd powinien zbadać możliwość osiągnięcia celu postępowania bez pozbawienia wolności, uwzględnić indywidualne potrzeby małoletniego, ocenić czas trwania środka i zapewnić szybką kontrolę. Ogólne odwołanie do ryzyka ucieczki lub wcześniejszego zachowania rodziców nie może zastąpić analizy sytuacji dziecka.

6.4. Warunki pobytu i prawo do rozwoju

Umieszczenie dziecka w strzeżonym ośrodku nie zwalnia państwa z obowiązku zapewnienia warunków odpowiadających jego wiekowi i potrzebom. Obejmują one edukację, opiekę zdrowotną, wsparcie psychologiczne, ruch, zabawę, kontakty rodzinne i ochronę przed przemocą. Ośrodek nie powinien odtwarzać wobec małoletniego realiów placówki penitencjarnej, nawet jeżeli dysponuje łagodniejszym wyposażeniem.

Badania dotyczące detencji cudzoziemców wskazują, że na stan psychiczny dziecka wpływają nie tylko warunki lokalowe, lecz także izolacja, niepewność przyszłości i podporządkowanie codziennego życia rygorom bezpieczeństwa³². Ocena proporcjonalności powinna, więc obejmować czas pobytu, intensywność ograniczeń, możliwość podtrzymywania relacji rodzinnych i kontynuowania edukacji oraz dostęp do specjalistycznej pomocy.

³⁰ Wyrok ETPC z 4.6.2020 r., *A.B. i inni przeciwko Polsce*, skargi nr 15845/15 i 56300/15, w szczególności § 44-49.

³¹ Wyrok ETPC z 3.3.2022 r., *Nikoghosyan i inni przeciwko Polsce*, skarga nr 14743/17.

³² J. Markiewicz-Stanny, *Detencja cudzoziemców. Standardy praw człowieka a polityka migracyjna państw europejskich*, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2025; M. Łysienia, *Dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców - orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a polskie prawo i praktyka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 2, s. 13-49.

7. Zakończenie

Dzieci migrantów i uchodźców nie podlegają jednemu reżimowi prawnemu. Łączy je status dziecka, jako podmiotu praw, natomiast konkretne uprawnienia zależą od podstawy pobytu, rodzaju ochrony, etapu postępowania oraz obecności osoby dorosłej sprawującej opiekę. Ocena prawna powinna, zatem rozpoczynać się od ustalenia indywidualnego statusu małoletniego, a nie od ogólnych założeń odnoszonych do wszystkich cudzoziemców.

W dziedzinie edukacji obowiązujące przepisy zapewniają szeroki dostęp do publicznego systemu oświaty i przewidują instrumenty ograniczające bariery językowe oraz adaptacyjne. Trudności pojawiają się przede wszystkim na etapie wykonywania prawa: przy zapewnieniu kadry, identyfikowaniu dzieci pozostających poza systemem i doborze pomocy do potrzeb ucznia. Sam wpis do dokumentacji szkolnej nie wystarcza. Dziecko powinno otrzymać warunki pozwalające rozumieć zajęcia, nawiązywać relacje i bezpiecznie komunikować własne potrzeby.

Ochrona zdrowia opiera się na bardziej złożonym układzie podstaw prawnych. Osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową oraz małoletni korzystający z ochrony czasowej mają odrębne tytuły do świadczeń. Od 5 marca 2026 r. szerokie uprawnienie dzieci ze statusem UKR wynika z art. 112c u.u.c.o., nie zaś z wcześniejszego modelu specustawy ukraińskiej. Największe ryzyko dotyczy dzieci, których sytuacji nie można łatwo przyporządkować do jednego tytułu ustawowego. Rozproszenie regulacji nie powinno prowadzić do odmowy pomocy koniecznej dla ochrony życia, zdrowia i prawidłowego rozwoju.

Detencja migracyjna jest najdalej idącym ograniczeniem praw dziecka analizowanym w opracowaniu. Jej zastosowanie wymaga indywidualnej oceny, wykazania ostatecznego charakteru środka i ograniczenia czasu trwania do niezbędnego minimum. Orzeczenia ETPC w sprawach przeciwko Polsce pokazują, że źródłem naruszenia mogą być nie tylko warunki materialne ośrodka, lecz także rutynowe stosowanie izolacji, brak rzeczywistego rozważenia środków wolnościowych, pominięcie wpływu detencji na dziecko oraz przewlekłość postępowania.

Kontrola wjazdu i pobytu cudzoziemców jest uzasadnionym zadaniem państwa, lecz sposób jej wykonywania podlega ograniczeniom wynikającym z praw dziecka. Rozstrzygnięcie dotyczące rodzica nie może zastąpić odrębnej oceny sytuacji małoletniego. Organ powinien uwzględnić jego

godność, ciągłość rozwoju, więzi rodzinne i rzeczywistą możliwość skorzystania z przyznanych praw.

Streszczenie

Opracowanie zawiera dogmatycznoprawną analizę wybranych aspektów sytuacji dzieci migrantów i uchodźców w Polsce. Rozróżniono opisowe pojęcie migranta oraz normatywne kategorie uchodźcy, beneficjenta ochrony uzupełniającej, osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową i beneficjenta ochrony czasowej. Badaniem objęto dostęp do edukacji i ochrony zdrowia oraz detencję migracyjną. Prawo polskie zapewnia dzieciom cudzoziemskim szeroki dostęp do publicznego systemu oświaty i przewiduje dodatkową naukę języka polskiego, pomoc nauczyciela, wsparcie asystenta międzykulturowego oraz oddziały przygotowawcze. Zakres świadczeń zdrowotnych zależy od statusu prawnego dziecka. Od 5 marca 2026 r. uprawnienia małoletnich beneficjentów ochrony czasowej posiadających PESEL ze statusem UKR określa w szczególności art. 112c u.u.c.o. Detencja dziecka jest dopuszczalna jedynie, jako środek ostateczny, po indywidualnej ocenie i rzeczywistym rozważeniu alternatyw wolnościowych. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce wskazuje, że formalna legalność detencji nie zastępuje badania proporcjonalności, najlepszego interesu dziecka i wymogu szczególnej szybkości postępowania.

Słowa kluczowe: dziecko w sytuacji migracyjnej, uchodźca, ochrona międzynarodowa, ochrona czasowa, edukacja cudzoziemców, ochrona zdrowia, detencja migracyjna, najlepszy interes dziecka

SELECTED ASPECTS OF THE LEGAL SITUATION OF MIGRANT AND REFUGEE CHILDREN IN POLAND

Summary

The chapter offers a doctrinal analysis of selected aspects of the legal position of migrant and refugee children in Poland. It separates the descriptive notion

of a migrant from the legal categories of refugee, beneficiary of subsidiary protection, applicant for international protection and beneficiary of temporary protection. The discussion covers public education, healthcare entitlements and immigration detention. Polish law provides foreign children with broad access to public schools, supported by additional Polish-language instruction, teacher assistance, intercultural support and preparatory classes. Healthcare entitlement depends on the child's legal status. Since 5 March 2026, Article 112c of the Act on Granting Protection to Foreigners has been particularly relevant to minor beneficiaries of temporary protection holding a PESEL number with UKR status. A child may be placed in immigration detention only as a measure of last resort, following an individual assessment and genuine consideration of non-custodial alternatives. The European Court of Human Rights' judgments concerning Poland show that formal lawfulness alone does not satisfy the requirements of proportionality, the child's best interests and expedited proceedings.

Keywords: migrant child, refugee, healthcare, education, immigration detention

KLAUDIA SZTORC

Akademia Tarnowska

ORCID: 0009-0007-4855-0588

EMILIA KOZIK

Akademia Tarnowska

ORCID: 0009-0000-9238-1338

DZIECKO WOBEC ROZWODU RODZICÓW – PRAWNE I PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY OCHRONY DOBRA DZIECKA

1. Wstęp

Proces rozwodowy rozstrzyga o ustaniu małżeństwa rodziców, jednak jego wynik bezpośrednio kształtuje położenie ich wspólnych małoletnich dzieci. Dziecko nie jest stroną procesu, pozostaje jednak pod ochroną sądu. Orzeczenie wpływa na sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, miejsce codziennego funkcjonowania dziecka, kontakty z każdym z rodziców, warunki jego utrzymania oraz poczucie bezpieczeństwa. Konstytucyjny obowiązek ochrony praw dziecka i jego wysłuchania, dopełniony standardem Konwencji o prawach dziecka, nakazuje postrzegać małoletniego, jako odrębny podmiot praw, nie zaś przedmiot sporu osób dorosłych¹.

Zakres rozważań obejmuje instrumenty prawne służące ochronie dziecka w sprawie o rozwód oraz psychologiczne uwarunkowania ich stosowania. Analiza dotyczy negatywnej przesłanki rozwodu związanej z dobrem wspólnych małoletnich dzieci, wysłuchania dziecka, rozstrzygnięć o władzy rodzicielskiej, kontaktach i alimentacji, zabezpieczenia sytuacji dziecka na czas procesu oraz wykorzystania wiadomości specjalnych. W części psychologicznej omówiono zróżnicowane reakcje dzieci na roz-

¹ Zob. art. 72 ust. 1 i 3 Konstytucji RP oraz art. 3 i 12 k.p.d. ONZ.

stanie rodziców, znaczenie konfliktu między rodzicami, czynniki ryzyka i ochronne oraz parentyfikację.

Analiza ma przede wszystkim charakter dogmatycznoprawny i zmierza do rekonstrukcji treści obowiązujących przepisów oraz ich funkcji ochronnej. Uzupełniają ją analiza orzecznictwa i krytyczny przegląd wybranej literatury psychologicznej. Opracowanie nie zawiera badań empirycznych, dlatego nie służy pomiarowi faktycznej skuteczności sądów ani specjalistów. Pozwala natomiast określić normatywne warunki należytej ochrony dziecka i zestawia je z wiedzą o mechanizmach adaptacji do rozpadu związku rodziców².

Teza opracowania zakłada, że polski system prawny umożliwia podmiotowe i zindywidualizowane ukształtowanie sytuacji dziecka, pod warunkiem wyraźnego rozdzielenia jego stanowiska, oceny potrzeb oraz rozstrzygnięcia należącego do sądu. Ochrona nie może oznaczać ani pomijania głosu małoletniego, ani obciążania go odpowiedzialnością za wybór sposobu rozwiązania konfliktu rodziców. Nie ma również podstaw do automatycznego uznawania rozvodu za źródło szkody psychicznej. O sytuacji dziecka częściej rozstrzygają intensywność i sposób prowadzenia konfliktu, jakość opieki, stabilność warunków życia oraz dostęp do wspierających relacji.

2. Dobro dziecka, jako standard normatywny i kryterium rozstrzygnięcia

Dobro dziecka nie zostało ujęte w jednej wyczerpującej definicji ustawowej. W prawie rodzinnym pełni funkcję zasady kierunkowej i kryterium oceny, którego treść jest ustalana na podstawie praw, potrzeb i rzeczywistej sytuacji konkretnego dziecka. Art. 72 ust. 1 Konstytucji RP nakłada na władze publiczne obowiązek ochrony praw dziecka, natomiast art. 72 ust. 3 Konstytucji RP zobowiązuje organy władzy publicznej i osoby odpowiedzialne za dziecko do jego wysłuchania oraz, w miarę możliwości, uwzględnienia jego zdania. Art. 3 ust. 1 k.p.d. ONZ posługuje się w oficjalnym polskim tekście formułą najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. W opracowaniu określenie „najlepszy interes dziecka” jest używane jako powszechnie przyjęty odpowiednik tej formuły, nie zaś jako dosłowne brzmienie przepisu³.

² Podstawę normatywną analizy stanowią w szczególności Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz Kodeks postępowania cywilnego.

³ Zob. art. 3 ust. 1 i art. 12 k.p.d. ONZ; por. także Komitet Praw Dziecka ONZ, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, CRC/C/GC/12, oraz

Zasada najlepszego interesu dziecka nie pozwala zastępować przepisów swobodną oceną słusznościową. Jej zastosowanie wymaga ustalenia istotnych okoliczności, rozważenia następstw możliwych rozstrzygnięć i uzasadnienia, dlaczego wybrane rozwiązanie chroni dziecko lepiej niż dostępne alternatywy. Trybunał Konstytucyjny określił dobro dziecka, jako konstytucyjną klauzulę generalną rekonstruowaną w świetle aksjologii Konstytucji i ogólnych założeń systemowych. Wypowiedź ta padła w sprawie dotyczącej ustalenia pochodzenia dziecka, lecz zachowuje szersze znaczenie dla wykładni prawa rodzinnego⁴.

W sprawie o rozwód bezpośrednim punktem odniesienia jest art. 56 § 2 k.r.o. Mimo zupełnego i trwałego rozkładu pożycia rozwód pozostaje niedopuszczalny, jeżeli skutek niego miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków. Przepis nie ustanawia domniemania, że rozwiązanie małżeństwa zawsze szkodzi dziecku. Sąd powinien zestawiać przewidywane następstwa rozvodu z konsekwencjami utrzymywania związku istniejącego już tylko formalnie. Indywidualna ocena może obejmować poziom konfliktu, zdolność rodziców do współpracy, bezpieczeństwo dziecka, jego więzi, stabilność środowiska wychowawczego oraz możliwość zapewnienia odpowiednich warunków po rozwodzie. Katalog ten ma charakter otwarty i wynika z funkcji art. 56 § 2 k.r.o., nie zaś z jednego modelu właściwego dla każdej rodziny. Utrzymanie małżeństwa nie służy dobru dziecka, jeżeli przedłuża destrukcyjny konflikt albo pozostawia je w atmosferze przemocy i przewlekłego napięcia⁵.

Sąd Najwyższy wskazał, że dobro wspólnych małoletnich dzieci może oddziaływać na ocenę zasadności żądania rozvodu, nie uzasadnia jednak ich udziału w procesie po którejkolwiek ze stron. Orzeczenie zapadło w sprawie o ustalenie płci metrykalnej, lecz jego odniesienie do konstrukcji procesu rozwodowego jest wyraźne. Dziecko nie uzyskuje statusu powoda ani pozwanego; jego prawa chronią obowiązki sądu, reguły postępowania dowodowego, wysłuchanie oraz treść rozstrzygnięć dotyczących jego sytuacji⁶.

General Comment No. 14 (2013), The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, CRC/C/GC/14.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28.4.2003 r., K 18/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 32. Sprawa dotyczyła regulacji ustalenia pochodzenia dziecka, a przywołana teza ma znaczenie systemowe dla wykładni prawa rodzinnego.

⁵ Zob. art. 56 § 1-3 k.r.o. oraz por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2021 r., I CZ 77/20, w którym analizowano procesowe następstwa oceny dobra wspólnych małoletnich dzieci, jako negatywnej przesłanki rozvodu.

⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 10.1.2019 r., II CSK 371/18. Orzeczenie zapadło w sprawie o ustalenie płci metrykalnej, lecz Sąd Najwyższy wyraźnie odwołał się do art. 56 §

3. Pozycja dziecka w postępowaniu rozwodowym

3.1. Wysłuchanie dziecka

Wysłuchanie pozwala sądowi bezpośrednio poznać stanowisko, doświadczenia i potrzeby dziecka. Nie jest przesłuchaniem świadka ani sposobem uzyskania od małoletniego rozstrzygającego dowodu przeciwko któremukolwiek z rodziców. Art. 216¹ k.p.c. przewiduje tę czynność w sprawach dotyczących osoby małoletniego, jeżeli pozwalają na nią jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości. Dziecko może odmówić udziału. Co do zasady wysłuchuje się je raz; ponowienie jest dopuszczalne, gdy wymaga tego dobro dziecka albo gdy potrzebę taką zgłasza ono samo. Odstępując od wysłuchania, sąd powinien najpóźniej przed zakończeniem postępowania wskazać przyczyny w protokole⁷.

Warunki przeprowadzenia czynności określa art. 216² k.p.c. Wysłuchanie odbywa się na posiedzeniu niejawnym, w odpowiednio przystosowanym pomieszczeniu w sądzie albo, gdy wymaga tego dobro dziecka, poza jego siedzibą. Poza sędzią może uczestniczyć wyłącznie biegły psycholog, jeżeli jego obecność jest niezbędna ze względu na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka albo potrzebę wsparcia sędziego w rozpoznaniu potrzeb małoletniego. Z czynności sporządza się notatkę urzędową; nie rejestruje się obrazu ani dźwięku. Rozporządzenie z 21 października 2024 r. nakazuje ponadto przekazać dziecku zrozumiałą informację, wyjaśnić prawo do odmowy, posługiwać się prostym językiem i zaznaczyć, że nie ponosi ono odpowiedzialności za treść przyszłego orzeczenia⁸.

Znaczenie wysłuchania nie zależy od tego, czy wypowiedź dziecka odpowiada żądaniu jednego z rodziców. Sąd rozważa jego zdanie z uwzględnieniem wieku, dojrzałości i okoliczności sprawy, zachowując odpowiedzialność za rozstrzygnięcie. Szczególnej ostrożności wymaga konflikt lojalnościowy. Pytanie „z kim chcesz mieszkać” może zamienić prawo do wypowiedzi w obowiązek opowiedzenia się przeciwko drugiemu

2 k.r.o. i wskazał, że wzgląd na dobro dzieci nie uzasadnia ich udziału w procesie rozwodowym po którejkolwiek ze stron.

⁷ Zob. art. 216¹ § 1-4 k.p.c., w brzmieniu ukształtowanym ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1606).

⁸ Zob. art. 216² k.p.c. oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań (Dz.U. z 2024 r. poz. 1579).

rodzicowi. Rozmowa powinna, więc dotyczyć codziennego funkcjonowania, relacji, poczucia bezpieczeństwa i potrzeb, a nie wymuszać deklarację rozstrzygającą spór.

3.2. Informacja i udział dostosowany do rozwoju

Prawo dziecka do podmiotowego udziału nie ogranicza się do jednorazowego wysłuchania. Małoletni powinien otrzymać informację pozwalającą zrozumieć zasadniczy sens zmian w rodzinie, sposób wykonywania kontaktów oraz to, kto podejmuje decyzje w jego sprawie. Zakres przekazu musi odpowiadać wiekowi i możliwościom poznawczym, bez obciążania dziecka szczegółami konfliktu małżeńskiego. Rodzice nie powinni wykorzystywać go, jako posłańca, źródła informacji o drugim rodzicu ani powiernika w sprawach dorosłych.

Potrzebę odpowiednich kompetencji komunikacyjnych uwzględnił ustawodawca, ustanawiając obowiązek okresowego szkolenia sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Program obejmuje między innymi prowadzenie czynności z osobami poniżej osiemnastego roku życia, rozpoznawanie symptomów krzywdzenia oraz zabezpieczanie interesu dziecka w konflikcie między rodzicami lub opiekunami. Szkolenie nie zastępuje indywidualnej oceny, potwierdza jednak, że wiedza prawnicza powinna łączyć się z umiejętnością komunikowania się z dzieckiem i rozumieniem psychologicznych następstw konfliktu⁹.

3.3. Szczególne reguły dowodowe w sprawie o rozwód

Procesowe położenie dziecka wyznaczają również szczególne reguły dowodowe. Art. 430 k.p.c. wyłącza przesłuchiwanie w charakterze świadków małoletnich, którzy nie ukończyli trzynastego roku życia, oraz zstępnych stron poniżej siedemnastego roku życia. W każdej sprawie o rozwód sąd przeprowadza dowód z przesłuchania stron; może także zarządzić wywiad środowiskowy w celu ustalenia warunków życia i wychowania dzieci. Postępowanie dowodowe powinno obejmować okoliczności dotyczące ich sytuacji. Przepisy te wyraźnie oddzielają podmiotowe wysłuchanie dziecka od przesłuchiwania go, jako świadka w konflikcie rodziców¹⁰.

⁹ Zob. art. 82a § 3b u.p.u.s.p., dodany ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 1606).

¹⁰ Zob. art. 430, art. 432, art. 434 i art. 441 k.p.c.

4. Rozstrzygnięcia dotyczące dziecka w wyroku rozwodowym

4.1. Władza rodzicielska i organizacja pieczy

Orzekając rozwód, sąd musi ukształtować sytuację wspólnych małoletnich dzieci. Art. 58 § 1 k.r.o. nakazuje rozstrzygnąć o władzy rodzicielskiej, kontaktach rodziców z dzieckiem oraz wysokości kosztów jego utrzymania i wychowania ponoszonych przez każdego z małżonków. Pisemne porozumienie rodziców zostaje uwzględnione, jeżeli odpowiada dobru dziecka. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro konkretnego dziecka przemawia za innym rozwiązaniem. Na zgodny wniosek stron sąd może nie orzekać o utrzymaniu kontaktów¹¹.

Rozstrzygając o władzy rodzicielskiej, sąd powinien mieć na względzie prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców. Wykonywanie władzy może pozostawić obojgu, jeżeli ich współpraca pozwala podejmować decyzje bez narażania dziecka na ciągły konflikt. Może też powierzyć jej wykonywanie jednemu rodzicowi, ograniczając władzę drugiego do określonych obowiązków i uprawnień, gdy wymaga tego dobro dziecka. Przyjęte rozwiązanie powinno odpowiadać rzeczywistym kompetencjom, dostępności i dotychczasowemu zaangażowaniu rodziców, a nie stereotypom związanym z ich płcią.

Art. 95 k.r.o. wiąże wykonywanie władzy rodzicielskiej z dobrem dziecka i interesem społecznym, nakazuje poszanowanie jego godności i praw oraz wysłuchanie przed podjęciem decyzji w ważniejszych sprawach, jeżeli pozwalają na to rozwój, zdrowie i dojrzałość. Rodzice powinni także w miarę możliwości uwzględniać rozsądne życzenia dziecka. Reguła ta dotyczy codziennego wykonywania władzy rodzicielskiej, nie tylko postępowania sądowego¹².

4.2. Kontakty z dzieckiem

Kontakty z dzieckiem są niezależne od władzy rodzicielskiej i stanowią zarazem prawo oraz obowiązek rodziców i dziecka. Obejmują w szczególności osobiste przebywanie z dzieckiem, bezpośrednie porozumiewanie

¹¹ Zob. art. 58 § 1-1b k.r.o.; por. także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2021 r., I CZ 77/20, dotyczące koniecznych elementów wyroku rozwodowego w razie uwzględnienia żądania rozwodu.

¹² Zob. art. 95 § 1, 3 i 4 k.r.o. oraz art. 96 § 1 k.r.o.

się, korespondencję oraz komunikację na odległość. Jeżeli dziecko stale przebywa u jednego z rodziców, sposób utrzymywania kontaktów z drugim rodzice określają wspólnie, kierując się dobrem dziecka i biorąc pod uwagę jego rozsądne życzenia. W braku porozumienia rozstrzyga sąd¹³.

Kontakty nie służą realizacji uprawnienia rodzica kosztem bezpieczeństwa małoletniego. Ich sposób i częstotliwość powinny uwzględniać dotychczasową więź, wiek dziecka, odległość między miejscami zamieszkania, obowiązki szkolne, stan zdrowia oraz ryzyko przemocy lub angażowania dziecka w spór. Zachowanie więzi z obojgiem rodziców jest co do zasady wartością, lecz nie usprawiedliwia kontaktu w formie stwarzającej zagrożenie. Sąd może ograniczyć kontakty, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, a zakazać ich dopiero wtedy, gdy poważnie zagrażają temu dobru lub je naruszają.

4.3. Obowiązek alimentacyjny i zabezpieczenie na czas procesu

Rozwód nie zmienia podstawowego charakteru obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dziecka. Art. 133 k.r.o. określa zasadę alimentacji dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, natomiast art. 135 k.r.o. wiąże zakres świadczeń z usprawiedliwionymi potrzebami uprawnionego oraz możliwościami zarobkowymi i majątkowymi zobowiązanego. Wykonanie obowiązku może w całości albo części polegać na osobistych staraniach o utrzymanie lub wychowanie dziecka. Ocena nie powinna sprowadzać się do mechanicznego zestawienia aktualnych zarobków, lecz obejmować realne możliwości rodziców i poziom potrzeb odpowiadający wiekowi, zdrowiu, edukacji i dotychczasowym warunkom życia dziecka¹⁴.

Rozstrzygnięcie kończące sprawę należy odróżnić od zabezpieczenia udzielanego na czas procesu. Materialnoprawne podstawy alimentacji zawiera Kodeks rodzinny i opiekuńczy, natomiast tryb zabezpieczenia reguluje Kodeks postępowania cywilnego. Art. 753 k.p.c. pozwala zabezpieczyć roszczenie alimentacyjne przez zobowiązanie do jednorazowej albo okresowej zapłaty oznaczonej sumy. Art. 445 i 445¹ k.p.c. określają relację procesu rozwodowego do odrębnych spraw o alimenty, władzę rodzicielską i kontakty, zaś art. 755 k.p.c. umożliwia tymczasowe uregulowanie pieczy

¹³ Zob. art. 113, art. 113¹ k.r.o. oraz art. 113²-113³ k.r.o.

¹⁴ Zob. art. 133 § 1 i art. 135 § 1-2 k.r.o.

i kontaktów. Postanowienie zabezpieczające chroni dziecko do prawomocnego zakończenia sprawy i nie przesądza treści wyroku¹⁵.

Mediacja może pomóc rodzicom wypracować wykonalne porozumienie dotyczące władzy rodzicielskiej, kontaktów i alimentacji oraz ograniczyć natężenie konfliktu. Sąd nadal jednak kontroluje zgodność ustaleń z dobrem dziecka. Kierowanie stron do mediacji nie powinno następować automatycznie, szczególnie, gdy występują przemoc, wyraźna nierównowaga sił, zastraszanie lub brak warunków do swobodnego negocjowania¹⁶.

5. Postępowanie dowodowe i wykorzystanie wiadomości specjalnych

Ustalenie sytuacji dziecka wymaga materiału dotyczącego jego codziennego funkcjonowania, więzi, potrzeb i warunków opieki. Stanowiska procesowe stron są źródłem twierdzeń o okolicznościach sprawy, natomiast ustalenia mogą opierać się między innymi na przesłuchaniu stron, dokumentach, zeznaniach świadków, wywiadzie środowiskowym, informacjach ze szkoły lub podmiotów leczniczych oraz opiniach specjalistycznych. Wysłuchanie dziecka ma odrębną funkcję: urzeczywistnia jego prawo do udziału, choć uzyskane informacje mogą mieć znaczenie dla oceny sytuacji małoletniego. Dobór środków dowodowych powinien odpowiadać przedmiotowi sporu. Badanie psychologiczne nie jest potrzebne w każdej sprawie, a zgodne stanowisko rodziców nie zwalnia sądu z oceny proponowanego rozwiązania.

Art. 290¹ k.p.c. pozwala sądowi zażądać opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. Zespoły działające w sądach okręgowych sporządzają na zlecenie sądu lub prokuratora opinie w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i nieletnich, wykorzystując badania psychologiczne, pedagogiczne lub lekarskie. Sięgnięcie po opinię OZSS jest uzasadnione, gdy rozstrzygnięcie wymaga wiadomości specjalnych, których nie zastąpi intuicyjna ocena sądu ani ogólne twierdzenia stron¹⁷.

Pytania kierowane do specjalistów powinny odnosić się do okoliczności prawnie istotnych, takich jak kompetencje opiekuńcze rodziców, jakość

¹⁵ Zob. art. 445, art. 445¹, art. 753 k.p.c. oraz art. 755 § 1 pkt 4 k.p.c.

¹⁶ Zob. art. 445² k.p.c. w związku z ogólnymi przepisami o mediacji. Ocena przydatności mediacji w sprawie, w której występuje przemoc albo istotna nierównowaga stron, wymaga uwzględnienia bezpieczeństwa i dobrowolności uczestnictwa.

¹⁷ Zob. art. 290¹ k.p.c. oraz art. 1 u.o.z.s.s.

więzi, reakcje dziecka na konflikt, ryzyko przemocy, możliwość współpracy czy potrzeby związane z organizacją kontaktów. Specjaliści nie decydują o powierzeniu władzy rodzicielskiej ani o orzeczeniu rozvodu. Dostarczają wiedzy specjalistycznej, natomiast subsumcja i rozstrzygnięcie należą do sądu. Opinia podlega ocenie pod względem logiczności, kompletności, przejrzystości metod i zgodności wniosków z materiałem badawczym.

Wysłuchanie dziecka i badanie psychologiczne służą innym celom. Wysłuchanie urzeczywistnia prawo małoletniego do udziału i umożliwia poznanie jego stanowiska, natomiast badanie służy diagnozie zagadnień wymagających wiadomości specjalnych. Kierowanie każdego dziecka na badanie zwiększałoby jego obciążenie, wydłużało postępowanie i mogłoby bezpodstawnie nadawać konfliktowi rodziców charakter patologiczny. Diagnoza jest potrzebna wtedy, gdy okoliczności wskazują na przemoc, głęboki konflikt, zaburzenie relacji, parentyfikację, znaczące trudności emocjonalne albo szczególne potrzeby rozwojowe.

6. Psychologiczne uwarunkowania sytuacji dziecka

6.1. Rozwód jako proces zmiany, a nie jednolita przyczyna zaburzeń

Rozwód rodziców może wywołać u dziecka stres, poczucie straty i niepewność, nie prowadzi jednak automatycznie do zaburzeń psychicznych ani trwałych trudności społecznych. Badania opisują zróżnicowane przebiegi adaptacji. Część dzieci wykazuje podwyższone ryzyko problemów w porównaniu z rówieśnikami wychowującymi się w stabilnych rodzinach, lecz większość nie doświadcza utrwalonych zaburzeń ani poważnych, długotrwałych trudności i zachowuje zdolność prawidłowego funkcjonowania. Ocena następstw powinna, zatem uwzględniać zarówno czynniki ryzyka, jak i odporność psychiczną¹⁸.

Nie sposób też przypisywać określonych następstw wyłącznie formalnemu rozwiązaniu małżeństwa. Rozwód bywa końcowym etapem dłuższego procesu obejmującego konflikt, separację, zmianę miejsca zamieszkania, pogorszenie sytuacji materialnej i reorganizację opieki. W badaniach nad rozpadem rodziny zasadniczą trudność stanowi oddzielenie wpływu samego

¹⁸ J.B. Kelly, R.E. Emery, *Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives*, „Family Relations” 2003, vol. 52, no. 4, s. 352-362.

rozvodu od wcześniejszych i późniejszych warunków życia. Znaczenie ma również liczba kolejnych zmian w rodzinie, nie tylko pojedyncze zdarzenie prawne¹⁹.

6.2. Czynniki ryzyka i czynniki ochronne

Konflikt między rodzicami należy do najlepiej udokumentowanych czynników ryzyka, zwłaszcza gdy jest częsty, intensywny, dotyczy dziecka i nie znajduje konstruktywnego rozwiązania. Małoletni może odbierać go, jako zagrożenie bezpieczeństwa, przypisywać sobie odpowiedzialność za jego powstanie albo obawiać się utraty relacji z jednym z rodziców. Trudności nasilają się przez pogorszenie jakości rodzicielstwa, wciąganie dziecka w koalicję przeciwko drugiemu rodzicowi, przekazywanie informacji za jego pośrednictwem oraz brak przewidywalnych zasad opieki²⁰.

Ryzyko rośnie także w razie przemocy domowej, utraty stabilności mieszkaniowej, gwałtownego pogorszenia warunków materialnych, wielokrotnych zmian szkoły i miejsca pobytu, zerwania kontaktu z ważną osobą, niedostępności emocjonalnej rodzica albo zmuszania dziecka do ukrywania uczuć. Reakcje zależą od wieku i poziomu rozwoju, dlatego nie sposób przypisać wszystkim dzieciom w danym przedziale wieku jednakowego wzorca zachowań. Ten sam objaw może mieć różne znaczenie, a część trudności pozostaje niewidoczna dla otoczenia.

Znaczenie ochronne mają stabilna i wspierająca relacja, z co najmniej jednym dorosłym, ograniczenie ekspozycji na konflikt, przewidywalny plan dnia, utrzymanie więzi z obojgiem rodziców, o ile jest to bezpieczne, współpraca w sprawach dziecka, ciągłość szkoły i relacji rówieśniczych oraz dostęp do adekwatnej pomocy. Dziecko powinno wiedzieć, że nie odpowiada za rozpad związku i nie musi wybierać jednego z rodziców. Poczucie bezpieczeństwa wzmacniają spójny przekaz dostosowany do wieku oraz możliwość zadawania pytań bez obawy, że wypowiedź zostanie wykorzystana w sporze²¹.

¹⁹ P.R. Amato, *Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments*, „Journal of Marriage and Family” 2010, vol. 72, no. 3, s. 650-666.

²⁰ G.T. Harold, R. Sellers, *Annual Research Review: Interparental Conflict and Youth Psychopathology: An Evidence Review and Practice Focused Update*, „Journal of Child Psychology and Psychiatry” 2018, vol. 59, no. 4, s. 374-402.

²¹ J.B. Kelly, R.E. Emery, *Children's Adjustment...*, s. 352-362; G.T. Harold, R. Sellers, *Annual Research Review...*, s. 374-402.

6.3. Parentyfikacja i konflikt lojalnościowy

Parentyfikacja polega na odwróceniu ról, wskutek którego dziecko przejmując zadania i odpowiedzialność właściwe osobie dorosłej. Może mieć wymiar instrumentalny, związany z nadmiernymi obowiązkami organizacyjnymi i opiekuńczymi, albo emocjonalny, gdy dziecko reguluje stany rodzica, pociesza go, mediuje w konflikcie lub pełni funkcję powiernika. Pomoc w domu i troska o bliskich nie są same w sobie parentyfikacją. O destrukcyjnym charakterze świadczą niedostosowanie zadań do wieku, ich przymusowość i długotrwałość, brak uznania i wsparcia oraz podporządkowanie potrzeb dziecka potrzebom dorosłych²².

Skutki parentyfikacji zależą od jej zakresu, czasu trwania i warunków rodzinnych. Może ona prowadzić do przeciążenia, osamotnienia, trudności w rozpoznawaniu własnych potrzeb i problemów relacyjnych, ale ograniczone i dostosowane obowiązki, wspierane przez otoczenie, mogą także sprzyjać rozwojowi kompetencji. W sprawach rozwodowych ryzyko rośnie, gdy rodzic oczekuje emocjonalnego sojuszu, przekazuje dziecku szczegóły sporu, domaga się informacji o drugim rodzicu lub uzależnia własne samopoczucie od postawy małoletniego. W takiej sytuacji dziecko traci swobodę utrzymywania więzi i może doświadczać konfliktu lojalnościowego²³.

Wskazaniem do pomocy psychologicznej są utrzymujące się reakcje zakłócające codzienne funkcjonowanie, objawy lękowe, depresyjne lub somatyczne, zachowania autoagresywne, wyraźne pogorszenie nauki albo silny opór związany z kontaktami, którego przyczyn nie da się wyjaśnić bez specjalistycznej diagnozy. Celem wsparcia nie powinno być przystosowanie dziecka do rozwiązywania narzuconego przez dorosłych, lecz rozpoznanie jego potrzeb, odbudowanie poczucia wpływu i bezpieczeństwa oraz poprawa sposobu wykonywania funkcji rodzicielskich.

²² T. Rostowska, J. Borchet, *Proces parentyfikacji w kontekście teorii systemowej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2016, t. 8(44), nr 3, s. 5-21.

²³ J.K. Dariotis, F.R. Chen, Y.R. Park, M.K. Nowak, K.M. French, A.M. Codamon, *Parentification Vulnerability, Reactivity, Resilience, and Thriving: A Mixed Methods Systematic Literature Review*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2023, vol. 20, no. 13, art. 6197.

7. Warunki skutecznej ochrony dziecka i postulaty

Przepisy pozostawiają sądowi możliwość elastycznego ukształtowania sytuacji dziecka, lecz skuteczność ochrony zależy od sposobu ich stosowania. Już na początku postępowania należy rozpoznać, czy spór dotyczy rzeczywistych potrzeb dziecka, czy jedynie przedłuża konflikt małżeński. Sprawne zabezpieczenie alimentacji, pieczy i kontaktów ogranicza niepewność w czasie procesu. Rozstrzygnięcia powinny być konkretne i wykonalne, a zarazem pozostawiać rodzicom możliwość bieżącego współdziałania w sprawach nieobjętych konfliktem.

Dziecko powinno móc się wypowiedzieć bez przejmowania odpowiedzialności za wynik sprawy. Wysłuchanie trzeba przygotować zgodnie z przepisami i dostosować do sposobu komunikowania się małoletniego. Opinia OZSS lub biegłego jest potrzebna tylko wtedy, gdy sprawa wymaga wiadomości specjalnych. Sąd nie powinien jednak rezygnować z diagnozy wyłącznie z obawy przed wydłużeniem postępowania, jeżeli materiał ujawnia przemoc, głęboki konflikt, parentyfikację albo istotne trudności rozwojowe.

Obowiązkowe badanie psychologiczne każdego dziecka, którego rodzice się rozwodzą, nie znajduje uzasadnienia. Taki wymóg mógłby naruszać zasadę proporcjonalności i nadawać zgodnemu rozstaniu niepotrzebny charakter diagnostyczno-kliniczny. Potrzebne są natomiast odpowiednia dostępność specjalistów, przejrzyste kryteria kierowania na diagnozę, terminowe opiniowanie oraz szkolenia dla sędziów, pełnomocników i kuratorów. Rodzicom należy zapewnić wiedzę o konflikcie lojalnościowym, sposobie komunikowania dziecku decyzji i organizowaniu kontaktów bez wykorzystywania go, jako pośrednika.

Mediacja i programy wsparcia rodzicielskiego mogą ograniczyć konflikt, jeżeli udział jest rzeczywiście dobrowolny i bezpieczny. W sprawach, w których występuje przemoc, pierwszeństwo ma ochrona osoby krzywdzonej i dziecka. Nie każde porozumienie rodziców jest korzystne, podobnie jak utrzymywanie kontaktu w dotychczasowej formie nie zawsze odpowiada dobru małoletniego. Współpraca interdyscyplinarna wymaga jasnego podziału ról: prawnicy ustalają treść i skutki norm, sąd rozstrzyga, specjaliści dostarczają wiadomości specjalnych, a dziecko uczestniczy w zakresie odpowiadającym jego rozwojowi.

8. Zakończenie

Rozwód rodziców jest zdarzeniem prawnym osadzonym w szerszym procesie zmian rodzinnych. Samo rozwiązanie małżeństwa nie przesądza o naruszeniu dobra dziecka, tak jak utrzymanie formalnego związku nie gwarantuje bezpieczeństwa ani prawidłowego rozwoju. Sąd powinien porównać rzeczywiste następstwa dostępnych rozwiązań i odnieść je do indywidualnej sytuacji małoletniego.

Prawo rodzinne i procesowe dostarcza instrumentów potrzebnych do takiej oceny. Negatywna przesłanka rozvodu pozwala odmówić rozwiązania małżeństwa, gdy rozwód rzeczywiście zagraża wspólnym małoletnim dzieciom. Art. 58 k.r.o. wymaga uregulowania władzy rodzicielskiej, kontaktów i alimentacji, a przepisy procesowe umożliwiają zabezpieczenie sytuacji dziecka na czas postępowania. Wysłuchanie służy realizacji prawa do udziału, natomiast opinia specjalistyczna wyjaśnia zagadnienia wymagające wiedzy psychologicznej lub pedagogicznej.

Wyniki badań psychologicznych nie uzasadniają deterministycznego łączenia rozvodu z zaburzeniami dziecka. Szczególne ryzyko tworzą przewlekły konflikt, przemoc, niestabilność opieki, utrata ważnych relacji i obciążanie dziecka odpowiedzialnością emocjonalną. Znaczenie ochronne mają przewidywalność, bezpieczne więzi, ograniczenie ekspozycji na spór oraz pomoc dostosowana do potrzeb. Łączenie prawa z wiedzą psychologiczną nie oznacza obowiązkowego badania każdego dziecka, lecz staranne rozpoznanie jego sytuacji i dobór proporcjonalnych instrumentów.

Podmiotowość dziecka wymaga poznania i poważnego rozważenia jego głosu, bez powierzania mu roli arbitra w konflikcie rodziców. Odpowiedzialność za orzeczenie spoczywa na sądzie, a za stworzenie bezpiecznych warunków życia po rozwodzie przede wszystkim na rodzicach. Prawo powinno wyznaczać granice konfliktu i zapewniać ochronę, która pozwala rzeczywiście uwzględnić dobro konkretnego dziecka.

Streszczenie

Opracowanie łączy dogmatycznoprawną i psychologiczną analizę ochrony dziecka w sytuacji rozvodu rodziców. Przedstawiono dobro dziecka, jako standard konstytucyjny i konwencyjny, negatywną przesłankę rozvodu, pozycję

dziecka w procesie, jego wysłuchanie oraz rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej, kontaktach i alimentacji. Omówiono zabezpieczenie na czas postępowania i rolę opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów. Część psychologiczna odrzuca ujmowanie rozwodu, jako bezpośredniej i jednolitej przyczyny zaburzeń, wskazując znaczenie konfliktu między rodzicami, stabilności opieki, jakości więzi, czynników ochronnych i parentyfikacji. Podmiotowy udział dziecka nie może oznaczać przeniesienia na nie odpowiedzialności za rozstrzygnięcie sporu. Diagnoza specjalistyczna powinna być stosowana indywidualnie, gdy uzasadnia ją charakter sprawy, a nie automatycznie w każdym postępowaniu rozwodowym.

Słowa kluczowe: rozwód, dobro dziecka, wysłuchanie dziecka, władza rodzicielska, kontakty z dzieckiem, alimenty, OZSS, konflikt między rodzicami, parentyfikacja

* * *

THE CHILD IN PARENTAL DIVORCE: LEGAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PROTECTING THE CHILD'S BEST INTERESTS

Summary

The chapter combines a doctrinal legal analysis with a psychological account of child protection in parental divorce. It discusses the best interests of the child as a constitutional and international standard, the welfare of the spouses' common minor children as a statutory bar to divorce, the child's position in the proceedings, the hearing of the child, and judicial decisions on parental responsibility, contact and child maintenance. It also examines interim measures and the role of opinion-giving teams of court specialists. The psychological analysis rejects the view that divorce is, in itself, a uniform and direct cause of disorder. It focuses instead on interparental conflict, stability of care, parent-child relationships, protective factors and parentification. Participation should give the child a meaningful voice without making the child responsible for resolving the parents' dispute. Specialist assessment is warranted when the circumstances require expert knowledge, not as a routine step in every divorce case.

Keywords: divorce, best interests of the child, hearing of the child, parental responsibility, contact with the child, child maintenance, expert assessment, interparental conflict, parentification

JUSTYNA STASZCZYK

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0003-2447-545X

PODSTAWY PRAWNE UDZIAŁU GŁUCHYCH I NIEDOSŁYSZĄCYCH DZIECI W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM W POLSCE

1. Wstęp

Dobro dziecka należy do jednych z naczelných zasad prawa rodzinnego a zarazem jest również wartością chronioną przez Konstytucję RP. Wyraz tej ochrony znajduje umocowanie w art. 72 ust. 3 Konstytucji RP i art. 12 k.p.d. ONZ. Zgodnie z art. 72 ust. 3 Konstytucji RP organy władzy publicznej są zobowiązane do uwzględnienia zdania dziecka jedynie w miarę możliwości, natomiast przepis art. 12 ust. 1 k.p.d. ONZ stanowi o wysłuchaniu dziecka, o ile jest ono zdolne do kształtowania własnych poglądów. Zatem, ocena wypowiedzi odbywa się z uwzględnieniem wieku i dojrzałości dziecka. W konsekwencji czego, obowiązek wysłuchania przez organy stanowiska dziecka nie ma skutku w postaci obowiązku każdorazowego uwzględnienia tego stanowiska w toku wydawania rozstrzygnięcia¹. Jeśli jednak przesłanki wynikające z art. 216¹ § 1 k.p.c. (odpowiednio z art. 576 § 2 k.p.c.) są spełnione, sąd ma obowiązek wysłuchania dziecka². A więc, instytucja wysłu-

¹ Wyrok NSA z dnia 29 sierpnia 2018 r., II OSK 1041/18, LEX nr 2553581, Legalis nr 1825975.

² K. Flaga-Gieruszyńska, *Ochrona dobra dziecka w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich* [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, (red.) M. Boratyńska, Warszawa 2016, s. 912; M. Cieśliński, *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym* (art. 216¹ k.p.c.), „Przegląd Sądowy” 2012, nr 6, s. 66.

M Cieśliński zaznacza też, że w sytuacjach trudnych, zwłaszcza gdy rozwój umysłowy i stopień dojrzałości dziecka budzą uzasadnione wątpliwości, sąd powinien dopuścić dowód z opinii biegłego, np. z zakresu psychologii, w celu stwierdzenia podstaw do wysłuchania.

chania dziecka jest instytucją względnie obligatoryjną³. Polski ustawodawca widząc również potrzebę i istotną wagę wysłuchania dziecka, wprowadził do polskiego ustawodawstwa regulacje prawne zarówno materialne, jak i procesowe umożliwiające wysłuchanie małoletniego i wyrażenia przez niego swojej opinii. Także, k.p.k. zawiera przepisy, które również odnoszą się do instytucji przesłuchania dziecka.

Jak wskazano powyżej udział dzieci w postępowaniach sądowych jest uregulowany w polskim porządku prawnym. Jednak czy to prawo jest realizowane względem wszystkim dzieci? Środowiska i organizacje związane ze społecznością Głuchych od wielu lat zwracają uwagę na niedostosowanie procedur sądowych do potrzeb i możliwości głuchych i niedosłyszących dzieci, które posiadają przede wszystkim problemy komunikacyjne. Środowiska te od lat doświadczają nierównego traktowania w sferze publicznej⁴. Celem artykułu jest analiza regulacji prawnych i praktyk odnoszących się do udziału głuchych i niesłyszących dzieci w postępowaniach sądowych w Polsce oraz wskazanie obszarów wymagających zmian legislacyjnych i organizacyjnych.

2. Gwarancje konstytucyjne i międzynarodowe

1) Konstytucja RP

Zagadnienia związane z ochroną praw dziecka unormowane zostały w art. 72 Konstytucji RP. Pojęcie „praw dziecka” w przepisach Konstytucji RP należy rozumieć jako nakaz zapewnienia ochrony interesów małoletniego, który w praktyce sam może jej dochodzić w bardzo ograniczonym zakresie. Zgodnie z ust. 1 omawianego artykułu Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. W związku z czym przepis ten normuje obowiązek władz publicznych do zapewnienia ochrony praw dziecka. Z perspektywy niniej-

³ D. Wybrańczyk, *Instytucja wysłuchania małoletniego przed sądem w sprawach go dotyczących*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2020”, Nr 2(66), 49-55.

⁴ Np. Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży wymaga głębokiej reformy. Zob. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/edukacja-i-nauka/edukacja-glauchych-i-niedoslyszacych-dzieci-i-mlodziezy-wymaga-glebokiej-reformy-wyniki-kontroli-delegatury-nik-w-poznaniu.html> [dostęp: 21.07.2025].

szego artykułu jednak, kluczową rolę odgrywa ust. 3 art. 72 Konstytucji RP, który stanowi, że w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. W związku z czym, uznana została w nim podmiotowość konstytucyjnoprawna dziecka i wynikające stąd jego uprawnienia proceduralne, w toku ustalania jego praw. Dowodzi to, że dobro dziecka jest wartością chronioną konstytucyjnie. Natomiast obowiązek jego ochrony spoczywanie nie tylko na rodzicach, ale również na władzach publicznych⁵.

2) Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka

Dobro dziecka jest również szczególną wartością, która wyeksponowana została w przepisach ratyfikowanej przez Polskę k.p.d. ONZ. Artykuł 72 ust. 3 Konstytucji RP zobowiązuje do uwzględnienia zdania dziecka jedynie w miarę możliwości, a przepis art. 12 ust. 1 k.p.d. ONZ przewiduje wysłuchanie dziecka, o ile jest ono zdolne do kształtowania własnych poglądów, a ocena wagi wypowiedzi musi odbywać się z uwzględnieniem wieku i dojrzałości dziecka. Oznacza to, że obowiązek wysłuchania przez organy stanowiska dziecka, czy to wyrażonego bezpośrednio przez małoletniego, czy przez jego przedstawiciela, nie ma skutku w postaci obowiązku każdorazowego uwzględnienia tego stanowiska w toku wydawania rozstrzygnięcia⁶. W praktyce oznacza to, że dziecko, zgodnie z wewnętrznymi zasadami prawa procesowego, ma możliwość wypowiadania się w każdym postępowaniu sądowym dotyczącym jego praw, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego⁷. Zgodnie z art. 3 ust. 1 k.p.d. ONZ we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez władze publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną musi być najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Natomiast art. 23 ust. 2 i 3 k.p.d. ONZ stanowią, że: „2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych

⁵ M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, wyd. 1, 2016, Legalis.

⁶ Wyrok NSA z dnia 29 sierpnia 2018 r., II OSK 1041/18.

⁷ Art. 12 ust. 2 k.p.d. ONZ.

środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują.

3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem, i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego”.

Przytoczenie *in extenso* postanowień Konwencji jest w artykule niezbędne dlatego, że determinują one pewien ogólny model postępowania sądowego. Muszą one być także brane pod uwagę przy wykładni poszczególnych przepisów ustawowych, zwłaszcza z uwagi na okoliczność, że Konwencja, jako umowa międzynarodowa ratyfikowana za zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą.

3) Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych przyjęta została przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 r., rząd Polski podpisał ją 20 marca 2007 r., natomiast ratyfikacja Konwencji przez Polskę miała miejsce 6 września 2012 r. Celem Konwencji jest ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby z niepełnosprawnościami na równi ze wszystkimi innymi obywatelami. Polska zobowiązana jest do wprowadzenia w życie zawartych w Konwencji standardów postępowania w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich praw⁸.

W kontekście udziału głuchego lub niedosłyszącego dziecka w postępowaniu sądowym w Polsce szczególne znaczenie ma art. 7 u.p.o.n., ratyfikowanej przez Polskę w 2012 r., który odnosi się do niepełnosprawnych dzieci. Zgodnie z treścią artykułu 7 u.p.o.n.: „1. Państwa Strony podejmą wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia pełnego korzystania przez

⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konwencja-onz-o-prawach-osob-niepełnosprawnych> [dostęp: 21.07.2025].

niepełnosprawne dzieci ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, na zasadzie równości z innymi dziećmi. 2. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci niepełnosprawnych należy przede wszystkim kierować się najlepszym interesem dziecka. 3. Państwa Strony zapewnią niepełnosprawnym dzieciom prawo swobodnego wyrażania poglądów we wszystkich sprawach ich dotyczących, przyjmując je z należytą uwagą, odpowiednio do wieku i dojrzałości dzieci, na zasadzie równości z innymi dziećmi oraz zapewnią dzieciom pomoc w wykonywaniu tego prawa, odpowiednio do ich niepełnosprawności i wieku”. W artykule tym zagwarantowane zostało prawo udziału głuchego i niedosłyszącego dziecka w postępowaniu sądowym, zapewniając mu środki komunikacji i wyrażania opinii zgodnie z jego możliwościami. Z kolei art. 13 u.p.o.n. gwarantuje osobom niepełnosprawnym dostęp do wymiaru sprawiedliwości na równi z innymi osobami. Zgodnie z ust. 2, aby wesprzeć gwarancje skutecznego dostępu osób niepełnosprawnych do wymiaru sprawiedliwości, na zasadzie równości z innymi osobami, Państwa Strony będą popierać odpowiednie szkolenia osób pracujących w wymiarze sprawiedliwości, w tym w policji i więziennictwie⁹. Natomiast w art. 9 u.p.o.n. szeroko zdefiniowano pojęcie zapewniania dostępności, określając je jako podejmowanie przez państwo odpowiednich środków, w celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich sferach życia, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Działania władz w zakresie zapewniania dostępności w myśl Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych obejmują rozpoznanie i eliminację przeszkód i barier w zakresie dostępności i stosowane są m.in. w odniesieniu do budynków, dróg, transportu oraz innych urządzeń wewnętrznych i zewnętrznych, w tym szkół, mieszkań, instytucji zapewniających opiekę medyczną i miejsc pracy, informacji, komunikacji i innych usług, w tym usług elektronicznych

⁹ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych dofinansowuje szkolenia: z języka polskiego w piśmie nauczanego metodą glottodydaktyczną; z polskiego języka migowego, czyli języka wizualno-przestrzennego; z systemu językowo-migowego, w którym znaki migowe wspierają wypowiedź; ze sposobu komunikowania się osób głuchoniewidomych, który wynika z dysfunkcji wzroku i słuchu; na tłumacza-przewodnika. Zob. <https://www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-dofinansowanie-do-szkolenia-jezyka-migowego-i-innych-srodkow-komunikowania-sie> [dostęp: 12.07.2025].

i służb ratowniczych. W odniesieniu do niesłyszącego dziecka, artykuł ten gwarantuje zapewnienie dostępnych form komunikacji, takich jak PJM¹⁰, napisy czy też urządzenia wspomagające słyszenie. Stanowi on gwarancję, umożliwienia dziecku z niepełnosprawnością słuchową uczestnictwa w postępowaniu sądowym z wykorzystaniem odpowiednich dla niego środków komunikacji.

4) Prawo Unii Europejskiej

Obowiązek przesłuchania dziecka wynika także z Rekomendacji nr R/84/4 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 28 lutego 1984 r. w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej. Trzecia zasada rekomendacji nr R/84/4 Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 28 lutego 1984 r. w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej, jakim jest wysłuchanie i w miarę możliwości uwzględnianie zdania dziecka przez organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko. Natomiast Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW¹¹ ustanowiła standardy ochrony ofiar przestępstw i zawiera wskazanie, że szczególne środki ochrony stosować należy wobec ofiar przestępstw będących dziećmi, czyli do ukończenia przez nie 18. roku życia.

3. Status dziecka w polskim postępowaniu sądowym

1) Przesłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym

Jak już zostało wspomniane wyżej, Konstytucja RP w art. 72 ust. 3 stanowi, że - w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Wymóg ten został skonkretyzowany w przepisach k.p.c. Artykuł 216¹ § 1 k.p.c. stanowi podstawę do wysłuchania małoletniego w postępowaniu procesowym, jest normą ogólną i formalnie odnosi się do każdej sprawy, która dotyczy dziecka. Odpowiednikiem art.

¹⁰ Polski język migowy jest nieobecny w Konstytucji RP, choć o języku polskim stanowi *expressis verbis* art. 27 ustawy zasadniczej. Według tego przepisu: „W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski”.

¹¹ Dz.U.UE.L.2012.315.57.

216¹ § 1 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym jest art. 576 § 2 k.p.c. Zgodnie z art. 216¹ k.p.c. oraz art. 576 § 2 k.p.c. - Sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Podkreślenia wymaga, że obydwa artykuły zastrzegają, że wysłuchanie takie może odbyć się jedynie poza salą posiedzeń sądowych. W przedmiotowej kwestii wypowiedział się też Sąd Najwyższy, który w postanowieniu z dnia 15 grudnia 1998 r.¹² wskazał, że „*należy przyjąć, że obowiązkiem sądu, w każdej sprawie dotyczącej dziecka, jest wysłuchanie dziecka, którego stan rozwoju psychofizycznego na to pozwala*”¹³.

2) Przesłuchanie dziecka w polskim procesie karnym

Kodeks postępowania karnego zawiera przepisy, które *expressis verbis* odnoszą się do instytucji przesłuchania dziecka. Materia ta została przede wszystkim uregulowana w art. 185a k.p.k. Przepis reguluje szczególny tryb przesłuchania w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa z rozdziału XXIII, XXV i XXVI k.k. pokrzywdzonego, który w momencie przesłuchania nie ukończył 15. roku życia. Zasadą jest, że pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył lat 15, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa z rozdziału XXIII, XXV i XXVI k.k., czyli przestępstwa przeciwko wolności, wolności seksualnej i obyczajności oraz wolności sumienia i wyznania, powinno się przesłuchiwać w charakterze świadka tylko raz i tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy¹⁴. Nowelizacja art. 185a k.p.k. wprowadziła do komentowanego przepisu § 4, zgodnie z którym w sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego pokrzywdzonego,

¹² I CKN 1122/98, OSNC 1999, Nr 6, poz. 119.

¹³ Zob. <https://adwokat-obrebski.pl/blog/obrebski/przesluchanie-dziecka-pzez-sad-w-sprawie-rodzinnej/> [dostęp: 21.07.2025].

¹⁴ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN - Izba Karna z dnia 17 stycznia 2024 r., I KZP 6/23: „Żądanie ponownego przesłuchania w charakterze świadka małoletniego pokrzywdzonego, o którym mowa w art. 185a § 1 k.p.k. (w brzmieniu obowiązującym do dnia 14 sierpnia 2023 r.), złożone przez oskarżonego, który w czasie jego pierwszego przesłuchania nie miał obrońcy, stanowiło podstawę obligatoryjnego przeprowadzenia żądanej czynności procesowej, chyba że - z uwagi na stan psychiczny świadka - dowodu tego nie dało się przeprowadzić, albo zachodziły wyjątkowe, szczególnie uzasadnione okoliczności, z których wynikało, że przeprowadzenie powtórnego przesłuchania prowadziłoby do istotnych lub trwałych zaburzeń stanu psychicznego małoletniego pokrzywdzonego”.

który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w § 1-3, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Zatem, zastosowanie szczególnego sposobu przesłuchania zostało uzależnione od ustalenia, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny pokrzywdzonego. Oceny zaistnienia tej przesłanki dokonuje organ procesowy na tle okoliczności konkretnej sprawy, przy czym wydaje się, że zasadą powinno być uzyskanie opinii biegłego psychologa na tę okoliczność¹⁵. Przesłuchanie dziecka odbywa się w sposób szczególnie chroniony¹⁶, zwykle w obecności psychologa, w tzw. „niebieskim pokoju”¹⁷. Jak słusznie zauważono w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie - II Wydział Karny z dnia 25 listopada 2024 r.¹⁸: „*Niezależnie od roli w jakiej dziecko uczestniczy w procesie karnym, powinno być ono traktowane w sposób sprzyjający poczuciu jego godności i wartości, które umacniają w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględniać wiek dziecka i celowość sprzyjania jego integracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie i być pozbawiony jakiegokolwiek dyskryminacji z powodu rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych lub innych, narodowości lub pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego powodu. Dlatego organy procesowe powinny stać na straży, aby we wszystkich sprawach w udziałem dziecka kwestią nadrzędną było zabezpieczenie jego interesów, prawidłowa*

¹⁵ A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 11, 2025, Legalis.

¹⁶ Wyrok SN - Izba Karny z dnia 13 września 2022 r., V KK 199/21: *Przesłuchanie świadka w trybie art. 185a k.p.k., jeżeli przeprowadzane jest w postępowaniu przygotowawczym, należy zaliczyć do czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym. Przesłuchanie to nie jest zatem samoistnym i odrębnym postępowaniem sądowym, a czynnością zastrzeżoną w zakresie jej przeprowadzenia wyłącznie dla sądu, niezależnie od tego, w jakiej fazie w czasie jej przeprowadzania znajduje się proces karny. Systemowo nie można zatem stwierdzić, że przesłuchanie świadka w trybie art. 185a k.p.k. jest postępowaniem sądowym w rozumieniu art. 186 § 1 k.p.k. Jedynie przy takim założeniu można by natomiast twierdzić, że jeżeli świadek przesłuchiwany w trybie art. 185a k.p.k. jest osobą najbliższą dla oskarżonego, o prawie do odmowy zeznań poucza się go przed przystąpieniem do tego przesłuchania i jeżeli świadek oświadczy, że z prawa tego nie korzysta, oświadczenie to wywołuje skutki, o których mowa w art. 186 § 1 k.p.k. Nie sposób zatem zasadnie wywodzić, że założenie o jednokrotności przesłuchania powoduje, że uprawnienie do prawa odmowy zeznań nie przysługuje świadkowi z art. 185a k.p.k. w sytuacji, kiedy byłby przesłuchiwany ponownie. Nie przemawiają za tym ani racje systemowe, ani cele rozwiązań zawartych w art. 182 § 1, 185a i art. 186 § 1 k.p.k.*

¹⁷ „Niebieski pokój” - inaczej pokój przesłuchań lub przyjazny pokój przesłuchań tj. pomieszczenie przystosowane i przeznaczone do przesłuchań dzieci.

¹⁸ II AKa 108/24.

realizacja jego praw i istniejących standardów, a czynności procesowe były przeprowadzane w sposób uwzględniający wiek, stopień rozwoju oraz stan zdrowia dziecka”.

4. Prawo osób głuchych do komunikacji i dostępność tłumacza języka migowego w instytucjach publicznych

Zgodnie u.j.m., osoba uprawniona ma prawo do „swobodnego korzystania z wybranej formy komunikowania się”. Zgodnie z ustawą, do umożliwienia kontaktu z pomocą tłumacza języka migowego zobowiązane są: organy administracji publicznej, jednostki systemu, podmioty lecznicze, jednostki Policji, Państwowej Straży Pożarnej i strażę gminne oraz jednostki ochotnicze działające w tych obszarach.

Co ważne, zapewnienie tłumacza języka migowego jest dla osoby głuchej i niedosłyszącej bezpłatne, a koszt ponosi jeden z wymienionych wyżej podmiotów. Warunkiem jest zgłoszenie potrzeby, co najmniej 3 dni robocze wcześniej (prócz sytuacji nagłych).

Ustawa z 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami¹⁹ rozszerza katalog podmiotów, które muszą zapewnić tłumacza języka migowego. Mowa tu o wszystkich instytucjach sektora finansów publicznych, czyli prócz urzędów (centralnych i jednostek samorządu) także publicznych szkołach, uczelniach, instytucjach kultury itp.

To, czy w danym podmiocie publicznym jest możliwość skorzystania z tłumacza języka migowego online, powinno być wyjaśnione w deklaracji dostępności na stronie internetowej. Taki obowiązek wprowadziła z kolei ustawa z 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych²⁰.

5. Granice kompetencji tłumacza języka migowego – odpowiedzialność, praktyka i wyzwania

Przed wszystkim tłumacz języka migowego musi posiadać świadomość swoich kompetencji. Niestety, zdarzają się przypadki, w których to tłumacze

¹⁹ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1411.

²⁰ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1440.

języka migowego podejmują się tłumaczeń, które znacznie wykraczają poza ich możliwości. Mowa tu między innymi o słownictwie specjalistycznym, takim jak: język prawny czy język prawniczy. Oczywiście jest zatem, że tłumacz języka migowego nie powinien podejmować się tłumaczeń bez wiedzy na ich temat. Przed tłumaczeniem w sądzie dobrą praktyką jest zapoznanie się wcześniej przez tłumacza z aktami sprawy. Przed skorzystaniem z usług tłumacza języka migowego, pracownicy sądu powinni poinformować go o zakresie tematycznym planowanej rozmowy. Konsekwencją dokonania tłumaczenia w obszarze tematycznym, w którym tłumacz języka migowego nie posiada wystarczającej wiedzy, skutkować może wykonaniem nieprecyzyjnego tłumaczenia lub przekazania treści pojedynczymi literami, zamiast całych słów i zwrotów.

Również należy ostrożnie podchodzić do szkoleń organizowanych w zakresie języka migowego dla pracowników – jeśli ma być to jedyna odpowiedź instytucji na potrzeby osób głuchych i niesłyszących. Nauka języka migowego nie należy do łatwych, jest czasochłonna i wymaga ciągłego doskonalenia swoich umiejętności. W związku z czym, ciężko oczekiwać od pracowników nabycia umiejętności biegłego posługiwania się językiem migowym po zrealizowaniu kilkunastogodzinnego kursu. Z pewnością nie wystarczy do tego także, jednorazowe szkolenie. Ponadto, w przypadku języka migowego tak samo jak w przypadku każdego języka obcego - zapomina się go, gdy się go nie używa na co dzień. Szkolenia takie stanowią dobre rozwiązanie wówczas, gdy ich efektem ma być zdobycie podstawowych umiejętności takich jak przywitanie się, zaproszenie do stanowiska czy też poinformowania, że za chwilę nastąpi połączenie z tłumaczem online. Głuche i niedosłyszące dziecko będzie czuć się bardziej komfortowo, gdy pracownik instytucji komunikuje się z nim w jego języku i tym samym nie ma prób załatwiania spraw „karteczką i długopisem”. Ma to szczególne znaczenie w nagłych wypadkach, zwłaszcza podczas ratowania zdrowia i życia. Również niezbyt trafną praktykę stanowi, zakup przez instytucję sprzętu bądź też aplikacji do tłumaczeń języka migowego. Nabywane rozwiązania techniczne trafiają często do przysłowiowej „szafy”, bez zapewnienia rzeczywistego dostępu do nich, co świadczy o dążeniu jedynie do formalnego spełnienia ustawowych wymogów. W razie wykrycia tej nieprawidłowości zdarzają się sytuacje, zaprzeczania braku konieczności obsługi osoby głuchej i niedosłyszącej. Wyżej wymienione błędy należą do tych najczęściej popełnianych przez tłumaczy języka migowego. Przede wszystkim osoba głucha i niedosłysząca nie powinna wstydzić się zakomunikować, że nie

rozumie tłumacza, który został jej zapewniony. Taka sytuacja najbardziej uderza w osobę głuchą i niedosłyszącą, która nie chce się przyznać, że nie rozumie bowiem nie załatwi sprawy bądź też załatwi ją dla siebie w sposób niekorzystny²¹.

6. Głuche i niedosłyszące dziecko jako podmiot szczególnej ochrony

Każde dziecko jest inne i cechuje się odmienną wrażliwością oraz reakcją na zadawane pytania, dlatego trudno jest wskazać jeden konkretny i powtarzalny model prowadzenia przesłuchania dziecka. Oczywiście jest, że sytuacja głuchego dziecka jest zupełnie inna. Niesłyszące dzieci często korzystają z języka migowego. Dzieci niesłyszące często nie znają języka polskiego. Mimo to zmuszane są do podjęcia w tym języku edukacji²². Mitem jest też przekonanie wielu osób, że osoby niesłyszące powszechnie czytają z ruchu ust. Jakaś część z nich pewnie tak, choć niezbędne są do tego odpowiednie warunki. Nie wolno jednak zakładać, że wystarczy „mówić głośno i wyraźnie”, by ktoś, kto nie słyszy, bez problemu zrozumiał²³. Nie jest też dobrym pomysłem przekazywanie informacji za pomocą karteczek i długopisu. Naturalnym, pierwszym językiem osoby głuchej jest PJM ze swoją gramatyką i swoimi zasadami. Język polski (jako drugi język) może być niezrozumiały, zwłaszcza w stopniu, który umożliwiałby swobodną komunikację poprzez pisanie na karteczkach. PJM uznawany przez Głuchych za ich pierwszy naturalny język nie ma w szkołach rangi przedmiotu nauczania. Natomiast SJM - migana polszczyzna wywodzi się bezpośrednio z polskiego języka fonicznego, ma inną strukturę gramatyczną niż PJM. Jeśli osoba fizyczna posługuje się SJM, niesłyszące dziecko w głównej mierze rozumie tylko słowa, nie rozumie natomiast sensu wypowiedzi. Dlatego bardzo ważną rolę, odgrywają kompetencję tłumacza PJM. Zgodnie z Kodeksem Etycznym tłumaczy polskiego Związku Głuchych: *„Tłumacz języka migowego jest zobowiązany do wykonania powierzonego mu tłumaczenia ze szczególną starannością zachowując wierność pierwotnego przekazu oraz*

²¹ <https://archiwum.niepelnosprawni.pl/ledge/x/1863224> [dostęp: 21.07.2025].

²² Zob. Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży – Raport NIK, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/edukacja-gluchych-i-niedoslyszacych.html> [dostęp: 21.07.2025].

²³ <https://archiwum.niepelnosprawni.pl/ledge/x/1863224> [dostęp: 21.07.2025 r.].

*przyjmowanie zleceń na tłumaczenia w terminie i wymiarze umożliwiającym wykonanie tłumaczenia*²⁴. W związku z czym, dokonując przesłuchania głuchego lub niedosłyszącego dziecka należy uwzględnić jego szczególne potrzeby. Bowiem jedną z metod pracy tłumacza języka migowego jest sytuacja, kiedy to może on przebywać w tym samym pomieszczeniu, co rozmawiające ze sobą osoba głucha i słyszcząca (to może być urząd, siedziba firmy, sala sądowa itp.) i tłumaczyć z języka migowego oraz na ten język.

Ponadto, warto zasygnalizować również występowanie zbioru metod umożliwiających porozumiewanie się z osobami niemówiącymi - określanych jako komunikacja wspomagająca i alternatywna AAC²⁵.

7. Dostosowanie procedur do potrzeb głuchych i niedosłyszących dzieci

Pomimo, że nie istnieją regulacje wprost odnoszące się do specyficznej sytuacji głuchych i niedosłyszących dzieci, warto zwrócić uwagę na regulacje, które dopuszczają adaptację formy przesłuchania. Sąd w sprawach dotyczących dzieci stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka, ma obowiązek w miarę możliwości uwzględnić jego rozsądne życzenia (art. 576 k.pc. i art. 216¹ § 2 k.p.c.). Nie powinno też budzić wątpliwości, że naczelną zasadą prawa rodzinnego jest zasada dobra dziecka (o której mowa choćby w art. 3 ust. 1 k.p.d. ONZ). Ma ona charakter pierwszorzędny i bezwzględny. Nadto odnosi się do każdej indywidualnej decyzji stosowania i wykładni prawa. Zatem Sąd, w miarę możliwości jako rozsądne życzenie powinien uwzględnić zeznania pisemne lub przez tłumacza PJM. Ponadto, konieczne jest zapewnienie możliwości dostosowania środowiska przesłuchania do specyficznych potrzeb sensorycznych niesłyszących dzieci – zgodnie ze standardami „niebieskich pokoi”. Oprócz tego obecność, psychologa może wspomóc komunikację i ochronę dziecka emocjonalnie.

²⁴ Par. 7 ust. 1 Kodeks etyczny tłumaczy Polskiego Związku Głuchych, <https://cemn.pzg.org.pl/tlumacze/kodeks-etyczny/> [dostęp: 21.07.2025].

²⁵ <https://fiklon.pl/aac-komunikacja-alternatywa-wspomagajaca/> [dostęp: 21.07.2025].

8. Zakończenie

Z przeprowadzonej analizy wynikają następujące wnioski.

Po pierwsze dziecko, które jest w stanie wyrazić własne zdanie, powinno zostać wysłuchane, z uwzględnieniem jego wieku i dojrzałości.

Po drugie, w polskim systemie prawnym udział głuchych i niedosłyszących dzieci w postępowaniu sądowym w Polsce został uregulowany zarówno w Kodeksie postępowania karnego, jak i Kodeksie postępowania cywilnego, z uwzględnieniem standardów ochrony praw dziecka. W obydwu procedurach wymagane jest uwzględnienie niepełnosprawności słuchu dziecka. Przesłuchanie głuchego lub niedosłyszącego dziecka musi zostać przeprowadzone w taki sposób, aby zapewnić pełne zrozumienie pytań i możliwość swobodnego wypowiedzenia się. Przesłuchujący powinien formułować zdania nie tylko w sposób zrozumiały, ale również informować małoletniego, że w sytuacji, gdy czegoś nie zrozumiał, może o to zapytać. Sąd ma obowiązek zapewnić tłumacza głuchemu lub niedosłyszącemu dziecku, jeżeli nie posługuje się językiem fonicznym. Jest to gwarancja zapewnienia prawidłowej komunikacji, co ma kluczowe znaczenie w tej kwestii. Zgodnie z art. 3 ust. 1 u.j.m. - sądy w postępowaniu sądowym zobowiązane są do dostosowania komunikacji do głuchego i niedosłyszącego dziecka.

Po trzecie, jak zostało wykazane w polskim porządku prawnym brak jest uregulowania szczególnej procedury odnoszące się do przesłuchania głuchych i niedosłyszących dzieci w postępowaniu sądowym. Wprowadzenie takiej regulacji stanowiłoby wyraz uwzględnienia ich szczególnych potrzeb komunikacyjnych.

Po czwarte, należy zastanowić się nad wprowadzeniem obligatoryjnych szkoleń przede wszystkim dla sędziów i prokuratorów, ale także dla innych pracowników sądów w zakresie komunikacji z głuchymi i niedosłyszącymi dziećmi.

Po piąte, należy rozważyć stworzenie rejestru biegłych tłumaczy PJM, którzy specjalizują się w pracy z niedosłyszącymi i głuchymi dziećmi, tym samym znają specyfikę komunikacyjną dzieci z niepełnosprawnością słuchu.

Po szóste, komunikacja wspomagająca i alternatywna (AAC) to funkcjonalne korzystanie z narzędzi i sposobów porozumiewania się (do rozumienia i nadawania komunikatów w mowie i piśmie), które wspiera, uzupełnia lub zastępuje mowę. To w szczególności korzystanie z pomocy komunikacyjnych ze znakami graficznymi, w tym urządzeń z syntezatorem mowy lub nagranyymi komunikatami oraz znaków manualnych lub przestrzenno-

-dotykowych²⁶. W związku z czym, postuluję się również umożliwienie wypowiedzi głuchego i niedosłyszącego dziecka także w alternatywnych formach komunikacji.

Podsumowując ogół rozważań, należy przyjąć, że w każdym postępowaniu sądowym kierowanie się zasadą ochrony głuchego i niedosłyszącego dziecka przyjętą m.in. w Konwencji o prawach dziecka i innych aktach normatywnych krajowego porządku prawnego stanowi wartość pierwotną i nadrzędną, a także stanowi bezwzględny obowiązek prawny.

Streszczenie

Dobro dziecka stanowi jedną z fundamentalnych zasad prawa rodzinnego, a zarazem wartość chronioną na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Ochrona ta znajduje odzwierciedlenie w art. 72 ust. 3 Konstytucji RP oraz w art. 12 k.p.d. ONZ. Zgodnie z art. 72 ust. 3 Konstytucji RP organy władzy publicznej są zobowiązane do uwzględnienia zdania dziecka w miarę możliwości. Natomiast art. 12 ust. 1 k.p.d. ONZ ustanawia prawo dziecka do bycia wysłuchanym, pod warunkiem że jest ono zdolne do kształtowania własnych poglądów. Ocena wypowiedzi dziecka powinna zatem uwzględniać jego wiek oraz stopień dojrzałości.

W konsekwencji obowiązek organów publicznych polegający na wysłuchaniu dziecka nie jest równoznaczny z koniecznością każdorazowego uwzględnienia jego stanowiska w treści rozstrzygnięcia. Jeżeli jednak spełnione zostaną przesłanki określone w art. 216¹ § 1 zdanie pierwsze k.p.c. albo odpowiednio, w art. 576 § 2 k.p.c., sąd jest zobowiązany do wysłuchania dziecka. Instytucja wysłuchania dziecka ma, zatem charakter względnie obligatoryjny.

Dostrzegając potrzebę oraz znaczenie wysłuchania dziecka, polski ustawodawca wprowadził do krajowego porządku prawnego regulacje materialnoprawne i procesowe umożliwiające małoletniemu przedstawienie własnego stanowiska i wyrażenie opinii. Również Kodeks postępowania karnego zawiera przepisy odnoszące się do instytucji przesłuchania dziecka.

Jak wskazano powyżej, udział dzieci w postępowaniach sądowych został uregulowany w prawie polskim. Powstaje jednak pytanie, czy prawo to jest zapewniane w równym stopniu wszystkim dzieciom. Środowiska i organizacje reprezentujące społeczność osób Głuchych od wielu lat zwracają uwagę, że procedury sądowe nie zostały dostosowane do potrzeb i możliwości dzieci

²⁶ https://ko.poznan.pl/wp-content/uploads/2024/09/vademecum_aac.pdf [dostęp: 21.07.2025].

głuchych oraz słabosłyszących, które napotykają przede wszystkim bariery komunikacyjne. Społeczność ta od dawna doświadcza nierównego traktowania w sferze publicznej.

Celem opracowania jest analiza regulacji prawnych oraz praktyki dotyczącej udziału dzieci głuchych i słabosłyszących w postępowaniach sądowych, a także identyfikacja obszarów wymagających zmian legislacyjnych i organizacyjnych.

Słowa kluczowe: wysłuchanie, dziecko, dziecko głuche, prawa dziecka, sąd

LEGAL BASIS FOR THE PARTICIPATION OF DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN IN JUDICIAL PROCEEDINGS IN POLAND

Summary

The best interests of the child is one of the fundamental principles of family law and is also a value protected by the Constitution of the Republic of Poland. This protection is reflected in Article 72(3) of the Polish Constitution and Article 12 of the Convention on the Rights of the Child, adopted by the United Nations General Assembly on November 20, 1989. According to Article 72(3) of the Constitution, public authorities are required to consider the child's opinion only to the extent possible. In contrast, Article 12(1) of the Convention provides for the child to be heard, provided they are capable of forming their own views. Therefore, the assessment of a child's statement takes into account their age and maturity.

As a consequence, the obligation of authorities to hear a child's opinion does not equate to a duty to always incorporate that opinion in the final decision. However, if the conditions specified in Article 216¹ §1, first sentence of the Code of Civil Procedure (or accordingly in Article 576 §2 of the Code of Civil Procedure) are met, the court is obliged to hear the child. Thus, the institution of hearing the child is relatively mandatory.

Recognizing the need and importance of hearing the child, the Polish legislator has introduced both substantive and procedural legal regulations into the national legal framework to allow a minor to be heard and express their opinion. Likewise, the Act of June 6, 1997 – Code of Criminal Procedure – contains provisions that also refer to the institution of child testimony.

As indicated above, the participation of children in court proceedings is regulated under Polish law. However, is this right equally upheld for all children? Communities and organizations representing the Deaf community have for many years pointed out that court procedures are not adapted to the needs and capabilities of deaf and hard-of-hearing children, who primarily face communication challenges. These communities have long experienced unequal treatment in the public sphere.

The aim of this article is to analyze legal regulations and practices related to the participation of deaf and hard-of-hearing children in judicial proceedings and to identify areas that require legislative and organizational changes.

Keywords: Hearing, Child, Deaf child, Children's rights, Court

PATRYK CHMIELARZ

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0286-741X

OLGA MASLAK

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6793-4367

THE REPRESENTATIVE FOR THE CHILD IN CIVIL MATTERS AFTER THE 2023 AMENDMENT TO THE FAMILY AND GUARDIANSHIP CODE: A STUDY OF ARTICLES 99–99³ IN THE LIGHT OF EUROPEAN STANDARDS

1. Introduction

The amendment of 28 July 2023 to the Family and Guardianship Code and certain other acts ranks among the most far-reaching systemic reforms of children's rights protection introduced in Poland in recent decades. It answered criticism, sustained over many years in legal scholarship, case law and the work of non-governmental organisations, of the arrangements used when a child's interests conflicted with those of the parents. The procedural guardian formerly appointed under Article 99 gave way to a professional representative for the child, whose status, functions and qualifications are now defined in Articles 99–99³. The change is not merely terminological. It recasts the child as a holder of rights whose views and interests require independent articulation and defence by a suitably qualified lawyer, rather than as a passive object of protection.

The reform's importance does not remove the conditions attached to its success. A professional representative for the child is a necessary and significant component of child-friendly justice, yet improvement in the child's procedural position will depend on the way courts and professional bodies deal with interpretative, organisational and financial difficulties. The inquiry begins with the defects of the former guardianship model, for they explain the architecture of Articles 99–99³. It then addresses appointment, qualifications, duties and remuneration, places the Polish solution alongside the German, Austrian and Swiss models, and tests it against Council of Europe standards. The resulting proposals are *de lege interpretata* and concern the consistent and effective application of the provisions already in force.

2. Criticism of the Article 99 Guardianship Model in Legal Scholarship and Case Law

The reform had a long prehistory. Under the former Article 99 of the Family and Guardianship Code, a guardian appointed by the guardianship court represented a child subject to parental responsibility whenever neither parent could do so. The rule was concise, but its silence on the appointee's qualifications and duties proved consequential¹. In proceedings capable of shaping the child's legal and personal position, including denial of paternity, decisions on matters of major importance to the child, or criminal cases in which a parent was accused of harming the child, representation could become nominal rather than effective². Criticism converged on three defects.

Qualifications were the first fault line. Nothing required a law degree, still less specialist knowledge of children's rights or developmental psychology. Appointments could therefore be made from among court registry staff, trainee attorneys-at-law or trainee advocates for whom the case was one peripheral instruction among many; in extreme instances, the appointee lacked any preparation for so demanding a role³. Effective representation was scarcely possible in those circumstances. It requires command of sub-

¹ Family and Guardianship Code (n 3), art 99 (version in force before the 2023 amendment).

² See, for example, T. Sokołowski in H. Dolecki and T. Sokołowski (eds), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz* (Warsaw 2013), commentary on art 99; cf J. Ignaczewski in J. Ignaczewski (ed), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz* (Warsaw 2010) p. 654.

³ Family and Guardianship Code (n 3), art 99 (version in force before the amendment of 28 July 2023); cf J. Ignaczewski (n 5), commentary on art 99.

stantive and procedural law, but also the ability to draft pleadings, assess evidence and participate actively at a hearing.

A second defect concerned the guardian's uncertain legal status and undefined duties. Practice often reduced the function to formal attendance. No statutory rule required personal contact with the child, an understanding of the child's circumstances, or consideration of the child's views when a procedural position was formulated. Some guardians submitted pleadings that simply 'left the matter to the court's discretion', which inverted the very idea of active representation⁴. Although decided in another context, the Constitutional Tribunal's judgment in case SK 34/09 exposed the wider danger of illusory legal protection when a statutory representative remains passive⁵.

The remuneration rules were equally weak. Sparse regulation produced fees grossly disproportionate to the work required and the importance of the proceedings. Qualified lawyers had little incentive to accept an appointment or to devote the necessary time to it, and the function drifted to the margins of professional practice. Legal scholarship repeatedly treated that financial structure as a major cause of the poor quality and limited effectiveness of guardianship under Article 99⁶.

3. Proposals de lege ferenda and International Models as Foundations of the Reform

One demand united the reform proposals: representation of the child had to become professional. Polish scholarship accordingly examined institutions already operating elsewhere in Europe. Germany's *Verfahrensbeistand* under section 158 FamFG was particularly influential. Often trained in law, education or psychology and equipped with additional qualifications, the appointee ascertains and represents the child's wishes and interests⁷. Austrian arrangements and specialist representatives in Switzerland showed, in turn, that support could be practical rather than nominal⁸.

⁴ J. Ignaczewski (n 5), commentary on art 99.

⁵ Constitutional Tribunal judgment of 20 November 2012, SK 34/09, OTK-A 2012 No 10, item 122.

⁶ Regulation of the Minister of Justice of 9 March 2018 on the remuneration and reimbursement of expenses of guardians appointed for parties in civil proceedings (Dz U 2018, item 536).

⁷ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) of 17 December 2008, BGBl I 2586, as amended, s 158.

⁸ Section 104a AußStrG (Austria); cf art 299 Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) and art 314a bis Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB).

European standards added a normative imperative. The 2010 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice recognise the child's right to information, to be heard and, where necessary, to representation by a specially trained lawyer⁹. They require representation to be effective, accessible and adapted to the individual child's needs. As a member of the Council of Europe, Poland was required to introduce those standards into its legal order; the former Article 99 model did not meet them.

4. Pillars of the Reform: Professionalisation, Specialisation and Active Representation

Three legislative choices define the new office¹⁰:

- 1) Professionalisation. Eligibility is now confined, as a rule, to an advocate or attorney-at-law; a person with other higher legal qualifications may be appointed only in a less complex matter. The restriction is intended to secure procedural competence, the capacity for legal argument and the practical ability to conduct litigation on the child's behalf.
- 2) Specialisation. Professional legal status does not suffice. Article 99¹(1) requires an advocate or attorney-at-law either to demonstrate 'particular knowledge of matters concerning children' or to have completed appropriate specialist training. Legal expertise must be accompanied by sensitivity to the child's situation and by at least a working knowledge of developmental psychology, pedagogy and communication with minors.
- 3) Active representation. Article 99² replaces the former passive model with defined duties. Where the child's intellectual development, health and maturity permit, the representative must establish contact, explain the steps taken and the course of the proceedings in comprehensible language, and inform the child of the outcome and its legal consequences. The representative is to act for the child's rights and interests, not merely to occupy a formal place in the proceedings.

Professionalisation, specialisation and active representation are interdependent. Their combined operation responds to the principal defects

⁹ Committee of Ministers of the Council of Europe, Guidelines on Child-Friendly Justice, adopted 17 November 2010, paras 1 et seq and 37–43.

¹⁰ Act of 28 July 2023 amending the Family and Guardianship Code and certain other acts (Dz U 2023, item 1606); Family and Guardianship Code (n 3), art 99¹(1)–(3).

attributed to the former Article 99 model and brings the new office closer to contemporary European standards.

5. Legal Status of the Representative for the Child: Construction of Articles 99–99³ of the Family and Guardianship Code

Articles 99–99³ fill the gaps left by the former regime¹¹. They specify the grounds for appointment, the qualifications required, the duties attached to the office and the basis of remuneration. Effective representation depends on how each component is applied in practice.

1) Grounds for Appointment and Distinction from the Former Procedural Guardian

Under Article 99(1), the guardianship court appoints a representative for a child subject to parental responsibility whenever neither parent may represent the child¹². Although the wording resembles the former provision, it now operates within a different normative structure. The restriction on parental representation arises chiefly from a conflict between the parent's interests and those of the child. Proceedings for the denial of paternity illustrate the difficulty: the husband of the child's mother may seek to contest his status, while the child may have an interest in preserving the established legal parentage. Comparable conflicts arise where a parent and child participate in the same proceedings, including certain maintenance cases, or where a parent is accused of an offence against the child¹³.

The 2023 amendment replaced the former Article 99 procedural guardian in full. The representative for the child may be appointed not only for specified judicial proceedings, but also for a particular legal transaction, such as disclaiming an inheritance on the child's behalf, under the rules on representation applied accordingly¹⁴. Once the former reference to a guar-

¹¹ Act of 28 July 2023 (n 13); Family and Guardianship Code (n 3), arts 99–99³.

¹² Family and Guardianship Code (n 3), art 99(1).

¹³ Family and Guardianship Code (n 3), arts 98(2) and 99 (version in force before the 2023 amendment); see also Supreme Court resolution of 14 June 1988, III CZP 42/88, OSNC 1989 No 9, item 146.

¹⁴ Family and Guardianship Code (n 3), arts 98(2) and 99. Following the 2023 amendment, a representative for the child, rather than a guardian, is appointed for a specific legal transaction, such as disclaiming an inheritance.

dian was removed, the new representative assumed a comprehensive and specialised function wherever parental representation is unavailable because interests conflict¹⁵.

2) Qualification Requirements: The Advocate or Attorney-at-Law as a Guarantee of Professional Representation

The sharpest departure from the former law appears in Article 99¹(1). An advocate or attorney-at-law may be appointed only if that person possesses particular knowledge of child-related matters of the same or a corresponding kind as the case requiring representation, or has completed appropriate training¹⁶. The provision combines professional standing with substantive specialisation. Membership of a legal profession alone cannot ensure suitable representation in a field of unusual sensitivity. The expression 'particular knowledge' remains open-textured and must acquire content through judicial application¹⁷. Experience in family litigation is relevant, but the function also calls for knowledge beyond law, notably elementary developmental psychology and the ability to communicate with a child. Specialist training offers the alternative route and enables professional bodies, working with experts, to establish a coherent system of certification.

3) Duties of the Representative: Formal Representation and Advocacy for the Child's Rights

Article 99² gives the office operative content. It replaces the former model's silence with duties directed towards active representation¹⁸. Four duties require separate attention¹⁹.

- a) Contact with the child. When the child's intellectual development, health and maturity permit, Article 99²(3) requires the representative

¹⁵ Act of 28 July 2023 (n 13), art 1 pts 1–3, amending arts 99–99³ of the Family and Guardianship Code. There is no basis for claiming that the amendment changed the title of Chapter 2 in Division II of Title II of the Code to 'Statutory Representation and the Representative for the Child'.

¹⁶ Family and Guardianship Code (n 3), art 99¹(1).

¹⁷ Explanatory Memorandum to the Government Bill amending the Family and Guardianship Code and certain other acts, parliamentary print no 3090, Sejm, ninth term, pp. 12–15.

¹⁸ Family and Guardianship Code (n 3), art 99², as amended by the Act of 28 July 2023 (n 13).

¹⁹ Family and Guardianship Code (n 3), art 99²(3)–(4); cf Convention on the Rights of the Child, art 12.

to establish contact and explain, in language adapted to the child's development, the steps being taken, the course and outcome of the proceedings, and the consequences for the child's legal position. The rule gives direct effect to the standard expressed in Article 12 of the Convention on the Rights of the Child.

- b) Conduct of the proceedings. Article 99(2) authorises the representative to take every procedural step connected with the matter, including lodging an appeal and participating in enforcement. Throughout, the representative must protect the best interests of the child.
- c) Information exchanged with a parent. At the request of a parent who is not participating in the proceedings, Article 99²(1) requires the representative to provide the information necessary for the proper exercise of parental responsibility, unless disclosure would conflict with the child's best interests. The representative must, in turn, obtain from that parent any information about the child needed for proper representation.
- d) Confidentiality. Article 99²(4) requires the circumstances of the case to remain confidential. The exceptions concern credible information about an offence committed against the child or a threat to the child's best interests.

Formal substitution no longer exhausts the representative's task. The office demands sustained protection of the child's rights and interests while retaining the child's own perspective within the legal assessment.

4) Remuneration and Costs as Conditions of Institutional Effectiveness

Remuneration and reimbursement of expenses are governed by Article 99³. The court or public authority before which the child is represented determines the amount, and in practice the State Treasury bears the cost²⁰. For an advocate or attorney-at-law, the calculation follows the secondary legislation on unpaid legal assistance provided ex officio; for another eligible appointee, the rules on the remuneration of a guardian appointed for a party in civil proceedings apply. The rates must reflect both the responsibility of the function and the work it requires. If payment is inadequate or delayed, the lawyers best qualified for the office will have little reason to accept it, and the reform's practical reach will remain limited.

²⁰ Family and Guardianship Code (n 3), art 99³; Act of 28 July 2023 (n 13). The representative's remuneration is paid by the State Treasury.

6. The Representative for the Child in Comparative Perspective

Across Europe, specialist and independent representation of children has developed in different institutional forms. German, Austrian and Swiss arrangements illuminate the ratio legis of the Polish provisions and reveal both possible directions of development and likely interpretative difficulties²¹. Despite those institutional differences, the same premise recurs: a child drawn into litigation conducted by adults needs an independent voice.

1) The German Verfahrensbeistand as the 'Child's Advocate': Model and Practice

German law supplied an especially important model for the Polish reform. Section 158 FamFG regulates the Verfahrensbeistand, commonly described as the child's advocate (Anwalt des Kindes)²². The office gives a minor an independent professional voice in proceedings concerning parental responsibility, contact and threats to the child's best interests²³.

A distinction between the child's interests (Kindesinteresse) and the child's subjective wishes (Kindeswille) lies at the heart of the German institution²⁴. The Verfahrensbeistand must hear the child and convey those wishes to the court, yet remains responsible for an independent assessment of what best serves the child. A different position may be justified where the expressed wishes appear to result from manipulation, a conflict of loyalties or an inability to appreciate the consequences. The office thus joins two functions that cannot be collapsed into one: conveying the child's voice and safeguarding the child's interests.

Qualification requirements reveal a marked difference between the German and Polish models. German law permits the appointment of a lawyer, educator, psychologist or social worker with appropriate knowledge and experience. The court selects a person whose competence suits the individual case, thereby drawing on expertise from several disciplines. Whatever the appointee's original profession, the Verfahrensbeistand participates fully

²¹ FamFG (n 10), s 158; s 104a AußStrG (Austria); art 299 Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO).

²² FamFG (n 10), s 158.

²³ FamFG (n 10), ss 158 and 158b.

²⁴ FamFG (n 10), s 158b(1); see also German Federal Constitutional Court, order of 1 April 2008, 1 BvR 1620/04.

in the proceedings and may make applications, put questions and pursue remedies.

2) Austrian Arrangements: The Kinder- und Jugendanwaltschaften and the Kinderbeistand

Austria distributes the relevant functions differently. Public regional Children and Youth Advocacy Offices (Kinder- und Jugendanwaltschaften, KIJA) operate in every federal state and perform a broad ombudsman role, providing children and young people with free advice, support and mediation²⁵. Judicial proceedings involve a separate form of assistance: the Kinderbeistand under section 104a of the Austrian Non-Contentious Proceedings Act (Außerstreitgesetz)²⁶.

A Kinderbeistand may be appointed in contested proceedings concerning parental responsibility or contact. The appointee explains the situation to the child, hears the child's views and communicates the child's wishes to the court. Psychological support receives particular weight. The Kinderbeistand is intended to become a trusted person who accompanies the child through the proceedings and mitigates the associated anxiety. Appointees are usually psychologists, educators or other social-science specialists who have received additional legal training. Support and psychosocial assistance therefore predominate over legal representation by an advocate or attorney-at-law.

3) Swiss Solutions: Diversity among Cantonal Models

Federalism has produced considerable institutional diversity in Switzerland. Article 314a bis of the Civil Code (ZGB) permits the appointment of a procedural representative (Verfahrensvertreter) to protect the child's interests in proceedings²⁷. The federal rule is broad; cantonal law provides much of the detail. Several models coexist as a result.

Cantonal practice is not uniform. Zurich and some other cantons use an arrangement close to the German model, appointing specialist lawyers

²⁵ Bundesverfassungsgesetz über die Rechte von Kindern (BVG Kinderrechte), BGBl I No 4/2011; cf Bundes-Kinder- und Jugendhilfegesetz 2013 (B-KJHG 2013), BGBl I No 69/2013, s 35.

²⁶ Section 104a Bundesgesetz über das Verfahren außer Streitsachen (AußStrG), BGBl I No 111/2003, as amended.

²⁷ Article 299 Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) of 19 December 2008; cf art 314a bis Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB).

or other professionals ad hoc for an individual case²⁸. In Geneva, public or state-subsidised services play a larger role and may provide comprehensive assistance, including legal representation²⁹. Swiss law also recognises the child's advocate (*avocat de l'enfant*), appointed at the request of a child capable of discernment³⁰. This pluralism may produce differences in access according to place of residence, but it also permits experimentation and adaptation to local conditions. For Poland, the Swiss experience may support the later development of forms of assistance alongside the prevailing lawyer-representative model.

7. Assessment of the New Rules against European Standards and Challenges for Practice

The 2010 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice provide the principal external standard of assessment. Conceived as a code of good practice, they seek to secure genuine and effective access to justice for children. The Polish provisions are substantially consistent with the Guidelines, although their implementation still raises several questions.

1) Compliance with the Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice

Paragraph IV.D.37 is central to the comparison. Read together with Articles 99 et seq of the Family and Guardianship Code, it confirms that the Polish legislature incorporated the principal European recommenda-

²⁸ Article 299 Code de procédure civile of 19 December 2008 (CPC, RS 272); cf, for the Canton of Zurich, Gesetz über die Gerichts- und Behördenorganisation im Zivil- und Strafprozess (GOG, LS 211.1), and, for the Canton of Geneva, Loi d'application du code civil suisse et d'autres lois fédérales en matière civile (LaCC, E 1 05) of 11 October 2012.

²⁹ Article 299 Code de procédure civile of 19 December 2008 (Swiss CPC), concerning représentation de l'enfant; cf art 5(3)(n) and (u) of the Canton of Geneva Loi d'application du code civil suisse et d'autres lois fédérales en matière civile (LaCC, E 1 05) of 11 October 2012, providing for appointment of a *curateur de l'enfant* and an application for such appointment in matrimonial proceedings.

³⁰ Article 299(3) Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO), concerning representation of the child (*Vertretung des Kindes*) at the request of a child capable of discernment (*urteilsfähiges Kind*).

tions on legal representation³¹. The paragraph emphasises representation by a lawyer where the child's interests conflict with those of the parents³². Its insistence on specialist interdisciplinary training also addresses communication with a child and the child's developmental needs. Article 99¹ translates that standard into a requirement that the representative be an advocate or attorney-at-law who has completed appropriate training or possesses particular knowledge of matters concerning children.

Article 99² concerns the child's participation in more immediate terms. Personal contact and comprehensible information about the proceedings correspond to the rights, recognised in the Guidelines, to receive information and express views. The child's opinion must be weighed according to age and maturity. The representative therefore performs a double act of translation: legal language must be made intelligible to the child, while the child's wishes must be expressed in a form capable of informing legal argument. The Polish rules supply a sound basis for that task³³.

2) Implementation Risks: Training, Funding and Legal Culture

Statutory alignment, however exact, does not itself produce an effective institution. Future representatives need a coherent, demanding and nationwide training programme. Bar councils and chambers of attorneys-at-law should provide interdisciplinary courses involving practising lawyers, psychologists, educators and family judges. The professional quality of the emerging body of representatives will depend heavily on those courses.

Practice must also change. Judges and public prosecutors should move beyond routine, sometimes minimalist treatment of child representation and recognise the representative as a substantive participant in identifying and safeguarding the child's best interests. Whenever the statutory conditions are satisfied, appointment should become ordinary practice rather than a response reserved for the most acute cases. Sustained training and the dissemination of sound practice throughout the justice system are therefore indispensable.

³¹ Guidelines on Child-Friendly Justice (n 12).

³² Guidelines on Child-Friendly Justice (n 12) para IV.D.37.

³³ Guidelines on Child-Friendly Justice (n 12) paras IV.A.1–3; cf Convention on the Rights of the Child, art 12.

8. Conclusion

The contrast with the former Article 99 regime reveals the scale of the reform. Few changes in Polish family law over the past decade have altered child representation as profoundly. Long-standing doctrinal criticism and international standards led the legislature to abandon a dysfunctional and archaic model of procedural guardianship. Professionalisation, specialisation and active participation now offer a genuine prospect of strengthening the child's status as a holder of rights and securing effective legal protection in proceedings of exceptional personal importance.

The reform's strengths are concrete: defined qualification requirements, duties centred on communication with the child, and a more coherent basis for remuneration. The provisions also correspond closely to European standards and draw especially on German experience. More fundamentally, they alter the legal perspective from which the child is seen. The child is treated as a participant whose rights and interests require independent representation, rather than merely as the object of adult concern.

The statute's practical fate will be settled in courtrooms and legal offices. The quality of training, the level and timeliness of remuneration, the commitment of professional bodies and, above all, legal culture will determine whether the reform works. Representing a child is a function of particular social importance and should not be reduced to an inconvenient assignment. The new provisions therefore require a broad, rights-protective interpretation *de lege interpretata* together with continuing scrutiny of their operation. Without both, the institution risks repeating its predecessor's failure: formal recognition without practical effect.

* * *

**INSTYTUCJA REPREZENTANTA DZIECKA
W SPRAWACH CYWILNYCH PO NOWELIZACJI
KODEKSU RODZINNEGO I OPIEKUŃCZEGO –
ANALIZA ART. 99-99³ K.R.O. NA TLE STANDARDÓW
EUROPEJSKICH**

Streszczenie

Opracowanie zawiera analizę dogmatyczną i prawnoporównawczą nowej instytucji reprezentanta dziecka, wprowadzonej do polskiego systemu prawa rodzinnego nowelizacją z dnia 28 lipca 2023 r. w art. 99–99³ k.r.o. Autorzy przedstawiają genezę regulacji na tle systemowej krytyki dysfunkcyjnego modelu kurateli procesowej przewidzianego w dotychczasowym art. 99 k.r.o., a następnie poddają szczegółowej analizie status prawny reprezentanta dziecka, rygorystyczne wymogi kwalifikacyjne związane z profesjonalizmem i specjalizacją, zakres jego obowiązków oraz zasady wynagradzania. Istotnym elementem rozważań jest osadzenie polskiej instytucji w szerokim kontekście prawnoporównawczym poprzez zestawienie jej z funkcjonalnymi odpowiednikami występującymi w systemach prawnych Niemiec (*Verfahrensbeistand*), Austrii (*Kinderbeistand*) i Szwajcarii (*Verfahrensvertreter*). Pozwala to ocenić stopień implementacji w polskim porządku prawnym standardów międzynarodowych, w szczególności Wytocznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku. W konkluzji autorzy uznają nowelizację za doniosły krok w kierunku wzmocnienia podmiotowości procesowej dziecka, wskazując jednocześnie na zasadnicze wyzwania związane z jej wdrożeniem, obejmujące konieczność zapewnienia odpowiednich szkoleń, finansowania oraz zmiany świadomości prawnej. Od sposobu ich rozwiązania zależeć będzie rzeczywista skuteczność reformy.

Słowa kluczowe: reprezentant dziecka, kurator procesowy, prawa dziecka, nowelizacja KRO, sprawiedliwość przyjazna dziecku, postępowanie cywilne, art. 99¹ k.r.o., standardy Rady Europy, prawo porównawcze, *Verfahrensbeistand*, dobro dziecka

Summary

By inserting Articles 991–998 into the Family and Guardianship Code, the amendment of 28 July 2023 replaced the former procedural guardian with a professional representative for a child whose parents cannot act on the child's behalf. The revised model defines the representative's qualifications, duties and remuneration instead of leaving the office largely unstructured. A doctrinal reading of the Polish provisions is set beside the German *Verfahrensbeistand*, the Austrian *Kinderbeistand* and the Swiss *Verfahrensvertreter*, and is assessed by reference to the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice. The reform materially strengthens the child's procedural status. Legislation alone, however, cannot secure that result in practice; specialist training, adequate funding and a change in legal culture remain decisive.

Keywords: representative for the child; procedural guardian; children's rights; Family and Guardianship Code; child-friendly justice; civil proceedings; Council of Europe standards; comparative family law; *Verfahrensbeistand*; best interests of the child

PATRYK CHMIELARZ

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0286-741X

MARIYA MASLAK

National Technical University „Kharkiv Politechnic Institute”, Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3322-740X

PROTECTION OF CHILD WITNESSES IN POLISH CRIMINAL PROCEEDINGS: PROCEDURAL SAFEGUARDS UNDER ARTICLES 185A–185B OF THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE IN THE LIGHT OF STRASBOURG STANDARDS

1. Introduction

Taking evidence from a child is among the most difficult and value-sensitive tasks in criminal justice. In cases of domestic violence, sexual abuse and other offences committed in private, the child's account may be crucial, sometimes the only evidence capable of establishing criminal responsibility. Yet the method by which that account is obtained can inflict further harm. Formal surroundings, contact with state authorities and, above all, the need to recount traumatic events create a serious risk of secondary victimisation: psychological injury caused by institutions whose function is to protect the child. Articles 185a and 185b of the Code of Criminal Procedure arose from the resulting conflict between truth-seeking and the duty to protect the most vulnerable participants in the proceedings¹.

¹ Code of Criminal Procedure of 6 June 1997 (Dz U 1997 No 89, item 555, as amended) arts 185a–185b.

Polish law seeks to contain that conflict by requiring, as a rule, a single interview conducted in child-friendly conditions with an expert psychologist present. The model is broadly consistent, at the normative level, with international standards of child protection. Its practical effect is less secure. Inadequate facilities, divergent judicial practice and insufficient engagement with the European Court of Human Rights' evolving interpretation of defence rights continue to weaken the safeguards. Assessment cannot stop at the statutory text. The personal and material scope of Articles 185a and 185b, the limits on further interviews and the role of psychological expertise must instead be examined through Articles 6 and 8 of the Convention, especially the doctrine of counterbalancing factors². The resulting proposals are *de lege interpretata* and concern the application of rules already in force.

2. The Child Witness in Criminal Proceedings: Evidential Value and the Risk of Secondary Victimisation

The evidential role of a child witness brings two legitimate demands into direct conflict. Criminal proceedings cannot disregard relevant evidence merely because it comes from a child; that could prevent detection of an offence and the just punishment of its perpetrator³. A humane criminal process must also protect participants who, because of age, psychological condition or trauma, are especially vulnerable to further suffering. The conflict is most acute when the child is both an essential source of evidence and a participant in need of protection. Legislation and judicial practice must preserve evidential value without relegating protection to a secondary concern⁴.

2.1. The Changing Perception of the Child as a Source of Evidence

For centuries, many legal systems treated children's testimony with deep suspicion or excluded it altogether. That position rested on assumptions

² Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, done at Rome on 4 November 1950 (Dz U 1993 No 61, item 284, as amended) arts 6 and 8.

³ P. Czarnecki, 'Dziecko w roli małoletniego świadka w postępowaniu karnym – niechciany petent czy niezastąpione źródło dowodowe?' (2025) 24(2) *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka* 45–70.

⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, 'Korczakowskie "prawo dziecka do szacunku" i wypowiedania swoich myśli w polskim postępowaniu cywilnym' (2024) 10 *Polska Myśl Pedagogiczna*, pp. 97–115.

that children were prone to fantasy, unusually susceptible to suggestion and unable to distinguish fact from invention⁵. Contemporary developmental psychology justifies careful assessment of how children perceive, remember and communicate events; it does not support the proposition that their accounts are inherently unreliable. The older scepticism could deprive a child of legal protection precisely where no other witness existed.

Twentieth-century developments in victimology and forensic psychology recast the debate. Research showed that children remember and recount events differently from adults, but also that suitably adapted interviewing methods can elicit reliable and valuable information⁶. The problem became one of procedural design: reducing distortion and obtaining the most dependable account reasonably available. Articles 185a and 185b reflect that shift. They treat the child neither as an 'unreliable fantasist' nor as an ordinary witness, but as a witness whose vulnerability calls for a distinct procedural setting⁷.

2.2. The Meaning and Forms of Secondary Victimization in Judicial Proceedings

Secondary victimisation, also described as revictimisation, explains the design of the special interview procedures. It denotes further harm, especially psychological harm, caused not by the offender but by the victim's contact with criminal justice institutions, including the police, prosecution service and courts⁸. Because a child's psychological development remains incomplete, that institutional contact may carry a particularly acute risk.

In judicial proceedings, secondary victimisation commonly takes four forms⁹:

⁵ K. Walaszek and K. Więcek, 'Ochrona dziecka jako świadka w procesie karnym i cywilnym' (2021) 4 Kortowski Przegląd Prawniczy, pp. 17–18.

⁶ B. Stańdo-Kawecka and J. Kusztal, 'Poland: Empirical Findings' in M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, M. Panzavolta and D. de Vocht (eds), *Interrogating Young Suspects II: Procedural Safeguards from an Empirical Perspective* (Maastricht 2016), pp. 267–304.

⁷ Code of Criminal Procedure (n 3) arts 185a–185b.

⁸ E. da Silva Costa and T. S. Modesto, 'Vitimização secundária: a institucionalização da violência' (2023) 25(49) *Revista Científica do Centro Universitário de Barra Mansa*, pp. 12–21.

⁹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime [2012] OJ L315/57, recitals 53–54 and art 18.

- 1) Repeated interviews. Recounting a traumatic event to successive police officers, prosecutors, judges and experts repeatedly reactivates the experience and may impede psychological recovery.
- 2) Intimidating conditions. A formal courtroom, unfamiliar adults in robes and direct contact with the accused may generate severe anxiety and inhibit the child's ability to communicate.
- 3) Inappropriate questioning. Leading or aggressive questions, or questions that challenge the child's credibility in language the child cannot understand, may induce guilt, shame and doubt about the child's own experience.
- 4) Protracted proceedings. Delay prolongs tension and uncertainty and makes it harder for the child to regain psychological stability.

The special procedures are designed to reduce those sources of harm. They allow the child to participate in the proceedings while limiting the psychological burden to what the evidential needs of the case genuinely require.

3. Procedural Safeguards under Articles 185a–185b of the Code of Criminal Procedure

Articles 185a and 185b seek to reconcile the need to obtain probative evidence with protection of the child's psychological integrity¹⁰. They establish two procedures that share a protective purpose but differ in personal and material scope. In each, the risk of revictimisation is addressed through a combination of safeguards rather than through exclusion of the child's evidence¹¹.

3.1. Personal and Material Scope of the Special Procedures

The applicable procedure depends on the child's procedural status and age, as well as on the category of offence. Each element must therefore be identified before the protective regime can be applied¹²:

¹⁰ Code of Criminal Procedure (n 3) arts 185a(1)–(3) and 185b(1)–(3).

¹¹ E. Szabová, '*Ochrona świadków nieletnich a prawo oskarżonego do przesłuchania świadka*' (2020) 15(17(2)) *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, pp. 267–277.

¹² Code of Criminal Procedure (n 3) arts 185a(1), 185a(4) and 185b(1).

- 1) Article 185a applies to child victims who are injured parties in proceedings concerning offences committed with violence or an unlawful threat, or offences under Chapters XXIII, XXV and XXVI of the Criminal Code, namely offences against liberty, sexual freedom and decency, and the family and guardianship. A victim under 15 at the time of the interview must be examined under this procedure where the testimony may be material to the outcome. Under Article 185a(4), the same procedure applies to a victim aged 15 or over if there is a justified concern that an interview conducted in other conditions could adversely affect the victim's psychological state.
- 2) Article 185b governs child witnesses who are not injured parties in proceedings concerning offences involving violence or an unlawful threat, or offences under Chapters XXV and XXVI of the Criminal Code. A witness under 15 at the time of the interview is examined in the conditions prescribed by Article 185a(1)–(3) and (5) if the testimony may be material to the outcome. A witness aged 15 or over is instead examined remotely under Article 177(1a) where there is a justified concern that the accused's direct presence could inhibit the witness's testimony or adversely affect the witness's psychological state.

The distinction reflects the legislature's assessment of risk. For the youngest victims of the most serious offences, the danger of secondary victimisation is treated as sufficiently grave to make the protective procedure the rule¹³. Older child witnesses are covered by more flexible measures, capable of adjustment to the facts of the case and the child's individual psychological condition.

3.2. The Single-Interview Principle and Its Difficult Exceptions

The single-interview principle provides the central protection in both procedures. The child should ordinarily be examined once, so that traumatic events need not be repeatedly recalled. The court conducts the interview at a sitting and records it audiovisually; the recording is then admitted as evidence and may be played at trial¹⁴.

The protection is not absolute. Article 185a(1) permits a further interview where 'material circumstances emerge whose clarification requires

¹³ K. Walaszek and K. Więcek, 'Ochrona dziecka jako świadka w procesie karnym i cywilnym' (2021) 4 *Kortowski Przegląd Prawniczy*, pp. 21–22.

¹⁴ A. P. Sikora and K. Rainko, 'Instrumenty ochrony praw dziecka na gruncie materialnego i procesowego prawa karnego' (2021) 4 *Kortowski Przegląd Prawniczy*, pp. 12–13.

a further interview' or where the court grants an evidential application for a further interview made by an accused who was not represented by defence counsel at the first interview¹⁵. Both grounds serve legitimate interests: accurate fact-finding and the rights of the defence. Their application has nevertheless produced divergent practice. A narrow construction preserves the protective force of the rule; a broad one risks turning the exception into a routine procedural option. The Constitutional Tribunal and the Supreme Court have sought to mark the boundary, consistently treating a second interview as exceptional.

3.3. Mandatory Participation of an Expert Psychologist and Child-Friendly Conditions: The 'Blue Room'

The interview combines two further safeguards: specially adapted conditions and the mandatory attendance of an expert psychologist. Implementing legislation requires the use of a suitably equipped child-friendly interview room, commonly called a 'Blue Room' in Polish practice¹⁶. Its furnishings, colour scheme and toys are intended to resemble a child's room rather than a courtroom, reducing anxiety and making spontaneous communication more likely.

An expert psychologist must attend under both procedures¹⁷. The function is communicative during the interview and evaluative afterwards. The psychologist helps the judge establish rapport, formulate questions suited to the child's age and development, and interpret non-verbal responses. The subsequent opinion addresses the child's psychological condition and cognitive capacities, together with features relevant to the reliability of the account, including whether it is consistent with lived experience or may reflect suggestion or fantasy. In that limited but important sense, the psychologist mediates between the child's mode of communication and the evidential demands of criminal procedure.

¹⁵ Code of Criminal Procedure (n 3) art 185a(1).

¹⁶ Regulation of the Minister of Justice of 18 December 2013 on the preparation of interviews conducted under Articles 185a–185c of the Code of Criminal Procedure (Dz U 2013, item 1642) ss 2–4; Regulation of the Minister of Justice of 22 September 2024 on the preparation and conduct of interviews under Articles 185a–185c and 185e of the Code of Criminal Procedure and the conditions to be met by rooms intended for such interviews (Dz U 2024, item 1477).

¹⁷ Code of Criminal Procedure (n 3) art 185a(2), under which the court conducts the interview at a sitting with an expert psychologist present.

3.4. Recording and Playback of Evidence and the Principle of Immediacy

The interview is recorded audiovisually in full. The recording, together with the official record, is admitted in evidence and played at trial. This arrangement limits the principle of immediacy, under which the trial court should ordinarily base its findings on evidence taken directly before it.¹⁸ The adjudicating panel encounters the witness through the recording rather than in person.

The protective benefit therefore entails a loss of direct evidential contact. The accused and defence counsel do not question the child face-to-face; they may observe from an adjoining room and put questions through the judge¹⁹. The resulting limitation on the defence's ability to examine a prosecution witness has generated applications to the European Court of Human Rights. The Convention issue is whether other procedural safeguards adequately compensate for the absence of direct questioning.

4. Safeguards in Polish Criminal Proceedings in the Light of Strasbourg Standards

As a Contracting State to the European Convention on Human Rights, Poland must ensure that Articles 185a and 185b operate within the limits set by the European Court of Human Rights²⁰. Strasbourg case law accepts restrictions on defence rights where vulnerable witnesses require protection, but only within a procedure that remains fair as a whole. The assessment therefore concerns the balance struck in the individual case and the safeguards available to the defence²¹.

¹⁸ E. Szabová, '*Ochrona świadków nieletnich a prawo oskarżonego do przesłuchania świadka*' (2020) 15(17(2)) *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, pp. 267–277.

¹⁹ Code of Criminal Procedure, consolidated text Dz U 2025, item 46, art 185a(2); Regulation of the Minister of Justice of 22 September 2024 on the preparation and conduct of interviews under Articles 185a–185c and 185e of the Code of Criminal Procedure and the conditions to be met by rooms intended for such interviews (Dz U 2024, item 1477) ss 10(1)(5) and 13.

²⁰ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (n 4) arts 6 and 8.

²¹ *Al-Khawaja and Tahery v United Kingdom* [GC] Apps nos 26766/05 and 22228/06 (ECtHR, 15 December 2011).

4.1. The Right to a Fair Trial under Article 6 ECHR and Restrictions on the Examination of Witnesses

The conflict engages Articles 8 and 6 of the Convention in different ways. Article 8, which protects private and family life, imposes positive obligations on the state to safeguard physical and psychological integrity, including that of children, against interference by others. Protection from secondary victimisation during criminal proceedings therefore falls within the state's obligations under that provision²².

Article 6(1), read with Article 6(3)(d), secures the accused's right to a fair trial, including the right 'to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him'²³. The right to examine prosecution witnesses is central to adversarial proceedings because it enables the defence to test the reliability and probative force of incriminating evidence.

Articles 185a and 185b restrict that right by excluding the accused and defence counsel from direct participation in the child's interview. Strasbourg jurisprudence does not regard every such restriction as incompatible with Article 6. What matters is whether, in the proceedings as a whole, the defence retained a genuine and effective opportunity to challenge the evidence.

4.2. Leading ECtHR Case Law: *S.N. v Sweden* and Subsequent Developments

The Court has consistently accepted that the examination of a witness may be limited to protect an important competing interest, including the best interests of the child, provided that the essence of the defence rights is preserved. In *S.N. v Sweden*, statements obtained during the investigation were admitted at trial without violating Article 6 because the defence had sufficient means of challenging them. *Doorson v Netherlands* and *Lucà v Italy* belong to the line of authority from which the 'sole or decisive' rule emerged²⁴. Under that rule, a conviction based solely, or to a decisive extent,

²² *X and Y v Netherlands* App no 8978/80 (ECtHR, 26 March 1985).

²³ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (n 4) art 6(1) and (3)(d); *S.N. v Sweden* App no 34209/96 (ECtHR, 2 July 2002).

²⁴ *Doorson v Netherlands* App no 20524/92 (ECtHR, 26 March 1996); *Lucà v Italy* App no 33354/96 (ECtHR, 27 February 2001).

on evidence from a witness whom the defence could not examine may violate Article 6.²⁵

The Grand Chamber later softened the rule's rigidity. In *Al-Khawaja and Tahery v United Kingdom*, the admission of sole or decisive evidence from an absent witness did not automatically establish a violation. The absence had to be supported by a good reason; protection of a child from trauma can provide that reason. In addition, sufficient counterbalancing factors had to allow an effective challenge to the reliability of the evidence²⁶.

4.3. Counterbalancing Factors as a Condition for Permissible Restrictions

When the defence cannot question the child face-to-face, compliance with Article 6 depends on whether other safeguards afforded a genuine opportunity to test the evidence. Four safeguards recur in Strasbourg case law²⁷:

- 1) Questions put through an intermediary. The opportunity to put questions to the child through a judge or psychologist, as Article 185a(2) permits, is an important safeguard, although not necessarily sufficient on its own.
- 2) Access to the complete audiovisual recording. The defence must be able to replay the recording and assess not only the content of the child's account, but also the child's behaviour, body language, tone of voice and interaction with the interviewers. Those features may bear on spontaneity and reliability.
- 3) Independent psychological expertise for the defence. The defence should be able to instruct its own expert to analyse the recording and prepare an opinion addressing the conclusions of the court-appointed psychologist, including the methodology used during the interview.
- 4) Careful evaluation by the trial court. Where judgment rests on evidence obtained indirectly, the reasons must show that the court assessed it with particular caution, recognised the limits imposed on the defence and addressed the parties' arguments.

²⁵ *Kostovski v Netherlands* App no 11454/85 (ECtHR, 20 November 1989); *Asch v Austria* App no 12398/86 (ECtHR, 26 April 1991).

²⁶ *Al-Khawaja and Tahery v United Kingdom* [GC] Apps nos 26766/05 and 22228/06 (ECtHR, 15 December 2011).

²⁷ *Al-Khawaja and Tahery v United Kingdom* [GC] Apps nos 26766/05 and 22228/06 (ECtHR, 15 December 2011); *Schatschaschwili v Germany* [GC] App no 9154/10 (ECtHR, 15 December 2015).

Several of these safeguards are built into Polish law. The parties may participate indirectly, the interview is audiovisually recorded, and an expert psychologist must attend. Statutory provision alone does not make them effective. If defence questions are excluded without adequate reason, the recording is of poor quality or independent expert assistance is merely theoretical, the procedure may no longer satisfy the Convention standard. The fairness of the trial then becomes doubtful.

5. Practical Challenges and Proposals de lege interpretata

Articles 185a and 185b form a coherent statutory scheme broadly consistent with European standards²⁸. Their protective effect is nonetheless reduced in daily practice by deficiencies in infrastructure, specialist personnel and professional culture. Some failures can be addressed by interpretation; others require organisational and financial measures.

5.1. Infrastructure and Staffing: ‘Blue Rooms’ and Expert Psychologists

The availability of suitable premises remains uneven. Years after the special procedures were introduced, some Polish courts still lack a professionally equipped child-friendly interview room²⁹. Interviews may then take place in improvised or unsuitable spaces, undermining the intended sense of safety, or the child may have to travel to a distant court and bear an additional burden before questioning begins.

Specialist psychological expertise is also difficult to obtain, particularly in smaller centres. Too few psychologists have experience of working with traumatised children. The resulting shortage may delay proceedings or lead to appointments for which the required competence is lacking. Certification, continuing professional development and remuneration capable of attracting suitably qualified experts are therefore necessary.

²⁸ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (n 4) art 6(1) and (3)(d).

²⁹ Regulation of the Minister of Justice of 18 December 2013 (n 18) ss 5–10.

5.2. Divergent Case Law on Further Interviews

The grounds for a further interview remain the principal source of inconsistent judicial practice. Neither ‘material circumstances’ nor the justification required for an application by the accused is defined with sufficient precision³⁰. Some courts, giving priority to child protection, refuse a second interview in almost every case and risk curtailing the defence. Others set aside the single-interview principle too readily and expose the child to renewed trauma. More detailed guidance from the Supreme Court would improve consistency and predictability. A further interview should be permitted only where it is indispensable to establish facts material to the decision and the necessary information cannot be obtained by other means.

5.3. The Need for Systematic Training of Judges, Prosecutors and Counsel

The statutory safeguards work only through the professionals who apply them. Suitable premises and expert assistance cannot remedy an interview conducted without the knowledge, sensitivity and empathy required for communication with a child. Judges, prosecutors, defence counsel and legal representatives in cases involving child witnesses should receive mandatory, recurring and interdisciplinary training. Legal issues and current ECtHR case law must be taught alongside developmental psychology, communication techniques and methods of questioning that minimise secondary victimisation. Without a shared level of competence, the procedure remains child-friendly in form rather than in operation.

6. Conclusion

Criminal procedure cannot eliminate the conflict between the evidential value of a child’s account and the harm that may be caused by obtaining it. Articles 185a and 185b respond through a single-interview principle, mandatory psychological assistance and a child-friendly setting. The resulting statutory structure strikes a defensible balance between truth-seeking and the constitutional and Convention duties to protect the child’s best

³⁰ Code of Criminal Procedure (n 3) art 185a(1); Supreme Court order of 7 May 2013, III KK 380/12, OSNKW 2013 No 9, item 74; Supreme Court judgment of 16 April 2015, V KK 4/15, OSNKW 2015 No 9, item 79.

interests. Those safeguards also provide the principal counterbalancing factors required by Strasbourg case law when the defence cannot question the witness directly.

Implementation remains the scheme's weak point. Inadequate premises, too few specialised psychologists, divergent approaches to a further interview and insufficient understanding of the child victim's position can reduce statutory protection to a formal promise. The single-interview principle is then displaced too readily, and the child bears the risk of retraumatisation.

Adequate funding and suitable infrastructure require action de lege lata. Article 185a, in turn, calls for a restrictive, rights-protective interpretation de lege interpretata: a further interview must remain a measure of last resort. Continuous interdisciplinary training is equally necessary. Daily judicial practice must give the statutory safeguards real effect if the justice system is to discharge both of its responsibilities: fair adjudication and effective protection of its most vulnerable participants.

* * *

OCHRONA MAŁOLETNIEGO ŚWIADKA W POLSKIM POSTĘPOWANIU KARNYM – ANALIZA GWARANCJI PROCESOWYCH Z ART. 185A – 185B K.P.K. W PERSPEKTYWIE STANDARDÓW STRASBURSKICH

Streszczenie

Opracowanie koncentruje się na pogłębionej analizie dogmatycznej i prawno-porównawczej szczególnych gwarancji procesowych przysługujących małoletnim świadkom w polskim postępowaniu karnym, skodyfikowanych w art. 185a-185b Kodeksu postępowania karnego. Autorzy, wychodząc od fundamentalnego dylematu między wartością dowodową zeznań dziecka a ryzykiem jego wtórnej wiktylizacji, dokonuje szczegółowej egzegezy kluczowych instytucji ochronnych: zasady jednorazowości przesłuchania, obligatoryjnego udziału biegłego psychologa oraz wymogu przeprowadzenia czynności w specjalnie przystosowanym, przyjaznym pomieszczeniu. Centralnym punktem analizy jest krytyczna konfrontacja polskich rozwiązań z dynamicznie rozwijającym się orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w szczególności w kontekście konfliktu między prawem oskarżonego do obrony, wynikającym z art.

6 EKPC, a prawem świadka do poszanowania życia prywatnego, chronionym na podstawie art. 8 EKPC. Autorzy, analizując koncepcję „czynników równoważących” (counterbalancing factors), wypracowaną w kluczowych wyrokach ETPCz, ocenia, czy polski model w wystarczającym stopniu zabezpiecza prawo do rzetelnego procesu.

Słowa kluczowe: małoletni świadek, postępowanie karne, ochrona świadka, wtórna wiktymizacja, art. 185a k.p.k., art. 185b k.p.k., Europejski Trybunał Praw Człowieka, prawo do rzetelnego procesu, przyjazny pokój przesłuchań, czynniki równoważące, prawo do konfrontacji

* * *

Summary

Articles 185a–185b of the Polish Code of Criminal Procedure create a special framework for taking evidence from child witnesses. The framework addresses a tension inherent in these cases: a child’s account may be decisive, while the process of obtaining it may itself cause secondary victimisation. The statutory model rests on three safeguards: the single-interview principle, mandatory participation by an expert psychologist, and a specially adapted child-friendly interview room. Their compatibility with the European Convention on Human Rights depends principally on the relationship between the defence rights secured by Article 6 and the child witness’s right to respect for private life under Article 8. The European Court of Human Rights evaluates that relationship through its doctrine of counterbalancing factors. Polish procedure must accordingly preserve trial fairness without exposing the child to avoidable harm. Infrastructural, staffing and interpretative weaknesses continue to obstruct that balance.

Keywords: child witness; criminal proceedings; secondary victimisation; single-interview principle; expert psychologist; child-friendly interview room; European Court of Human Rights; right to a fair trial; counterbalancing factors; right to examine witnesses

PATRYK CHMIELARZ

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0286-741X

ALIESIA KHREBTOVA

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4322-2354

HEARING A CHILD IN CIVIL PROCEEDINGS AFTER THE AMENDMENT OF 28 JULY 2023

1. Introduction

Treating a child as a holder of rights in proceedings that shape the child's legal and personal circumstances is a foundational principle of contemporary legal culture in democratic states¹. It reflects a profound shift from a paternalistic view of the child as a passive object of care and protection towards recognition of the child's autonomy and participation: the child's views should be heard and given due weight². This approach was already present in Polish scholarship³ and case law⁴ before the Act of 28 July 2023 amending the Family and Guardianship Code and certain other acts gave it

¹ U. Chęcińska and K. Flaga-Gieruszyńska, *'Korczakowskie "prawo dziecka do szacunku" i wypowiedania swoich myśli w polskim postępowaniu cywilnym'* (2024) 10 Polska Myśl Pedagogiczna, p. 97–115.

² A. Pietruszewska and A. Zaruczyńska, *'Minor's Hearing in Civil Proceedings: Reflections de lege lata and de lege ferenda'* (2023) 23(2) *Studia z Zakresu Nauk Prawnych*, pp. 141–150.

³ M. Andrzejewska, *'Hearing of a Minor in Civil Proceedings'* (2024) 17(1) *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, pp. 7–18.

⁴ Supreme Court order of 15 December 1998, I CKN 1122/98, OSNC 1999 No 6, item 119.

its fullest statutory expression to date⁵. Articles 216¹ and 216² of the Code of Civil Procedure now frame the hearing of a child as a procedural safeguard grounded in Article 72(3) of the Constitution of the Republic of Poland⁶ and Article 12 of the Convention on the Rights of the Child⁷.

The amendment marks a significant step towards full realisation of the child's right to be heard. Its reliance on evaluative standards such as 'mental development', 'degree of maturity' and the 'best interests of the child', however, is combined with procedural mechanisms that remain incompletely specified. The resulting interpretative questions will determine whether judicial practice develops consistently with international standards. Since the legal classification of the hearing governs the applicability of evidential rules, the statutory scheme must be read together with its comparative and axiological context, including the German and Italian solutions and the safeguards surrounding the hearing. The proposals advanced are *de lege interpretata* and concern the coherent, child-centred application of provisions already in force.

2. The Legal Nature of Hearing a Child: A Procedural Safeguard and a *Sui Generis* Procedural Act

The legal classification of the hearing determines how Articles 216¹ and 216² should operate. Polish scholarship has debated the issue for years⁸. The 2023 amendment appears to provide a clear answer. The provisions are located outside Division III of Title IV, Book One, Part One of the Code, entitled 'Evidence', and their wording confirms that structural choice. The legislature thereby departed from the view, occasionally reflected in case law, that the hearing is a modified examination of a party or witness⁹. It does not directly serve to establish facts material to the decision within Article

⁵ Act of 28 July 2023 amending the Family and Guardianship Code and certain other acts (Dz U 2023, item 1606).

⁶ Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997 (Dz U No 78, item 483, as amended).

⁷ Convention on the Rights of the Child of 20 November 1989 (Dz U 1991 No 120, item 526).

⁸ J. Banachowicz, '*Charakter prawny wysłuchania małoletniego dziecka przez sąd w sprawie o kontakty z rodzicem*' in *Prawo małoletniego dziecka do kontaktów z rodzicem w polskim systemie prawnym* (Wrocław 2024) 165 ff.

⁹ Pietruszewska and Zaruczyńska (n 4), pp. 141–150.

227 of the Code of Civil Procedure. It is instead an autonomous procedural institution *sui generis*¹⁰ with three functions¹¹:

- 1) Giving effect to the child's right to be heard. This protective function derives directly from Article 12 of the Convention on the Rights of the Child and Article 72(3) of the Constitution. The hearing is valuable in its own right because it expresses respect for the child and recognises the child's dignity as an autonomous person.
- 2) Allowing the court to understand the child's perspective. The child's feelings, fears, wishes and preferences convey information that other procedural measures cannot supply. The purpose is not to test the truth of factual assertions, but to understand the child's experience and relationships with others.
- 3) Establishing direct communication between the court and the child. Such communication may build trust in the justice system and make the eventual decision more intelligible and legitimate from the child's perspective. Its psychological and educational dimension may also mitigate the adverse effects of involvement in litigation between adults.

The non-evidential character of the hearing changes the treatment of the child's statements. They are not assessed as true or false under Article 233(1) of the Code of Civil Procedure¹². The court does not determine whether the child is a credible witness; it considers the child's views and gives them weight appropriate to age and maturity. Article 12(1) of the Convention on the Rights of the Child requires those views to be 'given due weight in accordance with the age and maturity of the child'¹³. This approach reduces the pressure created by an evidential dispute between adults, as well as the risks of secondary victimisation and divided loyalties. Rules on evidential preclusion and other provisions governing the taking of evidence do not apply, leaving the court greater procedural flexibility. Article 216²(3) requires only an official note, not a formal record of the hearing, which further distinguishes the institution from evidential proceedings.

¹⁰ See, for example, J.M. Lipińska, *Postępowanie w sprawach o kontakty z dzieckiem* (Łódź 182 (2022); cf M. Domański, *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym* (Warsaw 2012).

¹¹ Chęcińska and Flaga-Gieruszyńska (n 3), pp. 97–115.

¹² Warsaw Court of Appeal judgment of 13 September 2017, I ACa 896/16, LEX no 2402434.

¹³ A. Ntinapogias and G. Nikolaidis, 'The Right of Children to Be Heard in Participatory Research on Violence' in M. Roth, R. Alfandari and G. Crous (eds), *Participatory Research on Child Maltreatment with Children and Adult Survivors: Concepts, Ethics, and Methods* (Emerald Publishing 2023), pp. 51–64.

That classification does not strip the hearing of factual significance. The child may describe family relationships, parental conduct or events personally observed. Such statements do not themselves prove the facts described, but they may justify further evidential steps, including an expert psychological opinion or witness testimony, through which the information can be tested¹⁴. The hearing may therefore have indirect evidential significance. The Supreme Court expressed the point by holding that the child's opinion, although not binding, must be considered and may prompt further inquiries¹⁵.

3. Conditions for Hearing a Child: A Comparative Analysis

Article 216¹(1) makes the duty to hear a child conditional on two cumulative sets of conditions. The first concerns the subject matter: the proceedings must concern 'the person of a minor child'. The second concerns the child: the child's 'mental development, state of health and degree of maturity' must permit a hearing. The open-textured character of those expressions requires their interpretation in the light of international standards and comparative law.

3.1. Subject-Matter Scope: Proceedings Concerning the Person of a Minor Child

The phrase 'a case concerning the person of a minor child' has a broad, autonomous meaning in procedural law. It includes conventional family and guardianship matters such as parental responsibility, contact and maintenance, but extends to any proceedings whose outcome may directly or indirectly affect the child's personal circumstances and everyday life. The duty to hear the child, or at least to consider whether the conditions relating to the child are satisfied, applies in non-contentious proceedings, including applications under Article 97(2) of the Family and Guardianship Code concerning matters of major importance to the child. It also applies

¹⁴ A. Kluczevska, 'Dziecko jako pełnoprawny uczestnik w postępowaniu cywilnym w sprawach rodzinnych' (2025) 24(2) *Dziecko Krzywdzone*. Teoria, Badania, Praktyka, pp. 71–88.

¹⁵ Supreme Court order (n 6).

in contentious proceedings such as divorce or judicial separation, where the court determines parental responsibility and contact. Proceedings concerning international child abduction under the 1980 Hague Convention likewise require close attention to the child's best interests under Strasbourg case law¹⁶. The same concern is reflected in Article 21 of the Brussels IIb Regulation¹⁷.

3.2. Conditions Relating to the Child: Flexibility and Legal Certainty

Polish law fixes no minimum age at which a child may be heard¹⁸. The court must decide instead whether the child's mental development, health and maturity allow meaningful participation. This approach follows the prevailing European tendency and accords with General Comment No 12 of the UN Committee on the Rights of the Child. Article 12 of the Convention establishes no age threshold; the child's capacity to express views must be assessed in the individual case¹⁹.

An individual assessment of communicative capacity is indispensable. It cannot rest on general assumptions about what children of a particular age can perceive or express²⁰. Specialist assistance may be necessary where a younger child is involved or the position is otherwise doubtful. An expert psychologist can assess the child's ability to articulate views and the extent to which those views are autonomous rather than the product of undue influence or divided loyalties²¹. The inquiry is not into the child's formal capacity to make a legally effective declaration of intent under substantive

¹⁶ *X v Latvia* App no 27853/09 (ECtHR, 26 November 2013), concerning the assessment of the child's best interests and the balancing of competing interests under Article 8 ECHR in international child-abduction proceedings.

¹⁷ Council Regulation (EU) 2019/1111 of 25 June 2019 on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and matters of parental responsibility, and on international child abduction (Brussels IIb), art 21.

¹⁸ Code of Civil Procedure, arts 216¹(1) and 576(2), which impose no fixed minimum age for hearing a child and leave the assessment of development, health and maturity to the court.

¹⁹ UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No 12 (2009), 'The Right of the Child to Be Heard', CRC/C/GC/12, paras 20–21.

²⁰ UN Committee on the Rights of the Child (n 23) paras 28–30.

²¹ Code of Civil Procedure, arts 278(1) and 290(1), permitting expert evidence where specialist knowledge is required, including assessment of the child's psychological and emotional development; see also UN Committee on the Rights of the Child (n 23) para 34.

law. It concerns the child's actual cognitive and psychological ability to form and communicate personal feelings and preferences, even if they are simple or predominantly emotional²².

German and Italian law adopt different legislative techniques. Section 159 FamFG, as amended in 2021, requires the German court to hear every child personally and to form its own impression, irrespective of age. A hearing may be omitted only in the circumstances exhaustively specified by statute, including a serious reason, the child's manifest inability to express inclinations and wishes, or proceedings concerned solely with the child's property. Personal hearing is therefore the rule in Germany, irrespective of age²³. Article 473-bis.4 of the Italian Code of Civil Procedure, introduced by the Cartabia reform in place of former Article 336-bis of the Civil Code, adopts a mixed model. A child aged 12 or over must be heard; the same applies to a younger child capable of discernment (*capace di discernimento*)²⁴.

4. Respecting the Child's Refusal: A New Rule in Polish Law

Article 216¹(1) makes the child's refusal conclusive. If the child refuses before the court to take part, the court must not proceed with the hearing²⁵. Participation is voluntary and must not become a source of coercion or additional stress. Whenever the court dispenses with the hearing, Article 216¹(4) requires the reasons to be stated in the record of the sitting. The rule is consistent with the gradual expansion of autonomy in Polish civil law: from the age of 13, a child has limited capacity to perform legal acts under Article 15 of the Civil Code²⁶. The child's views should be heard, but

²² Neulinger and Shuruk v Switzerland App no 41615/07 (ECtHR, 6 July 2010) paras 138–139.

²³ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) of 17 December 2008, BGBl I 2586, as amended, s 159.

²⁴ Codice di procedura civile, art 473-bis.4, introduced by Legislative Decree No 149 of 10 October 2022. The repealed art 336-bis of the Codice civile formerly governed the matter.

²⁵ Code of Civil Procedure, art 216¹(1), second sentence, as amended by the Act of 28 July 2023 amending the Family and Guardianship Code and certain other acts (Dz U 2023, item 1606); cf art 216¹(4).

²⁶ Civil Code, art 15; cf art 17.

participation cannot be compelled. In that respect, the amendment strengthens the child's status as an autonomous participant in the proceedings.

5. Procedural Safeguards under Article 216² and Strasbourg Standards

Once the court decides to hear a child, Article 216² regulates the setting, attendance and documentation. The provisions seek to minimise stress and allow the child to speak freely. They reflect the standards set out in the Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice²⁷:

- 1) Closed session and child-friendly conditions. The hearing must take place in a closed session in suitably adapted premises at the court or, where the child's best interests so require, elsewhere²⁸. A less formal setting reduces anxiety and unfamiliarity. The parties, usually the parents, and their counsel do not participate; their exclusion is intended to reduce conflicts of loyalty and help the child feel secure²⁹.
- 2) Single-hearing principle. Article 216¹(3) provides that the child should ordinarily be heard only once during the proceedings. A further hearing is permitted where the child's best interests require it or the child requests one. As a rule, the same court should conduct the further hearing unless that is impossible or contrary to the child's best interests. Because repetition may cause renewed trauma, any departure from the principle requires particular caution and detailed reasons³⁰.
- 3) Documentation. The hearing is documented only by an official note, a deliberate choice that confirms its non-evidential character. Article 216²(3) expressly prohibits audio and audiovisual recording³¹. The prohibition protects the child's privacy and avoids the additional stress associated with being recorded.
- 4) Right to information. Article 216² does not regulate the matter expressly, but child-friendly justice requires the court to explain, in language the

²⁷ Committee of Ministers of the Council of Europe, Guidelines on Child-Friendly Justice, adopted 17 November 2010, paras 64–74.

²⁸ Code of Civil Procedure, art 216²(1).

²⁹ Code of Civil Procedure, art 216²(2).

³⁰ Code of Civil Procedure, art 216¹(3).

³¹ Code of Civil Procedure, art 216²(3).

child can understand, the purpose and course of the hearing and the use that may be made of the child's views. Clear information is necessary if the child is to participate with trust and understanding³².

- 5) Participation of an expert psychologist. Apart from the judge, the only person who may participate is an expert psychologist³³. The parties and their counsel are excluded. The psychologist does not attend automatically: participation is justified where the child's health, mental development or age makes psychological support necessary during the hearing, or where the judge needs assistance in identifying and responding to the child's needs³⁴.

6. Conclusion

No reform in recent decades has addressed the procedural position of the child in Polish civil proceedings as comprehensively as the amendment of 28 July 2023. Its importance lies not only in the safeguards introduced, but also in the underlying conception of the child. Articles 216¹ and 216² move beyond an anachronistic paternalism and recognise the child as a participant whose rights and views bear directly on the decision.

The change is reflected in several interrelated choices. The hearing is expressly treated as a non-evidential institution; development and maturity are assessed individually rather than through a rigid age threshold; and a child's refusal to participate must be respected. The single-hearing principle and child-friendly setting add protection against psychological harm. In combination, these measures bring Polish civil procedure closer to European standards.

The main uncertainty arises from the open-textured standards. Courts must give practical content to 'degree of maturity' and the 'best interests of the child' without allowing divergent practice to become entrenched across the country. They must also preserve the protective purpose of a single hearing while responding to material changes in family proceedings and deciding when dispensing with the hearing is genuinely justified. Doctrinal

³² Committee of Ministers of the Council of Europe, Guidelines on Child-Friendly Justice (n 31) pt IV.A.1, paras 1–5 and pt IV.D.3, paras 48–49.

³³ Code of Civil Procedure, art 216²(2).

³⁴ *Sommerfeld v Germany* App no 31871/96 (ECtHR, 8 July 2003) paras 66–71.

clarity alone will not suffice: suitable facilities and systematic training for judges and expert psychologists are equally necessary.

The reform nevertheless takes a sound direction. Its promise will be realised only if Articles 216¹ and 216² are applied consistently, in suitable conditions and through communication adapted to the child. Such practice can make civil justice more responsive to children and give practical effect to every child's right to be heard in proceedings concerning the child's own life.

WYŚŁUCHANIE MAŁOLETNIEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM PO NOWELIZACJI Z DNIA 28 LIPCA 2023 R. – ANALIZA DOGMATYCZNA I PRAWNOPORÓWNAWCZA

Streszczenie

Opracowanie przedstawia pogłębioną analizę dogmatyczną i prawnoporównawczą nowej regulacji dotyczącej wysłuchania małoletniego w polskim postępowaniu cywilnym, wprowadzonej nowelizacją z dnia 28 lipca 2023 r. (nowe art. 216¹ i 216² k.p.c.). Autorzy analizują charakter prawny instytucji wysłuchania, sytuując ją jako czynność *sui generis* o funkcji gwarancyjnej i poznawczej, odrębną od klasycznych środków dowodowych. Szczegółowej egzegezie poddano materialnoprawne przesłanki wysłuchania, w tym klauzule generalne „rozwoju umysłowego” i „stopnia dojrzałości”, konfrontując je z rozwiązaniami niemieckimi i włoskimi. Omówiono również nową regułę poszanowania odmowy udziału dziecka w wysłuchaniu. Analizie poddano także gwarancje proceduralne, takie jak zasada jednorazowości i wymóg przyjaznych warunków, w świetle standardów wypracowanych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: wysłuchanie dziecka, postępowanie cywilne, prawa dziecka, nowelizacja KPC, dobro dziecka, podmiotowość procesowa, art. 216¹ k.p.c., Konwencja o prawach dziecka, sprawiedliwość przyjazna dziecku, prawo porównawcze

Summary

Articles 216¹ and 216², inserted into the Polish Code of Civil Procedure by the amendment of 28 July 2023, recast the hearing of a child in civil proceedings. By placing the hearing outside the law of evidence, they define it as a *sui generis* procedural act with protective and informational functions. German and Italian law provide the comparative context for the statutory criteria of ‘mental development’ and ‘degree of maturity’, while the new provisions require the court to respect a child’s refusal to participate. The single-hearing principle and child-friendly conditions are assessed in the light of Strasbourg standards. Although the reform strengthens the child’s procedural position, its open-textured criteria and incomplete procedural detail leave substantial questions for judicial practice.

Keywords: hearing of a child; civil proceedings; child’s right to be heard; child participation; best interests of the child; Article 216¹ of the Polish Code of Civil Procedure; Convention on the Rights of the Child; child-friendly justice; comparative civil procedure

PIOTR KORZENIOWSKI

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0001-6243-3408

POSTĘPOWANIE PRZED PAŃSTWOWĄ KOMISJĄ DO SPRAW PRZECIWDZIAŁANIA WYKORZYSTANIU SEKSUALNEMU MAŁOLETNICH PONIŻEJ LAT 15

1. Wstęp

W dniu 26 września 2019 roku weszła w życie uchwalona dnia 30 sierpnia 2019 roku ustawa o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15¹. Zmianę nazwy tego nowo utworzonego kolegiального organu władzy publicznej² na: Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 dokonano ustawą z dnia 13 stycznia 2023 roku o zmianie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 oraz niektórych innych ustaw³.

W preambule ustawy o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15⁴ podkreślono, że

¹ Dz. U. z 2019 r. poz. 1610. Ustawa została ogłoszona w dniu 25 września 2019 r. Zgodnie z art. 52 tej ustawy, ustawa weszła w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

² Ocena prawnych skutków regulacji zawartych w rządowym projekcie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15 (druk sejmowy nr 3663), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8.2026 r.], s. 1.

³ Dz. U. z 2023 r. poz. 181.

⁴ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 94.

przepisy te uchwalono dla ochrony czci, praw i godności osób poszkodowanych, kierując się dobrem osób, które jako dzieci cierpiały na skutek czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, mając na względzie ich ból, poczucie osamotnienia oraz traumatyczne przeżycia, które oddziałują również w ich dorosłym życiu, uwzględniając powinność uczynienia zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości, jako wyraz przekonania, że żadne działania skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dzieci mimo upływu lat nie mogą być chronione tajemnicą ani nie mogą ulec zapomnieniu.

W zamierzeniu ustawodawcy ustawa ta „stanowi kolejny mechanizm walki państwa z istniejącym problemem przestępczości na tle seksualnym, ze szczególnym uwzględnieniem pokrzywdzonych, którzy w chwili popełnienia czynów zabronionych skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności nie ukończyli lat 15”⁵. W przekonaniu prawodawcy „właśnie ta grupa podmiotów wymaga szczególnej ochrony, gdyż szkody wyrządzone dzieciom mają najczęściej charakter nieodwracalny, a ze skutkami doznanej traumy osoby te borykają się przez całe życie. Wiele z tych czynów popełnionych w przeszłości nie zostało należycie wyjaśnionych”⁶. Zaznaczono również, że „w obowiązującym stanie prawnym jest brak środków umożliwiających dochodzenia swoich praw przez ofiary, które dopiero jako osoby dorosłe, po ukończeniu 30 lat, mają warunki i odwagę mówić o doznanych w dzieciństwie krzywdach. W takich przypadkach ściganie sprawców, z uwagi na upływ terminu przedawnienia karalności, jest niemożliwe. Zasady współżycia społecznego nakazują jednak otoczyć te osoby szczególną troską i przywrócić im godność. Ponadto zgodnie z art. 19 ust. 1 Konwencji o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. poz. 526) Państwa-Strony tej Konwencji będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodziców, opiekunów prawnych lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem”⁷.

⁵ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8.2026 r.], s. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Celem publikacji jest zamiar bliższego przyjrzenia się przewidzianym w ustawie wybranym zagadnieniom dotyczącym postępowania przed Państwową Komisją do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15. Ramy niniejszej publikacji nie pozwalają na całościową analizę prawną tych regulacji. W swoich rozważaniach odniosę się zatem przede wszystkim do kilku zasygnalizowanych w piśmiennictwie i na gruncie orzecznictwa wątpliwości odnoszących się do zapisów tej ustawy w relacji do prawa karnego (procesu karnego)⁸.

2. Zadania Komisji

W założeniu ustawodawcy profil kompetencyjny Komisji jest zróżnicowany, na który składa się prowadzenie działalności analitycznej i edukacyjnej, inicjowanie reakcji organów państwa, organizacji, instytucji itp. na przypadki nadużyć seksualnych wobec małoletnich poniżej lat 15, inspirowanie zmian w prawie, realizacja uprawnień procesowych przyznanych Komisji w postępowaniu karnym oraz realizacja własnych kompetencji władczych Komisji w zakresie wyjaśniania przedawnionych już przypadków nadużyć seksualnych względem osób małoletnich poniżej lat 15⁹.

Ustawa o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 stawia przede wszystkim przed Komisją cel prowadzenia działań mających na celu wyjaśnianie przypadków przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa

⁸ Zob. np. M. Klimaszewski, *Pozycja ustrojowa Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 19, s. 145-164; R. Koper, *Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 a proces karny*, [w:] *Hominum causa omne ius constitutum sit*. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Hofmańskiego, (red.) P. Czarnecki, S. Głogowska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Światłowski, Warszawa 2024, s. 874-882; M. Służalec, *Udział Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 w postępowaniu karnym na prawach oskarżyciela posiłkowego*, „Palestra” 2026, nr 6, s. 23-35; M. Kaczmarczyk, *Przetwarzanie danych dotyczących wyroków skazujących i czynów zabronionych w odniesieniu do sprawców przestępstw seksualnych*, [w:] *Ochrona danych osobowych w zatrudnieniu*, (red.) D. Dörre-Kolasa, Warszawa 2020, s. 161-168.

⁹ Zob. Ocena prawnych skutków regulacji zawartych w rządowym projekcie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15 (druk sejmowy nr 3663), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3663> (dostęp: 3.8.2026 r.), s. 1.

w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 (art. 2 ust. 1 w zw. z art. 1 pkt 2 u.p.k.). Do zadań Komisji tu należy: wydawanie postanowień o wpisie osób w Rejestrze, o którym mowa w art. 4 ust. 1 pkt 3 u.p.z.p.s., tj. w Rejestrze osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15, wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze (art. 2 ust. 2 pkt 1 u.p.k.), badanie sposobu reagowania organów państwa, organizacji i podmiotów oraz osób fizycznych w zakresie wyjaśniania przypadków przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, w tym ustalanie przypadków niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu ich popełnienia (art. 2 ust. 2 pkt 2 u.p.k.), identyfikacja problemów pojawiających się w praktyce ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 (art. 2 ust. 2 pkt 2 u.p.k.).

Komisja podejmuje również działania mające na celu zapewnienie niezwłocznej reakcji organów państwa oraz organizacji i podmiotów w zakresie zwalczania przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, a także podejmuje działania umożliwiające pociągnięcie do odpowiedzialności ich sprawców (art. 3 ust. 1 u.p.k.). Do zadań Komisji w tym zakresie należy: zawiadamianie właściwych organów o podejrzeniu popełnienia wyżej wskazanych przestępstw oraz niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu popełnienia przestępstwa z art. 240 § 1 k.k. (art. 3 ust. 2 pkt 1 u.p.k.), interwencja i wspieranie osób poszkodowanych w postępowaniach prowadzonych przed organami państwa, w tym uczestniczenie w postępowaniach karnych na prawach oskarżyciela posiłkowego (art. 3 ust. 2 pkt 2 u.p.k.), przekazywanie niezwłocznie władzom organizacji i podmiotów informacji o podejrzeniu popełnienia wskazanych powyżej przestępstwa oraz niezawiadomienia właściwego organu o podejrzeniu popełnienia przestępstwa z art. 240 § 1 k.k. (art. 3 ust. 2 pkt 3 u.p.k.), kierowanie do Prokuratora Generalnego wniosków o wniesienie skargi nadzwyczajnej albo kasacji od prawomocnego orzeczenia kończącego sprawę w zakresie przestępstw wyżej wskazanych przestępstw oraz o objęcie prowadzonych postępowań szczególnym nadzorem (art. 3 ust. 2 pkt 4 u.p.k.), jak i również monitorowanie działań podejmowanych przez właściwe organy oraz organizacje i podmioty na podstawie wniosków i zawiadomień w sprawach przestępstw, o których mowa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności,

o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15 (art. 3 ust. 2 pkt 5 u.p.k.).

Zgodnie z art. 4 ust. 1 u.p.k. Komisja prowadzi działalność prewencyjną, edukacyjną i badawczą. Do zadań Komisji należy także opiniowanie projektów aktów prawnych, których przedmiot dotyczy spraw należących do właściwości Komisji (art. 4a pkt 1 u.p.k.) oraz kierowanie do właściwych organów wniosków o podjęcie inicjatywy ustawodawczej albo o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych, których przedmiot dotyczy spraw należących do właściwości Komisji (art. 4a pkt 2 u.p.k.).

3. Wpis w Rejestrze osób, w stosunku do których Komisja wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze

Wydaje się, że najważniejszą funkcją Komisji jest wydawanie postanowień w przedmiocie wpisu w Rejestrze osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15, wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze (dalej również jako: Rejestr)¹⁰. Ten wskazany w art. 2 ust. 2 pkt 1 u.p.k. Rejestr stanowi jedną z trzech oddzielnych bazy danych składających się na Rejestr Przestępstw Sprawców na Tle Seksualnym. Pozostałe bazy danych to: Rejestr z dostępem ograniczonym i Rejestr publiczny¹¹. Jak stanowi art. 27 ust. 1 u.p.k. w celu zapobiegania przestępstwom przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, Komisja przeprowadza postępowanie wyjaśniające w przedmiocie wpisu w Rejestrze po otrzymaniu prawomocnego orzeczenia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa wraz z aktami sprawy. Przyznanie Komisji kompetencji do prowadzenia w tym zakresie postępowania wyjaśniającego jest istotnym *novum* ustawowym¹².

¹⁰ Uwagi Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8.2026 r.], s. 1.

¹¹ Art. 4 ust. 1 u.p.z.p.s.

¹² Ocena prawnych skutków regulacji zawartych w rządowym projekcie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15 (druk sejmowy nr 3663), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8.2026 r.], s. 1-2.

W świetle art. 26 u.p.k. w przypadku wydania prawomocnego orzeczenia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o którym mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, prokurator albo właściwy sąd z urzędu przekazuje Komisji sprawę wraz z aktami sprawy. Jak stanowi art. 27b u.p.k. podstawą wydania postanowienia o wpisie w Rejestrze jest ustalenie w toku postępowania wyjaśniającego, że zachowanie osoby wskazanej, jako sprawca w aktach sprawy przekazanych przez prokuratora albo właściwy sąd było choćby jednym z zachowań, o których mowa w rozdziale XXV k.k., wobec małoletniego poniżej lat 15.

Sąd Najwyższy w uwagach do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15 zauważył, że „takie zakreszenie uprawnień Komisji budzi zasadnicze zastrzeżenia, co do zgodności proponowanego mechanizmu ze standardami ochrony praw człowieka zawartymi w EKPC i Konstytucji RP. Pomimo zaistnienia negatywnej przestanki procesowej i niemożności rozstrzygnięcia w kwestii winy w sposób przewidziany przez procedurę karną, czego wyrazem jest postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania wydane przez organ procesowy, Komisja miałaby rozstrzygać w przedmiocie winy osoby podejrzewanej, publikując swoje rozstrzygnięcie. Naruszałoby to po pierwsze domniemanie niewinności osoby, która została wskazana jako sprawca wykorzystania małoletniego, gwarantowane między innymi przez art. 6 ust. 2 EKPC oraz art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Bez prawomocnego wyroku stwierdzającego winę osoba ta byłaby przez niesądowy organ państwa uznawana w trybie zbliżonym do postępowania administracyjnego za winną popełnienia przestępstwa, pomimo wcześniejszego prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania karnego”¹³.

W piśmiennictwie prawniczym podkreślono również, że „Choć w uzasadnieniu projektu wskazano, że: »Wpis w Rejestrze osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec mało-

¹³ Uwagi Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8..2026 r.], s. 1-2.

letniego poniżej lat 15, wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze, nie jest wymierzeniem kary ani środka karnego. Spełnia jedynie funkcje prewencji ogólnej¹⁴, to należy wskazać, że funkcja prewencji ogólnej jest jedną z dyrektyw wymiaru kary, która nie powinna być stosowana w przypadku wydania prawomocnego postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania. Orzeczenie o wpisie wydane przez Komisję niebędącą niezależnym sądem może wywierać daleko idące skutki względem osoby objętej tym wpisem, co do której nie zapadł prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo związane z tym wpisem¹⁵.

4. Status Komisji w sprawach karnych dotyczących molestowania małoletnich

Udział Komisji w postępowaniach sądowych reguluje art. 25 u.p.k. Zgodnie z art. 25 ust. 1 u.p.k. w przypadku postępowania sądowego dotyczącego przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, Komisji przysługuje prawo do wglądu do akt sądowych oraz uzyskiwania informacji o prowadzonym postępowaniu (pkt 1) oraz uczestniczenia w postępowaniu na prawach oskarżyciela posiłkowego (pkt 2). 2. Komisja może złożyć oświadczenie o wstąpieniu do postępowania na prawach oskarżyciela posiłkowego na każdym jego etapie, aż do zakończenia przewodu sądowego w drugiej instancji, przy czym złożenie takiego oświadczenia wymaga pisemnej zgody pokrzywdzonego złożonej Komisji. Zgoda może być udzielona także ustnie do protokołu na rozprawie głównej (art. 25 ust. 2 i 3 u.p.k.). Może być ona w każdym czasie wycofana i skutkuje utratą uprawnienia Komisji do działania na prawach oskarżyciela posiłkowego (art. 25 ust. 4 u.p.k.). W zakresie nieuregulowanym w ustawie o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 do praw i obowiązków Komisji uczestniczącej w przedmiotowym

¹⁴ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663> [dostęp: 3.8.2026 r.], s. 6.

¹⁵ M. Kaczmarczyk, *Przetwarzanie danych dotyczących wyroków skazujących i czynów zabronionych w odniesieniu do sprawców przestępstw seksualnych*, [w:] *Ochrona danych osobowych w zatrudnieniu*, (red.) D. Dörre-Kolasa, Warszawa 2020, s. 168.

postępowaniu sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego stosuje się odpowiednio przepisy k.p.k. o oskarżycielu posiłkowym.

Na gruncie orzecznictwym zrodziła się wątpliwość czy przyznane Komisji w przepisie art. 25 pkt 2 u.p.k. uprawnienie uczestniczenia w prowadzonym postępowaniu sądowym na prawach oskarżyciela posiłkowego oznacza uprawnienie działania, jako samodzielnej strony postępowania karnego w postaci oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego w rozumieniu art. 55 § 1 k.p.k. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 września 2022 roku (I KZP 1/22) odnosząc się tego zagadnienia zajął stanowisko, że „wykładnia językowa sformułowania »na prawach oskarżyciel posiłkowego« prowadzi do wniosku, że Komisja korzysta w postępowaniu karnym z praw przysługujących oskarżycielowi posiłkowemu. Nie reprezentuje ona oskarżyciela posiłkowego, nie działa zamiast niego, ale jest odrębną od niego stroną postępowania. Wskazując jej pozycję procesową w ustawie o Komisji, prawodawca, zamiast szczegółowej regulacji, nakazał stosowanie w odniesieniu do Komisji przepisów dotyczących oskarżyciela posiłkowego. Podkreślić należy, że z takiego sposobu określenia pozycji Komisji wynika, że zastosowanie znajdują w stosunku do niej przepisy dotyczące uprawnień procesowych oskarżyciela posiłkowego. Z art. 25 pkt 2 ustawy o Komisji nie wynika jednak, że Komisja »wstępuje« w miejsce pokrzywdzonego. Dlatego nie mogą jej przysługiwać te uprawnienia materialnoprawne i procesowe, które są związane ze statusem osoby pokrzywdzonej przestępstwem. Takie rozumienie jej pozycji znajduje potwierdzenie także w wykładni funkcjonalnej art. 25 pkt 2 ustawy o Komisji, sprzyja ono bowiem realizacji założonych przez prawodawcę celów funkcjonowania Komisji jako podmiotu działającego na rzecz wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15”. Dalej Sąd Najwyższy podkreślił, że „skoro treść art. 25 pkt 2 ustawy (...) wskazuje, że Komisja ta może występować w postępowaniu karnym na prawach oskarżyciela posiłkowego, to jej pozycję procesową określają przepisy odnoszące się do oskarżyciela posiłkowego, a więc strony. W związku z tym, że w nadmienionym przepisie nie wprowadzono żadnych ograniczeń w tym przedmiocie, przyjąć należy, że dopuszczalna jest zarówno sytuacja, gdy Komisja występować będzie w postępowaniu, w którym swój udział w charakterze oskarżyciela posiłkowego zgłosił pokrzywdzony, jak i wówczas, gdy pokrzywdzony nie występuje w postępowaniu karnym w takim charakterze”.

5. Zakończenie

Najważniejszą funkcją Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 jest wydawanie postanowień w przedmiocie wpisu w Rejestrze osób, w stosunku do których Komisja wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze. W celu zapobiegania przestępstwom przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, o których mowa w rozdziale XXV k.k., popełnionych na szkodę małoletniego poniżej lat 15, ustawodawca dał w tym zakresie Komisji narzędzie w postaci możliwości przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego w przedmiocie wpisu w Rejestrze po otrzymaniu prawomocnego orzeczenia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania ze względu na przedawnienie karalności przestępstwa. Przyznanie Komisji tej kompetencji jest istotnym *novum* ustawowym.

Przyznanie Komisji możliwości złożenia oświadczenia o wstąpieniu do postępowania na prawach oskarżyciela posiłkowego na każdym jego etapie, istotnie wzmacnia rolę Komisja jako organu mającego w założeniu być kolejnym elementem walki państwa z istniejącym problemem przestępczości na tle seksualnym, ze szczególnym uwzględnieniem pokrzywdzonych, którzy w chwili popełnienia czynów zabronionych skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności nie ukończyli lat 15.

* * *

Streszczenie

Przedmiotem publikacji jest analiza wybranych zagadnień dotyczącym postępowania przed Państwową Komisją do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15. Rozważania odnoszą się do kilku zasygnalizowanych w piśmiennictwie i na gruncie orzecznictwa wątpliwości odnoszących się do zapisów ustawy o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 w relacji do prawa karnego (procesu karnego).

Słowa kluczowe: Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15, oskarżyciel posiłkowy, postępowanie przed Komisją

* * *

PROCEEDINGS BEFORE THE STATE COMMISSION ON COMBATING SEXUAL ABUSE OF MINORS UNDER THE AGE OF 15

Summary

This publication analyzes selected issues concerning proceedings before the State Commission on Combating Sexual Abuse of Minors Under the Age of 15. The discussion addresses several concerns raised in legal literature and case law regarding the provisions of the Act on the State Commission on Combating Sexual Abuse of Minors Under the Age of 15 in relation to criminal law (criminal procedure).

Key words: State Commission on Combating Sexual Abuse of Minors Under the Age of 15, auxiliary prosecutor, proceedings before the Commission

ALICJA MÓL

Akademia Tarnowska

ORCID: 0009-0001-9842-165X

ZJAWISKO SHARENTINGU JAKO ZAGROŻENIE DOBRA DZIECKA – FUNDAMENTALNEJ ZASADY PRAWA RODZINNEGO

1. Wstęp

Współczesna rodzina funkcjonuje często w dwóch wymiarach realnym i cyfrowym, a rodzice rejestrują życie codzienne swojego dziecka, by później udostępnić wizerunek dziecka w różnych formach (zdjęć czy nagrań) nieograniczonej liczbie osób. Publikowanie treści z radosnych wyzwań rodzicielstwa oraz publikowanie codziennego życia dziecka stało się normą społeczną w erze mediów społecznościowych¹. Dzisiejsi rodzice są nawet do tego zachęcani przez innych rodziców, którzy regularnie umieszczają zdjęcia dzieci, jak również dzielą się szczegółami z codziennego dziecka w postaci filmów video. W większości przypadków intencją dzielenia się przez rodziców dokumentacją różnych chwil z życia dziecka jest komunikacja z rodziną i znajomymi². Współczesne dziecko jest wychowywane w świecie

¹ Z badań przeprowadzonych na Uniwersytecie w Michigan wynika, iż większość uczestników badań korzystała z Facebooka i publikowała tam przynajmniej część zdjęć dzieci, wyrażając jednocześnie obawy dotyczące nadmiernego udostępniania oraz utraty kontroli nad treściami. W odpowiedzi wskazano również, iż rodzice korzystali z innych platform (np. Dropbox, Google+, Flickr, Shutterfly, Instagram), które postrzegali jako umożliwiające bardziej prywatne udostępnianie. (w:) Tawfiq Ammari, Priya Kumar, Cliff Lampe, Sarita Schoenebec, *Managing Children's Online Identities: How Parents Decide what to Disclose about their Children* Online School of Information University of Michigan, April 2015, DOI:10.1145/2702123.2702325, publikacja z Konferencji "the 33rd Annual ACM Conference" [dostęp: 2 lutego 2026 r.].

² Tak, powołując się na badania przeprowadzone w Estonii Siibak A., & Traks K. *The dark sides of sharenting*. Catalan Journal of Communication & Cultural Studies

niezwykle narażonym na monitorowanie, analizę i manipulację poprzez procesy technologiczne, a jednocześnie współcześni rodzice dokumentują i rozpowszechniają zarówno najważniejsze wydarzenia w życiu dzieci, jak i bardziej spontaniczne momenty z ich codzienności. Przy tym rodzice często nie rozróżniają mediów społecznościowych w zależności od odbiorców i rodzaju treści, jak również nie zwracają uwagi na zasięg udostępnianych treści, podczas gdy dzielenie się swoim życiem prywatnym przez rodziców oraz życiem prywatnym dziecka wywołuje szereg niebezpieczeństw dla fundamentalnych praw dziecka.

2. Definicja sharentingu

Neologizm „sharenting”³ pochodzi z języka angielskiego z połączenia słów „share” – dzielić się, rozpowszechniać i „parenting” – rodzicielstwo⁴. Zgodnie z Oksfordzkim Słownikiem Języka Angielskiego oznacza działanie lub praktykę dzielenia się wiadomościami, zdjęciami lub video dotyczącymi danego dziecka na stronach mediów społecznościowych⁵.

Sharenting nie został w Polsce dotychczas ustawowo zdefiniowany, dlatego trudno o ścisłą definicję, definiowane jest jako nadmierne udostępnianie w sieci wirtualnej wizerunku swojego dziecka i informacji z nim związanych⁶, oznacza bardzo złożone zjawisko publikowania treści zawierających wizerunek dziecka, publikowanie w różnej formie zdjęć i nagrań dziecka, czy innych materiałów cyfrowych rozpowszechnianych przede wszystkim

Volume 11 Number 1 © 2019 Intellect Ltd Viewpoints. doi: 10.1386/cjcs.11.1.115_1 [dostęp: 2 lutego 2026 r.].

³ Przyjmuje się (również w Oksfordzkim Słowniku Języka Angielskiego), iż jako pierwszy tego określenia użył Steven Leckhard w 2012 r. (w:) S. Leckart, ‘The Facebook-Free Baby’ (2012) *The Wall Street Journal*, 12 May 2012. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304451104577392041180138910> [dostęp: 1 marca 2026 r.].

⁴ G. F. Lendvai, *Sharenting as a regulatory paradox – a comprehensive overview of the conceptualization and regulation of sharenting*, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 38, Issue 1, 2024, ebae013, <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebae013> [dostęp: 2 lutego 2026 r.].

⁵ Oxford English Dictionary – “The action or practice of sharing news, images, or videos of one’s children on social media websites”. https://www.oed.com/dictionary/sharenting_n?tl=true [dostęp: 1 marca 2026 r.].

⁶ A. Hernacka-Janikowska, (Nie)bezpieczeństwo dziecka w sieci – analiza krytyczna zjawiska sharentingu, troll parentingu i monetyzacji wizerunku dziecka, *Studia Prawnoustrojowe* 2023, Nr 61, czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/9217 [dostęp: 2 marca 2026 r.].

w mediach społecznościowych lub innych platformach cyfrowych o nieograniczonym zasięgu. Wobec tego, iż zjawisko sharentingu związane jest z naruszaniem praw dzieci proponuje się w piśmiennictwie prawniczym zaakcentowanie, iż powyższe działania rodziców naruszają „prawa dziecka”⁷.

3. Kwalifikowane postacie sharentingu

1) Profit-sharenting

W tej postaci sharentingu mieści się praca tzw. „influenserów parentin-gowych”, którzy w istocie bazują na przymusowej pracy dziecka. Publikacje treści mają dużą częstotliwość oraz cechują się elementem zarobkowym. To głównie dla celów zarobkowych rodzice kosztem własnego dziecka chcą zapewnić sobie popularność w sieci, gdyż od ilości grona odbiorców będzie zależała wysokość zarobków takiego „influensera”. Od innych postaci sharentingu różni profit-sharenting chęć uzyskania korzyści majątkowej, głównie pochodzącej ze współpracy reklamowej.

Blizsza analiza tej sytuacji prowadzi do niepokojącego wniosku, iż życie dziecka jest podporządkowane pracy rodzica. Dla porównania akceptowalna jest inna sytuacja, gdy dziecko występuje jako aktor lub model, gdzie również widzowie rozumieją, że jest to pewna konwencja, a nie codzienne życie dziecka, z kolei rodzic w imieniu dziecka podpisuje umowę, określając w niej ramy czasowe wykonania takiej usługi czy pola eksploatacji wizerunku dziecka.

W profit-sharentingu dziecko nie jest aktorem i jego życie publikowane jest na co dzień w internecie, jednocześnie bardzo często z rejestracją życia dziecka powiązane jest lokowanie różnych produktów w celu uzyskania korzyści materialnej, bądź w postaci pieniężnej, bądź w postaci otrzymania przez rodziców tego reklamowanego produktu. Sceny obrazują życie dziecka, ale tak zaaranżowane, by jak najwięcej osób było skłonnych zakupić dany produkt, często rodzic narzuca dziecku swoisty scenariusz określony przez producenta. Dzieci występujące w tego typu materiałach promocyjnych często nie są świadome sytuacji, w której się znajdują. Na negatywne przesłanki płynące z tych procesów zwraca się uwagę coraz częściej w piśmien-

⁷ Tak: J. Maniszewska-Ejsmont, *Sharenting a prawa dziecka – rozważania nad władzą rodzicielską w dobie mediów społecznościowych*, Palestra 2022, nr 4, s. 74, wskazując: „Z uwagi na to, że sharenting narusza wiele innych praw dziecka, w niniejszej definicji można by z powodzeniem zamienić słowa „prywatność dzieci” na „prawa dziecka”.”

nictwie prawniczym, zdecydowanie sprzeciwiając się niepokojącej postawie rodziców, kiedy każdy aspekt życia dziecka nagle staje się częścią kampanii marketingowej, a nie czasem bezpiecznego i bez trosk dzieciństwa.

2) Parental-trolling

Często rodzice pokazują humorystyczne momenty z życia rodziny, które w istocie ośmieszają, kompromitują dziecko, ukazując trudne, z perspektywy dziecka, momenty. Ta kwalifikowana postać sharentingu, pokazywanie dzieci na kompromitujących dziecko ujęciach, niesie za sobą potencjalnie niebezpieczne dla przyszłości dziecka konsekwencje. Tu w istocie dla zabawy, rodzice zaczynają traktować swoje dziecko przedmiotowo. Tacy rodzice nazywani „trollowymi” zrobią wszystko dla internetowej sławy: umieszczają kompromitujące zdjęcia np. dziecko z alkoholem w ręce, z papierosem w ustach, jak pije razem z domowymi zwierzętami rozlane mleko na podłodze, nagie niemowlę w wydrążonym arbuzie⁸. Pewną możliwością obrony przed tą kwalifikowaną formą sharentingu jest sprzeciw drugiego z rodziców wobec rozpowszechniania wizerunku dziecka. Przykładem parental-trollingu może być sprawa zakończona wyrokiem Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie z dnia 25 stycznia 2017 r. (sygn. akt VI Ka 1206/16), w którym ojciec został skazany na trzy miesiące ograniczenia wolności za publikację nagiego zdjęcia dwuletniego dziecka bez uzyskania zgody jego matki. Tu jednak sprawa była o tyle łatwiejsza, że rozpowszechnianie nagich zdjęć, niezależnie od wieku osób na takich zdjęciach umieszczonych, można wprost zakwalifikować jako czyny inkryminowane, w konsekwencji tegoż, ojciec dwulatka został uznany za winnego popełnienia przestępstwa z art. 191a § 1 kk. Zdjęcie często powoływane w literaturze prawniczej, zawierające wzorcowy przykład tego zjawiska, przedstawiało nagiego chłopczyka, który trzymał w ręce butelkę piwa, zaś drugą rękę trzymał na swoich miejscach intymnych. Ojciec dziecka nie widział w swoim zachowaniu nic złego i mimo interwencji matki, odmówił usunięcia fotografii z serwisu społecznościowego. Wobec tego, iż profil ojca dziecka był ogólnodostępny, dostęp

⁸ Ikoną śmiesznych filmików z dziećmi w roli głównej jest „David After Dentist” (Dawid po wizycie u dentysty), który w 2010 r. wytyczył nowy kierunek. Po wyjściu z gabinetów dentystycznych rodzice, zamiast pochylić się nad zestresowanym dzieckiem, filmowali je w nadziei, że zdobędą podobną popularność. Ten i inne przypadki sharentingu opisuje M. N. Fineman, *Honey, I Monetized the Kids: Commercial Sharenting and Protecting the Rights of Consumers and the Internet’s Child Stars*, THE GEORGETOWN LAW JOURNAL, <https://www.law.georgetown.edu/georgetown-law-journal/wp-content/uploads/sites/26/2023/06/GT-GGLJ230015.pdf> [dostęp: 15 lutego 2026 r.].

do opublikowanego postu miała nieograniczona liczba użytkowników tego serwisu społecznościowego. „*W szczególności tego rodzaju działanie mogło zostać potraktowane jako przejaw pornografii dziecięcej i stać się przedmiotem zainteresowania pedofilów. Sąd zasadnie skonkludował, że ojciec dziecka naraził swojego syna na duże niebezpieczeństwo, co zasługuje na potępienie*”⁹.

Powyższy wyrok jest przełomowy, ponieważ po raz pierwszy w Polsce wymierzono karę za kwalifikowaną formę sharentingu w postaci „parental-trollingu”. Niestety zjawisko jest obecne praktycznie wszędzie, a każdy, kto korzysta z mediów społecznościowych, z pewnością miał możliwość zapoznania się z kompromitującym zdjęciem dziecka, które lekkomyślnie zamieszczone zostało przez jego rodziców.

4. Zagrożenia powiązane ze zjawiskiem sharentingu

Obecnie coraz częściej w społecznym odbiorze zjawiska sharentingu zwraca się uwagę na szereg potencjalnych zagrożeń, z jakimi to zjawisko może być powiązane, w szczególności należy wskazać na datafikację¹⁰ (często określaną również jako danetyzacja¹¹ lub udanowanie), którym jest powszechny trend technologiczny polegający na przekształcaniu różnych aspektów codziennego życia człowieka, działań, przedmiotów i procesów w dane cyfrowe, które następnie mogą być gromadzone, analizowane i wykorzystywane. Paradoksalnie to właśnie dzięki rodzicom już od wczesnego dzieciństwa utworzony ślad cyfrowy dziecka składa się na przyszły cyfrowy wizerunek osoby dorosłej, również poprzez aplikacje, używane przez rodziców, czy nawet pliki śledzące zainstalowane w telefonie rodzica.

Badania empiryczne wskazują, że sharenting, a tym samym datafikacja dzieciństwa, może rozpoczynać się jeszcze przed narodzinami dziecka.

⁹ A. Denys – Starzec, *Czy rozpowszechnianie wizerunku małego dziecka w internecie krzywdzi? O perspektywie prawnej rozpowszechniania wizerunku małego dziecka w internecie*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka Vol. 21 Nr 3 (2022), s. 159.

¹⁰ *Fenomen kwantyfikowania i przekładania wszelkich aspektów rzeczywistości na dane, by móc poddać je agregowaniu i algorytmizacji*, Viktor Mayer-Schönberger i Kenneth Cukier nazywają danetyzacją (ang. datafication) w: Iwasiński, Ł., *Społeczne zagrożenia danetyzacji rzeczywistości. W: Nauka o informacji w okresie zmian. Informatologia i humanistyka cyfrowa*, red. B. Sosińska-Kalata, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2016, <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/12960> [dostęp: 15 lutego 2026 r.].

¹¹ Oba typy zapożyczeń z języka angielskiego są akceptowane w języku polskim, występując obecnie zamiennie w literaturze naukowej. Datafikacja czy danetyzacja? - Słownik języka polskiego PWN

Przykładowo, coraz częściej przyszli rodzice poprzez udostępnianie w mediach społecznościowych pierwszego obrazu USG płodu, tworzą dla swoich dzieci ślad cyfrowy¹². Tak rozpoczyna się zamiana rzeczywistości dziecka na zestaw danych dotyczących dziecka, a to co dla rodziców wydaje się nieuchwytnie – nastroje dziecka, codzienne nawyki, aktywność sportowa, czy pasje, dla zbioru danych staje się mierzalne i przekształcane w produkt dla gospodarki cyfrowej. To przede wszystkim aktywność w mediach społecznościowych jest przejawem datafikacji w życiu codziennym, np. polubienia, komentarze, udostępnienia, czas spędzony na przeglądaniu treści zamieszczonych w mediach społecznościowych, składa się na datyfikację zachowań społecznych. Przeanalizowane dane pozwalają algorytmom przewidywać zachowania, personalizować usługi i optymalizować procesy związane z przetwarzaniem danych osobowych. Tak rozumiana datyfikacja jest zupełnie innym procesem niż digitalizacja, która polega na konwersji analogowych danych do formatu cyfrowego, mimo, że pojęcia brzmią podobnie. Tutaj wszystkie dane cyfrowe, które taki cyfrowy charakter mają pierwotnie lub wtórnie po digitalizacji, są monitorowane, analizowane w różnych celach, np. położenie czy też ruchy ludzi są monitorowane dzięki geolokalizacji. Datyfikacja korzystna z punktu widzenia otoczenia gospodarczego, nauki, inżynierii, bezpieczeństwa, czy komfortu życia, niesie ze sobą szereg zagrożeń, takich jak manipulacja, gdy wykorzystywane są przetworzone dane w celu wywierania wpływu na decyzje użytkowników, jak również naruszenia prywatności, gdy użytkownik np. serwisu społecznościowego podlega ciągłej obserwacji, monitorowaniu, a wręcz śledzeniu jego aktywności, co wiąże się następnie z utratą kontroli nad informacjami odnoszącymi się do określonej osoby, by nawet antycypować późniejszą aktywność, zachowanie tej osoby.

5. Prymat zasady dobra dziecka

Podejmowanie przez rodziców decyzji wobec dziecka wymaga uwzględnienia wielu czynników, wśród których ważne miejsce zajmuje poszanowanie godności i praw dziecka.

¹² Problematykę związaną z tym zjawiskiem prawnicze piśmiennictwo europejskie określa jako „Wyłanianie się zdatafikowanego dziecka” (emergence of the datafied child) A. Siibak & K. Traks, *The dark sides of sharenting*, Catalan Journal of Communication & Cultural Studies Volume 11 Number 1 © 2019 Intellect Ltd Viewpoints. doi: 10.1386/cjcs.11.1.115_1 [dostęp: 15 lutego 2026 r.].

Najważniejszym dokumentem dotyczącym praw dziecka jest Konwencja o prawach dziecka uchwalona w 1989 roku przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych i ratyfikowana przez Polskę w 1991 roku. Konwencja o prawach dziecka pomogła zapewnić wielu dzieciom na świecie opiekę, edukację i ochronę. Art. 12 Konwencji o prawach dziecka stanowi, iż Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiadania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.

Zgodnie z art. 72 Konstytucji RP ustanowiono ochronę praw dziecka, nakładając na Rzeczpospolitą Polską obowiązek zapewnienia dziecku ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Ponadto organy władzy publicznej mają obowiązek chronić dziecko, a dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy. Artykuł ten gwarantuje również prawo dziecka do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia jego zdania w toku ustalania praw dziecka.

Zakres władzy rodzicielskiej został uregulowany w art. 95 § 1 k.r.o., zgodnie z którym władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Rodzice sprawując pieczę nad dzieckiem powinni mieć na uwadze uwzględnienie zdania i poglądów dziecka, jeżeli jest ono na tyle samodzielne, aby takie zdanie wyrazić, w żadnym razie nie ma być to decyzja podyktowana jedynie własnym punktem widzenia, czy wolności własnej rodzica. W przypadku rodziców „sharentingowych” z punktu widzenia prawa mamy do czynienia z podyktowaną najczęściej względami zarobkowymi decyzją rodziców o wykorzystywaniu pracy dziecka, które dodatkowo jest na całe życie obciążone konsekwencjami nadmiernego rozpowszechniania jego wizerunku. Dziecko - niesamodzielna prawnie osoba, poddane jest nieprawidłowo wykonywanej władzy rodzicielskiej, a ponadto jest podporządkowane na co dzień decyzjom, na które zazwyczaj nie ma żadnego wpływu. Praca zarobkowa rodziców „influenserów parentingowych” wymaga narzucenia na dziecko pewnych rygorów i często nieodwracalnego w skutkach rozpowszechniania

wizerunku, na które ani dziecko w przyszłości, ani rodzice nie będą mieli już wpływu. Prawo dziecka do samostanowienia koliduje z postawą rodziców, którzy wskazują, iż ich działanie nie stoi w sprzeczności z zasadą dobra dziecka, jednak te intencje rodziców często powiązane są z konsekwencjami spektakularnego rozpowszechniania. Prawa rodziców do podejmowania działalności zarobkowej prowadzą wprost do ignorowania praw dziecka. Łatwo sobie wyobrazić, że w celach zarobkowych, realizacji zlecenia lokowania produktu, dziecko jest przymuszane przez rodziców do odgrywania pewnego scenariusza, co zapewne w sytuacji, gdy się temu sprzeciwia, jest do tego przez tych rodziców przymuszane. Trudno oczywiście przewidzieć jaką ścieżkę kariery wybierze takie dziecko po osiągnięciu pełnoletności. Być może zachowa podobny sposób zarabkowania, należy jednak zwrócić uwagę, że podjęcie takiej pracy jako dziecko pozostaje dla niego krzywdzące, gdyż nie ma możliwości skutecznego zaprotestowania pozostając pod władzą rodzicielską i działając na polecenie rodziców. Jednakże tam gdzie nie można pogodzić sytuacji dziecka z działaniami rodziców, przeważa prymat zasady dobra dziecka.

Art. 96 k.r.o. nakłada na rodziców obowiązek troski o fizyczny i duchowy rozwój dziecka, wychowania go, kierowania nim i przygotowania do życia w społeczeństwie zgodnie z jego zdolnościami. Przepis ten odnosi się do pojęcia pieczy nad dzieckiem, która stanowi ważny element władzy rodzicielskiej. Wychowanie ujmuje się jako troskę o osobę dziecka, nie tylko poprzez zadbanie o warunki materialne dziecka, takie jak np. mieszkaniowe, ale również kształtowanie osobowości, systemu wartości, wspieranie sprawności fizycznej i umysłowej, rozwijanie samodzielności dziecka, z jednoczesnym wskazaniem zasad współżycia w społeczeństwie. Z kolei kierowanie dzieckiem dotyczy regulowania jego trybu i sposobu życia. Rodzice powinni zapewnić dziecku warunki właściwego rozwoju i ochrony przed niebezpieczeństwami¹³. Troska rodziców powinna obejmować również usuwanie zagrożeń dla życia i zdrowia dziecka, kształtowanie właściwych postaw społecznych. Pomimo autonomii w zakresie decyzji wychowawczych, rodzice powinni kierować się ochroną dziecka przed zagrożeniami. Trudno mówić o właściwym sposobie realizacji obowiązku pieczy nad dzieckiem, czy harmonijnym dbaniu o psychofizyczny rozwój dziecka, gdy rodzice nadużywają obowiązku kierowania dzieckiem w po-

¹³ A. Pośpiech, K. Kamińska, *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, wydanie 2, 2025, s. 855.

staci sharentingu, a w skrajnych postaciach eksploatawania pracy dziecka w celach zarobkowych.

Nie ma przyzwolenia na rozpowszechnianie się zjawiska sharentingu w Polsce, żaden rodzic nie powinien w środowisku domowym tak kierować dzieckiem, aby doprowadzać do sytuacji skrajnych, np. „parental-trollingu”, gdzie dziecko na rozpowszechnianym zdjęciu czy materiale wideo jest poniżająco traktowane, nawet bez względu na zachowanie dziecka, które z uwagi na polecenie rodzica pozwala na takie nagrania, czy wykonywanie zdjęć przez rodziców. Zapewnienie podstawowej godności dziecku jest nadrzędnym elementem konwencji praw dziecka, gdzie wartość ta oznacza, iż każde dziecko ma prawo czuć się kochane, bezpieczne, mieć zaufanie do rodziców i właściwą opiekę z ich strony. Dlatego wychowanie dziecka powinno być oparte na pomaganiu mu w rozwoju i aktywnym słuchaniu potrzeb dziecka, które powinno wzrastać w środowisku domowym pozbawione lęku przed konsekwencjami sharentingu.

Zgodnie z art. 97 § 1 k.r.o. jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każde z nich jest obowiązane i uprawnione do jej wykonywania. Art. 97 § 2 k.r.o. wskazuje, iż o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie, w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy. Jeżeli rodzice stosują sharenting, czyli udostępniają wizerunek dziecka w nieograniczonym co do zasięgu kręgu osób, łamiąc prawa dziecka, to czynność ta nie będzie prawnie dopuszczalna, nawet jeżeli oboje udzielą na to zgody, tj. zgoda obojga rodziców nie nadaje sharentingowi przymiotu legalności, podobnie jak nie ma znaczenia ewentualna aproba małego, który z uwagi na swój wiek i brak pełnej świadomości zagrożeń wymaga szczególnej ochrony¹⁴.

W kontekście praw i obowiązków rodziców mają oni obowiązek kierować się przede wszystkim dobrem dziecka pozostającego pod ich opieką, a także interesem społecznym (art. 95 § 3 k.r.o.), ostatecznie decyzje rodziców będą podlegać kontroli sądowej. Dodatkowo sąd weryfikując decyzje rodziców, powinien zwrócić uwagę czy *„nie zapadają one całkowicie ponad głowę niedorosłego, o ile ten jest w stanie z rozeznanie wypowiedzieć swoje zapatrywanie”*¹⁵.

¹⁴ J. Maniszewska-Ejsmont, *Sharenting a prawa dziecka – rozważania nad władzą rodzicielską w dobie mediów społecznościowych*, Palestra 2022, nr 4, s. 73.

¹⁵ A. Pośpiech, K. Kamińska, *Kodeks Rodzinny...*, s. 847.

6. Wysłuchanie dziecka – poznanie opinii i życzeń dziecka przed sądem opiekuńczym

Wysłuchanie dziecka w Kodeksie postępowania cywilnego to kluczowy element postępowania, który ma na celu poznanie opinii i życzeń dziecka w sprawach go dotyczących, realizujący ww. postanowienia Konstytucji RP oraz Konwencji o prawach dziecka. Sąd wysłucha dziecko, jeśli pozwalają na to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i dojrzałość. Dziecko ma prawo odmówić udziału w wysłuchaniu, a jego rozsądne życzenia powinny być uwzględnione, stosownie do okoliczności, o ile nie są sprzeczne z dobrem dziecka. W odniesieniu do uwzględnienia zdania dziecka sąd rozważa wszelkie okoliczności dotyczące osoby dziecka oraz w jakim zakresie może uwzględnić rozsądne życzenia dziecka. W kwestii oceny rozsądnosci dziecka, stopnia dojrzałości czy też stopnia rozwoju umysłowego dziecka może być uzasadnione powołanie osoby dysponującej wiedzą specjalistyczną np. psychologa¹⁶.

W praktyce sądowej instytucja wysłuchania dziecka w sposób bezpośredni przez sąd rodzinny prowadzący daną sprawę, jest rzadko przeprowadzana, gdyż zamiast bezpośredniego wysłuchania wybierane jest wysłuchanie pośrednie, które oznacza, iż to kurator w trakcie wywiadu lub opiniodawczy zespół sądowych specjalistów poznają stanowisko dziecka w istotnej dla niego kwestii. Jednak należy zwrócić na znaczenie wysłuchania dziecka, które może mieć decydujący wpływ na rozstrzygnięcie danej sprawy lub ważne uzupełnienie zgromadzonego materiału dowodowego. Szczególnie istotne w tym kontekście będzie wysłuchanie bezpośrednie, które przeprowadzi sam sędzia, często w obecności psychologa, który rozpoczyna rozmowę z małoletnim dzieckiem.

7. Zarządzenia sądu opiekuńczego jako realizacja ochrony zagrożonego dobra dziecka

Postępowania w sprawie wydania zarządzeń sądu opiekuńczego wydane na mocy art. 109 kro, prowadzone są zgodnie z wyrażonym w Konwencji o wykonywaniu praw dzieci (art. 7 KPD) obowiązkiem szybkiego działania sądu w sprawach opiekuńczych, w celu uniknięcia zwłoki w reali-

¹⁶ *Ibidem*, s. 849.

zacji ochrony zagrożonego dobra dziecka. W razie zaistnienia zagrożenia dobra dziecka sąd wyda odpowiednie zarządzenia, które rozumiane są jako zarządzenia, których wymaga w danej sprawie dobro dziecka, w tym zakresie nie stanowią represji w odniesieniu do rodziców, ich celem jest jedynie ochrona zagrożonego dobra dziecka¹⁷. Jak z tego wynika wydanie zarządzeń nie stanowi kary dla rodziców, a ma na celu udzielić im pomocy, jak również wesprzeć ich w prawidłowym wypełnianiu obowiązków rodzica, do podejmowania działań uwzględniających właściwą realizację zasady dobra dziecka. Przy czym przy zastosowaniu art. 109 kro, nie jest istotne, czy zachowanie rodziców jest zawinione, czy też nie, czy spowodowane bezradnością, nieudolnością, a celem takiego rozwiązania jest usunięcie stanu zagrożenia dobra dziecka i wytłumaczenie rodzicom celu podjęcia współpracy w interesie dziecka. Jeżeli rodzice sprawują władzę rodzicielską w sprzeczności z pożądanym jej modelem, to „uzasadnia właściwie pojmowaną ingerencję sądu rodzinnego - dla dobra dziecka, a nie, dla dobra jego rodziców, w szczególności ich dość subiektywnego samopoczucia, że w zasadzie nie dostrzegają niczego, co z ich strony zagrażałoby sytuacji ich dziecka”¹⁸. Wynika z tego dyrektywa profilaktycznego działania sądu, nakazująca podjęcie ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej w razie zagrożenia dobra dziecka, a w niektórych przypadkach konieczne jest stanowcze działanie sądu, aby zapobiec ujemnym skutkom niewłaściwego sprawowania władzy rodzicielskiej¹⁹. Zarządzenia stanowią swoiste ostrzeżenie dla rodziców, że w sposób nieprawidłowy wykonują władzę, co może prowadzić do jej dalszego ograniczenia, a w dalszej kolejności do pozbawienia władzy rodzicielskiej²⁰. Stosując zarządzenia adekwatne w danym przypadku należy pamiętać o zasadzie, iż w pierwszej kolejności sąd powinien stosować środki, które w jak najmniejszy sposób będą wkraczały w życie i funkcjonowanie danej rodziny, dopiero, gdy takie środki okażą się nieskuteczne, należy zastosować środki o bardziej rygorystycznym charakterze, przy czym sąd jednocześnie wskazuje sposób kontroli wykonania wydanych zarządzeń, a nawet może określić, jakich czynności rodzice nie mogą dokonywać bez zezwolenia sądu.

¹⁷ Postanowienie SN z 27.10.1997 r., III CKN 321/97, LEX nr 236525.

¹⁸ Postanowienie Sądu Okręgowego w Kielcach z 18.6.2020 r. II Ca 1/20, Portal Orzeczeń Sądu Okręgowego w Kielcach. [https://orzeczenia.kielce.so.gov.pl/content/\\$N/152005000001003_II_Ca_000001_2020_Uz_2020-06-18_001](https://orzeczenia.kielce.so.gov.pl/content/$N/152005000001003_II_Ca_000001_2020_Uz_2020-06-18_001) [dostęp: 27 lutego 2026 r.].

¹⁹ Postanowienie SN z 13.9.2000 r., II CKN 1141/00, LEX nr 51969.

²⁰ Postanowienie SN z 27.10.1997 r., III CKN 321/97.

Warto podkreślić istniejący podział zarządzeń sądu opiekuńczego wydawanych na mocy art. 109 k.r.o., które można podzielić na doraźne i trwałe. Istotne jest, aby zastosowanie danych zarządzeń odpowiadało ustaleniom poczynionym w danym stanie faktycznym, jak również, aby podjęcie ingerencji sądu miało charakter najmniej drastyczny, aby sąd stosował środki łagodniejsze przed surowszymi. W orzecznictwie utrwalony pozostaje pogląd, że na podstawie art. 109 k.r.o. sąd opiekuńczy może wydać każde zarządzenie, jakiego w danych okolicznościach wymaga dobro dziecka, jakiego wymaga troska o prawidłowy duchowy, psychiczny i fizyczny rozwój dziecka²¹. Doraźne zarządzenia sądu, które mogą być wydawane na podstawie art. 109 § 1 k.r.o. nakazują rodzicom podjęcie czynności jednorazowej, przykładowo w omawianej tu problematyce umożliwiają zobowiązanie rodziców przez sąd do usunięcia zdjęć dziecka udostępnianych publicznie na określonym profilu w mediach społecznościowych, aby uchronić dziecko przez negatywnym wpływem zachowań rodziców na jego kształtowanie wizerunku, ale i przede wszystkim dalszy rozwój. Jako, że doraźne zarządzenia sądu nie są wprost wymienione w art. 109 § 1 kro, sąd może wydać dowolne zarządzenie, z tym zastrzeżeniem, że takie zarządzenie ma być niezbędne do usunięcia zagrożenia. Tego typu zarządzenia o doraźnym charakterze są również możliwe do zastosowania w przypadku rodziców, których władza rodzicielska została ograniczona poprzez wydanie zarządzeń o skutkach trwałych.

Zarządzenia o skutkach trwałych polegają na zobowiązaniu rodziców przez sąd do określonego postępowania o trwałym charakterze w dłuższym okresie czasu, np. zobowiązanie do pracy z asystentem rodziny, skierowanie dziecka do placówki wsparcia dziennego, skierowanie rodziców do placówki zajmującej się przeprowadzaniem szkoleń dla rodziców celem podniesienia kompetencji rodzicielskich²². W tym rodzaju zarządzeń mieści się również poddanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego, z uwagi na to, iż wychowywanie dziecka w rodzinie, która wykazuje dysfunkcyjny charakter, a rodzice nie są w stanie prawidłowo wykonywać władzy rodzicielskiej, wymaga zdecydowanej reakcji Sądu. Ponadto sąd może zobowiązać rodziców do zapewnienia dziecku niezbędnego leczenia

²¹ Postanowienie SN z 4.3.1999 r., II CKN 1106/98.

²² Por. postanowienie z 6.5.2022 r. Sądu Rejonowego w Suwałkach w sprawie I. N. 227/21, gdzie ograniczono władzę rodzicielską uczestników postępowania poprzez zobowiązanie ich do uczestniczenia w Warsztatach Szkoła dla (...), prowadzonych przez Fundację (...) w S., którą to zobowiązano do składania sprawozdań z wykonania zobowiązania raz na dwa miesiące, Portal Orzeczeń Sądu Okręgowego w Suwałkach.

czy rehabilitacji, czy współpracy ze szkołą, w razie braku kontaktu rodziców ze szkołą, jak również do zwiększenia kontroli nad spędzaniem przez dziecko czasu wolnego, szczególnie w przypadku pozostawiania dziecka w długim czasie bez opieki ze strony rodziców²³. Środki mogą mieć bardziej represyjny charakter, wówczas przykładowo polegają na umieszczeniu małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 kro może wydać zarządzenia w formie postanowienia, chociaż przepis nie określa wprost, iż w tym zakresie władza rodzicielska rodziców ulega ograniczeniu, to taki rezultat wydanych zarządzeń wynika z dotychczasowego orzecznictwa i piśmiennictwa. Termin ograniczenie władzy rodzicielskiej oddaje najpełniej istotę i cel stosowania tego przepisu, gdzie nakazuje się podjęcie ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej już w razie zagrożenia dobra dziecka, jako realizację wyżej wspomnianej dyrektywy profilaktycznego działania sądu, gdzie takie działanie jest wymagane nie tyle na etapie dokonanych już naruszeń dobra dziecka, a już na etapie zagrożenia skierowanego przeciwko temu dobru. Sąd ma za zadanie zapobiec ujemnym skutkom niewłaściwie, czy też nieudolnie sprawowanej władzy rodzicielskiej, które może mieć negatywny wpływ na funkcjonowanie dziecka w rodzinie i społeczeństwie, już w sytuacji zaistnienia obaw co do wydolności wychowawczej. Przepis art. 109 k.r.o. nie ma charakteru represyjnego, nie jest karą, wskazuje sąd jako instytucję, która niesie pomoc i wsparcie²⁴.

Przenosząc rozważania dotyczące problematyki zarządzeń wydawanych na podstawie art. 109 kro na grunt niniejszej publikacji, należy wskazać, iż rodzice, którzy w sposób nadmierny publikują zdjęcia, zawierające wizerunek ich dzieci, związane z różnymi aktywnościami dzieci, powinni zostać, w zależności od wpływu tych publikacji na harmonijny rozwój dziecka i jego dobro, w pierwszej kolejności zobowiązani do udziału w odpowiednich szkoleniach lub warsztatach w placówkach, których celem jest niesienie pomocy rodzicom, którzy nie mogą sami poradzić sobie z trud-

²³ Por. orzeczenie Sądu Okręgowego w Suwałkach z 11.10.2022 r., I Ca 246/22, gdzie postępowanie w sprawie wydania zarządzeń na podstawie art. 109 k.r.o. zostało zainicjowane wnioskiem o wgląd w sytuację małoletniej, albowiem z informacji przekazanych ze środowiska wynikało, że rodzice często pozostawiali ją samą w domu. Portal Orzeczeń Sądu Okręgowego w Suwałkach.

²⁴ M. Horna-Cieślak, *Zarządzenia wydawane przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako forma pomocy rodzinie w świetle badania akt sądowych*, Prawo w Działaniu Sprawy Cywilne 42/2020 DOI: 10.32041/pwd.4202 s. 38-59.

nościami wychowawczymi. Powyższe działania edukacyjne, które powinny w szczególności dotyczyć sharentingu, pozwolą niewątpliwie rodzicom na pełniejsze zrozumienie potrzeb dzieci, pogłębienie ich świadomości rodzicielskiej i wiedzy dotyczącej wpływu udostępniania wizerunku dziecka w cyfrowej rzeczywistości na dobro dziecka, zrozumienie własnych ograniczeń w ramach funkcjonowania rodziny, a w konsekwencji pozwoli na prawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej. Przy tym należy pamiętać o konieczności zobowiązania do składania sprawozdań z wykonania tegoż zobowiązania, celem kontroli rzeczywistego udziału rodziców w zajęciach edukacyjnych. Jeżeli działania edukacyjne nie przyniosą spodziewanego efektu w postaci ograniczenia publikacji zawierających wizerunek dzieci, należy rozważyć możliwość zastosowania bardziej restrykcyjnych rozwiązań, zgodnie z zasadą właściwej kolejności stosowania środków o łagodniejszym charakterze przed bardziej restrykcyjnymi, aczkolwiek z zastrzeżeniem, iż w każdym przypadku zarządzenie ma być niezbędne do usunięcia zagrożenia dobra dziecka. Jednocześnie co do kwalifikowanych odmian sharentingu – szczególnie w typie publikacji noszących cechy „parentaltrollingu” lub w codziennej nadmiernej wykorzystującej pracę dzieci odmianie „profit-sharentingu” - wdrożenie działań edukacyjnych powinno być połączone z innymi sposobami ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej, które w zdecydowany i bezwzględny sposób spowodują eliminację zagrożeń dobra dziecka.

8. Zakończenie

Publikowanie treści o dziecku w Internecie, bez zapewnienia mu możliwości świadomej zgody i uwzględnienia jego zdania, jest rażącym naruszeniem zarówno standardów konstytucyjnych i konwencyjnych, jak i wymogów krajowego prawa rodzinnego. Obszar prywatności dziecka naruszany przez rodzica w postaci regularnego zamieszczania w mediach społecznościowych szczegółowych informacji o dziecku stanowi obecnie w zasadzie normę. Sharenting czy też jego kwalifikowana odmiana jaką jest parental trolling, to oczywiście tylko jedno z wielu zagrożeń wymierzonych w prywatność i wolność dziecka w sieci. Ale przez to, że zagrożenia te wywołali rodzice, w sposób daleko wykraczający poza wykonywanie władzy rodzicielskiej i w sposób nie pozwalający na poszanowanie godności i praw dziecka, tym bardziej zjawisko sharentingu ma niebezpieczny charakter.

Dziecko traktowane jest w ten sposób jak przedmiot, a przecież jako podmiot praw wymaga szczególnej ochrony, dlatego polski ustawodawca powinien wprowadzić szczegółowe regulacje odnoszące się bezpośrednio do zjawiska sharentingu w postaci wprowadzenia ustawowej definicji sharentingu. Ponadto z uwagi na marginalizację wagi wyrażania swojej opinii przez zainteresowane dzieci, należy dbać o zwiększenie zastosowania realnego wpływu dziecka na postępowanie sądowe w postaci częściej stosowanej instytucji wysłuchania dziecka. Należy również rozważyć wprowadzenie obowiązkowych zajęć dla rodziców z zakresu poprawy kompetencji rodzicielskich, ze szczególnym uwzględnieniem wyzwań współczesnych rodziców, którzy korzystają z mediów społecznościowych. Chociaż dodanie w art. 109 nowych zarządzeń sądu rodzinnego, w postaci nakazania zaprzestania udostępniania oraz usunięcia dotychczas udostępnionych materiałów, nie wydaje się konieczne, należałoby zwrócić uwagę na rozszerzenie nadzoru nad rodzicami dzielącymi się w internecie treściami zawierającymi wizerunek dziecka, który jest jego dobrem osobistym i podlega szczególnej ochronie prawnej, nie stanowiąc własności ani rodzica, ani żadnej instytucji. Decyzje związane z publikacją zdjęć powinny być podejmowane w dialogu z dzieckiem, niezależnie od jego wieku, z poszanowaniem jego uczuć, granic i zdania. Z uwagi na to, iż rodzice nie będą mieli wpływu na to, gdzie zdjęcia mogą być później wykorzystane, uznaje się media społecznościowe za przestrzeń całkowicie publiczną i zaleca, aby rodzice nie publikowali żadnych zdjęć dzieci, pozostawiając decyzję o ujawnieniu wizerunku dziecka samemu dziecku w przyszłości.

* * *

Streszczenie

Celem opracowania jest prezentacja zjawiska sharentingu, stanowi próbę odpowiedzi na pytanie czym to zjawisko jest, jakie wyróżnia się kwalifikowane jego odmiany i dlaczego jest tak ważne dla współczesnych rodziców, w świetle zagwarantowania fundamentalnej zasady prawa rodzinnego jakim jest dobro dziecka. Uwzględniając prawo dziecka do ochrony swojego wizerunku, publikacja zwraca uwagę na szereg zagrożeń, z jakimi zjawisko sharentingu może być powiązane. Ponadto poddano analizie zaniedbane dotychczas zagadnienie relacji istniejącej pomiędzy zjawiskiem sharentingu a sprawowaniem władzy rodzicielskiej, w celu usystematyzowania tego zjawiska w kontekście konstrukcji

prawnych. W tym zakresie zwięzła analiza teoretyczna dotyczy w szczególności oceny stosowania zarządzeń sądu opiekuńczego na podstawie art. 109 k.r.o. jako jednej z form świadczenia pomocy współczesnej rodzinie, która żyje w dobie mediów społecznościowych. Posłuży to do wypracowania wniosków dotyczących funkcjonowania obecnych uregulowań i próbie odpowiedzi na pytanie – jak ochronić dziecko i jego wizerunek przed lekkomyślnymi działaniami rodziców.

Słowa kluczowe: sharenting, parental trolling, ochrona wizerunku dziecka, zarządzenie sądu opiekuńczego, zagrożenie dobra dziecka

* * *

THE PHENOMENON OF SHARENTING AS A THREAT TO THE BEST INTERESTS OF THE CHILD – A FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF FAMILY LAW

Summary

In this article there are highlighted the legal sides of sharenting - a new media phenomenon. While extensive legal research has investigated the risks of adults sharing their personal information online, little work has investigated the implications of parents sharing online personal information about their children. Moreover it concerns the fact that more and more forms of sharenting is subjected to datafication, that leads to loss of control of the previously shared data and loss of privacy. A significant portion of the research is dedicated to legal analysis of the exercise of parental authority in addressing the issues related to sharenting. It is concluded with theoretical and practical implications for the family courts in Poland, while issuing orders to parents, to better support family life online and offline.

Keywords: sharenting, parental trolling, protection of the child's image, guardianship court order, threat to the best interests of the child

KRZYSZTOF CHMIELARZ

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0002-1088-8133

DMYTRO SYROTA

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

ORCID: 0009-0007-0389-5240

COMPULSORY REMOVAL OF A CHILD BY A PROFESSIONAL FAMILY COURT OFFICER UNDER ARTICLES 598⁶ ET SEQ OF THE POLISH CODE OF CIVIL PROCEDURE

1. Introduction

Compulsory removal of a person subject to parental responsibility or guardianship is among family law's most intrusive measures. It brings two legal obligations into immediate tension: respect for family autonomy, protected by Article 47 of the Constitution of the Republic of Poland, and the state's duty to safeguard the child's welfare. Where a final and binding court order is not obeyed voluntarily, recourse to coercion may nevertheless become unavoidable. Articles 598⁶–598¹⁴ of the Code of Civil Procedure create a *sui generis* stage for putting such an order into effect, and place the practical burden on the professional family court officer. The act of removal is deeply invasive and may traumatise everyone present, above all the child. Its procedural difficulty, humanitarian and axiological weight¹, together

¹ Supreme Court resolution of 9 February 2007, III CZP 156/06, OSNC 2008/1, item 2; P. Pruś in M. Manowska (ed), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, vol II, arts 478–1217 (LEX/el. 2022), commentary on art 598⁶.

with the controversy and irregularities reported in practice, account for the sustained attention given to it in legal scholarship and case law².

The legal position advanced here is deliberately confined. A professional family court officer acting on a direction issued by the family court in the exercise of its guardianship jurisdiction is not an autonomous decision-maker: the officer remains bound by the terms of the direction, by statute and by the overriding requirement to protect the child's welfare. An expansive reading of those powers, particularly one invoked to support an informal 'intervention' or 'crisis' procedure, lacks a legal basis and amounts to an unlawful excess of authority. It is also incompatible with Article 48(2) of the Constitution, under which parental rights may be restricted or withdrawn only in the cases prescribed by statute and by virtue of a final and binding judicial decision. Linguistic, systemic and functional interpretation, considered alongside the available case law and scholarship, provide the method of inquiry. The discussion fixes the legal character of the procedure, reconstructs the limits governing the officer's conduct, follows the successive stages of removal, and distinguishes the functions of the Police and other assisting bodies. It also examines the statutory means of overcoming obstruction before drawing together the resulting conclusions.

2. Legal Character of the Procedure

Non-compliance with a final and binding family court order opens a distinct stage concerned with giving that order practical effect. The coercive element is undeniable, yet the Supreme Court has correctly kept the procedure outside the civil enforcement proceedings regulated in Part Three of the Code of Civil Procedure. Humanitarian and axiological considerations shape this special form of implementation³. The classification is not merely descriptive. No declaration of enforceability is required⁴, and the procedure ordinarily begins on an application by the person entitled

² K. Chmielarz, *Wykonywanie orzeczeń w sprawie o odbieranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką przez kuratora zawodowego rodzinnego* (2013) 21 Monitor Prawniczy, p. 1168.

³ Supreme Court resolution of 9 February 2007, III CZP 156/06, OSNC 2008/1, item 2; see also A. Laskowska-Hulisz in P. Rylski and M. Walasik (eds), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, vol IV, pt II, *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego* (Warsaw 2023) para 37.

⁴ P. Pruś (n 1), commentary on art 598⁶; A. Laskowska-Hulisz (n 3) para 33.

to receive the child rather than *ex officio*⁵. Decisions listed in Article 598¹³ form the exception: where the court may make the substantive order of its own motion, it should likewise be able to secure implementation without an application⁶.

Article 598⁶ supplies the judicial direction on which the officer acts. The family court orders a professional family court officer to effect the compulsory removal; under Article 514(1), it may do so without a hearing⁷. The order is executory in character. It does not reopen the merits of the earlier decision requiring removal. The Supreme Court stated the point without qualification in its resolution of 21 January 2022 (III CZP 58/22): ‘when directing a professional family court officer to carry out the compulsory removal of a person subject to parental responsibility (Article 598⁶ of the Code of Civil Procedure), the family court does not examine the merits of the decision to be implemented’⁸. Judicial examination at this stage is limited to whether any period allowed for voluntary surrender has expired without compliance. Appealability is similarly confined. The resolution of 9 February 2007 (III CZP 156/06) permits an interlocutory appeal from an order refusing the application, because that order ends the proceedings, but not from an order granting it⁹. To that extent, the officer implements a judicial direction that is not open to interlocutory challenge.

⁵ A. Partyk in O. M. Piaskowska (ed), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, vol II, arts 506–1217 (LEX/el. 2025), commentary on art 598⁶; N. Piotrowska in E. Marszałkowska-Krześ and I. Gil (eds), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz* (37th edn, 2025), commentary on art 598⁶.

⁶ A. Laskowska-Hulisz (n 3) para 27, citing J. Jagieła, ‘Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (stadium wykonawcze)’ (2003) 6 *Monitor Prawniczy* p. 252; K. Flaga-Gieruszyńska in A. Zieliński and K. Flaga-Gieruszyńska (eds), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz* (13th edn, 2025), commentary on art 598¹³.

⁷ P. Pruś (n 1), commentary on art 598⁶.

⁸ Supreme Court resolution of 21 January 2022, III CZP 58/22, OSNC-ZD 2022/3, item 35, cited in A. Partyk (n 5), commentary on art 598⁶.

⁹ Supreme Court resolution of 9 February 2007, III CZP 156/06, OSNC 2008/1, item 76, with a case note by F. Zedler; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁶.

3. The Professional Family Court Officer: Status, Powers and Duties

Receipt of the final order transfers responsibility for the physical act of removal to the professional family court officer¹⁰. The statutory conception of that role is not the ‘heartless enforcement agent’¹¹, but an ‘advocate for the child’s legal interests’¹², attentive to safety and dignity throughout the operation. Article 598¹²(1) of the Code of Civil Procedure gives that orientation concrete force: particular caution is required, and every practicable step must be taken to prevent physical or moral harm to the person being removed. The duty is more than an appeal to professional sensitivity. It informs the construction of each power available to the officer and permits procedural formality to yield, within lawful bounds, where the child’s welfare so requires¹³.

Section 9 of the Regulation of the Minister of Justice of 12 June 2003 on the detailed manner in which professional court officers exercise their powers and duties¹⁴ identifies three immediate obligations. The officer must notify the person entitled to receive the child, or that person’s authorised representative, of the date fixed for removal under Article 598⁹ of the Code of Civil Procedure; obtain assistance from the appropriate institutions where circumstances require it; and prepare a written official note recording the course of the operation¹⁵.

The words used in Article 598⁸ are designed to prevent evasion. They permit the officer to remove the person subject to parental responsibility or guardianship ‘from any person with whom that person is staying’, thereby covering concealment or transfer to a third party not named in the order¹⁶. The officer is not confined to the individual formally required to surrender the child, and discovery of the child elsewhere does not necessitate a further

¹⁰ Act on Court Officers of 27 July 2001, art 2(2) (consolidated text, Dz U 2020, item 167, as amended).

¹¹ J. Ignaczewski in J. Ignaczewski (ed), *Komentarz do spraw rodzinnych* (Warsaw 2013) p. 175, cited in A Partyk (n 5), commentary on art 598⁶.

¹² J. Ignaczewski (n 11) p. 175.

¹³ E. Marszałkowska-Krześ in E. Marszałkowska-Krześ and I. Gil (eds), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz* (37th edn, 2025), commentary on art 598¹².

¹⁴ Regulation of the Minister of Justice of 12 June 2003 on the detailed manner in which professional court officers exercise their powers and duties (Dz U No 112, item 1064, as amended).

¹⁵ N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁸.

¹⁶ A. Laskowska-Hulisz (n 3) para 38; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁸.

judicial order¹⁷. The mandate is nevertheless narrow in another respect. It covers removal itself, not transport to a residential care institution or delivery to the person entitled to receive the child. Transport and the assumption of care after removal remain that person's responsibility. Attendance by the entitled person, or an authorised representative, is therefore a condition *sine qua non* under Article 598¹⁸; in their absence, the operation cannot proceed¹⁹. Nor is the person required to surrender the child given advance notice. Notice could facilitate concealment or other steps calculated to frustrate implementation²⁰.

4. Police Assistance and the Participation of Other Institutions

Police assistance rests on two express statutory commands. Article 598¹⁰ of the Code of Civil Procedure provides that 'at the request of the professional family court officer, the Police shall provide assistance in acts connected with the compulsory removal of a person'. Article 598¹¹(3) deals with obstruction: 'where the person under the obligation, or any other person, obstructs implementation of the decision (...), the Police shall, at the request of the professional family court officer, remove that person from the place where the decision is being implemented'.

A request for assistance does not transfer control of the judicial operation to the Police. They neither become the implementing body nor acquire an independent power to remove the child²¹. Their functions are protective: securing the personal safety of the family court officer, the person entitled to receive the child and the child, while preserving public order at the scene. Passive and active resistance by the person bound by the order, or by third parties, may have to be overcome, and anyone obstructing the operation may be removed at the family court officer's request. A different question arises where direct coercive measures are contemplated. The family court officer may identify the obstruction, but cannot instruct police officers to

¹⁷ A. Laskowska-Hulisz (n 3) para 38; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁸.

¹⁸ K. Chmielarz (n 2) 1169.

¹⁹ A. Prusinowska-Marek, *Przebieg czynności...*, slide 18; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁹.

²⁰ A. Prusinowska-Marek (n 19) slide 18; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598⁹.

²¹ National Police Headquarters, Prevention Bureau, letter ref EP-.../1849/21 (Warsaw, May 2021).

employ a particular measure. That decision belongs exclusively to the Police under the Act of 24 May 2013²²; the officers themselves assess the measure's appropriateness and subsidiarity in the circumstances²³. Adverse effects must be kept to a minimum, with particular regard to the child's presence. Failure to comply with a lawful police instruction constitutes an offence under Article 65a of the Code of Petty Offences²⁴.

Article 598¹²(1) also allows the family court officer to call on other institutions, including social welfare authorities. An unjustified refusal of assistance must be reported to the court, the public prosecutor and the supervisory bodies of the authority concerned²⁵.

5. No Autonomous Emergency Power: Limits of the Family Court Officer's Authority

The statutory model is displaced most sharply when a family court officer relies on an informal 'intervention' or 'crisis' procedure and removes a child without prior judicial authority. Literature on the practice records instances in which an officer, having personally assessed a threat to the child's life or health, has treated that assessment as sufficient²⁶. It is not. Articles 598⁶–598¹³ of the Code of Civil Procedure authorise a family court officer to remove a child only in implementation of a direction from the competent court. Outside that route, legislation recognises two other forms of immediate interference with care before a judicial decision: removal by a social worker, followed by placement outside the family under Article 12a of the Act on Counteracting Violence in the Family; and emergency placement by the Police or Border Guard under Article 58(1)(2) or Article 103(2)(2) of the Act on Family Support and the Foster Care System. Action beyond those exhaustively defined grounds is unlawful and may attract

²² Act on Direct Coercive Measures and Firearms of 24 May 2013 (consolidated text, Dz U 2019, item 2418, as amended).

²³ National Police Headquarters, Prevention Bureau, letter ref EP-.../1849/21 (Warsaw, May 2021); N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598¹¹.

²⁴ National Police Headquarters, Prevention Bureau, letter ref EP-.../1849/21 (Warsaw, May 2021).

²⁵ K. Chmielarz (n 2) p. 1170, citing s 5(6) of the Regulation of the Minister of Justice of 12 June 2003.

²⁶ K. Chmielarz (n 2) p. 1168.

criminal liability under Articles 211 and 231 of the Criminal Code, as well as disciplinary liability.

Section 15(4) of the Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 19 October 2007 on care and educational institutions²⁷ cannot supply the missing power. It governs admission to care, not compulsory removal. A child under thirteen may be admitted without the consent of a legal representative, without a court order and without a referral where immediate care is required, including when brought by the Police or on a judge's instruction. The provision ensures care for a child already brought to the institution; it does not authorise a family court officer to bring the child there²⁸. Where life or health is endangered and no court order exists, the lawful response is an immediate call to the Police, an armed public service established to protect life and health against unlawful attacks²⁹. Assistance may also be sought from a municipal or city guard, whose statutory tasks include cooperation with the competent bodies in saving life and protecting health³⁰. A family court officer has no statutory power to transport a child in connection with compulsory removal³¹.

6. Obstruction and the Measures Available to Secure Implementation

Concealment, refusal to cooperate and other forms of obstruction may deprive a removal order of practical effect. Article 598¹¹(1) of the Code of Civil Procedure therefore requires the family court officer to notify the public prosecutor whenever the person bound by the order hides the person to be removed or otherwise impedes implementation. The conduct may satisfy the elements of the offence under Article 211 of the Criminal Code. A parent, however, incurs criminal liability for abducting or retaining their own child only after parental responsibility has been withdrawn, suspended

²⁷ Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 19 October 2007 on care and educational institutions (Dz U No 201, item 1455).

²⁸ K. Chmielarz (n 2) pp. 1168–69.

²⁹ Police Act of 6 April 1990, art 1(2)(3) (consolidated text, Dz U 2020, item 360, as amended).

³⁰ Act on Municipal Guards of 29 August 1997, art 11(1)(3) (Dz U No 123, item 779, as amended).

³¹ K. Chmielarz (n 2) p. 1168.

or restricted³². The notification duty is wider than the obligation imposed by Article 304(2) of the Code of Criminal Procedure. It arises upon obstruction as such, even where the conduct ultimately falls short of a criminal offence³³.

Refusal to disclose the child's whereabouts activates a further mechanism. Under Article 598¹¹(2), the family court officer may apply for the compulsory production of the person bound by the order before the court, so that a statement identifying the child's location can be obtained. Article 598¹¹a, inserted with effect from 27 August 2018, addresses concealment more directly. On the family court officer's application, the court may order a search of premises or other places where reasonable grounds indicate that the person subject to removal may be found. The Police conduct the search and prepare a formal record of it³⁴.

Adult resistance is not the only obstacle. The child's physical or psychological condition may make immediate implementation incompatible with the child's welfare. Article 598¹²(2) permits the family court officer to defer implementation where removal would cause 'serious harm' to the person concerned, but only if the danger is temporary and deferral would not create a still graver risk. The court must be informed and may issue further directions. As a general clause, the provision demands unusual sensitivity and a sound assessment of the circumstances, consistently with the overriding pro infantis principle. The breadth of that responsibility is accompanied by an absence of judicial review of the officer's decision; the source material identifies disciplinary liability as the sole form of accountability³⁵.

Documentation becomes decisive under such conditions. Commentators require the officer to explain 'clearly and persuasively' why action, or the decision not to act, served the welfare of the person concerned³⁶. With no appellate review available, the officer bears the burden of demonstrating that deferral was justified, usually only ex post in disciplinary proceedings. The official note prepared after the attempted removal may be the principal, and sometimes the only, evidence. It must record the observed facts, including the child's physical and psychological condition, reactions and statements, and set out the reasoning that led to the finding of 'serious harm'. Precision,

³² National Police Headquarters, Prevention Bureau, letter ref EP-.../1849/21 (Warsaw, May 2021).

³³ N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598¹¹.

³⁴ A. Prusinowska-Marek, *Przebieg czynności...*, slides 43 and 45; N. Piotrowska (n 5), commentary on art 598¹¹a.

³⁵ E. Marszałkowska-Krześ (n 13), commentary on art 598¹².

³⁶ E. Marszałkowska-Krześ (n 13), commentary on art 598¹².

detail and internal coherence may determine whether an allegation of neglect of duty or abuse of authority can be answered.

7. Legislative Amendments

The procedure has changed as practice and the standards of children's rights protection have developed. The Act of 7 April 2022 amending the Code of Civil Procedure³⁷ introduced a significant alteration in cases governed by the Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction³⁸. In the circumstances defined by the amendment, implementation of a final and binding order requiring the child's return is stayed mandatorily in connection with a cassation appeal³⁹.

Article 388¹ makes the stay operate by law once the Public Prosecutor General, the Commissioner for Children's Rights or the Commissioner for Human Rights submits the requisite request to the Warsaw Court of Appeal. The request must reach that court within two weeks after the return order becomes final and binding. If none of the authorised bodies lodges a cassation appeal within the following two months, the stay lapses; if an appeal is lodged in time, it continues by operation of law until the cassation proceedings end⁴⁰. An extraordinary complaint under Article 89 of the Supreme Court Act⁴¹ has the same suspensive effect in a case governed by the 1980 Hague Convention⁴². Article 598^{5a} adds a duty of notification. The Warsaw Court of Appeal must inform the parties, the public prosecutor, the bodies listed in Article 519¹(2²), and the regional court that decided the case at first instance both of the stay and, later, of the order's enforceability⁴³. The amendments entered into force on 24 June 2022 and extend to proceedings instituted earlier but not concluded by a final and binding order before that date⁴⁴.

³⁷ Act of 7 April 2022 amending the Code of Civil Procedure (Dz U 2022, item 1098).

³⁸ Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, done at The Hague on 25 October 1980 (Dz U 1995, item 528) ('1980 Hague Convention').

³⁹ A. Górecka, 'Zmiany KPC w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej' (Legalis, 13 July 2022); N Piotrowska (n 5), commentary on art 598^{5a}.

⁴⁰ A. Górecka (n 39).

⁴¹ Supreme Court Act of 8 December 2017 (consolidated text, Dz U 2021, item 1904).

⁴² A. Górecka (n 39).

⁴³ A. Górecka (n 39); N Piotrowska (n 5), commentary on art 598^{5a}.

⁴⁴ A. Górecka (n 39).

8. Conclusions

Compulsory removal is an ultima ratio, not an ordinary technique for securing compliance in family cases. Articles 598⁶ et seq of the Code of Civil Procedure and the implementing legislation establish a detailed and relatively coherent procedure, with the professional family court officer acting as the body responsible for giving effect to the court's direction. The boundaries are clear. The officer is confined by the direction and by statute, and cannot substitute an extra-legal 'intervention procedure' for the framework enacted by the legislature. To do so is to exceed authority and to infringe constitutional guarantees, including the protection of family life under Article 47 of the Constitution.

Lawfulness in practice depends on coordination among the family court officer, the Police and every other participating body, but coordination does not dissolve the limits of their respective functions. Police assistance is indispensable and yet ancillary: it protects personal safety and public order, rather than replacing the officer as the implementing body. The removal itself must preserve the child's dignity and welfare. That responsibility calls for restraint, professional judgment and particular caution, above all from the family court officer. Recent amendments, notably the power to order a search under Article 598^{11a}, have strengthened the legal instruments available to secure implementation. The most difficult question remains factual. A final and binding order must be implemented, but the child's trauma must be reduced as far as possible; that task remains the overriding objective and moral imperative for every public authority involved. Article 3(1) of the Convention on the Rights of the Child expresses the governing orientation: 'in all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration'⁴⁵. In this procedure, that principle is both a rule of law and the axiological foundation on which the exercise of coercion rests.

* * *

⁴⁵ Convention on the Rights of the Child, adopted by the United Nations General Assembly on 20 November 1989 (Dz U 1991, No 120, item 526, as amended), art 3(1), cited in National Police Headquarters, Prevention Bureau, letter ref EP-.../1849/21 (Warsaw, May 2021).

**ODEBRANIE DZIECKA PRZEZ KURATORA
SĄDOWEGO RODZINNEGO – ANALIZA
DOGMATYCZNA INSTYTUCJI PRZYMUSOWEGO
ODEBRANIA OSOBY PODLEGAJĄCEJ WŁADZY
RODZICIELSKIEJ W ŚWIETLE ART. 598⁶ I NAST. K.P.C.**

Streszczenie

Opracowanie przedstawia dogmatyczną analizę instytucji przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką przez kuratora sądowego, uregulowanej w art. 598⁶ i nast. Kodeksu postępowania cywilnego. Opracowanie, osadzone w metodologii dogmatycznej i analitycznej, koncentruje się na statusie prawnym kuratora jako organu postępowania wykonawczego, zakresie jego uprawnień oraz obowiązków, a także na proceduralnych aspektach tej szczególnej czynności. Analizie poddano również rolę Policji i innych instytucji asystujących przy odebraniu, jak również gwarancje ochrony dobra dziecka w toku postępowania. Tekst uwzględnia najnowsze zmiany legislacyjne, w tym nowelizacje z 2018, 2022 i 2023 roku, dane statystyczne oraz dorobek orzecznictwa Sądu Najwyższego, syntetyzując dotychczasowy stan wiedzy i identyfikując kluczowe wyzwania dla praktyki stosowania prawa w oparciu o ściśle zweryfikowany, szeroki materiał źródłowy.

Słowa kluczowe: odebranie dziecka, sądowy kurator rodzinny, postępowanie wykonawcze, dobro dziecka, władza rodzicielska, Kodeks postępowania cywilnego, Konwencja haska z 1980 r.

* * *

Summary

Articles 598⁶ et seq of the Polish Code of Civil Procedure entrust the compulsory removal of a person subject to parental responsibility or guardianship to a professional family court officer acting on a judicial direction. The analysis reconstructs the officer's legal status, powers and duties, and the safeguards that govern this exceptional implementation procedure. It distinguishes the officer's role from the ancillary functions of the Police and other institutions, considers the principal forms of obstruction and the statutory responses to them, and examines the relevant legislative amendments and Supreme Court case law.

Particular attention is given to the absence of any autonomous emergency power: a family court officer cannot lawfully remove a child without prior judicial authority. Throughout, the controlling requirement is protection of the child's welfare during implementation of a final and binding court order.

Keywords: compulsory child removal; professional family court officer; implementation proceedings; best interests of the child; parental responsibility; Polish Code of Civil Procedure; 1980 Hague Convention

KRZYSZTOF CHMIELARZ

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0002-1088-8133

EWA SIEDLIK

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0001-7911-8519

ENSURING CHILD PROTECTION UNDER ARTICLE 12A OF THE ACT ON COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE

1. Introduction

Article 12a of the Act of 29 July 2005, retitled the Act on Counteracting Domestic Violence in 2023 (the Act), allows a child to be placed outside the family before a court has ruled. Introduced in 2010, the power may be exercised only when domestic violence threatens the child's life or health, and the decision must be taken jointly by a social worker, a police officer and a doctor, paramedic or nurse. The speed of the response may avert serious harm. It also bypasses prior judicial authorisation. Exact legal limits and safeguards capable of operating under pressure are therefore essential, a point that has remained contested in constitutional doctrine, legal scholarship and practice.

Article 12a performs a limited legal function. It does not initiate administrative proceedings in the strict sense, nor does the intervention finally curtail parental authority. The child receives temporary protection pending prompt judicial scrutiny. Legality depends on proof of both statutory conditions in the individual case, a reasoned assessment of risk and compliance

with proportionality. The defects identified in the present framework support targeted amendment, not abandonment of the measure.

Understanding the provision requires several bodies of law to be read together: family law, guardianship procedure, foster-care legislation and the statutory responsibilities of social welfare authorities and the Police. Its legal character determines the treatment of the two cumulative conditions, namely domestic violence and a resulting threat to the child's life or health. The composition of the decision-making group, the statutory risk-assessment questionnaire and the safeguards afforded to the child and those responsible for the child raise distinct questions. Each bears on the same issue: whether immediate protection can be reconciled with legality, proportionality and legal certainty.

2. Legislative Origins and Debate

Articles 12a–12c entered the legislative process amid doubts about both the need for the proposed power and the risks inherent in its exercise. The provisions originated in a government amendment introduced during the sixth term of the Sejm as parliamentary print no 1789¹. Reservations were already apparent before parliamentary work had ended. In response, the Ministry of Labour and Social Policy stressed that social workers are often the first public professionals to encounter violence against a child and that, in such circumstances, immediate action may determine whether life and health can be protected².

Once the proposal reached the Sejm and the Senate, the controversy extended well beyond legislative technique. Opponents maintained that existing law already allowed a child exposed to an immediate threat to be removed and placed in foster care or an educational care institution. They questioned whether social workers had the training and resources needed for a decision of such gravity; poverty, they cautioned, could be mistaken for danger to the child's welfare. Their constitutional argument drew chiefly on Article 48 of the Constitution of the Republic of Poland and the risk of excessive or arbitrary intrusion into family life. Supporters relied on Ar-

¹ Government Position on the Deputies' Bill Amending the Act on Counteracting Domestic Violence and Certain Other Acts, Prime Minister DSPA–140–68(4)/09 (parliamentary print no 1789).

² See S. Spurek, *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz* (LEX/el. 2023).

ticle 72, which requires the state to protect children from violence, cruelty, exploitation and demoralisation. They pointed to the exceptional nature of the mechanism and to the collective character of the decision. Even so, the consultations repeatedly returned to two demands: safeguards against arbitrariness and an express place for subsidiarity³.

The 2010 reform did not enter an empty legal field. Before Articles 12a–12c took effect, Article 569(2) of the Code of Civil Procedure authorised the guardianship court to make any necessary order in an urgent case, including in respect of a person outside its territorial jurisdiction. Until 1 January 2012, Article 74(6) of the Act on Social Assistance also allowed the Police, without the legal guardians' consent, to take a child to an unrelated professional foster family providing emergency care where the child's welfare, particularly life or health, was endangered. Article 12a did not, therefore, create emergency protection *ex nihilo*. It reorganised and articulated more expressly an intervention already recognised elsewhere in Polish law.

3. Legal Character of the Child-Protection Measure

Classification matters because it fixes both the source and the limits of the power. Article 12a concerns the parent–child relationship and, in substance, belongs to family and guardianship law. Its operation nevertheless begins outside the courtroom. A social worker acts together with a police officer and a doctor, paramedic or nurse. Their decision is provisional, not dispositive. After the intervention, the guardianship court must hear the social worker without delay and decide whether the child should remain outside the family or return home.

Administrative procedure is a poor fit. Legal scholarship treats the acts performed under Article 12a as factual or material-technical acts, not as procedural acts in the administrative sense. The Act on Social Assistance likewise distinguishes the social worker from a public administrative authority and allows social workers to be employed by other entities. The sounder characterisation is a *sui generis* statutory child-protection measure, carried

³ S. Spurek (n 2); A. Kiełtyka, *„Odebranie dziecka z rodziny – komentarz do art 12a”* in A. Kiełtyka and A. Ważny, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz* (LEX/el 2015); J. Słyk, *„Odbieranie dzieci rodzicom na podstawie art 12a ustawy z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”* (2015) 24 *Prawo w działaniu*, *passim*.

out by social-assistance professionals with the participation of the Police and medical personnel⁴.

The intervention leaves the final legal position of the parents untouched. Its immediate effect is factual and temporary: the child is placed outside the family while judicial scrutiny is obtained, without a conclusive restriction of parental authority under the Family and Guardianship Code. Scholarship accordingly treats an order under Article 579¹ of the Code of Civil Procedure as interim and protective. It is made under acute time pressure; the court may reject the assessment reached during the intervention; and the child's longer-term position is settled only in subsequent guardianship proceedings⁵.

Article 12a creates a limited exception to the ordinary rule that serious interference in the parent–child relationship follows a judicial decision. The exception lasts only as long as is necessary to protect the child from a statutorily defined danger and place the matter before the guardianship court. Extrajudicial action cannot be detached from compulsory judicial review; the two elements constitute a single measure. That structure is neither wholly administrative nor wholly familial.

In 2023 the legislature also recast the operative language. 'Remove the child from the family' was replaced by 'ensure the child's protection'. Commentators connect the amendment with criticism of the former expression, while accepting that prevention of harm remains the practical purpose of Article 12a. The revised wording describes that purpose more accurately: the centre of gravity moves from action apparently directed against the parents to protection owed to the child⁶.

4. Statutory Conditions for Intervention

Two findings are indispensable before Article 12a may be used. The conduct must constitute domestic violence within Article 2(1)(1), and that

⁴ See P. Piskozub, *„Zapewnienie ochrony dziecka doznającemu przemocy na podstawie art 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej – odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania”* (Legalis 2025); J. Słyk (n 3), *passim*.

⁵ See J. Bodio, *„Postępowanie o odebranie dziecka w związku z przemocą w rodzinie art 12a–12c u.p.p.d.”* in P. Rylski and M. Walasik (eds), *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego* (LEX/el. 2023).

⁶ See S. Spurek (n 2).

violence must endanger the child's life or health. The first question is answered by a statutory definition. The second requires an evaluative judgment grounded in the circumstances of the particular case⁷.

1) The Concept of Domestic Violence

Article 2(1)(1) defines domestic violence as a single or repeated intentional act or omission that exploits a physical, psychological or economic advantage and violates the rights or personal interests of the person affected. The definition includes conduct that endangers life, health or property; violates dignity, bodily integrity or freedom, including sexual freedom; damages physical or mental health; or seriously invades privacy and causes fear, humiliation or torment, including through electronic communication. Neither repetition nor positive conduct is indispensable. Neglect may fall within the definition, but only if all statutory elements are present, including an intentional violation of the child's rights or interests. A finding of domestic violence still does not suffice. Article 12a separately requires danger to the child's life or health⁸.

Article 207 of the Penal Code cannot govern the inquiry. Domestic violence under the Act extends beyond the criminal offence of physical or mental abuse, so categories developed for that offence do not determine the reach of Article 12a. Article 2(1)(1) remains the point of reference. Its breadth requires disciplined, fact-specific construction. Earlier doctrinal objections to an overinclusive definition retain cautionary value, but they cannot be transferred without qualification to every element of the provision now in force.

2) Threat to the Child's Life or Health

The second requirement is causal as well as evaluative: the threat to life or health must arise from domestic violence. Since the 2023 amendment removed the word 'immediate', the danger need not be on the verge of materialising. The causal link, however, remains indispensable. Article 12a cannot be used to answer difficulties in a child's circumstances that are unrelated to domestic violence, and not every incident of domestic violence reaches the threshold for placement outside the family. A past event may justify opening the 'Blue Cards' procedure without justifying intervention under

⁷ See P. Piskozub (n 4); J. Słyk (n 3), *passim*.

⁸ *Ibidem*.

Article 12a. The current danger and its connection with the violence must be demonstrated from the facts⁹. That judgment is collective. Article 12a(3) requires the social worker to decide jointly with a police officer and a doctor, paramedic or nurse, after completion of the statutory risk-assessment questionnaire. The questionnaire is intended to discipline the assessment and reduce the scope for arbitrariness¹⁰.

By removing the word ‘immediate’, the 2023 amendment extended the period within which a danger may justify intervention. It did not dispense with individualised assessment. Neither danger nor the necessity of placement outside the family may be inferred from the mere occurrence of domestic violence.

5. Procedure and Participating Professionals

Before protection is arranged, three professional perspectives must be brought to bear on the same facts. The social worker acts with a police officer and a doctor, paramedic or nurse. Their participation must be substantive, although Article 12a does not expressly require formal unanimity. Article 12a(3) also applies, with the necessary modifications, Articles 598¹⁰, 598¹¹(3) and the first sentence of Article 598¹²(1) of the Code of Civil Procedure. The Police must assist, and every participant must exercise the particular caution required when a child is removed, including measures to prevent physical or moral harm¹¹.

The Regulation of the Minister of the Interior and Administration of 4 September 2023 defines the police officer’s role more closely. It addresses the steps led by the social worker and the documentation of the intervention. The official note must record the action taken, the decision reached and the position expressed by each participant.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ See Regulation of the Council of Ministers of 19 February 2025 on the template of the risk assessment questionnaire regarding the threat to the life or health of a child serving to establish the justification for ensuring the child’s protection in connection with domestic violence (Journal of Laws 2025, item 213).

¹¹ See S. Spurek, *‘Izolacja sprawcy od ofiary...’* (Lex/el 2013); cf L. Indan-Pykno, *‘Prawne środki ochrony małoletnich’* in L. Indan-Pykno and M. Leźniewicz-Bajczyk, *‘Metodyka postępowania w przypadku stosowania przemocy wobec małoletnich. Ujęcie prawne i psychologiczne’* (Legalis 2025).

Most notification duties fall on the social worker. The competent guardianship court must be informed immediately and no later than 24 hours after the child has been protected and placed in one of the settings listed in Article 12a(1). The parents, legal guardians or de facto guardians must receive written notice explaining the right to lodge an interlocutory appeal, identifying the measures taken under Article 12a and stating that free legal assistance is available. Since the 2023 amendment, those duties no longer rest with the police officer.

An interlocutory appeal is available to a parent, legal guardian or de facto guardian. It may contest the justification or legality of the intervention, or the manner in which it was carried out. Submission to the social worker or police officer is sufficient; the recipient must forward the appeal to the guardianship court without delay. A single judge must rule immediately and, in every case, within 24 hours after receipt.

Where the intervention was unjustified or unlawful, the court must order the child's immediate return to the parents, legal guardians or de facto guardians. Improper execution carries a separate consequence: if protection lacked justification, contravened the law or was carried out improperly, the court must notify the superiors of the officials concerned. Review therefore extends beyond the legal basis of the intervention to the manner of its performance.

Judicial scrutiny is mandatory even when no appeal is lodged. Once informed that a child has entered foster care without a prior order, the guardianship court must commence proceedings of its own motion. It hears the social worker and, no later than the following 24 hours, decides whether the child is to remain in foster care or return to the family. The court reaches its own assessment and is not bound by the position adopted during the intervention¹².

The compressed timetable serves two purposes: it keeps extrajudicial interference under judicial supervision and limits its duration. The same timetable may leave the guardianship court with too little opportunity to verify even the basic information underlying the intervention, particularly because the period in Article 579¹(2) of the Code of Civil Procedure is directory rather than mandatory¹³. Speed is indispensable, but it may reduce the depth of review.

¹² See S. Spurek (n 11).

¹³ See J. Słyk (n 3), *passim*.

6. Critical Assessment and Proposals for Reform

Speed is indispensable to Article 12a. It allows a child exposed to danger linked with domestic violence to be protected without waiting for ordinary judicial proceedings. The first decision, however, is made on a necessarily limited factual record, and the guardianship court must review it under severe time pressure. The procedure places urgency and evidential reliability under simultaneous strain.

The constitutional duties on each side remain fully operative. The state must protect the child from violence and neglect, yet it must also respect family life and parenthood. Separation from the parents therefore requires exceptional restraint, even when the protective purpose is compelling. Urgency may prevent the participating professionals, and later the court, from establishing all material facts before the first judicial order is made. That evidential constraint is the central weakness of the existing safeguards.

Uncertainty begins with the statutory threshold. Domestic violence is defined broadly, whereas placement outside the family gravely interferes with the parent–child relationship. More exact conditions for intervention could curb overextension without weakening Article 12a's protective capacity. The point of greater precision is to delimit the power, not to dilute protection.

Subsidiarity should be stated in the statute itself. Placement outside the family is a measure of last resort, appropriate only where a less intrusive response cannot remove the danger or the child's safety permits no delay. Express wording would align Article 12a more closely with the values of family and guardianship law and discourage removal when another measure can provide adequate protection.

Simply extending the period for judicial review would not resolve the difficulty. Article 579¹(2) of the Code of Civil Procedure requires an immediate ruling on an interim order, often on information that cannot readily be verified within the available time. Organisational and procedural arrangements should instead support a fuller assessment without sacrificing the speed on which the protective mechanism depends.

Much depends on the first factual record. A three-professional assessment and a statutory questionnaire offer limited protection unless the material circumstances are identified, evaluated and documented with care. More exact standards of practice could reduce error in both directions: a failure to intervene despite a genuine threat, and disproportionate placement where protection outside the family is unnecessary.

These concerns do not justify repeal. Article 12a remains defensible as a tightly confined protective measure applied to the facts of each case. Its legitimacy requires a more determinate threshold, an express subsidiarity requirement and dependable factual and judicial scrutiny. Effective child protection is incompatible with arbitrary or disproportionate interference with the family.

7. Conclusion

Article 12a has a necessary but restricted function in the child-protection system. It permits action before a judicial order where domestic violence endangers life or health, but subjects that action to immediate scrutiny by the guardianship court. The provision lies on a sensitive constitutional boundary. Public authorities must prevent further harm while continuing to treat the protection of family life as a binding legal constraint.

The chief vulnerability arises from the compressed evidential process. Delay may leave a child at serious risk, while separation from the parents is among the gravest public intrusions into family life. The initial decision must often be taken on an incomplete record, and the court has little time to test what it receives. Those conditions create the greatest risk of error.

A sounder statutory framework would define the intervention threshold more precisely and give subsidiarity and proportionality clearer expression. Placement outside the family must remain exceptional, reserved for cases in which less intrusive measures cannot avert the danger or the child's safety demands immediate action. These limits preserve the protective function of Article 12a and recognise the family as the child's primary environment of development.

Article 12a should remain in force as a narrowly bounded safeguard supported by more dependable standards of application and review. The child's best interests govern its use, but they are not exhausted by immediate physical safety. They encompass protection from violence and, whenever the family can provide security and respect for fundamental rights, the child's interest in being brought up within that family.

ZAPEWNIENIE DZIECKU OCHRONY W TRYBIE ART. 12A USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY DOMOWEJ

Streszczenie

Artykuł analizuje instytucję zapewnienia dziecku ochrony na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej jako wyjątkowy środek natychmiastowej ingerencji w sytuację rodzinną dziecka. Badanie obejmuje charakter prawny tej instytucji, przesłanki jej zastosowania i model kontroli sądowej, z uwzględnieniem dobra dziecka, legalności, proporcjonalności i bezpieczeństwa prawnego. Analiza dogmatycznoprawna została skonfrontowana z problemami ujawniającymi się w praktyce stosowania prawa. Artykuł wykazuje, że art. 12a nie wszczyna klasycznego postępowania administracyjnego i nie prowadzi samodzielnie do definitywnego ograniczenia władzy rodzicielskiej. Ustanawia natomiast tymczasowy mechanizm ochronny, w którym pozasądowa interwencja podlega obowiązkowej i szybkiej kontroli sądu opiekuńczego. Zastosowanie środka wymaga łącznego stwierdzenia przemocy domowej oraz pozostającego z nią w związku zagrożenia życia lub zdrowia dziecka. Usunięcie w 2023 r. wymogu bezpośredniego zagrożenia poszerzyło zakres interwencji, a zarazem zwiększyło znaczenie indywidualnej oceny ryzyka, współdziałania pracownika socjalnego, funkcjonariusza Policji i przedstawiciela zawodu medycznego oraz skutecznej kontroli sądowej. Regulacja jest zasadna co do istoty, lecz wymaga precyzyjniejszego określenia progu interwencji, wyraźniejszego uwzględnienia zasady subsydiarności oraz wzmocnienia standardów oceny ryzyka i weryfikacji podjętych działań.

Słowa kluczowe: zapewnienie dziecku ochrony, przemoc domowa, art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, dobro dziecka, sąd opiekuńczy, piecza zastępcza; zasada proporcjonalności, zasada subsydiarności

* * *

Summary

Article 12a of the Act on Counteracting Domestic Violence permits temporary protection of a child before a court order has been made. The measure does not initiate conventional administrative proceedings or itself finally restrict parental authority. It may be used only where domestic violence creates a rela-

ted threat to the child's life or health. After the 2023 removal of the immediacy requirement, individual risk assessment, collective professional judgment and prompt judicial scrutiny acquired greater importance. The provision remains defensible as a confined protective measure, although its legitimacy would be strengthened by a more precise intervention threshold, express recognition of subsidiarity and more reliable factual and judicial review.

Keywords: child protection, domestic Violence, Article 12a, best interests of the child, guardianship Court, foster care, proportionality, subsidiarity

LESZEK MAŁEK

Akademia Tarnowska

ORCID: 0000-0001-5893-7451

NADUŻYCIE PRAWA DO ALIMENTACJI ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM RELACJI MIĘDZY RODZICAMI A DZIEĆMI

1. Wstęp

Przed wejściem w życie ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 220, poz. 1431)¹, która wprowadziła do wymienionego kodeksu art. 144¹ - przewidujący, że zobowiązany może uchylić się od wykonania obowiązku alimentacyjnego względem uprawnionego, jeżeli żądanie alimentów jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, ale nie dotyczy to obowiązku rodziców względem ich małoletniego dziecka – dopuszczalność oddalenia powództwa o alimenty miała swe źródło tylko i wyłącznie w treści art. 5 k.c., dającego możliwość odebrania ochrony prawu podmiotowemu, które jest przedmiotem nadużycia przez zachowania uprawnionego naruszające zasady współżycia społecznego².

Możliwość sięgnięcia po instytucję z art. 5 k.c. w wypadku orzekania o alimentach była jednak problematyczna. Wprawdzie za dopuszczalnością jej stosowania opowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale pełnego składu

¹ Którą dokonano nowelizacji ustawy z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809, z 2025 r. poz. 897).

² Tak T. Smoczyński, *Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego*, Studia Prawnicze 1983/1, s. 57 i n.; por. orzeczenie SN z 16.6.1965 r., II CR 95/65, OSPiKA 1966/3, poz. 65. Jak można przeczytać w tezie tego judykatu, chodziło o sytuację, w której zobowiązany do alimentacji porzucił pracę i nie skorzystał ze zwolnienia ze służby wojskowej, co sąd ocenił jako formę szykanowania osoby uprawnionej, niezasługującego na ochroną prawną – jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.).

Izby Cywilnej i Administracyjnej z 16 grudnia 1987 r. (III CZP 91/86 OSNC 1988/4, poz. 42)³, aczkolwiek jeszcze dwa lata wcześniej Sąd Najwyższy podjął uchwałę zawierającą pogląd wykluczający możliwość uchylenia się od alimentacji rodziców wobec pełnoletniego dziecka, które było całkowicie niezdolne do pracy, ponieważ popadło w narkomanię⁴, tym samym opowiadając się przeciwko możliwości sięgania po klauzulę generalną zasad współżycia społecznego przy orzekaniu o alimentach.

Również doktryna była w tym zakresie podzielona⁵. Przeciwnicy koncepcji oparcia rozstrzygnięcia oddalającego w części lub w całości powództwo uprawnionego z tego tytułu na odwołaniu się do nadużycia podmiotowego prawa do alimentacji – związanego z zachowaniem niegodnym, naruszającym zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.) – stali na stanowisku, wedle którego istotą i podstawą obowiązku alimentacyjnego jest bliski stosunek rodzinny osoby uprawnionej i zobowiązanej; tej podstawy nie może przekreślić nawet zawinione niewłaściwe postępowanie osoby mającej roszczenia alimentacyjne. Wydaje się jednak, że pogląd ten sprzeciwiał się właśnie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, które manifestowało się wówczas w klauzuli generalnej zawartej w art. 5 Kodeksu cywilnego⁶.

Wobec rozbieżnych stanowisk w kwestii dopuszczalności odwołania się do instytucji nadużycia prawa podmiotowego konieczna stała się in-

³ Wytyczne w zakresie wykładni prawa i praktyki sądowej w sprawach o alimenty.

⁴ Uchwała SN z 31.1.1986 r., III CZP 76/85, OSNC 1987, nr 1, poz. 4.

⁵ W piśmiennictwie przeciwko stosowaniu klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego, zakotwiczonej w art. 5 k.c., byli w szczególności S. Grzybowski, *Pojęcie i cechy socjalistycznego prawa alimentacyjnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prawo” 1967/4, s. 27–28 i J. Gwiazdomorski, *Przesłanki istnienia obowiązku alimentacyjnego*, Warszawa 1974, s. 61–65. W większości jednak przedstawiciele nauki prawa rodzinnego opowiadali się za sięganiem po normę art. 5 k.c. - zob. T. Smyczyński, *Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego*, *Studia Prawnicze* 1983, nr 1, s. 51; A. Szpunar, *Stosowanie art. 5 k.c. w sprawach o alimenty*, *Palestra* 1989, nr 5–7, s. 64 czy T. Justyński, *Problem stosowania konstrukcji nadużycia prawa do fikcyjnych roszczeń alimentacyjnych*, *Palestra* 1999, nr 11, s. 29.

⁶ Warto dodać, że istnieje wiele poglądów dotyczących relacji między prawem a moralnością. Nie analizując ich w tym miejscu i nie dokonując żadnego wyboru we wskazanym zakresie, należy jednak zauważyć, że system prawa tylko w niektórych przepisach nakazuje odwoływanie się do tych zasad, nazywając je zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.) czy zasadami słuszności (np. art. 428 k.c., zawarty w prawie deliktowym). Zawsze podkreśla się jednakowoż wyjątkowy charakter tych klauzul generalnych oraz ostrożne ich stosowanie. W sposób dorozumiany narzuca to pogląd o tym, że prawo -co do zasady- nie musi być oparte na moralności, natomiast są sytuacje, w których wprost z niej czerpie.

terwencja ustawodawcy, której efektem było wprowadzenie wskazanego powyżej przepisu⁷.

Powstaje pytanie, czy ta nowelizacja kodeksu spowodowała zmianę modelu orzekania w sprawach o alimenty, gdy zachodzi potrzeba sięgnięcia po zasady współżycia społecznego, a także – jak odróżnić orzekanie na podstawie tego przepisu od wydawania rozstrzygnięć oddalających powództwo w innych sytuacjach.

Innym zagadnieniem jest również próba określenia granic stosowania tego przepisu. Powstaje pytanie bowiem, czy wystarczy, że zachowanie się uprawnionego ma być po prostu niewłaściwe, nieakceptowalne z przyczyn etycznych, czy winno ono bezpośrednio odnosić się do osoby zobowiązanego. W istocie chodzi tu o wykładnię normy wyprowadzonej z art. 144¹ k.r.o.

Na powyższe pytania będę usiłował odpowiedzieć w tym opracowaniu.

2. Konstrukcja regulacji – próba transpozycji na grunt prawa rodzinnego rozwiązań przyjętych w powszechnym prawie cywilnym

Obecnie obowiązujący przepis art. 144¹ k.r.o., podobnie jak przepis art. 5 k.c., zawiera odwołanie do zasad współżycia społecznego i pozwala na uchylenie się od alimentacji przez zobowiązanego w sytuacji, w której żądanie zgłoszone przez uprawnionego jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Norma zawarta w tym uregulowaniu nie zawiera, choćby egemplifikacyjnego, katalogu wypadków, w których zachodzi taka sprzeczność i tym samym – gdy uzasadnia ona sięgnięcie po rozstrzygnięcie oddalające powództwo. Jest to zrozumiałe, skoro konstrukcja przepisu oparta jest na wmontowanej w jego strukturę klauzuli generalnej, którą posłużenie się - z istoty rzeczy - wyłącza zbudowanie regulacji konkretnej, w której nastąpi odwołanie się do kazuistycznie określonych zdarzeń usprawiedliwiających uchylenie się od alimentacji. W tym zakresie jednak można sięgnąć do dorobku orzeczniczego sprzed daty wejścia w życie omawianego unormowania. Już w przywoływanej uchwale SN z 16.12.1987 r. wyraźnie wskazano

⁷ Niektórzy przedstawiciele doktryny wręcz sądzili, że wprowadzenie tej regulacji do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest podyktowane tym, że zasady słuszności uwzględniano w tego rodzaju sprawach zbyt rzadko i w zbyt wąskim zakresie (tak np. J. Wierciński [w:] W. Borysiak, M. Manowska, J. Sadowski, E. Skowrońska-Bocian, B. Trębska, E. Trybulska-Skoczelaś, R. Zegadło, J. Wierciński, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, uwagi do art. 144(1).

wypadki, w których żądanie alimentów popada w sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Są to mianowicie następujące sytuacje: 1) zachowania godzące w życie i zdrowie członka rodziny, 2) zachowania naruszające godność, dobre imię i inne dobra osobiste człowieka, 3) zachowania polegające na zawinionym popadnięciu w niedostatek lub umyślnym wywołaniu sytuacji prowadzącej do żądania alimentów. Sąd Najwyższy - w uzasadnieniu wzmiankowanej uchwały – podkreślił, że niedopuszczalne jest oddalenie powództwa, gdy alimentów żąda małoletnie dziecko od swoich rodziców. Nawet bowiem naganne zachowanie małoletniego – jak dalej wywodzono - naruszające zasady współżycia społecznego, nie może być podstawą do nieuwzględnienia żądania zasądzenia na jego rzecz alimentów.

Skoro już pod rządami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego sprzed nowelizacji, którą wprowadziła wyżej opisana ustawa z 2008 roku, za dopuszczalne uznawano odwoływanie się do regulacji art. 5 k.c. i opieranie na niej orzeczeń oddalających powództwo, to rodzi się pytanie (o czym częściowo była już mowa), czy powstała potrzeba dokonania nowelizacji uregulowania kodeksowego we wskazanym zakresie. Brak ingerencji ustawodawczej niósł takie niebezpieczeństwo, że wobec braku jednolitego stanowiska w orzecznictwie i doktrynie niektóre sądy mogłyby, nawet wbrew wytycznym zawartym w powołanej uchwale Sądu Najwyższego, pomijać – w ramach podstawy prawnej wydawanych orzeczeń (art. 5 k.c.), stojąc na stanowisku, że nie ma on zastosowania⁸. Z drugiej strony jednak, czy uzupełnienie norm regulujących alimenty o przepis art. 144¹ – *explicite* upoważniający do uchylenia się od alimentacji przez przyzmat zasad współżycia społecznego – doprowadziło do wykształcenia się innej praktyki stosowania tych zasad w ramach orzekania o alimentach?

Przed przystąpieniem do udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania oraz zasygnalizowaniem problemów, które mogą powstać w związku ze stosowaniem „nowego” unormowania – warto jeszcze wspomnieć o innych instytucjach powszechnego prawa cywilnego odwołujących się do „zasad współżycia społecznego”. Chodzi o sytuacje, gdy uprawniony jest pozbawiony możliwości korzystania ze swoich uprawnień, albowiem swym postępowaniem rażąco naruszył zasady współżycia społecznego. W obszarze prawa spadkowego znaleźć można wydziedziczenie (pozbawienie prawa do zachowku – art. 1008 k.c.) oraz uznanie za niegodnego (pozbawienie

⁸ Powyżej przedstawiona została grupa przedstawicieli doktryny negujących zasadność oparcia rozstrzygnięć oddalających powództwo alimentacyjne na klauzuli zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.).

prawa do dziedziczenia, albowiem spadkobiercę uznanego za niegodnego traktuje się tak, jakby nie dożył on chwili otwarcia spadku – art. 928 k.c.). Co interesujące – jedną z przesłanek uznania za niegodnego jest uporczywe, wbrew woli spadkodawcy, postępowanie spadkobiercy sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Innym elementem hipotezy normy wyprowadzonej z opisaney wyżej regulacji jest uporczywe niedopełnienie obowiązków rodzinnych względem spadkodawcy.

Próba transponowania powyższych rozwiązań na grunt regulacji prawa rodzinnego w zakresie alimentów pozwoliła doktrynie – jeszcze w stanie prawnym sprzed zmian, które zostały dokonane w 2008 roku – określić zakres „niegodności” uprawnionego do alimentacji; uwagi te nie straciły jednak na aktualności pod rządami nowej regulacji. Mianowicie uznano, że istnieją dwa rodzaje „niegodności”. Pierwszy polega na zawinionym, rażącym naruszeniu przez uprawnionego reguł postępowania odpowiadających charakterowi istniejących między stronami stosunków rodzinnych. Jako przykłady takiej „niegodności” podawano takie stany faktyczne, które miały swoje źródło w istniejących pomiędzy uprawnionym a zobowiązanym do alimentacji nieporozumieniach i konfliktach rodzinnych. Drugi typ niegodności wiązano z takimi z kolei wypadkami, w których sam uprawniony do alimentów w sposób zawiniony powodował swój niedostatek⁹.

3. Autonomiczność regulacji opartej na przesłance moralności

Należy podkreślić, że dzięki omawianej nowelizacji przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wzbogaciły się o nowe uregulowanie, które zawiera odesłanie do zasad współżycia społecznego, a zatem do reguł moralności, które są powszechnie przyjęte przez społeczeństwo. Wprowadzenie wskazanego unormowania sprawiło, że nie ma już potrzeby sięgania do norm innego kodeksu, skoro w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym znajduje się regulacja w pełni autonomiczna – pozwalająca na wydanie rozstrzygnięcia opartego tylko na regulacji tego kodeksu. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że art. 144¹ k.r.o. stanowi *lex specialis* względem regulacji zawartej w przepisie art. 5 k.c.

⁹ Zob. wyrok SN z 4.5.1972 r., III CRN 48/72, LEX nr 7087.

Ciekawie prezentuje się zastosowanie wskazanego przepisu do oceny nie tyle samej zasadności roszczenia alimentacyjnego, ile jego wysokości. Dotyczy to bardziej złożonego stanu faktycznego, w obrębie którego uprawniony do alimentacji żądał zasądzenia na jego rzecz świadczenia rażąco wygórowanego w celu, który jest niegodziwy, albowiem w ten oto sposób zmierzał on do pokrzywdzenia pozostałych wierzycieli alimentacyjnych, którzy – w wypadku uwzględnienia jego żądania – nie byli w stanie zaspokoić swoich roszczeń tudzież byli je w stanie zrealizować jedynie w części. W istocie zatem żądanie alimentów w większej wysokości w celu pokrzywdzenia innych wierzycieli alimentacyjnych popada w sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, co również pozwala zastosować przepis art. 144¹ k.r.o.¹⁰

Należy pamiętać, że komentowane uregulowanie jest na tyle samodzielne, tzn. jest odrębną, materialnoprawną podstawą oddalenia powództwa, że należy je odróżnić od innych, podobnych przepisów, również przewidujących możliwość uchylenia się od alimentacji.

Pierwszym z nich jest przepis art. 133 § 1 k.r.o., w myśl którego można uchylić się od alimentacji na rzecz dziecka, jeśli dochody z jego majątku wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Zwrócić należy przy tym uwagę, że treść art. 144¹ zd. 2 k.r.o. powoduje, iż uchylenie się od świadczeń alimentacyjnych wobec małoletniego dziecka, gdy nie ma żadnego majątku, który przynosi dochód, albo gdy dochody te nie wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania, nie jest możliwe, nawet jeśli żądanie alimentów mogłoby być, w okolicznościach konkretnej sprawy, uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Drugą normą prawną stanowiącą odrębną podstawę uchylenia się od obowiązku alimentacyjnego jest przepis art. 133 § 3 k.r.o. Odnosi się on do przyznanego rodzicom uprawnienia do uchylenia się od świadczeń alimentacyjnych względem pełnoletniego dziecka w sytuacji, gdy są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możności samodzielnego utrzymania się¹¹.

¹⁰ Por. wyroki SN: z 6.3.1963 r., III CR 88/62, OSNC 1964/5, poz. 98; z 20.8.1965 r., III CR 133/65, LEX nr 5857; z 30.10.1972 r., III CRN 255/72, LEX nr 7174 oraz z 18.4.1974 r., III CRN 35/74, LEX nr 7465.

¹¹ Zob. wyroki SN: z 20.1.1972 r., III CRN 470/71 LEX nr 7052; z 8.8.1980 r., III CRN 144/80, OSNC 1981/1, poz. 20. Np. chodzi o sytuację, gdy dziecko powtarza kolejny rok studiów lub nie korzysta z pomocy stypendialnej oferowanej przez państwo. W ocenie Sądu Najwyższego taka postawa narusza zasady prawidłowego funkcjonowania rodziny i tym samym jest zamachem na zasady współżycia społecznego.

Wprawdzie postawa pełnoletniego dziecka, które nie dokłada starań w celu usamodzielnienia się, może być postrzegana – i z reguły jest – jako forma szykany jego rodziców, jeśli zdecyduje się na wysunięcie wobec nich żądań alimentacyjnych, co przekłada się na uznanie zachowania się tego rodzaju za naruszające reguły współżycia społecznego, to jednak wyłączna podstawa materialnoprawną oddalenia powództwa alimentacyjnego wytoczonego przez pełnoletnie dziecko przeciwko rodzicom wynika z treści art. 133 § 3 k.r.o.; nie ma zaś potrzeby w tym zakresie powoływania się na normę wysłowioną w art. 144¹ k.r.o.

Trzeba tak w ogóle zauważyć, że przepis art. 144¹ k.r.o., jak już wyżej zaznaczono, stanowi samodzielną podstawę oddalenia powództwa. Jeśli nawet zgłoszone przez dziecko pełnoletnie żądanie zasądzenia na jego rzecz alimentów nie jest połączone z nadmiernym uszczerbkiem dla jego rodziców lub jeżeli dziecko dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania się (*argumentum a contrario* z art. 133 § 3 k.r.o., co oznacza, że nie są wypełnione elementy hipotezy tego przepisu), to i tak istnieje możliwość rozważenia oddalenia powództwa przy odwołaniu się do treści art. 144¹ k.r.o., jeśli uprawniony do alimentacji w sposób naganny zachowuje się w zakresie łączących go z rodzicami relacji rodzinnoprawnych, np. gdy takie dziecko zerwało kontakt z rodzicami, nie ma do nich szacunku itp. Dobrą ilustracją tego zagadnienia jest stan faktyczny zrekonstruowany w treści uzasadnienia postanowienia SO w Bydgoszczy z 21 października 2013 r. X Cz 218/13 (LEX nr 1609684). Chodziło o sytuację, w której pełnoletnie dziecko obrało własną drogę zawodową, wbrew oczekiwaniom rodziców, co zrodziło w obrębie stosunków rodzinnych szereg napięć oraz emocji, przeradzających się konflikty, wzajemny brak zrozumienia i kompromisu.

4. Status dziecka małoletniego oraz status rodziców takiego dziecka w kontekście stosowania art. 144¹ k.r.o.

Jak już wyżej wspomniano, jedyną negatywną przesłanką uchylenia się od świadczeń alimentacyjnych jest okoliczność, że roszczeń tych dochodzi małoletnie dziecko od swoich rodziców. Nie straciła bowiem na aktualności, prezentowana jeszcze przed wejściem w życie nowelizacji k.r.o., wprowadzającej doń art. 144¹ k.r.o., teza, iż nawet skrajnie negatywne zachowania małoletniego względem jego rodziców nie wyłączają ich obowiązku ali-

mentacyjnego względem niego. Obecna treść normatywna tego przepisu niewątpliwie tę tezę tylko potwierdza. Przyjęcie odmiennego zapatrywania (teoretycznie możliwe przed opisywaną zmianą przepisów ustawy) należałoby zakwalifikować jako rezultat wykładni *contra legem*. Zwraca uwagę, że w tym wypadku pozycja dziecka małoletniego jest szczególnie silna; jego statusu nie zmienia jego sytuacja majątkowa itp.

Inaczej przedstawia się, na gruncie tej regulacji, status prawny rodziców takiego dziecka. Ich negatywne zachowanie może być przyczyną sięgnięcia po przepis art. 144¹ k.r.o. Jak pokazuje praktyka sądowego wymiaru sprawiedliwości w postępowaniach opartych na treści art. 144¹ k.r.o., często powództwo kierowane jest przez rodziców przeciwko dorosłym dzieciom w wypadku, gdy w okresie małoletności dziecka w ogóle nie troszczyli się o jego utrzymanie i wychowanie. Chodzi tu najczęściej o brak zaangażowania finansowego rodzica w utrzymanie i wychowanie dzieci, lecz także o przemocowe zachowania względem dzieci, nadużywanie alkoholu, a także opuszczenie dziecka i brak jakiegokolwiek zainteresowania jego losem¹². Osobiście występowałem jako pełnomocnik w procesie, w którym doszło, lecz dopiero w ramach postępowania odwoławczego, do oddalenia powództwa na podstawie art. 144¹ k.r.o. Stan faktyczny przedstawiał się podobnie, mianowicie ojciec pozwanego, którym było aktualnie pełnoletnie dziecko, wykazywał brak zaangażowania finansowego w jego utrzymanie i wychowanie. Nie regulował zasądzonych od niego na rzecz pozwanego alimentów. Pozwany, po dojściu do pełnoletności z kolei, wykonywał zawód lekarza, co sprawiało, że był osobą dobrze sytuowaną. Ojciec pozwanego z kolei popadł w długi m.in. na skutek niepłacenia alimentów na rzecz syna, albowiem należności z tego tytułu pokrywane były ze środków publicznych (funduszu alimentacyjnego). Fundusz dochodził ich od ojca pozwanego na zasadzie regresu; w wyniku tego komornik potrącał ze skromnego świadczenia ojca pozwanego stosowną kwotę, by regularnie zaspokajać wierzytelność funduszu z tytułu kiedyś niezapłaconych alimentów. W tych realiach dochodzenie alimentów od pełnoletniego syna było pewnym paradoksem. Sąd zresztą zauważył, że nie tylko postawa ojca, który nie troszczył się o utrzymanie syna w okresie jego małoletności, była naganna i pozbawiała jego prawo do alimentacji ochrony normatywnej, lecz również stwierdzono, że ojciec pozwanego w sposób zawiniony popadł w niedostatek, co także uzasadnia

¹² Zob. wyrok SO w Nowym Sączu z 21.11.2013 r., III Ca 718/13, LEX nr 1716520; wyrok SO w Olsztynie z 17.9.2014 r., VI RCa 147/14, LEX nr 1621650.

negatywne rozstrzygnięcie w zakresie zgłoszonych przezeń roszczeń alimentacyjnych.

Analizując praktykę sądowego stosowania art. 144¹ k.r.o. i porównując ją do praktyki sięgania po art. 5 k.c. w czasie, gdy jeszcze nie wszedł w życie przepis art. 144¹ k.r.o., można dojść do przekonania, że praktyka ta nie uległa większym zmianom, ponieważ w ramach orzekania w tym zakresie sądy – bez względu na to, czy odwoływały się do art. 5 k.c., czy też stosują dziś art. 144¹ k.r.o. – zawsze poddają wykładni pojęcie zasad współżycia społecznego. Różnica między regulacją opartą na cywilnym prawie powszechnym i unormowaniem, które jest ulokowane aktualnie w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, ma charakter teoretyczny. Istotną zmianą w zakresie praktyki stosowania tych instytucji jest w gruncie rzeczy przede wszystkim to, że regulacja obecnie ma charakter autonomiczny, a zatem nie ma wątpliwości, że należy ją stosować w obrębie stosunków rodzinnoprawnych, natomiast pod rządami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego sprzed wejścia w życie nowelizacji (kiedy sięgać trzeba było po art. 5 k.c.) odwołanie się do Kodeksu cywilnego nie było takie oczywiste, choćby wobec faktu, że – jak wspomniano – pojawili się reprezentanci doktryny negujący możliwość sięgania po tę regulację. Nowelizacja pozwoliła na ostateczne położeniu kresu wątpliwościom występującym w odniesieniu do stosowania zasad współżycia społecznego.

5. Brak możliwości stosowania art. 144¹ k.r.o. w postępowaniu administracyjnym

Koleją rzeczy jest to, że rodzice się starzeją, niedomagają i mogą trafić do domu pomocy społecznej, ale nie mają środków, by uiścić opłatę za pobyt w takim miejscu. Zgodnie z art. 61 ust. 1 u.p.s. obowiązani do wnoszenia opłaty za pobyt w domu pomocy społecznej są: 1) mieszkani; 2) zstępni przed wstępnymi; 3) gmina, z której osoba została skierowana do domu pomocy społecznej.

W sytuacji, gdy mieszkani nie jest w stanie ponieść opłaty za pobyt, zobowiązani są do tego inni - w zaprezentowanej powyżej kolejności. Taki stan rzeczy stanowi źródło żądania dyrektora placówki w stosunku do osoby zobowiązanej. Powstaje pytanie, czy wtedy w grę może wchodzić zastosowanie art. 144¹ k.r.o., który miałby posłużyć do uchylenia się od obowiązku

wniesienia opłaty przez osoby zobowiązane w dalszej kolejności – oczywiście przy zaistnieniu przesłanek sprzeczności takiego żądania z zasadami współżycia społecznego (chodzi o zachowanie się osoby umieszczonej w domu opieki społecznej wobec osoby, która jest zobowiązana, na mocy ustawy o pomocy społecznej, do wniesienia opłaty – a zatem o podobną sytuację do tej, w której uzasadnione jest oddalenie powództwa alimentacyjnego na tej podstawie).

W orzecznictwie sądowoadministracyjnym raczej wyklucza się w takim wypadku sięganie po przepis art. 144¹ k.r.o. Obowiązek wniesienia opłaty ma bowiem rodowód publicznoprawny, nie jest zaś obowiązkiem alimentacyjnym¹³. Oczywiście gdyby na przykład z żądaniem alimentacyjnym przeciwko dziecku wystąpił - imieniem mieszkańca takiego domu pomocy społecznej – jego dyrektor, przepis ten, przy spełnieniu przewidzianych w nim przesłanek, znalazłby zastosowanie¹⁴.

6. Zagadnienia proceduralne związane ze stosowaniem art. 144¹ k.r.o.

Przepis art. 144¹ k.r.o. stanowi, jak wiadomo, materialnoprawną podstawę orzekania w sprawach o alimenty, w których rozważana jest kwestia nadużycia prawa do alimentacji przez odwołanie się do zasad współżycia społecznego. Powyżej zaprezentowano rozważania, które dotyczą tylko tej sfery – materialnoprawnych przesłanek obezwładnienia roszczenia o alimenty w ramach omawianej instytucji. Pora jednak spojrzeć, jak wygląda to zagadnienie w płaszczyźnie procesowej. Otóż – jak wynika z analizy orzecznictwa sądowego, choćby tego, które przywołałem jako ilustracja problemów związanych ze stosowaniem przepisu art. 144¹ k.r.o. – najczęściej w postępowaniach tego rodzaju pozwany (przeciwko któremu kierowane jest roszczenie) podnosi zarzut oparty na treści art. 144¹ k.r.o.¹⁵ Oczywiście z żąd-

¹³ Tak m.in. wyrok WSA w Kielcach z 30.1.2020 r., II SA/KE 1145/19, LEX nr 2865053.

¹⁴ Zob. wyrok SR dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z 28.2.2013 r., III RC 53/13; wyrok SR dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z 7.3.2013 r., III RC 481/12, LEX nr 1912226; wyrok SO w Słupsku z 7.2.2014 r., IV Ca 34/14 (powoływanie za: A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Fras, M. Hąbda, LEX/el. 2023, uwagi do art. 144(1)).

¹⁵ Zob. też wyrok SO w Słupsku z 7.2.2014 r., IV Ca 341/14, LEX nr 1609910; wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 22.9.2014 r., II Ca 507/14, LEX nr 1611250; wyrok SO w Olsztynie z 26.11.2014 r., VI RCa 250/14, LEX nr 1621657.

nej normy prawa procesowego nie wynika obowiązek wskazania podstawy materialnoprawnej zarzutu (co ucieleśnia zasadę *da mihi factum dabo tibi ius*). Taki obowiązek nie ciąży nawet na podmiocie kwalifikowanym (profesjonalnym pełnomocniku reprezentującym interesy strony niefachowej, tj. adwokacie, radcy prawnym itd.), choć mile widziana jest taka postawa procesowa pełnomocnika profesjonalnego, który wskaże tę podstawę *in concreto* (ułatwia to bowiem procedowanie sądu, a w szczególności nadaje pożądaną kierunek prowadzonemu w tym zakresie postępowaniu dowodowemu). Tak czy inaczej – wymaganie minimalne, jakie stawia się zarzutowi opartemu na przepisie art. 144¹ k.r.o., to wskazanie okoliczności, które przemawiają za uznaniem strony powodowej za postępującą niegodziwie i której podmiotowe prawo do alimentacji nie zasługuje na ochronę. Chodzi na przykład o dokładny opis tego zachowania, a wraz z nim – o złożenie stosownych wniosków dowodowych mających na celu wykazanie twierdzeń na temat powstania tych okoliczności¹⁶. Często pozwany nie potrafi sformułować wniosków dowodowych, tj. dokonać wyboru środków dowodowych czy też skonstruować tzw. tezy dowodowej (wskazującej, jakich okoliczności ma dowieść określony środek dowodowy), wobec czego okazać się może i tak konieczna pomoc profesjonalnego pełnomocnika¹⁷. Należy przyjąć, *a maiori ad minus*, że zarzut oparty na treści art. 144¹ k.r.o. może prowadzić nie tylko do oddalenia powództwa w całości, ale wywołać taki efekt częściowo, tj. ukształtować świadczenie alimentacyjne na rzecz powoda w określonym (mniejszym) zakresie.

Rzadziej, ale taka sytuacja nie jest wykluczona, przepis art. 144¹ k.r.o. jest odrębną materialnoprawną przesłanką powództwa o uchylenie lub ograniczenie zakresu obowiązku alimentacyjnego¹⁸. W każdym razie chodzi

¹⁶ Np. jeśli rodzic nie troszczył się o utrzymanie i wychowanie dziecka niepełnoletniego, a gdy doszło ono do pełnoletności – pozwał je o alimenty, to pozwany (pełnoletnie dziecko) winien wykazać, np. zeznaniami świadków czy dokumentami urzędowymi, że inicjujący proces o alimenty rodzic zachowywał się wobec niego niegodziwie.

¹⁷ Sąd nie może z urzędu ustalać tych okoliczności; zresztą skąd miałby skład orzekający o nich wiedzieć, chyba że prowadzone jest odrębne postępowanie sądowe, w którym doszło do ich przedstawienia. Jest to jednak mało prawdopodobne. Można sobie wyobrazić taką sytuację: sędzia orzeka w sprawie o przestępstwo znęcania popełnione przez rodzica na szkodę małoletniego (art. 207 k.k.), a następnie ten sam sędzia zostaje przeniesiony do sądu rodzinnego, w którym akurat trafia na sprawę o alimenty, w której skazany rodzic jest stroną powodową. Byłaby to sytuacja uzyskania wiedzy na temat istotnych okoliczności właśnie w trakcie wykonywania czynności urzędowych.

¹⁸ Podobną funkcję, choć na podstawie odmiennych przesłanek, pełni art. 138 k.r.o., umożliwiający likwidację lub zmianę obowiązku alimentacyjnego w wyniku „zmiany stosunków”.

o istniejący obowiązek alimentacyjny, co do którego powód (zobowiązany alimentacyjnie) domaga się jego zmiany lub uchylenia.

Niezależnie jednak od tego, czy postępowanie sądowe przebiega wedle pierwszego ze scharakteryzowanych modeli (tj. stosowanie art. 144¹ k.r.o. wdrożone zostaje jako zarzut), czy według drugiego z rozwiązań proceduralnych (powództwo od samego początku oparte na treści art. 144¹ k.r.o.) – budzi wątpliwości, czy jest to postępowanie w sprawie o alimenty¹⁹.

Pogląd na temat charakteru sprawy rozpoznawanej przez sąd w ramach podstawy materialnoprawnej osadzonej w art. 144¹ k.r.o. determinuje również stosowanie art. 17 pkt 4 k.p.c. Gdyby bowiem przyjąć, że jest to sprawa o alimenty, sądem właściwym rzeczowo jest zawsze sąd rejonowy - bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 17 pkt 4 *in fine* k.p.c.). Z kolei obrona odmiennego zapatrywania na tę kwestię, tj. uznającego, że postępowanie to toczy się w sprawie o prawa majątkowe (lecz nie jest to sprawa o alimenty), pozwala na to, by przyjąć, że zastosowanie ma reguła zawarta w art. 17 pkt 4 *in principio* k.p.c. Stosownie zaś do niej właściwość rzeczowa sądu będzie uzależniona od wartości przedmiotu sporu, a górną granicę w tym zakresie wyznaczał będzie próg 75 000 złotych. Zagadnienie to komplikuje dodatkowo fakt, że wedle poglądu opowiadającego się za uznaniem, że sprawa dotyczy praw majątkowych (ale nie świadczeń alimentacyjnych), wartość przedmiotu sporu i tak obliczana byłaby zgodnie z dyrektywą wynikającą z art. 22 k.p.c., regulującego problem obliczania tej wartości w wypadku świadczeń powtarzających się²⁰. Gdyby zatem uznać, że jest to sprawa o prawa majątkowe i jednocześnie pozbawiona pierwiastka

¹⁹ Za sprawę o alimenty uznaje ją A. Kawałko, H. Witczak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Fras, M. Habdas, LEX/el. 2023, uwagi do art. 144¹, odmiennie zaś na przykład G. Jędrejek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017, uwagi do art. 144¹. W ramach tego stanowiska podkreśla się, że nie jest to sprawa o świadczenie, w związku z czym nie może być ona sprawą o alimenty, natomiast jest to – wedle tego samego poglądu – sprawa o prawa majątkowe.

²⁰ Opowiedzenie się za zastosowaniem tego algorytmu obliczania wartości przedmiotu sporu nie było w ogóle przedmiotem szerszych uwag w piśmiennictwie, ale wydaje się ono nieco problematyczne, skoro przedstawiciele doktryny sprzeciwiający się koncepcji uznania sprawy za alimentacyjną jednocześnie wskazują na przepis odnoszący się do świadczeń powtarzających się, a zatem - alimentacyjnych. Tymczasem uznanie, że w grę wchodzi odwołanie się do regulacji art. 22 k.p.c., musiałoby być poprzedzone założeniem, że chodzi o sprawę o prawa majątkowe, które mają charakter powtarzających się, ale nie są jednocześnie – w swej istocie – prawami alimentacyjnymi. Przyznam, że nie widzę podstaw do czynienia tego rodzaju dyferencjacji, tj. wyróżniania powtarzających się świadczeń majątkowych, które jednocześnie nie mają charakteru alimentacyjnego.

alimentacyjnego, to możliwa byłaby sytuacja, w której zachodziłaby konieczność poddania sporu kompetencji sądu okręgowemu – orzekającemu jako sąd pierwszej instancji (art. 17 pkt 4 *in principio* k.p.c.). Sytuacja ta nie jest zbyt prawdopodobna, ale w praktyce możliwa²¹.

Odnosząc się do stanowiska, w świetle którego sprawa rozpoznawana na podstawie art. 144¹ k.r.o. jest sprawą o prawa majątkowe, ale nie sprawą o alimenty – w mojej ocenie – trzeba tak nakreślony pogląd poddać krytyce. Po pierwsze – jak opisano już wyżej – oparcie rozstrzygnięcia na treści scharakteryzowanej regulacji może wynikać zasadniczo z dwóch układów procesowych. Ten występujący z większą częstotliwością zakłada, że pozwany podejmie obronę przed roszczeniem i w jej ramach podniesie zarzut; dużo rzadziej można sobie wyobrazić z kolei sytuację, w której podmiot inicjujący postępowanie i domagający się uchylenia ciążącego na nim obowiązku alimentacyjnego będzie opierał swoje żądania na treści art. 144¹ k.r.o. (a zatem będzie usiłował przypuścić „atak” na pozwanego). O ile można mieć pewne wątpliwości co do charakteru sprawy w drugiej z opisanych sytuacji, o tyle należałoby je zupełnie rozwiązać w pierwszym z omawianych wypadków, skoro zarzut płynący z art. 144¹ k.r.o. jest elementem obrony przed roszczeniem, które przecież ma - nie da się tego podważyć – charakter alimentacyjny *par excellence*. Co się tyczy drugiej sytuacji, to znaczy tej, w której art. 144¹ k.r.o. stanowi materialnoprawną podstawę żądania uchylenia tudzież ograniczenia zakresu obowiązku alimentacyjnego, to analogia do postępowań, w której podstawą materialnoprawną jest art. 138 k.r.o., jest dość wyraźna, a wszystkie tego rodzaju sprawy można zakwalifikować jako sprawy odnoszące się do korekty lub likwidacji obowiązku alimentacyjnego, co również każe plasować je w kategorii spraw o alimenty. Jako wtórną konsekwencję przyjęcia, że występuje tu zawsze sprawa o alimenty, należy traktować to, że zastosowanie ma do tej sprawy jedynie art. 17 pkt 4 *in fine* k.p.c., uniezależniający ustalenie właściwości rzeczowej sądu rejonowego od wartości przedmiotu sporu. Miejscowo właściwym jest sąd właściwy ze względu na miejsce zamieszkania pozwanego (art. 27 k.p.c.) lub powoda jako podmiotu uprawnionego (art. 32 k.p.c.). W sprawach tych bowiem może być to sąd właściwości ogólnej lub przemiennej. Przy przyjęciu założenia,

²¹ Tak by się stało, gdyby miesięczne alimenty (dotychczas płatne lub żądane w treści pozwu) przekroczyły kwotę 8 334 złotych, albowiem ich roczna suma – jak mechanizm liczenia wówczas wartości przedmiotu sporu przewiduje art. 22 k.p.c. – przekroczyłaby 100 000 złotych, co uzasadniałoby właściwość sądu okręgowego – jako sądu rozpoznającego sprawę w pierwszej instancji.

że jest to sprawa o alimenty, rozstrzygnięcie tej kwestii w powyższy sposób nie budzi już żadnych wątpliwości.

W zakresie innych zagadnień proceduralnych należy przyjąć – i to już nie jest sporne – że postępowanie to toczy się w trybie procesowym (w którym składany jest pozew, a jeśli sprawa jest rozstrzygana co do jej istoty – zapada wyrok, od którego przysługuje apelacja).

W bardziej złożonym układzie procesowym możliwe są przedmiotowe lub podmiotowe zmiany powództwa, jak również – w ramach tych ostatnich – sytuacje, gdy znajdą zastosowanie przepisy o współuczestnictwie procesowym lub interwencji. Przyjmuje się, że zasadniczo współuczestnictwo ma charakter formalny (art. 72 § 1 pkt 2 k.p.c.). Nadto za dopuszczalną uznaje się interwencję uboczną (art. 76 k.p.c.), w szczególności po stronie powodowej. Jeśli chodzi o podmiotowe przekształcenia powództwa – za dopuszczalną uznać wypada jego zmianę: z powództwa opartego na art. 138 k.r.o. na powództwo znajdujące się swe oparcie w treści art. 144¹ k.r.o.²²

Zgodzić się można z twierdzeniem, że powództwo o uchylenie obowiązku alimentacyjnego stanowi powództwo o ukształtowania prawa lub stosunku prawnego, gdyż w jego wyniku dochodzi do zmiany lub likwidacji stosunku alimentacyjnego. Taki sam charakter ma rozstrzygnięcie wydane na skutek podniesienia przez pozwanego, w sprawie tego rodzaju, zarzutu zmierzającego do uchylenia się od obowiązku alimentacyjnego na podstawie art. 144¹ k.r.o. W każdym wypadku bowiem wyrok wydany w sprawie wywołuje skutek *ex nunc*. Zobowiązany zatem nie mógłby domagać się zwrotu świadczeń alimentacyjnych zasądzonych od niego wcześniej na rzecz uprawnionego.

7. Uwagi końcowe

Rekapitułując dotychczas prowadzone rozważania, należy zaznaczyć, że nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2008 roku, dodająca do prawa alimentacyjnego przepis art. 144¹ k.r.o., była istotna z punktu widzenia ukształtowania się stabilnej i pewnej praktyki odwoływania się do nadużycia prawa do alimentacji w postaci zachowań godzących w zasady współżycia społecznego – rozumiane jako zbiór norm etycznych wyznawanych przez ogół społeczeństwa, wyznaczających standardy poprawnego postępowania,

²² Tak G. Jędrejek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019, uwagi do art. 144¹.

szczególnie wobec innych osób. Pozwoliła ona ostatecznie wyeliminować zarówno z judykatury, jak i z doktryny prawa rodzinnego poglądy twardo sprzeciwiające się odwoływaniu się do zasad współżycia społecznego czy reguł słuszności w ramach orzekania w sprawach o alimenty. Nie wydaje się, aby – z drugiej strony – praktyka sądowa orzekania w tym zakresie opierała się na inaczej rozumianych czy interpretowanych podstawach materialnoprawnych rozstrzygnięć, niż miało to miejsce pod rządami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z okresu przed omawianą zmianą przepisów. Nie można też przyjmować, by prezentowany uprzednio pogląd o wyjątkowym czy szczególnie ostrożnym sięganiu po normy, w których zawarte są tego typu klauzule generalne, został zmodyfikowany na gruncie nowej regulacji. Konsekwentnie wszak, kiedy w jej ramach pojawia się klauzula generalna, w zakresie kompetencji sądu orzekającego leży jej konkretyzacja, tj. zastosowanie *in casu*. Raz sprzeczność z zasadami etyki będzie bowiem wykazywać zachowanie uprawnionego, który nie wypełniał obowiązków rodzinnych wobec zobowiązanego i wobec takiej postawy jego uprawnienie nie zasługuje na ochronę prawną, innym razem – postępowanie uprawnionego może polegać na zawinionym, np. ze względu na hulaszczy czy nieodpowiedzialny tryb życia, popadnięciu w niedostatek, co także odziera uprawnienie alimentacyjne z jego normatywnej ochrony. Analiza orzecznictwa sądowego pozwala na wyodrębnienie kilku kategorii sytuacji tego rodzaju, choć stanów faktycznych dających się zrekonstruować w ramach tych orzeczeń jest bardzo dużo i cechują się one różnorodnością. Udzielając odpowiedzi na jedno z pytań sformułowanych na początku opracowania, należy zauważyć, że „niegodność” zachowania uprawnionego nie musi odnosić się tylko do jego relacji z osobą bliską, która byłaby zobowiązana do alimentacji, lecz może dotyczyć zachowań uprawnionego niemających związku z jego stosunkiem do takiej osoby, czego właśnie najlepszym przykładem są sytuacje zawinionego wywołania u siebie stanu niedostatku. Nie można wykluczyć, że stan ten będzie nawet upozorowany – w celu podjęcia próby swoistego wyłudzenia alimentów od zobowiązanego. Nie jest także wykluczone, zresztą wiele przykładów można odnaleźć w orzecznictwie, że okoliczności – jedno dotyczące relacji z innymi osobami, drugie zaś odnoszące się do postępowania tak w ogóle takiej osoby wystąpią jednocześnie. Rozstrzygnięcie kwestii wpływu kumulacji takich okoliczności może okazać się kluczowe w kontekście oceny zakresu, w jakim zwalczone zostanie powództwo, tzn. czy nastąpi jego całkowite czy częściowe oddalenie. Przypomnieć w tym miejscu trzeba, że zgłoszenie zarzutu opartego na

treści art. 144¹ k.r.o. nie musi prowadzić do rozstrzygnięcia oddalającego powództwo w całości, albowiem sąd może oddalić je w części, tym samym też - uznając, że w części było ono uzasadnione. Mimo sygnalizowanych wątpliwości, głównie zgłaszanych w piśmiennictwie, przeważa stanowisko, że sprawy, w których dochodzi do rozważenia stosowania art. 144¹ k.r.o., stanowią sprawy o alimenty. Przesądza o tym nawet lokalizacja komentowanej regulacji, a konsekwencją takiego zapatrywania jest łatwiejsze oraz niewywołujące wątpliwości stosowanie norm procesowych, związanych przede wszystkim z ustaleniem właściwości rzeczowej i miejscowej sądu, przed którego obliczem powinno toczyć się postępowanie.

* * *

Streszczenie

Opracowanie zawiera omówienie istotnych zagadnień wyłaniających się na gruncie interpretacji art. 144¹ k.r.o., dotyczącego prawa do alimentacji. Przepis ten przewiduje, że uprawniony może nie uzyskać alimentów od zobowiązanego w wypadku, gdy jest to sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Przed nowelizacją kodeksu w 2008 roku nie było takiej regulacji, w związku z czym sądy – we wskazanym zakresie – powoływały się na przepis art. 5 k.c., przy czym brak było zgodności co do możliwości sięgania po tę regulację. Przepis art. 144¹ k.r.o. ma zastosowanie w sytuacji, w której uprawniony z tytułu alimentów zachowuje się niewłaściwie względem zobowiązanego lub gdy w wyniku swojego zawinionego zachowania popada w niedostatek. Wówczas pozwany w procesie o alimenty może podnieść zarzut, że żądanie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Jest tylko jeden wyjątek od reguły, gdy przepis ten nie znajdzie zastosowania, mianowicie sytuacja, gdy uprawnionym z tytułu alimentów jest małoletni domagający się ich od swoich rodziców; wtedy bowiem rodzic nie może podnieść zarzutu, że roszczenie małoletniego popada w sprzeczność z zasadami współżycia społecznego.

Słowa kluczowe: alimenty, zasady współżycia społecznego, prawo rodzinne, nadużycie prawa, dzieci

* * *

***THE ABUSE OF THE RIGHT TO MAINTNANCE WITH
PARTICULAR EMPHAHIS ON THE RELATIOSSHIPS
BETWEEN PARENTS AND CHILDREN***

Summary

The article contains a report on significant problems emerging on the ground of interpretation of article 144(1) of the Family and Gurdianship Code which refers to the maintenance. It provides that the entitled person shall not be granted to support from the obligor if it is contrary to the principles of community life. Before the amendment of the Family and Gurdianship Code in 2008 there was no such a provision as article 144(1) and courts formed judgements on the basis of article 5 of the Civil Code but there was no concert this provision may be applied. Article 144(1) ma be applied if entitled person behaved inappropriately to the obligor or for example through to his own fault fallled into poverty. As a rule the defendant in the proceeding raises an allegation the demand is contrary to the principles of community life so it is the abuse of right. There is only one exception the provision is not applied: if a minor demands maintenance from the parent – even if his bahaviour is inappppriopate the parent is not able to raise effectively an allegation the demand is contrary to the principles of community life.

Keywords: maintenance, the principles of community life, family law, the abuse of right, children

BIBLIOGRAFIA

1. Opracowania książkowe

- Andrzejewski M., *Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej (dziecko – rodzina – państwo)*, Kraków 2003
- Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011
- Banachowicz J., *Charakter prawny wysłuchania małoletniego dziecka przez sąd w sprawie o kontakty z rodzicem*, [w:] *Prawo małoletniego dziecka do kontaktów z rodzicem w polskim systemie prawnym*, Wrocław 2024
- Baran K. W., *Zbiorowe prawo pracy. Komentarz*, t. 1 i 2, Warszawa 2020
- Białek K., Jarmuż M., Ośko A., *Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015
- Bodio J., *Postępowanie o odebranie dziecka w związku z przemocą w rodzinie art. 12a-12c u.p.p.d.*, Ryłski P. (red.), Walasik M. (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie*, Lex/el. 2023
- Borysiak W., Manowska M., Sadowski J., Skowrońska-Bocian E., Trębska B., Trybulska-Skoczelaś E., Zegadło R., Wierciński J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014
- Budyn-Kulik M., *Komentarz do art. 54 k.k.*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Mozgawa, 2026 LEX/el.
- Domański M., *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012
- Dzierżanowski J., *Psychospołeczna sytuacja dziecka w małżeństwach rozwodzących się*, [w:] *Rodzina w nurcie współczesnych przemian: Studia interdyscyplinarne*, (red.) D. Krok, P. Landwójtowicz, Opole 2010
- Flaga-Gieruszyńska K. [w:] Zieliński A., Flaga-Gieruszyńska K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2025
- Flaga-Gieruszyńska K., *Ochrona dobra dziecka w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich* [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, (red.) M. Boratyńska, Warszawa 2016
- Fras M., Habdas M., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021
- Garlicki L., *Polskie prawo Konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2021
- Górecka A., *Zmiany KPC w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2022, Legalis
- Gwiazdomorski J., *Przesłanki istnienia obowiązku alimentacyjnego*, Warszawa 1974

- Horna-Cieślak M., *Zarządzenia wydawane przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako forma pomocy rodzinie w świetle badania akt sądowych*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020, nr 42
- Ignaczewski J. [w:] J. Ignaczewski (red.), *Komentarz do spraw rodzinnych*, Warszawa 2014
- Ignaczewski J. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, (red.) J. Ignaczewski, Warszawa 2010
- Indan-Pykno L., *Metodyka postępowania w przypadku stosowania przemocy wobec małoletnich. Ujęcie prawne i psychologiczne*, seria: Metodyki Becka, Warszawa 2025
- Iwasiński, Ł., *Społeczne zagrożenia danetyzacji rzeczywistości*, [w:] *Nauka o informacji w okresie zmian. Informatologia i humanistyka cyfrowa*, (red.) B. Sosińska-Kalata, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2016
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017
- Justyński T., *Prawo do kontaktów z dzieckiem w prawie polskim i obcym*, Warszawa 2011
- Kaczmarczyk M., *Przetwarzanie danych dotyczących wyroków skazujących i czynów zabronionych w odniesieniu do sprawców przestępstw seksualnych*, [w:] *Ochrona danych osobowych w zatrudnieniu*, (red.) D. Dörre-Kolasa, Warszawa 2020
- Kawałko A., Witczak H. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Fras, M. Habdas, 2023 LEX/el.
- Kiełtyka A., *Odebranie dziecka z rodziny – komentarz do art. 12a*, [w:] A. Kiełtyka, A. Ważny, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2015
- Koper R., *Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 a proces karny*, [w:] *Hominum causa omne ius constitutum sit. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Hofmańskiego*, (red.) P. Czarnecki, S. Głogowska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Świątłowski, Warszawa 2024
- Laskowska-Hulisz A. [w:] Ryłski P. (red.), Walasik M. (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część II. Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, Warszawa 2023
- Lipińska J.M., *Postępowanie w sprawach o kontakty z dzieckiem*, Łódź 2022
- Lutkiewicz-Rucińska A., *Komentarz do art. 10 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, (red.) M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, 2026 LEX/el.
- Maniewska E., *Komentarz do art. 190 k.p.*, [w:] K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy. Komentarz. Ustawy towarzyszące z orzecznictwem*, wyd. XIV, Warszawa 2026
- Markiewicz-Stanny J., *Detencja cudzoziemców. Standardy praw człowieka a polityka migracyjna państw europejskich*, Warszawa 2025
- Marszałkowska-Krześ E. [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2025

- Matusik G., *komentarz do art. 145 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, (red. serii) K. Osajda, (red. tomu) W. Borysiak, Warszawa 2024
- Ntinapogias A., Nikolaidis G., *The Right of Children to Be Heard in Participatory Research on Violence*, [w:] **M. Roth, R. Alfandari, G. Crous (eds.)**, *Participatory Research on Child Maltreatment with Children and Adult Survivors: Concepts, Ethics, and Methods*, Emerald Publishing Limited, Bingley 2023
- Partyk A. [w:] O. M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Art. 506–1217. Tom II*, LEX/el. 2025
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021
- Piotrowska N. [w:] Marszałkowska-Krześ E., Gil I. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2025
- Piotrowska N. [w:] Marszałkowska-Krześ E., Gil I. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2025
- Piskozub P., *Zapewnienie ochrony dziecku doznającemu przemocy na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania*, Warszawa 2025, Legalis
- Pośpiech A., Kamińska K., *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy Komentarz*, (red.) M. Habdas, M. Fras, wydanie 2, Warszawa 2025
- Pruś P. [w:] Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478–1217*, Warszawa 2022, LEX/el.
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, wyd. 1, Warszawa 2016
- Sakowicz A. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 11, Warszawa 2025
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2020
- Sokołowski T. [w:] (red.) Dolecki H., Sokołowski T., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2013
- Sokołowski T., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, (red.) H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013
- Spurek S., *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2023
- Stańdo-Kawecka B., Kusztal J., *Poland: Empirical Findings*, [w:] *Interrogating Young Suspects II: Procedural Safeguards from an Empirical Perspective*, (red.) M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, M. Panzavolta, D. de Vocht, Maastricht 2016
- Sylwestrzak A., *Separacja rodziców a stosunki z dziećmi* [w:] *Skutki prawne separacji małżonków*, Warszawa 2007
- Tokarczyk R., *Komparatystyka prawnicza*. Warszawa 2008
- Turczyk M., *Kategoria „DZIECKO” w rozstaniu rodziców. Raport z badań*, Warszawa 2022
- Walper S., Entleitner-Phleps C., Langmeyer A.N., *Shared Physical Custody After Parental Separation: Evidence from Germany*, [w:] *Shared Physical Custody*,

- (red.) L. Bernardi, D. Mortelmans, Springer, Cham 2021
- Wojewódka M., *Dziecko, rodzic i rozwód oraz alienacja rodzicielska. Problemy, pomysły, porady*, Kraków 2015
- Wybrańczyk D., *Dobro dziecka jako negatywna przesłanka rozwodu w projekcie RPD z 2018 r.* [w:] *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Warszawa 2022
- Wybrańczyk D., *Etapy postępowania rozwodowego* [w:] *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Warszawa 2022
- Zedler F., Piotrowska N. [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2025
- Zieliński A. [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017

2. Publikacje

- Andrzejewska M., *Hearing of a Minor in Civil Proceedings*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2024, t. 17, nr 1
- Asanjarani F., Gao M.M., de Silva A. i in., *Exploring the Link between Interparental Conflict and Adolescents' Adjustment in Divorced and Intact Iranian Families*, „Journal of Child and Family Studies” 2022, nr 31
- Baude A., Sagnes F., Zaouche-Gaudron C., *La résidence alternée. Étude exploratoire auprès d'enfants âgés de 7 à 10 ans*, „Dialogue”, 2010, nr 188(2)
- Burtowy M., Zajączkowska-Burtowy J., *O kryminalizacji tzw. alienacji rodzicielskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 4–5
- Cadolle S., *La résidence alternée : ce qu'en disent les mères*, „Informations sociales” 2008/5, nr 149
- Chęcińska U., Flaga-Gieruszyńska K., *Korczakowskie „prawo dziecka do szacunku” i wypowiedania swoich myśli w polskim postępowaniu cywilnym*, „Polska Myśl Pedagogiczna” 2024, nr 10
- Chmielarz K., *Wykonywanie orzeczeń w sprawie o odbieranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką przez kuratora zawodowego rodzinnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 21
- Cianciara D., Dudzik K., Lewczuk A., Pinkas J., *Liczba, charakterystyka i zdrowie imigrantów w Polsce* „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2012, t. 93, nr 1
- Cieśliński M., *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art.216¹ k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 6
- Czarnecki P., *Dziecko w roli małoletniego świadka w postępowaniu karnym – niechciany petent czy niezastąpione źródło dowodowe?*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2025, t. 24, nr 2
- Czerederecka A., *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2008, t. 7, nr 4

- da Silva Costa E., Modesto T. S., *Vitimização secundária: a institucionalização da violência*, „Revista Científica do Centro Universitário de Barra Mansa” 2023, v. 25, n. 49
- Denys – Starzec A., *Czy rozpowszechnianie wizerunku małego dziecka w internecie krzywdzi? O perspektywie prawnej rozpowszechniania wizerunku małego dziecka w internecie*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2022, t. 21, nr 3
- Domański M., Holewińska-Łapińska E., Słyk J., *Orzecznictwo w sprawach o wykonywanie kontaktów z dziećmi*, „PwD Sprawy Cywilne” 2016, nr 25
- Fineman M.N., *Honey, I Monetized the Kids: Commercial Sharenting and Protecting the Rights of Consumers and the Internet’s Child Stars*, „The Georgetown Law Journal” 2023, vol. 111, no. 4
- Flaga-Gieruszyńska K., *Korczakowskie „prawo dziecka do szacunku” i wypowiedania swoich myśli w polskim postępowaniu cywilnym*, „Polska Myśl Pedagogiczna” 2024, nr 10
- Grzybowski S., *Pojęcie i cechy socjalistycznego prawa alimentacyjnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1957, z. 4
- Hernacka-Janikowska A., *(Nie)bezpieczeństwo dziecka w sieci – analiza krytyczna zjawiska sharentingu, troll parentingu i monetyzacji wizerunku dziecka*, „Studia Prawnoustrojowe” 2023, Nr 61
- Holewińska-Łapińska E., *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów o wykonywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵–598²⁰ k.p.c.) i ich adekwatności do potrzeb praktyki w świetle wyników badania ankietowego*, „PwD Sprawy Cywilne” 2016, nr 25
- Jagiela J., *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (stadium wykonawcze)*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 6
- Justyński T., *Problem stosowania konstrukcji nadużycia prawa do fikcyjnych roszczeń alimentacyjnych*, „Palestra” 1999, t. 43, nr 11 (503)
- Kamińska K., *Dylematy wokół pieczy współdzielonej w polskim prawie rodzinnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2025/64
- Kesteman N., *La résidence alternée : bref état des lieux des connaissances sociojuridiques*, „Recherches et Prévisions” 2007/89
- Klimaszewski M., *Pozycja ustrojowa Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 19
- Kluczevska A., *Dziecko jako pełnoprawny uczestnik w postępowaniu cywilnym w sprawach rodzinnych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2025, t. 24, nr 2
- Konopka A., Samochowicz J., *Zespół alienacji rodzicielskiej - co powinien wiedzieć profesjonalista*, „Psychiatria” 2009, t. 6, nr 3

- Krakowiak M., *Nakazanie zapłaty sumy pieniężnej w nowym postępowaniu o wykonywanie kontaktów z dzieckiem*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2013, nr 3
- Kuźniewska Z., *Wpływ rozvodu rodziców na psychikę dziecka*, „Cywilizacja i Polityka” 2019, nr 17(17)
- Lach D. E., *Prawo uchodźców wojennych z Ukrainy do świadczeń opieki zdrowotnej w Polsce*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2023, t. 64, nr 1
- Lendvai G.F., *Sharenting as a regulatory paradox – a comprehensive overview of the conceptualization and regulation of sharenting*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2024, Volume 38, Issue 1
- Lis W., *Pieczna naprzemienna a dobro dziecka*, „Prawo i Więź” 2022/4
- Łysienia M., *Dziecie w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców - orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a polskie prawo i praktyka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, Vol. 23 Nr 2
- Mahrer N.E., O'Hara K.L., Sandler I.N., Wolchik S.A., *Does Shared Parenting Help or Hurt Children in High-Conflict Divorced Families?*, „Journal of Divorce & Remarriage” 2018, vol. 59, nr 4
- Maniszewska-Ejsmont J., *Sharenting a prawa dziecka – rozważania nad władzą rodzicielską w dobie mediów społecznościowych*, „Palestra” 2022, nr 4
- Mikulska A., *Czego potrzebuje współczesna szkoła wielokulturowa? Polszczyzna jako język szkolnej edukacji – refleksje nauczycieli oddziału przygotowawczego*, JĘZYKI OBCE w szkole 1/2019
- Milkowski K., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (kwiecień-czerwiec 2024)*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2024, nr 2(39)
- Namysłowska I., Haitzman J., Siewierska A., *Zespół Gardnera – zespół oddzielenia od drugoplanowego opiekuna (PAS). Rozpoznanie czy rzeczywistość rodzinna?*, „Psychiatria Polska” 2009, t. XLIII, nr 1
- Neyrand G., *La résidence alternée ou le défi de la coparentalité*, „Politiques sociales et familiales” 2014/117
- Partyk A., *Postępowanie o egzekucję kontaktów – uwagi de lege ferenda*, „Rodzina i Prawo” 2015, nr 34–35
- Pietruszewska A., Zaruczyńska A., *Minor's Hearing in Civil Proceedings. Reflections de lege lata and de lege ferenda*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnych” 2023, t. 23, nr 2
- Pires M., Martins M., *Parenting Styles, Coparenting, and Early Child Adjustment in Separated Families with Child Physical Custody Processes Ongoing in Family Court*, „Children”, 2021, 8(8), 629
- Przybysz A., *Rozwód w rodzinie – konsekwencje dla funkcjonowania społecznego i emocjonalnego dorosłych dzieci*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2023, nr 617(2)
- Reimann M., *Rodzina jako wspólna sprawa – opieka współdzielona w perspektywie dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, t. 22, nr 1

- Rostowska T., Borchet J., *Proces parentyfikacji w kontekście teorii systemowej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2016, t. 8 (44), nr 3
- Siibak A., & Traks K., *The Dark Sides of Sharenting*, „Catalan Journal of Communication & Cultural Studies” 2019, vol. 11, no. 1
- Sikora A. P., Rainko., *Instrumenty ochrony praw dziecka na gruncie materialnego i procesowego prawa karnego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2021, nr 4
- Służalec M., *Udział Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 w postępowaniu karnym na prawach oskarżyciela posiłkowego*, „Palestra” 2026, nr 6
- Słyk J., *Odbieranie dzieci rodzicom na podstawie art. 12a ustawy z 29.07.2005 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, „Prawo w działaniu” 2015, Nr 24
- Smyczyński T., *Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 1 (75)
- Steinbach A., *Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review*, „Family Process” 2019, vol. 58, nr 2
- Szabová E., *Ochrona świadków nieletnich a prawo oskarżonego do przesłuchania świadka*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2020, t. 15, nr 17 (2)
- Szpunar A., *Stosowanie art. 5 k.c. w sprawach o alimenty*, „Palestra” 1989, t. 33, nr 5-7 (377-379)
- Szwed K., *Obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich w świetle art. 72 ust. 1 Konstytucji RP*, „Studia Prawnoustrojowe” 2025, nr 67
- Trenggono A., Achdiani Y., Nastia G., *The Effect of Parental Divorce on Children's Mental Health*, „Thrive” 2025, t. 2
- Walaszek K., Więcek K., *Ochrona dziecka jako świadka w procesie karnym i cywilnym*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2021, nr 4
- Williamson J.R., *Toward Child-Centred Support*, „University of New Brunswick Law Journal” 1997, vol. 46
- Wybrańczyk D., *Instytucja wysłuchania małoletniego przed sądem w sprawach go dotyczących*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2020”, Nr 2(66)
- Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa, Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2019, t. 153, Nr 4
- Żukowski L.J., *Rozwód a dobro dziecka jako przedmiot badań w OZSS. Perspektywa prawno-psychologiczna*, „Ius Novum” 2023, nr 17(1)

3. Wykaz aktów prawnych

Konstytucja

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)

Akty prawa międzynarodowego

Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie z 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)

Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 25.11.1996 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128)

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016)

Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. poz. 528)

Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28.7.1951 r. (Dz. U. 1991 nr 119 poz. 515)

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.)

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13.12.2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169)

Ustawy

Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 236)

Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 795)

Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 468 ze zm.)

Ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 277 ze zm.)

Ustawy z 6.4.1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 360 ze zm.)

Ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.)

Ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)

Ustawy z 29.8.1997 r. o strażach gminnych (Dz.U. Nr 123, poz. 779 ze zm.)

Ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)

Ustawy z 27.7.2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 167 ze zm.)

Ustawa z 13.6.2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 862)

Ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 639)

- Ustawa z 27.8.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1461 ze zm.)
- Ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1673 ze zm.)
- Ustawa z 8.9.2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 141 ze zm.)
- Ustawa z 5.12.2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1675 ze zm.)
- Ustawa z 19.8.2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 20)
- Ustawa z 24.5.2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2418 ze zm.)
- Ustawa z 13.12.2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1079 ze zm.)
- Ustawa z 5.8.2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 708)
- Ustawa z 13.5.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 110 ze zm.)
- Ustawa z 13.5.2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 110 ze zm.)
- Ustawa z 14.12.2016 r. - Prawo oświatowe (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1043 ze zm.)
- Ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1904)
- Ustawa z 4.4.2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1440)
- Ustawa z 12.4.2019 r. o opiece zdrowotnej nad uczniami (Dz.U. z 2019 r. poz. 1078 ze zm.)
- Ustawa z 19.7.2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1411)
- Ustawa z 30.8.2019 r. o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 94)
- Ustawa z 30.8.2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 (Dz. U. z 2019 r. poz. 1610)
- Ustawa z 12.3.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 337 ze zm.)
- Ustawa z 7.4.2022 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1098)
- Ustawa z 9.6.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 163)
- Ustawa z 13.1.2023 r. o zmianie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczaj-

ności wobec małoletniego poniżej lat 15 oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r. poz. 181)

Ustawa z 15.5.2024 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 854)

Ustawa z 23.1.2026 r. o wygaszeniu rozwiązań wynikających z ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2026 r. poz. 203)

Rozporządzenia

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12.6.2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 989)

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19.10.2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz.U. Nr 201, poz. 1455)

Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 18.12.2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie art. 185a-185c Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 2013, poz. 1642)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23.8.2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (Dz. U. 2017 poz. 1655)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9.3.2018 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz.U. 2018, poz. 536)

Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25.6.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona), Dz.U. UE L 178 z 2.07.2019

Rozporządzenie Rady Ministrów z 19.2.2025 r. *w sprawie wzoru kwestionariusza szacowania ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia dziecka służącego stwierdzeniu zasadności zapewnienia dziecku ochrony w związku z przemocą domową* (Dz.U. z 2025 r. poz. 213)

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 4.9.2023 r. *w sprawie procedury postępowania Policji przy wykonywaniu przez pracownika socjalnego zapewnienia ochrony dziecku w razie zagrożenia jego życia lub zdrowia w związku z przemocą domową oraz podejmowaniu decyzji o zapewnieniu tej ochrony* (Dz.U. z 2023 r. poz. 1807)

4. Orzecznictwo sądów polskich

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok TK z 28.4.2003 r., K 18/02 (OTK-A 2003, nr 4, poz. 32)

Wyrok TK z 20.11.2012 r., SK 34/09 (OTK-A 2012, nr 10, poz. 122)

Wyrok TK z 22.6.2022 r., SK 3/20 (OTK-A 2022, nr 46)

Orzecznictwo Sądu Najwyższego

Wyrok SN z 6.3.1963 r., III CR 88/62 (OSNC 1964/5, poz. 98)

Wyrok SN z 16.6.1965 r., II CR 95/65 (OSPika 1966/3)

Wyrok SN z 20.8.1965 r., III CR 133/65 (LEX nr 5857)

Wyrok SN z 20.1.1972 r., III CRN 470/71 (LEX nr 7052)

Wyrok SN z 4.5.1972 r., III CRN 48/72 (LEX nr 7087)

Wyrok SN z 30.10.1972 r., III CRN 255/72 (LEX nr 7174)

Wyrok SN z 18.4.1974 r., III CRN 35/74 (LEX nr 7465)

Wyrok SN z 8.8.1980 r., III CRN 144/80 (OSNC 1981/1, poz. 20)

Uchwała SN z 31.1.1986 r., III CZP 76/85 (OSNC 1987, nr 1, poz. 4)

Uchwała SN z 14.6.1988 r., III CZP 42/88 (OSNC 1989, nr 9, poz. 146)

Postanowienie SN z 27.10.1997 r., III CKN 321/97 (LEX nr 236525)

Postanowienie SN z 15.12.1998 r., I CKN 1122/98 (OSNC 1999, nr 6, poz. 119)

Postanowienie SN z 4.3.1999 r., II CKN 1106/98

Postanowienie SN z 13.9.2000 r., II CKN 1141/00 (LEX nr 51969)

Uchwała SN z 9.2.2007 r., III CZP 156/06 (OSNC 2008/1, poz. 2)

Postanowienie SN z 7.5.2013 r., III KK 380/12 (OSNKKW 2013, nr 9, poz. 74)

Uchwała SN z 22.5.2013 r., III CZP 25/13 (OSNC 2013, nr 12, poz. 140)

Wyrok SN z 16.4.2015 r., V KK 4/15 (OSNKKW 2015, nr 9, poz. 79)

Postanowienie SN z 6.10.2021 r., I NSNc 357/21 (OSNKN 2021, nr 4, poz. 33)

Postanowienie SN z 12.1.2022 r., II CSKP 1216/22 (LEX nr 3303300)

Uchwała SN z 21.1.2022 r., III CZP 58/22 (OSNC-ZD 2022/3, poz. 35)

Postanowienie SN z 4.2.2022 r., II CSKP 1196/22 (LEX nr 3303876)

Uchwała SN z 13.4.2022 r., III CZP 76/22, (OSNC 2022, nr 11, poz. 107)

Uchwała SN z 28.4.2022 r., III CZP 87/22, (OSNC 2023, nr 1, poz. 1)

Wyrok SN – Izba Karna z 13.9.2022 r., V KK 199/21

Postanowienie SN z 21.9.2022 r. I KZP 1/22 (Legalis)

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN – Izba Karna z 17.1.2024 r., I KZP 6/23 (OSNK 2024, nr 5, poz. 25)

Wyrok SN – Izba Karna z 8.5.2024 r., I KK 88/23 (LEX nr 3721243)

Postanowienie SN z 17.5.2024 r., I CSK 946/24

Postanowienie SN z 15.1.2025 r., I CSK 2697/24 (LEX nr 3837718)

Orzecznictwo Sądów Administracyjnych

Wyrok SA w Warszawie z 13.9.2017 r., I ACa 896/16 (LEX nr 2402434)

Wyrok NSA z 29.8.2018 r., II OSK 1041/18 (LEX nr 2553581)

Wyrok WSA w Kielcach z 30.1.2020 r., II SA/KE 1145/19 (LEX nr 2865053)

Orzecznictwo Sądów Powszechnych

Postanowienie SR dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 10.11.2022 r., III Nsm 380/21

Wyrok SR dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z 28.2.2013 r., III RC 53/13.

Wyrok SR dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z 7.3.2013 r., III RC 481/12 (LEX nr 1912226)

Wyrok SO w Nowym Sączu z 21.11.2013 r., III Ca 718/13 (LEX nr 1716520)

Wyrok SO w Słupsku z 7.2.2014 r., IV Ca 341/14 (LEX nr 1609910)

Wyrok SO w Olsztynie z 17.9.2014 r., VI RCa 147/14 (LEX nr 1621650)

Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 22.9.2014 r., II Ca 507/14 (LEX nr 1611250)

Wyrok SO w Olsztynie z 26.11.2014 r., VI RCa 250/14 (LEX nr 1621657)

Postanowienie SR w Inowrocławiu z 2.1.2018 r., III Nsm 37/16

Postanowienie SR w Bełchatowie z 26.2.2018 r., III Nsm 601/17

Postanowienie SO w Kielcach z 18.6.2020 r., II Ca 1/20

Postanowienie SR dla m.st. Warszawy w Warszawie z 19.10.2021 r., VI Nsm 2569/18

Postanowienie SR w Suwałkach z 6.5.2022 r., I N. 227/21

Postanowienie SR w Brodnicy z 2.8.2022 r., III Nsm 446/20

Postanowienie SO w Suwałkach z 11.10.2022 r., I Ca 246/22

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Wyrok ETPCz z 26.3.1985 r. w sprawie *X i Y przeciwko Niderlandom* (skarga nr 8978/80)

Wyrok ETPCz z 20.11.1989 r. w sprawie *Kostovski przeciwko Niderlandom* (skarga nr 11454/85)

Wyrok ETPCz z 26.4.1991 r. w sprawie *Asch przeciwko Austrii* (skarga nr 12398/86)

Wyrok ETPCz z 26.3.1996 r. w sprawie *Doorson przeciwko Holandii* (skarga nr 20524/92)

- Wyrok ETPCz z 27.2.2001 r. w sprawie *Lucà* przeciwko *Włochom* (skarga nr 33354/96)
- Wyrok ETPCz z 2.7.2002 r. w sprawie *S.N.* przeciwko *Szwecji* (skarga nr 34209/96)
- Wyrok ETPCz z 8.7.2003 r. w sprawie *Sommerfeld* przeciwko *Niemcom* (skarga nr 31871/96)
- Wyrok ETPCz z 6.7.2010 r. w sprawie *Neulinger i Shuruk* przeciwko *Szwajcarii* (skarga nr 41615/07)
- Wyrok ETPCz z 15.12.2011 r. w sprawie *Al-Khawaja i Tahery* przeciwko *Zjednoczonemu Królestwu* (skarga nr 26766/05 i 22228/06)
- Wyrok ETPCz z 26.11.2013 r. w sprawie *X* przeciwko *Łotwie* (skarga nr 27853/09)
- Wyrok Wielkiej Izby ETPCz z 15.12.2015 r. w sprawie *Schatschaschwili* przeciwko *Niemcom* (skarga nr 9154/10)
- Wyrok ETPCz z 7.2.2017 r. w sprawie *Wdowiak* przeciwko *Polsce* (skarga nr 28768/12)

5. Dyrektywy, projekty, interpretacje, pisma urzędowe

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z 13.12.2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony, (Dz.U.UE L z 20.12.2011 r.)
- Dyrektywę Rady 94/33/WE z 22.6.1994 r. w sprawie ochrony pracy osób młodych (Dz.Urz. WE L 216 z 20.8.1994 r. ze zm.)
- Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (Dz.U. UE L 315 z 14.11.2012)
- Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży wymaga głębokiej reformy <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/edukacja-i-nauka/edukacja-gluchych-i-niedoslyszacych-dzieci-i-mlodziezy-wymaga-glebokiej-reformy-wyniki-kontroli-delegatury-nik-w-poznaniu.html>
- Główny Urząd Statystyczny, *Słownik pojęć statystycznych – uchodźca*, <https://stat.gov.pl/>
- <https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatdruki/10705/druk/63.pdf>
- Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Szef KPRP: Prezydent podpisał ustawę o świadczeniach opieki zdrowotnej; zawetował tzw. lex Kamilek, 29.8.2025 r., <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-zawetowane/szef-kprp-prezydent-podpisal-ustawe-o-swiadczeniach-opieki-zdrowotnej-zawetowal-nowelizacje-tzw-lex-kamilek,105980>
- Kodeks etyczny tłumaczy Polskiego Związku Głuchych, <https://cemn.pzg.org.pl/tlumacze/kodeks-etyczny/>

- Komitet Ministrów Rady Europy, Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice), przyjęte 17.11.2010 r.
- Komitet Ochrony Praw Dziecka, https://akademiarozstania.pl/wp-content/uploads/2022/06/Raport_Malgorzata_Turczyk_KOPD.pdf
- Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz ogólny nr 12 (2009) „Prawo dziecka do bycia wysłuchanym” do art. 12 Konwencja o prawach dziecka, CRC/C/GC/12
- Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526)
- Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM), *Kluczowe terminy migracyjne*, <https://www.iom.int/key-migration-terms>
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Zespół ds. analizy zdarzeń przedstawił pierwszy raport dot. sprawy Kamilka z Częstochowy, 28.2.2025 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zespol-ds-analizy-zdarzen-przedstawil-pierwszy-raport-dot-sprawy-kamilka-z-czestochowy>
- Najwyższa Izba Kontroli, *Kształcenie dzieci cudzoziemców w polskich szkołach. Informacja o wynikach kontroli*, Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2023, nr ewid. 108/2023/P/23/021/KNO
- Obywatele Ukrainy w Polsce – raport, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce—aktualne-dane-migracyjne2>
- Ocena prawnych skutków regulacji zawartych w rządowym projekcie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15 (druk sejmowy nr 3663), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3663>
- Pismo Komendy Głównej Policji, Biuro Prewencji, L.dz. EP - .../1849/21, Warszawa, maj 2021 r.
- Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw2>
- Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny, Senat X kadencji,
- Raport NIK, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/edukacja-gluchych-i-niedoslyszacych.html>
- Raport, <https://migracje.gov.pl/>
- Rojek-Socha P., Projekt o pieczy współdzielonej w wykazie prac legislacyjnych rządu, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/projekt-o-pieczy-wspoldzielonej-w-wykazie-prac-legislacyjnych-rzadu,536384.html>

- Rzecznik Praw Dziecka, Realne zagrożenie dla bezpieczeństwa dzieci. Rzeczniczka Praw Dziecka przedstawiła Panu Prezydentowi negatywną opinię o ustawie, 29.8.2025 r., <https://brpd.gov.pl/2025/08/29/realne-zagrozenie-dla-bezpieczenstwa-dzieci-rzeczniczka-praw-dziecka-przedstawila-panu-prezydentowi-negatywna-opinie-o-ustawie/>
- Service public*, Résidence de l'enfant en cas de séparation des parents, <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/F18785>
- Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, s. 8, <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722>
- Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w sprawie wprowadzenia przepisów prawnych regulujących pieczę współdzieloną*, s. 1 <https://www.gov.pl/attachment/27831048-a131-4418-b671-c2a5dc8b6722>
- Stanowisko Rządu wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Prezes Rady Ministrów DSPA-140 -68(4)/09 (druk nr 1789)
- Uwagi Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663>
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, wobec małoletniego poniżej lat 15, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3663>
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3090, Sejm IX kadencji, s. 12-15
- Zalecenia w sprawie statystyki migracji międzynarodowych. Rewizja 1, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Nowy Jork, 1998 r.

AFILIACJE

DR KRZYSZTOF CHMIELARZ, PROF. AT

Kierownik Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0000-0002-1088-8133

DR PATRYK CHMIELARZ

Dyrektor Centrum Badań nad Prawem Cyfrowych Aktywów, Blockchainu, Sztucznej Inteligencji i Własności Intelektualnej, Katedra Nauk o Państwie, Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0003-0286-741X

JERZY KAWKA

student V roku prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

ORCID: 0009-0008-1476-2619

DR ALIESIA KHREBTOVA

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Department of Fundamental and Sectoral Legal Sciences Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4322-2354

BARTOSZ KLUSKA

student III roku prawa, członek Studenckiego Koła Naukowego Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0009-0000-0094-6363

MGR PIOTR KORZENIOWSKI

radca prawny, starszy wykładowca Katedry Prawa, Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0000-0001-6243-3408

EMILIA KOZIK

studentka III roku prawa, członkini Studenckiego Koła Naukowego Psychologów „Voiteia”, Katedra Psychologii, Wydział Humanistyczny Akademii Tarnowskiej
ORCID: 0009-0000-9238-1338

DR LESZEK MAŁEK

adwokat, adiunkt Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej
ORCID: 0000-0001-5893-7451

DR HAB. OLGA MASLAK, PROFESOR

professor, Head of the Department of Economics, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6793-4367

DR MARIYA MASLAK, PROFESOR

professor of the Department of Marketing, National Technical University „Kharkiv Politechnic Institute”, Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3322-740X

MGR ALICJA MÓL

adwokat, wykładowca i Opiekun Studenckiego Koła Naukowego Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej
ORCID: 0009-0001-9842-165X

MGR FILIP OLEJARSKI

Kolegium Prawa, Instytut Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ORCID: 0009-0004-8491-0964

MGR EWA SIEDLIK

wykładowca, Zastępca Kierownika Katedry Pracy Socjalnej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej
ORCID: 0000-0001-7911-8519

DR JUSTYNA STASZCZYK

adiunkt Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0000-0003-2447-545X

DR HAB. DMYTRO SYROTA

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Department of Fundamental and Sectoral Legal Sciences Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

ORCID: 0009-0007-0389-5240

KLAUDIA SZTORC

studentka III roku prawa, członkini Studenckiego Koła Naukowego Katedry Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0009-0007-4855-0588

MONIKA J. ŻURAWSKA

studentka IV roku prawa, Katedra Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Akademii Tarnowskiej

ORCID: 0009-0004-0943-7206

ISBN 978-83-976333-6-0



9 788397 633360